

UNIVERSITÉ DE COPENHAGUE
CAHIERS DE L'INSTITUT DU MOYEN ÂGE GREC ET LATIN
publiés par le directeur de l'Institut

-34-

ANONYMI AURELIANENSIS I
COMMENTARIUM IN SOPHISTICOS ELENCHOS

Edition and Introduction
by
Sten Ebbesen

Copenhagen 1979

I kommission hos (distributeur):
ERIK PALUDAN - INTERNATIONAL BOGHANDEL
FIOLSTRÆDE 10, DK-1171 København K

CONTENTS

Acknowledgments	IV
-----------------------	----

Introduction:

I. Boethius, Jacobus Veneticus, Michael Ephesius, and "Alexander"	V
--	---

II. Anonymus Aurelianus I:

II.1. Structure of the Commentary	XIII
II.2. The Text's Affinities and Date	XVII
II.3. Assimilating the Greek Material	XXIX

III. The Text of the *Elenchi* .....

IV. Corrigenda et Addenda to CIMAGL 8, 9, 10, 16, 21 ...

V. The Texts in this Volume.

Manuscripts and Principles of Edition:

V.1. Anonymus Aurelianus I	XLII
V.2. Anonymus Bodleianus	XLV
V.3. Compendiosus Tractatus de Fallaciis	XLVI

VI. Bibliography .....

Sigla .....

Text Editions:

Anonymi Aurelianus I

Commentarium in Sophisticos Elenchos	1
--	---

Anonymi Bodleiani

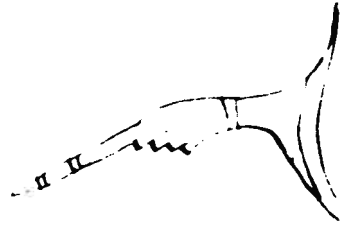
Commentarium in Sophisticos Elenchos, ed. altera	176
--	-----

Anonymi

Compendiosus Tractatus de Fallaciis	186
---	-----

Indices:

Index Verborum	189
Index Locorum Laudatorum	196
Passages Cited in the Introduction	197

ACKNOWLEDGMENTS

I wish to thank:

The head librarian of Bibliothèque Municipale d' Orléans who gave me admission to the library in 1975 when it was shut for repairs.

Adam Bülow-Jacobsen, Ph.D., who made me some legible copies of an almost illegible microfilm of MS Orléans 283.

Stud.mag. Karen Dalgaard who has helped me check my transcriptions and typed the indexes.

Assistant Hannah Krogh Hansen who has typed the Latin texts.

Mary Sirridge, Ph.D., who detected some howlers in the English of my Introduction and saved me from printing them.

Copenhagen,
November 1979

Sten Ebbesen

INTRODUCTION

I

BOETHIUS, JACOBUS VENETICUS, MICHAEL EPHESIUS &
"ALEXANDER"

Since 1972 I have been publishing editions and studies on Latin *Elenchi* commentaries in the "Cahiers" (henceforward "CIMAGL"). Most of them have been the by-products of an enquiry into the Greek *Elenchi* commentaries and the fragments of a Latin translation of one such commentary ("Alexander's"). In 1972 I thought I was near the end of the enquiry. Now, in late 1979, the "study of Greek commentators on the *SE* of Aristotle, into which I intend to include the edition of the Alexander-fragments" that I promised in CIMAGL 8 (1972) 4 is extant in type-script, but it is still uncertain when it will be published. I shall therefore use the occasion offered by the publication of the (presumably) last by-product of the enquiry, the edition of *Anonymus Aurelianus I*, to summarize some of the main conclusions.

The reception of Aristotle in twelfth century Western Europe was conditioned by the availability of commentaries in Latin. At the beginning of the century the situation was this: For the *Categories* and *De Interpretatione* men had Boethius' works, that reflect the methods and doctrines of Greek scholasticism about A.D. 500. Also available were his translation of Porphyry's *Introduction* ("Isagoge") to the *Categories* with a pair of commentaries by the translator. A few individuals or institutions may have possessed an ancient collection of scholia on the *Prior Analytics*, but at least it was not generally known.

I am referring to the scholia edited by Minio-Paluello in *Aristoteles Latinus* III.1-4, pp. 293-372, from a 12th c. manuscript. They are translations from the Greek. Minio-Paluello has inferred from the translator's professional habits that he was almost certainly Boethius [*Opuscula* pp. 355-6, A.L. III.1-4 LXXXVIsq.] It is difficult not to be persuaded by the

argument. Yet, further investigation is required, for the scholia agree a little too closely with a Byzantine corpus of *Priora* scholia, consisting of Philoponus' on book I and an unidentified (later) scholar's on book II (both edited in *CAG XIII.2*). A 12th century scholar might have known that corpus, or a partially identical one, but could Boethius? Only if both Philoponus and the Anonymus ("Ps.-Philoponus") did little but copy an older commentary that was also known to Boethius.

No commentary on the *Posterior Analytics* was available in the early 12th c., not even a text. Boethius' translations of the dialectical works (*Topics* and *Sophistici Elenchi*) had somehow survived, though they were hardly ever read for want of commentaries.

In CIMAGL 9 (1973) 68-9 I triumphantly announced the discovery of a reference to Boethius' commentary on *APO*. I now believe the source cannot be trusted and that the fragment in question is really a fragment of "Alexander's" commentary on *APO*. (on which, see below); cf. CIMAGL 16 (1976) 85. Albert the Great's references to Boethius on the *Posterior Analytics* [see CIMAGL 16 (1976) 85-7] are highly suspect and need further investigation. The references to a commentary by Boethius on *SE* that I mentioned in CIMAGL 16 (1976) 8 can be dismissed; see this issue p. XXXVIII. Boethius certainly did write a commentary on the *Topics*, but it probably disappeared long before the 12th century. The 'commentator' in Adenulphus Anagninus' comm. *Top.* (see Green-Pedersen in CIMAGL 9 (1973) 28) was hardly Boethius. Radulphus Brito's reference to "Boethius in commento supra librum istum" ('istum' = 'Topicorum Aristotelis') [see CIMAGL 9 (1973) 28 & 40] is in reality a confused reference to Boethius' commentary on Cicero's *Topics* (P.L. 64:1047B). Boethius' attempt to introduce the study of Aristotle's *Topics* in the Latin world had failed, mainly, I believe, because Cicero's homonymous work was already in use; Boethius' own commentary on Cicero, and the accompanying monograph *De Differentiis Topicis* only helped Cicero not to be dethroned by Aristotle. Hence the early loss of the commentary on Aristotle's *Topics*.

Boethius' treatises on hypothetical and categorical syllogisms, on division, and on topical differences, did much to repair the deficiencies of the maimed *Organon* (*Ars Vetus*), and further assistance was sought in textbooks of grammar and rhetoric.

One man did more than anyone else to change this state of affairs. Jacobus Veneticus ("James of Venice" in Anglicized form), about 1130 ($\pm$ ca. 10 years) made the *Posterior Analytics* accessible by translating both Aristotle's text and "Alexander's" commentary from the Greek (fragments published in CIMAGL 16 (1976) 89ff) and writing a commentary of his own as well (a fragment has been published in CIMAGL 21 (1977) 2). "Alexander" must be written with quotes because the *APO*. commentary that Western Europe attributed to Alexander of Aphrodisias was in

reality Philoponus', or perhaps rather a Byzantine collection of scholia for the most part excerpted from Philoponus' comm.

It is still unknown how much Jacobus did to open up the *Topics* for the West. We only know for sure that he translated one Greek scholium on book I, but he probably did much more than that; cf. CIMA GL 16 (1976) 118-20, and this issue pp. XLIf.

Finally, he made the *Elenchi* accessible by translating a collection of Greek scholia on the work and writing a commentary of his own (on the former, see below; the latter is cited several times in the *Glossae* and the *Summa*, both published by De Rijk in *L.M. I*). He also did a new translation of Aristotle's text, but it never managed to replace the old Boethian version (cf. p. XXXV).

Jacobus' translations started a revolution. The *Elenchi* became at once the object of intensive study; the study of the *Posterior Analytics* perhaps lagged a little behind, but men began at least to be interested in Aristotelian epistemology (see pp. XXIII ff. below). It probably also took some time before the *Topics* received a regular place in the curriculum. It is indicative that no 12th century commentary on the *Topics* has been found until now¹, whereas we have a dozen commentaries on Boethius' *Diff.Top.* (see Green-Pedersen: 'The Doctrine of *'maxima propositio'* and *'locus differentia'* in Commentaries from the 12th century on Boethius' "*Topics*", *Studia Mediewistyczne* 18 (1977) 125sq.), which also remained in the school curriculum for more than a hundred years after Jacobus, surviving the revolution he had started which swept all the other late ancient opuscles (by Boethius, Augustine, Apuleius and others) away.

The Greek scholia on the *Elenchi* that Jacobus translated were to have a decisive influence on the theory of fallacies in Western scholasticism. As late as the 15th century all university students had to learn which of the six Aristotelian fallacies *in dictione* depend on an actual, which on a potential and which on an imaginary multiplicity of senses of a segment of speech. The terminology had come to the West from the scholia Jacobus translated (cf. pp. XXXI-XXXII).

1. But Anon.Cantabr. refers to a comm. of his on *Top.* (83vA).

From the 12th to the 14th c. the author of the scholia is referred to indiscriminately as "Alexander" or "Commentator". The *par excellence* use of the appellative testifies to the fame of his work. In the 13th century the only other Aristotelian commentators normally referred to in that way were Boethius and Averroes. Of his two 'names', "Commentator" is the least misleading, for he surely was not Alexander of Aphrodisias (as I still thought in 1972 when CIMAGL 8 appeared), and hardly any namesake of his either. Which is why I always write "Alexander" with quotes.

It is clear that his scholia were so numerous that they merited the name of commentary. The reason why I nevertheless often say 'collection of scholia' is that it can be taken for granted that the single scholia it consisted of were virtually self-contained units, linked to each other by only the most superficial devices - or none altogether.

"Alexander's" commentary bore a striking resemblance to the one by Jacobus' Greek contemporary Michael of Ephesus that appears as "Alexandri quod fertur in Aristotelis Sophisticos Elenchos comm." in *CAG II.3*. It is a mere coincidence that this Greek commentary has also been erroneously attributed to Alexander of Aphrodisias, but its similarity to "Alexander's" cannot be due to coincidence.

Michael of Ephesus was a member of a group of learned men whom princess Anna Comnena in the 1120s or 1130s charged with the task of producing an up-to-date series of commentaries on Aristotle (see R. Browning: 'An Unpublished Funeral Oration on Anna Comnena', *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 188 [N.S.8] (1962) 1-12). Eustratius of Nicaea no doubt belonged to the same group, which produced, inter alia, commentaries on *De Interpretatione* (Michael; see *CAG IV.5*, p. XLV), *APr. II* (Michael; see *CAG II.3*, p. 58²⁵⁻⁷ & *III.1*, p. XVIII), *APo. II* (Eustratius; ed. in *CAG XXI.1*), *Top.* (Michael; see *CAG II.3*, p. 4²⁷), *SE* (Michael; ed. in *CAG II.3*), *Physica* (Michael; see *CAG II.3*, p. 163¹⁴ & p. 178⁶⁻⁹), *Metaph. E-N* (Michael; ed. in *CAG I*), and *Ethica Nic.* (Eustratius and Michael; ed. in *CAG XX & XXII.3*).

All available evidence suggests that in Michael's days no

The manuscripts: Comm. II: Basilensis F.II.21, Vat.Barb.gr. 164, & al. *Comm. III:* 116 = Vat.Reg.gr. 116, copied from 1845= Paris.gr. 1845; 150 = Hierosolymit. St.Sepulchri 150. Incomplete in all mss. In 1845 & 116 mixed with scholia of unknown origin; in 150 mixed with Ps.-Alex.-2 (but the scribe explicitly states which scholia are not by Michael (= Ps.-Alex.-2). *Ps.-Alex.-0:* None. *Ps.-Alex.-2:* 2019^bII = Paris.gr. 2019, ff. 227v-231; π: 1770 = Vat.gr.1770, 1843 = Paris.gr. 1843, 2019^bIII = Paris.gr. 2019, ff. 231-6, 150 = Hieros. 150 (see above); ρ: 229 = Escorial. φ.III.10, ff. 1-11v, 455 = Mosquensis Bibl. Synodi 455 Vladimir = 326 Savvas = 313 Matthaei, 1897A = Paris.gr. 1897A, 1918 = Paris.gr. 1918, 2019^bI = Paris.gr. 2019, ff. 206-227v. φ: 2019^a = Paris.gr. 2019, ff. 187v-203v, 1917 = Paris.gr. 1917, ff. 539-550. *Ps.-Alex.-1:* C = Vat.gr.269, S = Paris.gr.1917, ff.475v-538v, I = Laur. 85-1, D = Vat.gr. 1018, Y = Vat.Reg.gr.107, ff.439-449, X = Vat.gr.244 (marginal and interlinear interpolations into Leo Magentinus' commentary), a = Editio Aldina, anni 1520. *Leo Magentinus:* 35 = Vat.Urb.gr. 35 (excerpts only), 244= Vat.gr.244 a.c. *Ps.-Alex.-3* (i.e., the conflation of Leo and Ps.-Alex.-1 that occurs in Vat.gr.244): A = Paris.gr. 1972 (there are several other mss. of Ps.-Alex.-3, but they are irrelevant in this connection).

Michael's commentary has been preserved in two editions. For the first edition ("Ps.-Alex.-2") Michael used (1) one fairly large collection of scholia ("Ps.-Alex.-0") which has no later life of its own, and may not have had any earlier independent life either; its scholia may have been gathered by Michael himself from a variety of sources: annotated manuscripts of the *Elenchi*, of other parts of the *Organon*, etc., etc.. Into this collection he then (2) inserted a choice of *Elenchi* scholia from the corpus I call "Commentarium II" (in spite of its name, it is not a complete commentary). Comm. II continued to have an independent manuscript tradition after Michael. Comm. II and Ps.-Alexander-0 appear to have had at least one common ancestor, a collection of scholia that contained, inter alia, excerpts from Galen's *De captionibus*. I call Michael's working manuscript ω, and the first edition from it "Ps.-Alexander-2" because the extant manuscripts were called "codices alterius classis" by Wallies in CAG II.3 ("Alexandri quod fertur..."). The manuscripts of family ρ contain some further interpolations from Comm. II, probably not added by Michael himself.

Some years passed, it seems, before Michael issued a revised edition. He deleted little and added quite an amount of text. He seems to have almost vacuumed the annotated mss. of the *Elenchi* he had access to, and he further added excerpts from scholia he came across during his work on commentaries to other Aristotelian treatises (*Topics*, *Physics* and others).

He also used Psellus' *Brevis Traditio XIII Parallogismorum*. The discovery that he did so dispels the doubts I expressed concerning the authenticity of that work in 'Ὁ Ψελλός καὶ οἱ Σοφιστικοὶ Ἐλεγχοί', BYZANTINA 5 (Thessaloniki 1973) 427-444, which contains the ed. princeps.

To produce his second edition Michael used the same manuscript (ω) in which he had first inserted Comm. II scholia into Ps.-Alex.-0. After the revision of Ps.-Alex.-2 had begun, but before it was finished, a copy (φ) of (a part of) ω was taken. A couple of mss. that contain a text that descends from φ greatly help elucidate Michael's working methods. Wallies' "Alexandri quod fertur ... comm." in CAG II.3 is the revised edition. I call it "Ps.-Alexander-1" because Wallies called the manuscripts that contain it "codices primae classis". Wallies had imperfect knowledge of the manuscript tradition, and so his edition contains many wrong readings, but fortunately most of them are of little consequence; on the whole his text can be trusted.

The best ms. is *C*. Extracts (*X*) from another very good manuscript occur as visible additions to Leo Magentinus' commentary in Vat.gr. 244 (the ancestor of "Ps.-Alex.-3", i.e., the mss. Wallies called "codices tertiae classis". *D* and *Y* are inferior members of the same family (α) as *C*. Family β is not quite as reliable as α. Its oldest representatives are *I* and *S*. Wallies' edition is based on *I*, but he introduced some readings from *A*, a few from mss. of Ps.-Alex.-2, and some from the Aldine edition. The Aldine was based on a ms. that resembled *I* much, but it also contains readings from Paris.gr. 1917 (= *S* + 1917), some from Ps.-Alex.-2 and some from a ms. that resembled *D* closely.

All later Byzantine scholiasts owe a heavy debt to Michael, and to no earlier commentator. Some may have known a few earlier scholia; some knew Comm. II. Nobody betrays knowledge of a whole commentary more ancient than Michael's.

The most important later commentaries are "Commentarium III" in which Michael is quoted several times, and Leo Magentinus' which contains loans from both Comm. III and Michael. Leo's work must be dated before ca. 1275. A fairly large collection of scholia which I call "Commentarium I" is found in Vat.gr. 248 and other mss. The writer has used Michael and mentions him by name. He lived in the late 12th or early 13th c. Sophonias' paraphrase (edited in CAG XXIII.4) is from about 1300. Sophonias got most of his raw materials from Michael and Leo (he may have used a ms. of the Ps.-Alex.-3 family in which Leo's scholia contain additions from Ps.-Alex.-1).

In spite of a long search, I have not been able to find a Latin manuscript of Jacobus' translation of "Alexander's" commentary on the *Elenchi*, nor of his own. But there are hundreds

of references to "Alexander" in Latin marginal scholia, commentaries, etc., on the *Elenchi*, and several *verbatim* quotations with or without indication of origin. Long *verbatim* quotations occur in the 12th century only. Most of the scholars who refer to "Alexander" betray in one way or another that they never held his book in their hands. It seems possible that the complete text disappeared very early (before 1250), but excerpts and paraphrases of his scholia survived in marginalia, commentaries, etc.

The picture that emerges from a consideration of the "fragments" of the translated commentary is confusing. It looks as if the West knew some scholia that are only in *Commentarium II*, some that (in the form they knew) occur in *Ps.-Alex.-2* only, some that occur in *Ps.-Alex.-1* only, and, finally, some that are only found in other Greek sources. One possible solution of the problem is to assume that Jacobus was a friend of Michael's and had access to his (and Eustratius' -?-) 'files', i.e., to his books of excerpts and his working copies of his own commentaries, both on the *Elenchi* and on other Aristotelian treatises. If Michael's scholia on *Analytica Priora II* and the *Topics* could be identified among the ones anonymously transmitted in Greek manuscripts, we might get a clearer picture of what went on when Jacobus translated scholia.

However, in spite of the many unsolved problems, this much is clear: Jacobus gave the West a collection of *Elenchi* scholia that was essentially the same as Michael's, and a collection of *Posteriora* scholia that was essentially identical with Philoponus' on book *I* (it is much more doubtful what the scholia on book *II* were like, if there were any), and he also translated at least one scholium on the *Topics* (see p. XLI).

In the rather unlikely case that "Alex." *SE* was a considerably older compilation than Michael's, its origin may perhaps be pushed as far back as the late 9th century, but hardly any further back. Both "Alex." *SE*, *Ps.-Alex.-0* and *Comm. II* contain so many excerpts from late ancient books on other subjects that one cannot but conclude that they are, or descend from Byzantine compilations produced by men who had to search desperately for relevant material after the Dark Ages had delivered over all

Elenchi commentaries to oblivion and destruction.

Like Ps.-Alex.-0 and Comm. II, "Alexander's" commentary contained extracts from, inter alia, Galen's *De captionibus* (cf. pp. XXXI ff.), Sextus Empiricus' *Adversus Mathematicos*, and unidentified commentaries on the *Categories* and *De Interpretatione*. These excerpts from ancient books, incorporated in the *Elenchi* commentary, explain how, e.g., the Western schoolmen came to discuss the classical Stoic sophism οὐτως (compare Simplicius *In Cat.* CAG VIII.105 with Anonymus Aurelianus II CIMAGL 16 (1976) 66, *Glossae SE* L.M. I.237, *Summa SE* L.M. I.327). Of course, "Alexander's" commentaries on *APo.* and *SE* did not transmit unadulterated Stoic doctrine. Nor did they introduce the West to a particular brand of scholastic logic that might be called Byzantine. For there never was such a thing. The Byzantine commentators were primarily philologists and conservers of old knowledge. They stuck to old thoughts and old words. Therefore, whichever the date of compilation of the scholia Jacobus translated, the terminology and the doctrine were those of late ancient scholasticism (which explains why I considered Philoponean authorship for "Alex." *SE* a possibility when I wrote CIMAGL 16). The scholia contained much that was new to the West, but not much that was radically different from what men had learned from Boethius.

In the works of Anonymi Aurelianeses I & II we meet 12th century Western scholars in the process of assimilating the new knowledge.

II

ANONYMUS AURELIANENSIS I

II.1

STRUCTURE OF THE COMMENTARY

Anonymi Aurelianus I *Commentarium in Sophisticos Elenchos* is a literal commentary from the 12th century. By calling its author "Anonymus Aurelianus" I do not want to intimate that he was active in Orléans; I have simply named him after the only extant codex of his work known to me (MS Orléans, BM, 283). The addition of the Roman numeral "I" is intended to distinguish

him from another anonymous writer on fallacies, "Anonymus Aurelianus II", whose *De Paralogismis* is contained in the same manuscript (edition in CIMAGL 16 (1976)). By calling the work a "literal commentary" ['litera' in Medieval scholastic usage = "the text currently being commented on"] I mean that it does not belong to another genre which modern scholars often call commentaries, viz. the *Quaestiones super* the so-and-so 'litera'. The quaestiones do not appear before the 13th century, but less formalized discussions in 12th century literal commentaries are clearly among the ancestors of the later highly formalized *dubia* and *quaestiones* (relevant passages in Anon.Aurel.I: pp. 60, 62, 70, 72, 104, 147, 156, and elsewhere).

The literal commentary, in fact, is the storehouse of the achievements of scholarship. It contains the glosses on single words and other small segments of the 'litera' that also occur as marginal and interlinear scholia in most manuscripts of the 'litera' itself. It contains paraphrases of period-length segments, and the doctrine to be distilled from the text, like the compendia and *Tractatus de ... (fallaciis, e.g.)*. Strictly speaking, none of the genres connected with an authoritative 'litera' is prior to any of the others; the feed-back effect (scholia deliver material for literal commentaries, e.g., that are then used by scholiasts) prevents us from saying so. But in one sense the literal commentary is the primary genre: there is little it is definitely supposed not to contain, and so it contains the clues to an understanding of all the others in a way none of them does.

Anonymus Aurelianus I's commentary on the *Elenchi* is a good example of the comprehensive literal commentary. Without being a slave of schematism, the author has fairly regular habits. At the beginning of each major paragraph of Aristotle's text his commentary contains an introduction indicating the theme of the paragraph and preparing the reader for it, principally by elucidating the meaning of key terms. The questions to be treated in the introduction are announced in a list before the separate treatment of each of them. After the introduction the author proceeds to the detailed exposition of the

'litera', giving first a *continuatio*, i.e., a paraphrase of the beginning of the paragraph, starting with a supplementary clause indicating the train of thought linking this paragraph to the preceding one. Then follow further paraphrases, glosses and miscellaneous notes.

In chapters 4-5 of the *Elenchi* the thirteen fallacies play the main role in structuring the text. Anon.Aurel.I responds by following a standard schemes in his initial remarks on each paragraph that introduces a new fallacy, allowing himself minor deviations from the scheme only. His treatment of the thirteenth fallacy starts with an explicit recognition of the standardization: "Circa hanc igitur fallaciam more nostro videndum..." (p. 154). The questions that he must consider according to his wont are these:

- 1) What is X ? (X being equivocation, amphiboly, or the like).
- 2) What is 'the fallacy of X'?
- 3) Why is it said to be *extra dictionem* ? (Only for fallacies 7-13).
- 4) In how many ways do paralogisms depending on X occur ? (= Which are the moods of the fallacy X ?).
- 5) How is Aristotle's treatment of X structured ?

Similarly, he asks standard questions when Aristotle introduces a division (see pp. 61-3 & 67ff.):

- 1) What is each of the parts/species ?
- 2) Is the division sufficient, i.e., exhaustive and not redundant ?
- 3) Are the parts/species mutually exclusive ?

The Medieval interpretations of details of Aristotle's text are so often either trivial or false that they can no longer serve their original purpose. But in digressions and in the introductions to major paragraphs the commentaries often contain matter of greater interest for the student of medieval philosophy. Anon.Aurel.I writes on, inter alia, the following subjects:

- Pp. 1-5: Is sophistic an *ars* ?
- 5-6: The subject-matter of the *Elenchi*.
- 6-7: Its systematic position within philosophy.
- 7-9: The proper place of the *Elenchi* in a course of logic.
- 10: The title of the book.
- 11-13: What is an *elenchus* ?
- 14: What is a *paralogismus* ?
- 16: What is nature ?
- 19: Are the senses fallible ?
- 22-24: The definition of the syllogism
- 25: What is a *locus* ?

- 32-5: What is *sapientia* ?
 35-6: The parts of logic.
 40: The difference between *scientia* and *potentia*.
 41-3: The priority of demonstrative discourse.
 43-53: What is *demonstratio* ?
 45-7: What is it 'to know' (*scire*) and what is *scientia* ?
 48: What is a *problema* ?
 48-9 (cf. 51): What is an *immediata propositio* ?
 55-6: What is dialectical discourse ?
 56: What is is for something to be *probabile* ?
 57-60: What is a 'tentative' syllogism ?
 60: What is a 'litigious' syllogism ?
 61-3: The classification of syllogisms as demonstrative, dialectical, tentative, litigious.
 67-70: What do the terms *redargutio*, *falsum*, *inopinabile*, *soloecismus*, *nugatio* mean ?
 75-7: What is a fallacy and which are the principal kinds of fallacy?
 81-2: *Duplicia actu*, *potentia*, *phantasia*.
 85-9: Equivocation.
 96-9: Amphiboly.
 107-15: Composition and division.
 120-22: Accent.
 124-29: Figure of speech.
 132: The distinction between fallacies *in dictione* and *extra dictionem*.
 ***
 133-38: 'Consequent'.
 137-38: Can the senses be false ?
 140: The difference between *creatura*, *factura* and *genitura*.
 143-48: Cause and 'not-cause as cause'.
 144-46: Arguments *ad* and *per impossibile*.
 154-57: Asking many questions as if they were one.
 162: Ignorance of refutation.
 174-75: The similarity between the fallacies of consequent and accident.
 ***

I have marked two lacunas in the survey. Our sole text-witness, MS Orléans 283, has no comments on 166^b28-167^a39, but the scribe has left blank parchment for the purpose (see p.133). The last sentence he copied comments on c.6 168^b27 (see p.175); there is plenty of space left on the page that contains this sentence, so the loss of the last part of the commentary can hardly be explained as loss of quires of our MS (yet, see p.XLIII). It is absurd to suppose Anon.Aurel.I did not intend to comment on 166^b28 - 167^a39, and very unlikely he did not, considering that he did comment on 167^b1sq. It is furthermore certain he intended to comment on chapter 13 (see p.72). Hence, one is inclined to think he wrote a complete commentary, but the manuscript that served as a model for Orléans 283 had lost some leaves in the middle and a considerable number at the end. The only serious obstacle to this view is that our text does not start or end

in the middle of a sentence at the beginning and end of the lacunas. Perhaps the scribe of Orléans 283 chose to stop and start at the nearest major paragraphs surrounding the lacunas.

II.2

THE TEXT'S AFFINITIES AND DATE

We have a fair number of 12th century Latin works on fallacies and the *Elenchi*, and evidence of some more that have been lost. The following list (which does not comprise works on sophisms) ought to be almost exhaustive:

Literal comm.: 1: Jacobus Veneticus [referred to in (2) and (8)]. 2: *Glossae SE* [ed. De Rijk, L.M. I]. 3: Anonymus Aurelianensis I [ed. here]. 4: Anonymus Bodleianus [ed. here]. 5: Anonymus Laudianus [See CIMA GL 21 (1977) 1-9; I now feel quite sure it is a 12th c. work.]. 6: Anonymus Cantabrigiensis [MS Cambridge, St. John's College, D.12: 80-111v; some extracts printed in CIMA GL 16 (see index p.126)]. 7: Radulphus Niger, *In Elenchos glossa in versibus* [lost; see Lohr in TRADITIO 28 (1972) 384].

Summaries of SE: 8: Anon. *Summa SE* [ed. De Rijk, L.M. I]. 9: Anonymus Parisiensis, *Compendium SE* [See CIMA GL 10 (1973) 1-20].

Tractatus de fallaciis, & sim.: 10: Anon., *Tractatus de dissimilitudine argumentorum* [ed. De Rijk, L.M. I]. 11: Anonymus Aurelianensis II, *De Parallogismis* [ed. Ebbesen, CIMA GL 16]. 12: Anon., *Fallaciae Parvipontanae* [ed. De Rijk, L.M. I]. 13: Anon., *Fallaciae Vindobonenses* [ed. De Rijk, L.M. I]. 14: Anon., *Compendiosus Tract. de fallaciis* [ed. here]. 15: Anon., *Fallaciae Londinenses* [ed. De Rijk, L.M. II.2]. 16: Anon., *Tractatus de fallaciis in Introductiones Parisienses* [see De Rijk L.M. II.1 p.446-7]. 17: *Tractatus de arte sophistica* in *Tractatus Anagnini* [ed. De Rijk, L.M. II.2]. 18: *Fallaciae magistri Willelmi* [ed. De Rijk, L.M. II.2]. 19: Anon., *Tractatus de sophistica argumentatione* in *Dialectica Monacensis* [ed. De Rijk, L.M. II.2; possibly shortly after 1200]. 20: Anon., *Fallaciae ad modum Oxoniae* [ed. by Clemens Kopp, Cologne, in preparation; it is the treatise on fallacies that occurs in mss. with *Logica ut sit nostra*; the relation between the several redactions, and the dating, uncertain].

Lost, of unknown type: 21: Abaelardus, *Libri fantasiarum* [Presumably a treatise on sophisms; see below]. 22: Theodoricus Carnutensis [see Fredborg, CIMA GL 7 (1971) 35-6; extremely dubious evidence; cf. below]. 23: Albericus [presumably a literal commentary; see De Rijk, L.M. I p.84ff.]. 24: Anon., cited as "magister noster" by (14)[this issue of CIMA GL p. 186]. 25: Robertus Lincolnensis [cited as "primus magister noster Robertus Lincolnensis" by (5); but the reference may be to oral teaching; see CIMA GL 21 (1977) 6]. 26: Rogerius Li...ensis [cited by (5); see CIMA GL 21 (1977) 7; but possibly a reference to oral teaching; maybe = (25)].

Sui generis: 27: Adam Parvipont., *Ars disserendi* [ed. Minio-Paluello, Twelfth Century Logic, I, Roma 1956].

It is not possible to reduce the list by attributing any of the anonymous extant commentaries to any of the authors whose names are known while their works are lost. As regards Anon. Aurel.I, it is certain he was not Jacobus, since he obviously

knew no Greek (see p.XXXV, below) and did not even have first-hand acquaintance with "Alexander's" scholia (see p. XXXI).

He was not Alberic either, for he does not say the things Alberic did according to the *Glossae*. Compare, for instance:

Glossae, L.M. I.192-3

Titulus: Incipit liber Aristotelis sophisticon elenchon. Magister Albericus quaerit quare Aristoteles hunc librum tantum suo nomine intitulavit. Quam quaestionem hoc modo solvit: Ideo Aristoteles hunc librum suo nomine intitulavit quia in hoc opere seipsum et alios superavit; in aliis vero operibus alios superavit, in hoc vero opere subtilius solito dixit.

Anon.Aurel.I, p.10

Titulus talis est: Incipit primus liber de sophisticis elenchis Aristotelis. .... 'Aristotelis' appositum est quoniam et eandem scientiam dicunt Platonem tractasse in libro qui inscribitur 'Sophistes'.

(This passage also shows that Anonymus Bodleianus is not Alberic. Anon.Bodl. does not comment on 'Aristotelis'.)

Abélard, in his *Dialectica* (ed. De Rijk², p.448) refers to a work of his entitled *Libri fantasiarum*. It obviously had something to do with sophisms, but he does not leave the reader with the impression it was a commentary on the *Elenchi*. In fact, Abélard appears never to have become thoroughly acquainted with Aristotle's book on fallacies (see De Rijk, L.M. I pp. 59-61 & 109-112). Finally, the point he says he had treated in the *Libri Fantasiarum* is not treated by Anon.Aurel.I.

Whether Thierry of Chartres actually commented on the *Elenchi* is quite uncertain. If he did, he probably did so before 1140 and his commentary was one of the pioneer works. But it is quite clear from his frequent references to scholarly dispute over the interpretation of the *Elenchi* that Anon. Aurel.I wrote at a time when the book had been subjected to scrutiny for several years. Though early, his commentary has not the characteristics of a pioneer work.

Robert of Lincoln and Roger of Li...? are shadowy persons, possibly identical. We know something about Robert's scholium on 170^a19 — but Anon.Aurel.I stops at 168^b27. Roger of Li...'s comments on 171^b4-5 deal with the same problems as Anon.Aurel.I pp. 57-60, but there is no striking similarity between two texts, only such as is likely to be between any two books on the same subject and from roughly the same time and environment.

It may be noted in passing that Anonymus Cantabrigiensis, f.97vB, discusses the same difficulty at 170^a19 in a way that strongly resembles Anon. Laudianus, but he does not mention the solution Anon.Laud. attributes to Robert of Lincoln.

The commentary of Anon.Aurel.I resembles all the other works in in some respect. Thus all the literal commentaries (save Anon.Laud. with which no comparison is possible as only the scholia on 169^a36-172^b25 are extant) say very much the same thing about the way Aristotle starts his work:

Anon.Aurel.I p.10: operi suo quendam praescribit versiculum in quo morem gerens lectori benivolentiam, attentionem ac docilitatem captat, scilicet ostendendo qualiter sit tractaturus ... *Glossae LM I.192.6-7:* Praemittit quendam versiculum in quo demonstrat materiam suam et ordinem tractandi. *Anon.Bodl. p.180:* Operi suo prooemium praemittit in quo de quo et qualiter agit breviter ostendit. *Anon.Cantabrig. 80r:* More suo Aristoteles operi suo brevem versiculum loco (?) prooemii praemittit in quo captat docilitatem, attentionem et benevolentiam.[Cf. also Anon.Paris., CIMA GL 10:5]

All, except Anon.Cantabr., mention the possibility that the particle 'autem' in the first clause of the *Elenchi* indicates the work is a continuation of *APo.* and *Top.* See Anon.Aurel.I p. 11, Anon.Bodl. p.180, *Glossae L.M. I.193.*⁹⁻¹¹. They all know an explanation of the strange phrase "tribualiter inflantes" at 164^a27 to the effect that the ancients were organized in tribes that competed to sacrifice the fattest animal on festival occasions; some, however, would cheat by inflating their victims.

In the *Glossae*, LM I.195, the custom is attributed to "the ancients" without specification; in Anon.Cantabr. 80vA to the Athenians; in Anon.Aurel.I p.18 to the Romans. The story is found in numerous 12th-13th c. commentaries and scholia on the *Elenchi*, often, as in Anon.Bodl.(p.183) with indication of the source: "Alexander", whose scholium must have been virtually identical to Michael of Ephesus' (Ps.-Alex.-1 (CAG II.3) 7-8, only slightly different from Ps.-Alex.-2). "Alexander" of course attributed the custom to the Athenians. The change from Greeks to Romans is one indication among several that Anon.Aurel.I had only second-hand reports of "Alex." *SE.*

Many more passages of this kind could be cited, but all they can prove is that our commentary is not radically different from other 12th century comm. on the *Elenchi*. In particular, the similarities between Anon.Aurel.I and the *Glossae* are usually of the superficial kind. There are more substantial ties between Anon.Aurel.I and Anon.Bodl.

Anon.Aurel.I twice (p.19, on 164^b23 & p.137, on 167^b4) takes up the subject "Can the senses be false, or is it really our judgment ("opinio") that is so when we think the senses de-

ceive us?". The topic is classical, and so is his example of sense-deception, seeing a "broken" stick half immersed in water (cf. CIMAGL 8(1972)21). But I can only cite three Latin texts that closely resemble Anon.Aurel.I. One is John of Salisbury, *Metalogicon* IV.11, p.177 Webb:

Hoc autem alterutrius iudicium opinio appellatur; ... Hanc autem asserit Aristoteles animae passionem eo quod, dum exercetur, rerum imagines animae imprimantur; quod si una pro altera imprimatur, pro errore, quo fallitur in iudicio, fallax vel falsa opinio nominatur. Nam saepissime falluntur sensus .... baculus vero in aqua fractus videtur etiam perspicacissimis.

Another is Anonymus Bodleianus, p.183:

Ratio enim per sensum fallitur, sensus vero numquam. Eo enim nihil comprehenditur nisi quale et quod ipsum est. ... Quare ... non rationem, sed opinionem falli asseramus. Non enim rationis sed opinionis cassae est baculum in aqua fractum temere aestimare. Id enim nec scimus, nec intelligimus, sed opinamur. Hinc etiam et inter philosophos quaestio haec, verine sensus. Quidam enim sensus, quidam sensu utentes posse falli dicebant.

A third is a scholium on 167^b4 occurring in 4 MSS of *SE* :

Laur.St.Croce 2 sin,9:89v, Cambr. Gonv.&Caius 466/573:138r, Paris.lat.6294:7r, Lond.B.L. Add.18374:216r: Alexander: "unde", id est secundum hoc genus deceptionis fiunt illae falsae opiniones quae habentur ex visu vel aliquo alio sensu [vel-sensu: et ex aliis sensibus 466,6294,18374 : male iudicando de his quae habentur ab eis *add.* 2-9. I have not noted some minor discrepancies between the mss.].

Notice that Anon.Aurel.I, John of Salisb., and Anon.Bodl. all mention a 'baculus', whereas the classical formulation of the example has 'remus' (κῶπη). The scholium does not mention the stick, but it has verbal agreements with Anon.Aurel.I. It mentions "Alexander". I am inclined to believe it was a scholium of his that reminded the Westerners that the traditional discussion about the fallibility of the senses was relevant in the *Elenchi* context; the scholium in question probably had another scholium, on *De anima* II.6, III.1 or III.3, for its ancestor. Cf., e.g., Ps.-Philoponus (actually Stephanus) *In De an.* (CAG XV) 502.13-17.

In spite of the fact that the discussion of broken sticks is not ubiquitous in writings on fallacies, it might be said that this is just another instance of Anon.Aurel.I and Anon.Bodl. knowing the same traditional ("Alexander"-) scholium. But there is more. To Anon.Aurel.I there are two principal parts of logic or *ratio disserendi*: discovery (*inventio*) and evaluation (or 'judgment': *iudicium*); see pp.3, 6-7, 32, 43-4. He knows this from the beginning of Boethius' *Diff.Top. I* (cf. Boeth., *In Top. Cic. I*, P.L.64:1045).[In the 12th c. everybody knew so and thought the division was important. In *Elenchi* commentaries from the late 13th c. the terminology is not used at all.] But Anon.Aurel.I further distinguishes between logic as positive evaluation (*iudicium instruens*), the discipline that teaches one

to recognize the good syllogism as such, and, on the other hand, negative evaluation ('purging judgment', *iudicium purgans*), the discipline that teaches how to recognize and reject the bad syllogism (pp. 6-7). The object of evaluation is also divided into two kinds, the matter and the form, the final result being four kinds of evaluative logic: *iudicium purgans materiae*, *iudicium purgans formae*, *iud. instruens materiae*, *iud. instruens formae*. As Anon.Aurel.I himself notes, the distinction between *iudicium purgans* and *iudicium instruens* owes its origin to a phrase in the beginning of Boethius' *Diff.Top.* (P.L.64:1173C):

Omnis ratio disserendi, quam logice Peripatetici veteres appellavere, in duas distribuitur partes, unam inveniendi, alteram iudicandi. Et ea quidem pars quae iudicium purgat atque instruit ab illis analytice vocata, a nobis potest resolutoria nuncupari ....

But whereas Boethius spoke of a part of logic that 'purges the judgment', Anon.Aurel.I speaks of a part of logic that is 'judgment that purges'; and whereas Boethius used the phrase 'quae iudicium purgat atque instruit' to describe analytics, Anon.Aurel.I and the people he depends on (for he stresses that the idea is not his own) see a 'purging' element in sophistic as well as in analytics. It looks suspiciously as if the expression 'iud. purgans' in which 'purgans' has 'iudicium' for its subject arose through a misunderstanding of some passage in which 'purgans' had iudicium for its object. On p.36 Anon. Aurel.I uses 'purgat' in the more natural way.

I can only point to one other medieval text that knows of a 'purging' role of sophistic. Anonymus Bodleianus says (p.180): "Sophistica autem purgat iudicium", and makes no reservation with regard to the statement.

It is interesting to notice that Olympiodorus says much the same in his commentary on the *Categories* (CAG XII.1), p.8.4-10: τῶν δὲ λογικῶν συγγραμμάτων τὰ μὲν αὐτὴν τὴν μέθοδον διδάσκει, τὰ δὲ τὰ συμβαλλόμενα πρὸς τὴν μέθοδον, τὰ δὲ <τὰ> καθαρῶντα τὴν μέθοδον .... ἐκκαθαίρουσι δὲ τὴν μέθοδον οἱ Σοφιστικοὶ "Ἐλεγχοὶ καὶ οἱ Τόποι καὶ αἱ 'Ρητορικὰ τέχνηαι καὶ τὸ Περὶ Ποιητικῆς τὸ καλούμενον. Did some note like Olympiodorus' also play a role in shaping the notion of 'purging sophistic'? If so, Jacobus Veneticus probably had a part in the play too. Notice that on pp. 35-6 Anon.Aurel.I says the 'purgans'-terminology is used by people who, dividing logic into demonstration and dialectic, identify the tentative art as the purgative demonstration, and sophistic as purgative dialectic. Also notice that Anon. Laud. uses the Greek word 'apodictica' when talking of the dichotomy of logic (text in CIMA GL 21:7).

Here we must leave Anonymus Bodleianus' mutilated commen-

tary. The comparison showed a considerable agreement between him and Anon.Aurel.I, not only in trivial matters. The reservation of Anon.Aurel.I with regard to the *purgare*-terminology may indicate he was the younger of the two.

The proportion dialectic : sophistic :: demonstrative : temptative is also found connected with a peculiar 12th century use of *casus* and *cadere*. The question "Are the pseudo-syllogisms dealt with in the *Elenchi* pseudo-dialectical, pseudo-demonstrative, or whatnot?" is often asked in both the 12th and later centuries. After the 12th c. it is normal to say that the sophistical, litigious, etc., syllogism 'peccat contra' or 'deficit a' the so-and-so better syllogism. Anon.Aurel.I also knows another terminology, calling the temptative syllogism *casus demonstrativi* and the litigious/sophistical one *casus dialectici* because they 'cadunt a' (the definition of) the better syllogism (see pp. 57-60).

The same use of 'cadere' and 'casus' occurs twice in Anon. Cantabrigiensis' commentary. In a passage that lists three sorts of temptative syllogism, just like Anon.Aurel.I p.58, he says (fol. 83vB):

In hac autem descriptione tres dantur intellegi temptativi species, una quidem quae ex principiis apparenter syllogizat, et huiusmodi temptativus secundum materiam non peccat, sed cadit a forma syllogistica, ideoque temptativus syllogismus est, non autem syllogismus. Alia quae ex apparentibus principiis apparenter syllogizat, et huiusmodi temptativus syllogismus habet peccatum et in materia et in forma. Tertia quae ex apparentibus principiis syllogizat, et huiusmodi oratio simpliciter habet peccatum in materia. Nihil utique prohibet eam syllogisticam esse.

In a paragraph on the litigious syllogism he says (84rA): Est autem litigiosus casus dialectici, nam cadit a ratione, id est a definitione illius.

The terms 'casus demonstrativi' and 'casus dialectici' are also found in Anon.Aurel.II (CIMAGL 16:20-22), and in the same sense as in Anon.Aurel.I: The terminology was introduced by Jacobus Veneticus, who is the subject of 'facit' in this passage from the *Glossae*, L.M. I.203:

Et facit talem divisionem disputationum: disputationum aliae sunt principales, ut demonstrativa et dialectica, aliae secundariae sive casuales, ut temptativa et sophistica. Temptativa enim dicitur esse casus demonstrativae; quia sicut demonstrativa syllogizat ex necessariis, ita temptativa videtur syllogizare ex necessariis, sed non facit. Sophistica autem est casus dialecticae, quia sicut dialectica syllogizat ex probabilibus, sic sophistica videtur syllogizare ex probabilibus, non tamen facit.

Schematically:

<i>priority</i> ↓	<i>iudicium>	<i>inventio>	← <i>concerned with>
<i>principales</i>	<i>demonstrativae</i>	<i>dialecticae</i>	
<i>casuales</i>	<i>temptativae</i>	<i>sophisticae</i> (=litigiosae)	

Everything that stems from Jacobus may be suspected of Greek origin. The use of 'iudicium' and 'inventio' in the classification is not directly attested in the sources. If I am correct in positing it, we here have a Western feature. I have never seen the temptative syllogism described as *πτῶσις/ἐκπτώσις τοῦ ἀποδεικτικοῦ* in a Greek scholium. But *ἐκπύπτειν* and *ἐκπτώσις* occur in other, and probably relevant, contexts:

Ps.-Alex.- 1 SE (CAG II.3) 4.7-11: Πλάτων μὲν ... καὶ Ἀριστοτέλης ... τὸν αὐτὸν εἶναι λέγουσιν ἐριστικὸν καὶ σοφιστικὸν συλλογισμόν. τοὺτους δὲ τοὺς συλλογισμοὺς ποτὲ μὲν κατὰ τὴν ὕλην διημαρτῆσθαι λέγουσι τῆς συλλογιστικῆς συζυγίας οὐκ ἐκπύπτοντας, οὓς καὶ συλλογισμοὺς ὀνομάζουσι, ποτὲ δὲ τὸ συλλογιστικὸν εἶδος μὴ ἔχοντας ἀληθῆ φέρειν τὴν ὕλην, οὓς οὐδὲ συλλογισμοὺς ἀξιόῃσι καλεῖν, ἀλλὰ φαινομένους συλλογισμούς.

Ps.-Philoponus APo. II (CAG XIII.3) 379.29-31: πλὴν ὅταν ἡ ἀπόδειξις γένηται διὰ τοῦ πρώτου αἰτίου, ἔστιν ἡ κυρίως ἀπόδειξις· ὅταν δὲ διὰ τοῦ αἰτιατοῦ δειχθῇ το αἷτιον, ἀπόδειξις μὲν γίνεται, οὐ κυρίως δέ· δεύτερον γὰρ μέτρον καὶ ἐκπτώσιν ἔχει ἀποδείξεως.

Id., op. cit. 386.30-387.2: εἰ δὲ τοῦ αἰτιατικοῦ τεθέντος ἔψεται τὸ αἷτιον, γίνεται τεκμηριώδης ἀπόδειξις. ἐκ γὰρ τῶν ὑστέρων ὁ συλλογισμὸς προέβη· ἡ δὲ τοιαύτη ἀπόδειξις, ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων, δεύτερα μέτρα φέρει ἀποδείξεως ὡς ταύτης ἐκπύπουσα.

Is it mere coincidence that the last two quotations also use the expression δεύτερον μέτρον? On p.52 Anon.Aurel.I cites "Alexander" for the term 'primum/secundum metrum demonstrationis'; cf. CIMAGL 16:107 and this issue p. XLI.

Anon. Aurel.I and Anon.Aurel.II, then, both use the 'casus' terminology in exactly the way the *Glossae* say Jacobus did. Not everybody did so. The *Summa*, L.M. I.424, mentions the proportion 'temptativus : demonstrativus :: sophisticus : dialecticus' without using 'casus' or 'cadere'.

The points of contact between Anon.Aurel.I and Anon.Aurel.II are numerous. In particular I will call attention to the paragraphs about *sapientia*, *scientia*, *demonstratio*, *immediatae propositiones* in Anon.Aurel.I pp. 32-6, 40, 43-53 ≈ Anon.Aurel.II (CIMAGL 16) pp.27-38. Many central features of those paragraphs derive from Greek scholia translated by Jacobus, and have parallels in Greek commentaries on *APo.* and *SE* (cf. CIMAGL 16:89ff.); some have parallels in Aspasius' commentary on *EN I* (CAG XIX.1) and in Eustratius' on *EN I & VI* (CAG XX). Alexander Aphrodisias' comm. on *Topics I* is also relevant (CAG II.2).

Some of the material was also used by the author of the *Summa*.

L.M. I.266.12-18 'Est enim - meretur' is no doubt translated from the Greek. The passage combines an excerpt from *EN VI.7.1141a9-19* with one from

Magna Moralia I.35.1197^a23-29.

The *Summa* also preserves an exact translation of a Greek scholium on 165^a21-22 (L.M. I.267.13-14 + 268.9-14 $\approx$ *Ps.-Alex.-2 ad loc.*; cf. *Ps.-Alex.-1* (CAG II.3) 14.22-25 + 15.8-15 [the lines 14.26-15.8 which are not matched in the *Summa* occur in *Ps.-Alex.-1* only, not in *Ps.-Alex.-2*]). Anon.Aurel.I contains a distorted version of the Greek scholium on pp.35-7; Jacobus had presented the West with some nonsense because he read κενόν for καινόν in οὐδέτις γὰρ οὐδέπω ..., φησὶν ὁ Πρωταγόρας, καινόν τὶ με ἠρώτησε and translated "nullus enim aliquando, ut dicit Protagoras, aliquid vacui me interrogavit". Anon.Aurel.I has tried to make sense of it, writing that Protagoras (whom our MS calls 'Pictagoras', i.e. Pythagoras; assuming the error to be the copyist's I have printed 'Protagoras') said 'in omnibus expetitus non tacui'.

But there is nothing in the *Summa* like the two Aurelianenses' attempt to summarize Aristotelian epistemology. An audacious attempt, considering that all they had read was the *Organon* (the references to *Rh.* and *Ethics* in Anon.Aurel.I pp.2 & 32 are second-hand), and perhaps not even the whole *Organon*. Anon. Aurel.I surely knew *Cat. & Int.*, but he does not reveal whether he had personally studied *APr.* He may have read *APo.*, but he is capable of mistaking a scholium for Aristotle's own words (see p.48, cf. p. XL). He may also have read *Topics I* which is often cited. If he had read books II-VIII, he does little to disclose the fact; the imprecise citations of books II and IV on pp. 27, 85 and 50 are hardly sufficient proof he had read them.

One other work on fallacies contains comparable meticulous expositions of epistemological terminology: Anonymus Cantabrigiensis' commentary on the *Elenchi*.

In CIMAGL 16:101-103 (cf. this issue p. XLI) I have printed his explanation of "Alexander's" *sapientia est virtus artis et scientiae inter intellectum et scientiam medium locum tenens* (approximately = ἡ σοφία ἐστὶν ἀρετὴ τέχνης καὶ ἐπιστήμης ἐκ τε νοῦ καὶ ἐπιστήμης συγκεκλιμένη). Commenting on *SE* chapter 2 he says:

(82vB) Videndum est enim quot modis accipiat hoc nomen 'demonstratio' et quid sit demonstratio secundum quod hic accipitur, et quot sint genera demonstrationum, et quae sit materia [disputationum] demonstrationum. Dicitur ergo demonstratio actus demonstrantis, i.e. demonstrativis orationibus utentis. Dicitur item demonstratio quilibet syllogismus, secundum quod invenitur "Quaedam demonstrationes sunt ex veris, quaedam autem ex falsis". Dicitur etiam specialius demonstratio syllogismus demonstrativus, qui sic <de>scribitur: 'Demonstrativus syllogismus est syllogismus faciens scire ex per se credibilibus et certis rationibus receptus'. Ad habendum convertibilem definitionem sufficit quod dicitur 'syllogismus faciens scire', sola enim demonstratio facit scire, nam scire est causas rei nosse, quod sic sit et aliter esse non possit ..... (83rA) Scientia enim est demonstrativus [rei] habitus rerum semper vel frequentius similiter se habentium ... Recte

autem sic describitur scientia, nam cum scientiarum tria genera constituamus, scientiam sensitivam, intellectivam, demonstrativam, sola illa quae per demonstrationes est proprie dicitur scientia, et sola demonstratio facit scire, prout scire dicitur causas rei nosse. Quod autem additur 'ex per se credibilibus et certis rationibus receptus' ad distinguendas materias demonstrationum secundum diversa earum genera apponitur. Unde videndum prius quot sint earum genera. Demonstrationum itaque alia est propter quid, alia est demonstratio quia. Demonstratio propter quid est illa in qua proxima causa probat aliquid de causato vel causatum de aliquo ..... Demonstratio quia est illa in qua causatum probat aliquid de causa vel causam de aliquo. .... In hanc etiam secundam speciem reducuntur illae demonstrationes in quibus remota causa probat aliquid de causato ... Dicitur autem prior demonstratio 'propter quid' quoniam ei causa implicita est: d[e]ocetur [est] enim ea de alio quid sit et etiam quare sit. Secunda demonstratio 'quia' dicitur quoniam ea non docetur de alio quare sit, sed simpliciter manifestatur quia sit. Secundum haec duo genera demonstrationum distincta est materia. Nam illius quae est propter quid materia sunt immediatae propositiones, illius autem quae est demonstratio quia materia sunt suppositiones. Illius etiam quae est propter quid materia sunt artium prima principia, illius quae non est propter quid materia fiunt conclusiones principiorum. Immediata est propositio habens interius fidem, scilicet propositio non indigens medio ad sui fidem. Immediatarum alia est affirmativa, alia negativa. Immediata affirmativa est illa cuius praedicatum et subiectum ita sibi cohaerent quod 'nihil' magis cohaeret praedicato vel subiecto quam praedicatum subiecto et subiectum praedicato. Quattuor autem modis sumuntur: inter definitionem et definitum, inter speciem et proprium, inter passionem et subiectum, inter speciem et proximum eius genus .... Inter genus et proximam eius speciem, ut 'omnis albedo color'; videtur tamen quod immediata non sit, nam propinquior est definitio speciei quam eius genus. Ideo notandum quod immediata propositio duobus modis dicitur: Uno quidem modo illa quae habet terminos inter quos non est medium natura; alio modo immediata propositio dicitur inter cuius terminos non est medium natura ex eadem coniugatione sumptum. Secundum hoc ergo haec est immediata, quoniam licet definitio sit medium inter terminos eius, non est tamen ex eadem coniugatione cum terminis illius, quia non occurrit medium in ascensu vel descensu praedicamenti. Immediata negativa est illa cuius termini .... de huiusmodi propositionibus est demonstratio propter quid. Suppositiones autem dicuntur propositiones illae in quibus aliqua praedicantur de aliis quae eis habent supponi, ut 'omnis homo est substantia'. Huiusmodi propositiones sunt materia demonstrationis quia, quoniam immediatae non sunt. Vel suppositiones dicuntur (83rB) propositiones per quas exemplariter docetur quid per principia generaliter, ut haec propositio 'de quocumque praedicatur haec species homo et hoc genus animal'. Non ergo omnis demonstratio ex immediatis est, nec omnis syllogismus in quo ponitur immediata demonstratio.

The impression of an intimate connection between Anon.Aurel. I and Anon.Cantabr. is only strengthened when one reads what they say about equivocation. Compare Anon.Aurel.I pp.85-88 with Anon.Cant. 85rB-vB:

(85rB) Quoniam autem ab Aristotele non nisi exempla de hac fallacia supponuntur, a nobis dicatur quid sit aequivocatio, quid fallacia secundum aequivocationem, quot modis habeat fieri. Aequivocatio est multiplicitas dictionis plura significantis ex diversis institutionibus. 'Multiplicitas dictionis' dico ad differentiam multiplicитatis orationis, quae amphibologia,

non aequivocatio, debet dici; 'plura significantis' (85vA) dicam ad differentiam quarundam dictionum quae, etsi ex diversis adiunctis multipliciter contrahant, non tamen plura significare dicuntur, ut hoc nomen 'sanum', cum unum solum principaliter habeat significare, quandoque ex adiuncto significat effectivum sanitatis, ut 'medicina est sana', quandoque conservativum sanitatis, ut 'diaeta haec sana est', quandoque significativum sanitatis, ut '*** [spat.vac. 15-20 litt. MS] haec sana est' vel 'urina sana est'; 'ex diversa institutione' appono ad differentiam quarundam dictionum quae ex demonstratione vel relatione plura significant, ut pronomina; quia enim hoc habent ex una institutione facta in primaria earum impositione, idcirco aequivoca dici non debent. Largius autem accipitur hoc nomen 'aequivocatio' cum dicitur aliquid (?) esse fallacia aequivocationis. Dicitur enim fallacia aequivocationis quae provenit tum ex multiplicitate vocis plura significantis simpliciter, cum ex multiplicitate vocis significantis plura ex adiunctis et non simpliciter, cum etiam ex diversis eiusdem vocis consignificationibus. Item, tam illa fallacia quam facit dictio plura significans ex diversis institutionibus quam illa quam facit dictio plura significans ex demonstratione vel relatione dicitur fallacia aequivocationis. Ex hiis ergo colligimus quinque modis fieri hanc fallaciam. Primum modum ..... Quinto modo fit haec fallacia quando decipit dictio diversa significans ex diversa relatione, ut hic 'Socrates est rationale vel irrationale quod est asinus, ergo Socrates est animal quod est asinus', nam in prima propositione potest per hoc nomen 'quod' fieri relatio ad hoc 'vel irrationale' ut disiungantur termini isti 'rationale, irrationale quod est asinus', et secundum hoc vera est locutio. Similiter hic decipit diversa relatio et soloecismus infert: 'idem est rationale vel irrationale quod est homo'. Possunt autem illi modi fieri circa omnes partes orationis, non omnes tamen. Secundum nomen quidem quolibet illorum modorum potest fieri deceptio. ... In verbis et participiis tantum tribus primis modis ... (85vB) ... In pronominibus duobus ultimis modis ..... In adverbiiis primo modo, secundo et tertio, quinto ..... In praepositionibus fallacia tertio modo frequentissime, et idem in illis est paralogismos fieri tertio modo et secundo; ex diversis enim consignificationibus praepositionum fit fallacia quando fit ex diversis consignificationibus secundum adiuncta contractis, ut si dicam 'hac interrogatione' tantum quaeritur de qualitate, ergo non quaeritur de Socrate', vel sic: 'iste homo est de Anglia, ergo est de terra'. In coniunctionibus similiter fit fallacia ex diversis consignificationibus ....

Anon.Aurel.I mentions four definitions of equivocation on p.85, viz. (1) "aequivocatio est multiplex vocabuli significatio", (2) "aequivocatio est eadem diversorum secundum nomen tantum appellatio, i.e. secundum nomen et non secundum rationem", (3) "aequivocatio est ratio dictionis significandi multipliciter", (4) "aequivocatio est multiplicitas dictionis ex diversis institutionibus diversa significantis.

(2) is Adam Parvipontanus', also accepted by the author of *Fallaciae Parvipontanae* L.M. I.553. (3) and (4) are preferred by Anon.Aurel.I. (4) occurs in Anon.Cantabr. (see p.XXV, supra) and in *Tractatus Anagninus De arte sophistica* L.M. II.2.327.

On p. 86 Anon.Aurel.I says that in the locution 'fallacia secundum aequivocationem' 'aequivocatio' is used in a wider sense, and so the fallacy of equivocation is 'deceptio prove-

niens ex qualibet multiplicitate'. The same is said by Anon. Cantabr. (see above, p.XXVI) and in *Tract. Anagn. l.c.* The distinction between 'aequivocatio' and 'fallacia sec. aeq.' is explicitly rejected in *Fallaciae Parvip. L.M. I.560*^{16sqq.} (though the rider 560³²-561² mitigates the rejection). A variant formulation, 'fallacia secundum aequivocationem est deceptio proveniens ex diversitate significationum vel consignificationum vel acceptionum' occurs in *Fallaciae magistri Willelmi L.M. II.2.683*; cf. Anon. *Compendiosus Tractatus* (here, p. 186).

There is a great deal of similarity between the treatment of equivocation in Anon.Aurel.I, Anon.Cantabrigiensis, *Tract. Anagn.*, *Fallaciae Parvipontanae*, *Fallaciae Londinenses* and *Compendiosus Tract.*, but also some important differences. Thus Anon. Cantabr. (85v), *Fall.Parvip.* (L.M. I.559), *Tract.Anagn.* (L.M. II.2.328, *Fall.Londin.* (L.M. II.2.652), *Compend.Tract.* (p.187) all accept fallacies of the type 'Socrates est de Anglia, ergo Anglia est eius materia' as pertaining to equivocation. Anon.Aur.I rejects the view on p.88. On the same page Anon.Aurel.I mentions that 'plerique' find 'incidens aequivocatio' in the single parts of speech. Anon.Cantabr. (see text above, p.XXVI) was one of those 'plerique'.

The ties between Anon.Aurel.I, Anon.Cantabr. and *Fall.Parvip.* are particularly strong. Introducing the fallacy of accent, Anon.Cantabr. says:

(88vA) Accentus est modulatio vocis in communi loquendi genere, sed cum sic accipiatur a grammaticis, hic (?) autem (?) a dialecticis dicitur accentus indistinctio prolationis vel scripturae circa aliquam dictionem. Fallacia secundum accentum est deceptio proveniens ex indistinctione prolationis vel scripturae. [prolationis can be read as prolocutionis on both occasions].

Anon.Aurel.I p.121 and *Fall.Parvip.* L.M. I.583 say exactly the same about the sense of 'accent' in grammar and dialectic, and define the fallacy of accent in the same way. *Fall.Londin.* L.M. II.2.663, *Fall.M.Willelmi* L.M. II.2.689, and *Fall.Vindobonenses* L.M. I.513 resemble Anon.Aurel.I, but not as much as Anon.Cant. and *Fall. Parvip.* do.

Ties between Anon.Aurel.I and works outside the commentary genre can also be seen in these cases:

(1) Anon.Aurel.I p.34 ~ *Introductiones Parisienses* L.M. II.2.357. An inaccurate quotation of Augustine's *De ordine*. Cf. De Rijk L.M. II.1.439.

(2) Anon.Aurel.I p. 4 ~ *Tractatus Anagnini* L.M. II.2.327, "*Cum sit nostra*" L.M. II.2.417. 'Ars' is defined as 'scientia docendi infinita finite'. A similar definition is attributed to Adam Parvipontanus by Alexander Necham; see De Rijk L.M. II.1.174-5. For the other definition of 'ars' mentioned by Anon.Aurel.I p.4, see L.M. II.1.173-4.

(3) Anon.Aurel.I p.53 ~ *Introduct.Paris.* L.M. II.2.357, "*Ut dicit*" L.M. II.2.379, "*Cum sit nostra*" L.M. II.2.417; cf. *Summa* L.M. I.276. A list of the names used for axioms ("communes dignitates") in the single arts.

In summary, Anon.Aurel.I and Anon.Cantabr. are twins, though not identical twins. Anon.Bodl. and Anon.Laud. may have been very closely related to them, but as so little remains of them, we cannot be sure. Anon.Aurel.I and Anon.Cantabr. are related on one hand to Anon.Aurel.II (and more remotely to the *Summa*), on the other to a number of 'tractatus', in particular to *Fallaciae Parvipontanae*. With Anon.Aurel.II the tie is a common exploitation of works composed or translated by Jacobus Veneticus. The tie to the 'tractatus' is a common approach to the classification of fallacies, an approach in which grammatical categories have a prominent role; notice that Anon.Aurel.II divides the fallacies into moods in a quite different way.

The "twins" are surely later than the *Summa* in which there is also much material from Jacobus, but raw, as it were; there are several passages which literally reproduce "Alex." *SE*, but nothing like the epistemological chapters in Anon.Aurel. I & II and Anon.Cant. Anon.Aurel.II cannot be much earlier or later than the "twins".

Anon.Aurel.I & II and Anon.Cant. are surely earlier than *Dialectica Monacensis* in which the doctrine that each fallacy has a 'causa apparentiae' and a 'causa defectus' (or 'non existentiae') is already well developed (see L.M. II.2.560²⁻⁸); these 'causae' play a prominent role in works on fallacies from the ripe scholastic period (last half of the 13th c.). In Anon.Aurel.I we see at most a rudiment of the doctrine in the expression 'causa apparendi syllogismos qui non sunt' (p.26).

Anon.Aurel.I belongs to an environment in which two strands of 12th c. philosophical teaching met: Adam Parvipontanus' and Jacobus Veneticus'. Without any claim to precision, I would suggest a date between 1160 and 1180. The place is probably Northern France (there are two French words in the text, viz.

regeste (p.19) and *apprendra* (p.90), but, of course, they may be loans from an earlier commentary). I would not entirely exclude England as a possible place of composition. One could imagine that the writer was 'de Anglia' (cf.p.88) and owned land in France (cf. p.129) — but perhaps it is wiser not to get carried away by one's imagination.

II.3

ASSIMILATING THE GREEK MATERIAL

There are some incompletely digested pieces of information from Greek scholia in Anon.Aurel.I.

On p.14 the difference between 'expositio' and 'determinatio' is illustrated. 'Expositio' consists in giving an equipollent expression, as in 'anthropos id est homo'. 'Determinatio' consists in restricting the range of a general term, as in 'animal utile est arator, id est bos'. The first example contains a Greek word, but one that a Westerner could easily know without knowing Greek or Greek scholia. The next example seems to be of a different kind. First and foremost, it is hard to see it illustrates the point it is supposed to illustrate. But suppose the Latin covers βοῦς ἀροτῆρ, then we have exactly the situation required: ἀροτῆρ "for the plough" restricts the range of the general term βοῦς "ox". The phrase occurs in a famous piece of Greek literature, viz. Hesiodus' *Opera et dies* 405 where a man's first necessities are listed: οἶκον μὲν πρῶτα γυναικά τε βοῦν τ' ἀροτῆρα. It must be admitted that I do not know any Greek *Elenchi* scholium containing the quotation, but perhaps Jacobus knew one that did.

The insistence of Anon.Aurel.I (p.48, cf. p.55) on the importance of knowing that every problem has two parts, "that which is granted" and "that which is sought" is of very restricted relevance in the context. It is much more relevant information in Philoponus *APo.* (CAG XIII.3) 7 since he is preparing the reader for illustration of Aristotelian demonstration by means of geometrical examples (pp. 8-9). In geometry the terms δεδομένον and ζητούμενον belonged to standard vocabulary.

In this connection I must mention that the passage on p.55 about 'dialectica disputatio', 'problema', and 'quaestio dialectica' may owe something to a Greek scholium on *Topics I*. I cannot produce a Greek text defining ὁ διαλεκτικὸς λόγος exactly as "Alexander" did according to Anon.Aurel.I. But there is a clear affinity between the Latin text and Alexander of Aphrodisias, *Top.* (CAG II.2) 40.13sq.:

εἰπὼν τὸ αὐτὸ σημαίνειν τό τε πρόβλημα καὶ τὴν πρότασιν ... νῦν λέγει τὴν διαφορὰν αὐτῶν .... λέγει δὲ περὶ προτάσεως τῆς διαλεκτικῆς· αὕτη γὰρ ἐρώτησις ἐστὶ .... καὶ γὰρ τῷ προβλήματι ἐφαρμόζει ὁ τῆς προτάσεως τῆς ἐν ἐρωτήσει λόγος· ἐρώτησις γὰρ ἐστὶ τῆς ἀντιφάσεως

per descriptionem ab Alexandro datam, quae est: "Dialectica disputatio est quae problema interrogat et ex probabilibus syllogizat". Duo itaque maxime attenduntur in dialectica disputatione: problema scilicet et probabilitas. Problema est quaestio dialectica, cuius, ut superius dictum est, duae sunt partes, scilicet quaesitum et concessum, id est praedicatum et subiectum.

καὶ ἐρώτησις ἐξ ἧς
 δίδοται τῷ ἀποκρινομένῳ
 ἐλέσθαι ὁπότερον βούλεται μέρος
 τῆς ἀντιφάσεως.
 τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ πρόβλημα.

Formanda est autem dialectica quaestio
 sic, ut detur optio respondenti
 utram scilicet velit eligere partem
 contradictionis.

However, though the passage in Anon.Aurel.I presupposes some acquaintance with (a scholium on) *Topics I*, the part of it that corresponds most closely to Alex. *Top.* seems, in fact, to depend on Boethius *Int.*, ed. 1^a p.155 Meiser (paraphrase of Arist. *Int.* 11.20b27-29): "sola igitur illa est dialectica interrogatio, in qua datur respondenti ex interrogatione optio utram velit partem contradictionis eligere eamque enuntiare vel adfirmando scilicet vel negando"[cf, ed. 2^a pp.359-61 Meiser; Boethius' Greek source resembled Ammon. *Int.* (CAG IV.5) 203]. Boethius translates ἐρώτησις by "interrogatio". Anon.Aurel.I says "quaestio". But in Boeth. *Diff.Top.* I (P.L.64:1177D & 1178D) we find 'dialectica quaestio'. Apparently, then, what we see in Anon.Aurel.I is a blend of elements from "Alexander" *APo.*, *SE* (& *Top.* ?) and Boethius' *Int.* & *Diff.Top.* [It is just marginally possible that Anon.Aurel.I depends on a scholium on *APr.* 24a25. If the scholia edited in *Aristoteles Latinus* III are only part of a larger collection, the complete collection is likely to have contained a sch. on 24a25 resembling Philop. *APr.* (CAG XIII.2) 22-3, and also resembling Boethius' sch. on *Int.* 11; and if Boethius was indeed the translator of the *APr.* scholia, that could explain the Boethian diction in Anon.Aurel.I.]

On one occasion Anon.Aurel.I expresses a mild criticism of "Alexander" for using a not too apt example (pp.25-6).

On pp.25-27 Anon.Aurel.I says the "locus per nomina" (165^a4-6) must be equivocation, and adds that "Alexander" used an example like 'man is a noun, everything that is capable of laughing is a man, therefore something that is capable of laughing is a noun'. Anon.Aurel.I further illustrated how we may believe that something that is the case 'in nominibus' is also the case 'in rebus' (165a8-9) by means of the paralogism 'disyllabic is tetrasyllabic, 'musca' (?) is disyllabic, therefore it is tetrasyllabic'. This last example is common in Greek scholia; thus, e.g., Ps.-Alex.-1 (CAG II.3) 12.32-33: οὐ γάρ, εἰ ὁ Δύων δισύλλαβον, τὸ δισύλλαβον τετρασύλλαβον, ἀνάγκη τὸν Δύωνα, ὃς ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, τετρασύλλαβον εἶναι. The first example does not occur in any Greek text as far as I know, but the Greek scholiasts have other examples that depend on a shift from significative to material use of a word. See, e.g., Ps.-Alex.-1 (CAG II.3) 11.32-33. The identification of the 'locus' as equivocation is also found in the Greek scholia; thus Ps.-Alex.-1 (CAG II.3) 11.14-18; cf. Aegidius Romanus, *Expositio supra libros Elenchorum* (MS Salamanca, BU. 1839:123rB = ed. Augustini (Venediis anno 1500) f.6rA): Notandum ergo quod dicit quod oportet nomen et orationem significare plura, quia secundum Commentatorem "locus qui fit per nomina qui est aptissimus et publicissimus" potest referri ad equivocationem et amphiboliā.

The 'epistemological' paragraphs (pp. 32-53) demonstrate clearly how the Western schoolmen had been toiling and were toiling to integrate the new knowledge from Jacobus' translations into their Boethian framework.

See pp. XXIII-XXV, and the top of this page. Also, notice what Anon. Aurel.I relates on p.44 about some scholars' attempt to prove "Alexander"

was right in saying that the whole of logic is for the sake of apodeictic. Their proof proceeded from the claim that logic consists in discovery and evaluation (*inventio, iudicium*).

Jacobus had made an important discovery that facilitated the harmonization of Boethius and Arist. & Alex. *APO*. He had discovered that Boethius' *maxima propositio* is a translation of ἀξίωμα. This is evidenced by Jac.'s translation of *APO*. I. 2.72a17 (*Aristoteles Latinus IV.1* p.9) "dignitatem vel maximam propositionem". Anon.Aurel.I also makes the equation (p.51 & elsewhere). Boethius describes the maxims in such a way that it is clear they must be ἀξιώματα (*In Cic.Top. I & Diff.Top.I*, P.L.64:1151-2 & 1176), but he does not say which Greek word 'maxima propositio' renders. As far as I know, there is only one piece of evidence that conclusively proves that 'm.p.' is Boethius' rendition of ἀξίωμα: that is his translation of *Top. VIII.1.155b15* (*Aristoteles Latinus V.1-3* p.156). Jacobus may have found out that 'm.p.' means 'axiom' during his own work on the *Topics*. Presumably Jacobus consulted Boethius' translations, when available, during work on his own.

"Unde Alexander tripliciter falli secundum dictionem attestatur, actu scilicet, et potentia, et phantasia", says Anon. Aurel.I on p.76. The theme is taken up again on p. 80 where it appears that "Alexander" used the tripartite distinction in an attempt to reconstruct the syllogism hinted at by Aristotle at 165^b27-30. This proof is one of several excerpts from Galen's *De captionibus* (Περὶ τῶν παρὰ τὴν λέξιν σοφισμάτων) that occur in the Greek *Elenchi* scholia. Transplanted to Western Europe it was to be immensely influential. Variants of it occur in virtually every commentary on the *Elenchi* and in marginal scholia on Aristotle's text, not only in the 12th, but also in later centuries. The three 'multiplicities', the actual, the potential, and the imaginary, are ubiquitous in Latin writings on fallacies. — But there is an important difference between Anon.Aurel.I and the writers of the next century. They use the classification of fallacies according to kind of multiplicity, taking it into account when they define a fallacy and state its 'causa apparentiae'. Thus the 'c.a.' of equivocation is often said to be 'unitas vocis secundum materiam et formam' (see, e.g., Albertus Magnus, *Expositio SE I.II.II*, p.850B Jammy & Robertus de Auncupno, *Comm. SE*, MS Peterhouse 206:140vA); 'secundum materiam et formam' equals 'actualis'. Anon.Aurel.I just knows the classification, he does not exploit it.

On p. 80 Anon.Aurel.I reveals that his knowledge about "Alex." *SE* was second-hand, for he is unable to decide whether "Alex." actually formulated the syllogism Aristotle hinted at (as 'plerique' claimed) or only the pro-

sylogisms needed to prove the premisses. In fact, the people who said the principal syllogism was not in "Alexander's" commentary were nearest to the truth. For it was not there in the form given by Anon.Aurel.I and many other Latin writers. Anonymus Cantabrigiensis has a version that is much closer to "Alexander's". I shall now print Anon.Cantabr. and Ps.-Alex.-2 beside each other (I do not give any apparatus for Ps.-Alex.-2 as it would be too long; the edition is based on MSS 150, 1770, 1843, 1897A, 1918, and 2019bI (see p.X); for technical reasons I shall use the acute accent both for grave and acute):

(85rA)

Potest itaque hoc syllogismo ita probari, quem ponit Alexander in commento:

'Omnia quae non eadem eisdem nominibus et orationibus significantur sex modis contingit fieri; sed omnis fallacia in dictione fit secundum quod non eadem eisdem nominibus et orationibus significantur; ergo omnem fallaciam in dictione his sex modis contingit fieri'. Non eadem significari eisdem nominibus et orationibus est diversa significari; omnis ergo fallacia facta secundum quod non eadem eisdem nominibus et orationibus significantur [in] aliquo[rum] istorum sex modorum fit, quoniam omnis quae fit secundum diversas eiusdem nominis vel orationis significaciones aliquo istorum sex modorum fit. .... Patens est ergo veritas maioris propositionis syllogismi maioris. Etiam sic potest ad utramque probandam syllogismus induci. Ad minorem iste: 'omnis malitia prolotionis fit secundum quod non eadem eisdem nominibus et orationibus significantur; sed omnis fallacia in dictione fit secundum malitiam prolotionis; ergo omnis fallacia in dictione fit secundum quod non eadem eisdem nominibus et orationibus significamus'. Maior propositio probatur sic, sumpta [sumpto MS] pro hac oratione 'non eadem eisdem nominibus et orationibus significantur' hac [haec MS] 'duplex nomine vel oratione': Omnis oratio quae fit secundum duplex nomine vel oratione fit secundum duplex actu vel potentia vel phantasia;

τούτου δὲ πύστις ἢ τε διὰ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ συλλογισμός ἂν τε ληφθῇ τις ἄλλος.

Εἰπὼν ὅτι οἱ παρὰ τὴν λέξιν ἔξ εἰσι τὸν ἀριθμόν, τό μήτε πλείονας εἶναι τούτων μήτε ἐλάττωνας πιστοῦσθαι λέγει ἕκ τε τῆς ἐπαγωγῆς καὶ συλλογισμοῦ. καὶ τὴν μὲν ἐπαγωγὴν ὕστερον ἐπάξει, ὁ δὲ συλλογισμός τοιοῦτος ἂν εἴη. 'τό παρὰ τὴν λέξιν σόφισμα γίνεται παρὰ τό μή τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι καὶ λόγοις δηλοῦσθαι. πᾶν τό μή τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι καὶ λόγοις δηλούμενον ἐξαχῶς συμβαίνει γίνεσθαι. τό παρὰ τὴν λέξιν ἄρα σόφισμα ἐξαχῶς συμβαίνει γίνεσθαι'.

ἄλλον δὲ συλλογισμὸν λέγοι ἂν τον κατασκευάζοντα τὴν μεῖζονα πρότασιν ... καὶ ἔτι τὸν κατασκευάζοντα τὴν ἐλάττωνα .... εἴη δ' ἂν ὁ κατασκευάζων τὴν ἐλάττωνα πρότασιν συλλογισμός τοιοῦτος. 'τό σόφισμα παρὰ τὴν κακίαν τῆς λέξεώς ἐστι. πᾶσα κακία λέξεως γίνεται παρὰ τό μή τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι καὶ λόγοις ταῦτόν δηλοῦν <***>' ὁπερ δὴ συμπέρασμα ἢ ἐλάττων ἦν, ὡς εἴρηται, πρότασις τοῦ προγεγονότος συλλογισμοῦ.

ὁ δὲ τὴν μεῖζονα κατασκευάζων τοιοῦτός ἐστιν.

'ὁ λόγος καὶ τοῦνομα τό διττόν ἔχει (τουτέστιν οὐ τό αὐτό δηλοῦσι). πᾶν διττόν ἐν ὀνόματι καὶ λόγῳ ἢ δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ ἢ φαντασίᾳ.

sed omnis fal[85rB]lacia quae fit secundum duplex actu vel potentia vel phantasia aliquo istorum sex modorum fit, ergo omnis fallacia quae fit secundum duplex nomine vel oratione fit aliquo istorum sex modorum'.

At this point I will leave Anon.Cantabr. There is more in his comm. that stems from the Greek scholium, but the most literal rendition of the end of it is found in Anon.Parisiensis, *Compendium SE* (cf. CIMA GL 10:6), MS Paris.lat. 4720A:12vA:

dicuntur actu duplicia ea quae sunt secundum aequivocationem et amphiboliam, quia actu ipso plura significant.

Sed quae sunt secundum compositionem et divisionem et accentum potentia duplicia sunt, actu enim unum significant, sed plura eis quoquo modo 'intelligitur'.

Ea vero quae secundum figuram dictionis sunt, sola phantasia dicuntur multiplicia ...

Sed Aristoteles maiorem propositionem praedicti syllogismi ponens, minorem vero et conclusionem et secundarios syllogismos praetermittens, multam nobis reliquit incertitudinem.

ἐνεργείᾳ μὲν γὰρ ἔχουσι τὸ διττόν οἱ παρὰ τε τὴν ὁμωνυμίαν καὶ τὴν ἀμβιβολίαν ... ἐνεργείᾳ δέ οἱ τῷ ὄντι δύο σημαίνουναι ... δύναμει δέ τὸ διττόν ἔχουσιν οἱ παρὰ τὴν προσφθίαν καὶ τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν διαίρεσιν· οὗτοι γὰρ πλεῶν μὲν οὐ σημαίνουναι ἀλλὰ πάντως ἓν· διὰ δέ τὸ ἐκατέρως δεχέσθαι διττοῦ λέγονται ... φαντασίᾳ δέ τὸ διττόν οἱ παρὰ τὸ σχῆμα τῆς λέξεως ..... τὸ δέ 'καὶ οἱ ... δηλώσωμεν' ἡ μεῖζων ἐστὶ πρότασις τοῦ πρώτου συλλογισμοῦ ... ἦν δὲ μόνην θεῖς, τὴν δέ ἐλάττω καὶ τὸ συμπέρασμα καὶ τοὺς προσυλλογισμοὺς ἀφεύς, πολλὴν ἀσάφειαν ἐποίησεν.

In the scholium quoted above Michael of Ephesus complains that Aristotle obscured matters by not giving the full proof. Similarly, on p.84, Anon.Aurel.I finds Aristotle's treatment of equivocation too sketchy (cf. Anon.Cantabr. 85rB, quoted p.XXV), but suggests the reason is that a fuller treatment has been given in the *Categories*. Others, he says, think Aristotle deliberately omitted to treat the subject in great detail because he wanted us to understand that he teaches it in order that we may be on guard against sophistic, not in order that we may practice the art. In the 13th century the explanation of the "others" is attributed to "Alexander" (see Incertorum Auctorum *Quaestiones super Sophisticos Elenchos* (Corpus Philosophorum Danicorum Medii Aevi VII) qu.53, p.116^{103sqq.}, and Simon of Faversham, *Quaestiones Novae super SE*, qu.9 (text in CIMA GL 10: 26-27)). The source of the explanation was, indeed, "Alexander", but he probably said nothing about equivocation. He said quite generally that Aristotle teaches sophistic in order, etc., and

he did so both in the proem of the commentary on *APo.* and in the proem of the comm. on *SE* (cf. CIMAGL 16:93).

"Alexander's" influence is detectable even in minute details:

Aristotle uses 'expediens' (δέον) in an example of equivocation. The ambiguity is caused by the fact that not only pleasant things (ἀγαθά), but also unpleasant, but necessary, things (κακά) may be called 'expedientia' (δέοντα). On p.92 Anon.Aurel.I explains that the surgical burning and incision is an instance of something that is 'expediens', i.e., 'bonum et utile', though it is unpleasant to be subjected to the cure. The same explanation occurs in the *Summa* L.M. I.292, and in Ps.-Alexander-1 (CAG II.3) pp.24-25 (ᾠφέλιμον καὶ καλόν, τομὴ καὶ καῦσις).

On p.102, commenting on 166a12-14 "Putas 'est tacentem dicere'", etc., Anon.Aurel.I claims that in Greek wooden beams and the like may be called 'tacentia', though such locutions are not customary in Latin. Cf. *Glossae* L.M. I.207: "Duplex enim tacentem dicere est et hunc dicentem tacere": secundum magistrum Iacobum id est quod hoc dicens simul taceat et contingit tacere ea quae dicuntur, id est contingit quod ea taceant quae dicuntur, ut lapides et ligna." Jacobus' source was a Greek scholium like Ps.-Alex.-1 (CAG II.3) 27.21-24: τὸ δὲ σόφισμα τὸ "ἄρ' ἔστι συγκριτὰ λέγειν;" οὕτως Εὐθύδημος ἡρώτα· "ἄρ' ἔστι συγκριτὰ λέγειν;" - "οὐδαμῶς." - "τί δ', ὅταν λῦθους λέγῃς καὶ ξύλα καὶ σόδηρον, οὐ συγκριτὰ λέγεις;" - "ναύ." - "ἔστιν ἄρα συγκριτὰ λέγειν."

The last-named passage shows how a Greek scholium could be useless to the Westerner. It is not very illuminating to say that in Greek wooden beams may be called 'tacentia'. Anon.Aurel.I was unable to catch the point a Greek reader would catch, viz. that Aristotle is referring to a well-known sophism from Plato's *Euthydemus* (300B).

In general, Anon.Aurel.I was successful in assimilating the Greek material brought to the West by Jacobus, though he sometimes misunderstood it and sometimes did not know how to use it. Yet, there is a tension between the interpretation of the *Elenchi* that is based on the book itself and the Greek scholia and, on the other hand, the classification of sophisms that is part of the writer's 'Parvipontanean' inheritance. The preoccupation with embedded sentences, hypothetical vs. categorical propositions, etc., is a legacy from discussions of sophisms in the period before the introduction of *Logica Nova*. Anon. Aurel.I forces the many types of ambiguous propositions he knew into the mould of Aristotle's thirteen fallacies. But his classifications were not cast in that mould, and fit it badly. They were discarded in the following century when classifications much better suited to harmonize with Aristotle's were devised.

III THE TEXT OF THE ELENCHI

Very few medieval scholars knew both Latin and Greek. Anon. Aurel.I was not one of the few. His remarks about textual questions on pp. 21, 59, 123, clearly show he had not seen the Greek text of the *Elenchi* and that he did not know Greek at all.

On p.21 he ends a discussion of textual variants in a mood of despair: "cum ergo triplex inveniatur translatio, verisimile est nullam earum graeco ex aequo respondere".

On p.59 he is in doubt whether "determinatum est in aliis" (*SE* 165^b6-7) is a reference to a work by Aristotle or to one by the translator (Boethius).

In *SE* 4.166^b3-9 Aristotle exemplifies the fallacy of accent. His examples are not translatable into Latin, and Boethius had ingeniously substituted quotations of Horace and Vergil for the Homeric ones in the original text. 12th century scholars who noticed the provenance of the examples in their Latin text were led to suspect the *Elenchi* was falsely attributed to Aristotle. Anon.Aurel.I mentions this doubt about the authenticity of the book on p.123. But he dismisses it and produces the correct explanation, viz. that the Latin examples occur because the translator found the original Greek ones could not be translated. Exactly the same question about the authenticity, and the same solution, occur in Anon.Paris., *Compendium SE* (MS Paris.lat. 4720A:14rB), the *Summa* (L.M. I.326), and Anon.Cantabr. (88vB). In *Incertorum Auctorum Quaestiones super SE* (Corpus Philos.Dan. Medii Aevi VII) qu. 73, p.168 & qu. 832, p.348, the information that the translator is responsible for the Latin examples is said to stem from "Alexander". Presumably Jacobus inserted a note about the question in his translation of the Greek scholia, either to explain why he would not translate "Alexander's" scholium *ad loc.*, or to explain why it contained other examples than the standard Latin translation of Aristotle's own text.

Throughout the Middle Ages the standard translation of the *Elenchi* was Boethius', now edited as *Aristoteles Latinus VI.1* by B.G. Dod. Jacobus' translation -perhaps to some degree a revision of Boethius'- was no great success. We have not a single manuscript of it, but some of its readings can be gathered from other sources; Dod has recorded a number of them in *Aristoteles Latinus VI.2*. Volume VI.3 of A.L. contains William of Moerbeke's revision of Boethius' translation.

I have discussed the translations on two occasions, first in CIMAGL 8 (1972) 16-18, then in VIVARIUM 17 (1979) 69-80. My 1972 paper is now obsolete, but I can still refer the reader to the 1979 paper as a supplement to Dod's preface. Most of the interesting passages from Anon.Aurel.I are printed in the 1979 paper. Suffice it here to notice that he certainly used Boethius' translation. Like Burgundio of Pisa and the author

of the *Summa* (see *Aristoteles Latinus* VI.1-3 pp. XII-XIII) he even knew the translator's name (see p.90, cf. p.59). Most of the cases in which he appears to deviate from Dod's Boethius cease to be conclusive once it is remembered that his 'lemmata' serve the double function of lemmata and elements of a paraphrase; complete identity between the 'lemmata' and the Aristotelian text they refer to need not be expected. Other deviations and cases where he shows awareness of variant readings are usually explicable by corruption in the manuscripts of Boethius' translation. A few readings must stem from Jacobus' translation, but Anon.Aurel.I may well have known just those isolated readings from it and no more. It is probably not the case that any reading stems from a translation that was neither Boethius' nor Jacobus', though the possibility that there was a third translation in the 12th century cannot be completely dismissed. The variant *propter inexercitium* (διὰ τὴν ἀπειρίαν 164^b26), mentioned on p.21, perhaps has the best claim to be from an unknown translation.

Anonymus Bodleianus also used Boethius' text, though with some intrusive readings from Jacobus'. Thus *aurichalcea* at 164^b24 (p.184) appears to be Jacobus'. The word order *incipientes a primis secundum naturam* (164^a22, p.181) agrees with Moerbeke's version against Boethius', and so does 'fit hoc' (164^a24-5, p.182). In CIMAGL 8, I suggested that either Moerbeke's translation had been wrongly attributed to him, or he worked on the basis of an older (non-Boethian) translation. After the publication of Dod's edition, I think the first possibility may safely be dismissed. As for the second, it should probably be modified: Moerbeke did not do a fresh translation; he revised Boethius', using a manuscript that contained several corrupt passages and some readings that were originally intruders from Jacobus' translation. Several of the readings of Moerbeke's text that are neither his own innovations nor genuine Boethian ones, were current in the Boethian tradition as early as the 12th century. There is reason to believe the change of word order at 164^a22 stems from Jacobus (see the VIVARIUM article); 'fit hoc' for 'hoc fit' may have arisen by chance.

Anonymus Cantabrigiensis deserves closer examination. He knew some non-Boethian readings (see the VIVARIUM paper). There may be more.

IV

CORRIGENDA ET ADDENDA TO CIMAGL 8, 9, 10, 16, 21.

CIMAGL 8 (1972):

pp.4-5. The idea that "Alexander" was Alexander of Aphrodisias and that medieval Greek scholiasts depended on the Aphrodisian's commentary on the *Elenchi* is not tenable. See pp. VIII-XIII, *supra*.

pp.6-15. See pp. 176-185, *infra*.

pp.16-18. See p. XXXVI, *supra*.

p.18, last line. In Gellius, *Noctes Atticae* 7.2.1 'series' does in fact render σύνταξις. Anon.Bodl. had learned the technical use of the word from Boethius' commentaries.

p.19, note on 42-44. For 'brevitas' and 'obscuritas' in Aristotle, see Boethius *In De Interpret. ed.* 2^a pp.11-12 Meiser (quoted CIMAGL 9:79).

pp.20-21, note on 164^a26. Cf. p.XIX *supra*.

p.21, note on 164^b21, 11ff. Cf. pp. XIX-XX, *supra*. For a list of ancient sources employing the 'broken oar' and similar examples, see Tertulliani de Anima, ed. Waszink (Amsterdam 1947) p.241. Add: Diogenes Laertius 9.85, Macrobius *Sat.* 7.14.20, Nemesius *De natura hominis* 7 p. 188 Matthaei.

p.23, prolegomena line 2. περὶ τοῦ : read περὶ τε τοῦ .

p.23, prolegomena line 5. Delete ἡμᾶς .

p.23, prolegomena line 9. παρεμποδισμοῦ : read ἐμποδισμοῦ .

p.25, prolegomena cont. The scholium does not refer to Alexander's comm. *SE* but to his comm. *Metaph.* (CAG I) 334.7-15.

CIMAGL 9 (1973):

pp.68-9. I no longer believe the scholiast in clm 14246 can be trusted. See p. VI, *supra*. I have printed a better text of the scholium in CIMAGL 16:85.

p.72. The scholia in MS Toledo, Cab. 95-4 are on fol. 259v, not 295v. Here is a better text: (manus prima:) Nota quod 'addiscere' [adiscere MS, the initial 'a' maybe cancelled] secundum idioma literale nostrum non est aequivocum, sed solum stat pro addiscere et non pro docere; apud Romanos autem, vel vulgares, 'discere' aequivocum est ad addiscere et docere, et sic forte est apud Graecos. Quare hic erit aequivocum 'addiscere' ad actum doctoris et ad actum discipuli. Unde paralogizatur sic: 'grammatici discunt, grammatici sunt scientes, ergo scientes discunt'. Patet quod 'discunt' in maiori stat pro addiscere, in conclusione vero pro docere. (manus secunda:) Vel sic: "enim" pro 'quia' "discere est" id est 'contingit' supple nos "intellegere" aequivocum, scilicet ad ista duo, scilicet "ad eum qui utitur disciplina", id est ad docentem sive doctorem, et "ad accipere disciplinam", id est ad discipulum. Unde dicitur secundum vulgare (?)^aalicuius contracte (?)^amagistro: 'Disce mihi hunc puerum!', id est 'Doce!'; et de discipulo dicitur 'Iste discit grammaticam' vel aliam artem

etc. — The first scholiast used Aegidius.

p.73, the quotation from Ockham. Delete the second 'grammatici dis-cunt'. Ockham's text is now available in Francesco del Punta's edition (Venerabilis inceptoris Guillelmi de Ockham Expositio super libros Elen-chorum = G. de Ockham, Opera Philosophica et Theologica, Opera Philosophi-ca III, St.Bonaventure 1979).

CIMAGL 10 (1973):

p.5, lines 71-78. I have printed a better text in CIMAGL 16:92-3.

p.16, lines 2 and 4. πάντα : read παντη .

p.17, line 36. των σοφιστικων : read των σοφιστικων .

p.17, third line of the Philoponus text. ἐπὶ τοῦ ἀποφeyγειν : read ἐπὶ τὸ ἀποφeyγειν .

p.18, last line. 'aliqui' : read 'aliqua'

p.19, first line. 'ponit prosyllogismum talem' : read 'ponitur pro-syllogismus talis'. — The commentary of 'Anonymus Monacensis', as I now call the author, is extant not only in clm 14246, but also in MS Admont 241, where the text I printed from the Munich manuscript is on f. 16rB.

p.19, SF qu.53. The text is now in Corpus Philosophorum Danicorum Medii Aevi VII (1977), p.117.

pp. 19-20. The scholium from clm 9677 contains many wrong readings. Here is a better text: (clm 9677:24, in mg., ad 174b12) "sophisticum". Alium modum hic ostendit Auctor, tale [fort. tale<m> scribendum] scilicet, ut facta inopinabili positione, ut 'hominem interficere est bonum', approbemus et commendemus quam [vel quae] respondens [approbaverit add.&del. MS] concesserit, postea proponamus aliud probabile, ut 'Estne bonum esse regem Macedonum ?' Ex hoc enim poterit respondens duci ad inopinabile vel ad elenchum. Si enim neget esse bonum regem Macedonum esse, ducetur ad inopinabile; si autem dicat esse bonum, tunc ducetur ad elenchum, hoc modo: 'Bonum est esse regem Macedonum, sed regem Macedonum esse non potest esse sine interfectione hominum, cum Alexander non potuerit esse rex sine interfectione hominum; ergo interfectio hominum est bona; ergo hominem interficere est bonum.

CIMAGL 16 (1976):

p.8. I no longer believe in the existence of comm. APO. & Top. by Boethius in the Middle Ages. See p.VI, supra. If there ever was one on APO., the Medievales did not have it. They did not have a comm. SE of his either. The reference in Anon.Aurel.II to 'Boethius in commento' is actually a ref. to Divis. P.L. 64:890A. The dictum 'termino semel sumpto non est utendum aequivoce' that the Kraków sophism attributes to 'Boethius in commento libri Elenchorum' occurs in several texts; Albertus Magnus, Expositio SE I.II.II (p.850A Jammy) says: "In contrarium autem huius est quod dicit Boethius, quod termino semel posito non contingit uti aequivoce"; Duns Scotus, Quaest.SE (Vivès edition, vol. II, p.11B), qu. 9: "Item, termino aequivoco semel posito non contingit uti aequivoce, per Boethium"; Iohannes Versor, Quaest. SE (Super omnes libros nove logice, Cologne 1497) qu.2: "Dicit etiam Boethius quod nomine semel imposito non contingit aequivoce uti". Aegidius Romanus, Expositio SE (ed. Augustinus, Venetiis 1500) cites the dictum twice (32vA & 46vB) but does not attribute it to Boethius. If the dictum has anything to do with Boethius, it must be sought in his extant works.

It is inconceivable that 13th century scholars should have possessed a commentary of his on the *Elenchi* and yet quote this one tag only.

p.9, line 10. Delete 'nor of any independent commentary of his on the APo.' There is a reference to Jacobus' comm. *APo.* in Anon.Laudianus. See CIMAGL 21 (1977) 1-9.

pp.11-12. Prolonged investigation of the Greek *Elenchi* scholia has not produced evidence capable of throwing light on the Porphyrian opinions related by Anon.Aurel.II. It is still not possible to reject their authenticity altogether, though the fact that no Greek source mentions a work by Porphyry on the *Elenchi*, and the fact that no other Latin source -at least as far as I know at present- discusses Porphyry's views on the fallacies of composition, division and figure of speech suggest some misunderstanding underlies the passages in which Anon.Aurel.II mentions him. Perhaps citations of the *Isagoge*, such as occur in the *Summa* L.M. I.313 & 325, gave rise to the notion that Porphyry had written about the fallacies.

p.13, last line of I.5. There is one more piece of information about the Antisthenes that Galen knew. In his *De propriis libris* (Scripta Minora II, ed. Mueller, Lpz. 1891, p.94 = Kuehn XIX.12) Galen calls the man for whom *On Dissection of Veins and Arteries* was written φίλος Πλατωνικός and says the book was given to that friend during the writer's first stay at Rome. The epithet Πλατωνικός presumably means that the man (Antisthenes) taught Platonic philosophy -but it does not follow from that that he never did Aristotle.

p.14, line 3. 'alicubi' : read 'alibi'.

p.46, lines 7-8. 'principria' : read 'principia'.

p.54²⁸-55². Read: unde Boethius in commento: "quotiens ad contentionem venit, possibilia et impossibilia dividenda sunt." - I am not quite sure whether the MS actually has 'contentionem', but that is surely the word it ought to have; 'in commento' is an error (but the writer's, not the scribe's, I think) : the passage actually referred to is Boeth. *De divisione* P.L. 64:890A: "sunt vero alia quae impossibilia sunt, ut cum dico hominem comedere panem, significat quidem quod homo comedat panem, rursus quod panis hominem, sed hoc impossibile est; ergo quoties ad contentionem venit, dividenda possibilia et impossibilia sunt." The apparatus on 54.28 and 55.1 should be adjusted accordingly.

p.92, at the end of F.1. Add: Cf. Anon. *Quaest. super Arist. APr.*, MS Firenze, Laur. St.Crucis 12 sin, 3 : 50rA: "In oppositum sic arguitur: Omnis habitus certus aggeneratus per demonstrationem est scientia. Hoc apparet ex Posterioribus. Nunc autem multa in logica demonstrative docentur, sicut dicit Alexander Commentator supra primum Posteriorum, quod Aristoteles demonstrando docuit demonstrare. Ergo logica est scientia."

p.93, fontes. Add: Simon de Faverisham, *Quaestiones Veteres super SE*, qu. 1 (MS Ambros. C.161.inf.: 113vA): "Unde dicit Commentator super primum Posteriorum quod Aristoteles in sophistica scientia docet sophisticas coactiones sicut medici docent potiones nocivas. Docent enim non ut eis utamur, sed ut fugiamus eas. Et ideo ad evitandum confusionem necessaria est sophistica scientia philosophantibus." Simon de Faverisham, *Quaestiones Novae super SE*, qu.1 (ed. Ebbesen CIMAGL 10:26): "Unde quidam expositor graecus in libro Posteriorum loquens de sophisticis dicit quod logicus docet sophisticas orationes sicut medicus nocivas potiones, non enim docet ut eis utamur, sed ut eas fugiamus."

p.95, F.6, *fontes*. Add: Cf. Anon. Cantabr. (= A-SJ) 82vB: "Dicitur etiam specialius demonstratio syllogismus demonstrativus, qui sic <de>scribitur: 'Demonstrativus syllogismus est syllogismus faciens scire ex per se credibilibus et certis rationibus receptus'".

pp.95-6, F.7. Add: Anon.Cantabr. (= A-SJ) 82vB: Nam dialecticae disputationes prius sunt addiscendae quam demonstrativae, unde Alexander: "Prius probabilibus insudantes facilius in necessariis proloquimur".

p.97, F.9. '*fons* .... doctrina-disciplina' : read '*fons* ... doctrina - dicitur'.

p.97, F.11. 'magistrum hunc docuisse discipulum scientiam suam' : read 'magistrum hunc [*vel*: bene] docuisse discipulum suum scientiam suam'.

p.98. Add:
F.12bis Ad hoc ut fiat demonstratio tria concurrunt necessario, sc. problema et immediata propositio et causa. Problema quidem dicitur quaestio quae probatur; ad problema autem duo sunt necessaria, quae sunt eius partes, sc. concessum et quaesitum, id est praedicatum et subiectum. Praedicatum vero quaesitum dicitur ... subiectum autem concessum dicitur...
fontes: Anon.Aurel.I p.48, ed. Ebbesen. *Philop. APO. 7.17-23* ἐπὶ πάσης ἀποδείξεως δύο ταῦτα θεωρεῖται, τὸ τε πρόβλημα ὃ προτίθεται εἰς ἀπόδειξιν καὶ αἱ προτάσεις δι' ὧν τὸ πρόβλημα κατασκευάζεται. πάλιν δὲ ἐν παντὶ προβλήματι δύο ταῦτα θεωρεῖται, τὸ τε δεδομένον καὶ τὸ ζητούμενον· οἷον ἐν τῷ προβλήματι τῷ εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος ὁ μὲν ὑποκείμενος ὁρος, λέγῃ δὴ ἡ ψυχὴ, δέδοται, ζητεῖται δὲ ὁ κατηγορούμενος, εἰ ἀθάνατος.

F.15 Sequitur quorum sit demonstratio, quod Aristoteles his verbis satis indicat: "Nec nullorum nec omnium est demonstratio, sed aliquorum", id est verorum tantum, quae sunt necessaria; ut enim non nisi ex necessariis, sic nec nisi necessaria probat.

Fontes: Anon.Aurel.I p.48, ed. Ebbesen.

... οὕτως οὖν ἐλέγξας καὶ τοὺς πάντα ἀναπόδεικτα εἶναι λέγοντας καὶ τοὺς πάντα ἀποδεικτὰ εἶναι ὑποτιθεμένους αὐτοὺς τὸ ἀληθές ὑπαγορεύει, ὅτι τινῶν μὲν ἐστὶν ἀπόδειξις, τινῶν δ' οὐ. .... ἡ ἀποδεικτικὴ ἐπιστήμη. καὶ ἐπεὶ ταύτην οὐ δυνατόν εἰδέναι τὸν μὴ γινόντα τίνων ἐστὶν ἡ ἀπόδειξις ... φησιν ὅτι ἡ ἀπόδειξις οὐχ ἀπλῶς ἐστὶν ἀληθῶν ἐπιστήμη μόνων ἀλλὰ καὶ ἂ μὴ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν. εἰ δὲ τοῦτο, ἀναγκαῖον ἄρα ἐστὶν ἡ ἀπόδειξις. εἰ δὲ ἀναγκαῖον, ἀνάγκη δὴπου καὶ ἐξ ἀναγκαίων προτάσεων εἶναι αὐτήν· οὐ γὰρ ἐνδέχεται ἐκ μὴ ἀναγκαίων προτάσεων ἀναγκαῖόν τι ἀποδεῖξαι.

p.99, line 3 from the bottom. '513' : read '215'.

pp. 100-101. "Alexander's" definition of *scientia* also occurs in Anon. Cantabr., 83rA; see p.XXIV, *supra* (at the bottom of the page); but Anon. Cantabr. does not say whose the definition is.

p.101. The definition of *sapientia* seems to stem ultimately from a commentary on *EN VI*. Cf. Eustratius (CAG XX)324.1 : δηλοῦ τὴν σοφίαν σύνθετον οὖσαν ἔξιν ἐκ νοῦ καὶ ἐπιστήμης, which echoes a passage in *Magna Moralia* I.35, of which there are also echoes in the Latin sources.

p.101, the Chigi scholium. 'Alexander: Scientia' : read 'Alexander: Sapientia'.

p.101, the excerpt from A-SJ (= Anon. Cantabr.). 'docendam (?) harum (?)' : read 'docendam elementorum (?)'; 'sic (?) arte' : read 'ex arte'; 'dicitur (?) exercitatio (?)' : read 'circa (?) exercitationem (?)'; 'ostendit (?)' : read 'ostenduntur (?)'; 'effectiva (?)' : read 'effectus'.

p.103, line 2. 'sunt etiam (?) circa (?) ea (?)' : read 'sumit et ... ea'.

p.107, at the end of III.6. Add: 'Cf. Ioannis Pediasimi in Aristotelis Analytica scholia selecta, ed. V. de Falco, Neapoli MCMXXVI, p.93 (ad 72a7sqq.): τότε γὰρ κυρίως ἀπόδειξις γίνεται, ὅταν εἰς ἄμεσον πρότασιν καταντήσωμεν καὶ ὅταν ἐκ προτάσεων [lege προτέρων] καὶ γνωριμωτέρων καὶ ἀμέσων τὰ δευτέρα πιστούμεθα καὶ ἀσαφέστερα· συμβαίνει γὰρ πολλάκις καὶ ἐκ τῶν ὑστερῶν τὰς προτάσεις τῶν προτέρων ποιεῖσθαι διὰ τὸ εἶναι ἡμῶν τὰ ὕστερα γνωριμώτερα, ὅπερ καὶ καλεῖται τεκμηριώδες· καὶ ἔστι δευτερον μέτρον ἀποδείξεως τοῦτο διὰ τὴν ὁμωνυμίαν· τὰ γὰρ ὁμώνυμα οὐ κατηγοροῦνται ἐν καθ' ἑνὸς ἀλλ' ἐν κατὰ πολλῶν, ὡς τὸ 'κύων περιπατεῖ'.'

pp.110-112. The actual text of "Alexander's" scholium with the proof that 8=16 is found, virtually unchanged, in the *Summa* L.M. I.320.7-16. Notice that lines 15-16 render *δυναμει γὰρ ἐν τῷ η'* ταῦτα, hence the punctuation must be changed. Read 'potentia enim in octo hec.', not 'potentia enim in octo. Hec'.

pp.118-120. The Greek scholium about ἔνδοξα echoed in Anon.Aurel.II, Anon.Cantabr., and the *Summa*, is also echoed in Anonymus Parisiensis, *Compendium SE* (MS Paris.lat.4720A:11rB-vA): *Dialectica vero disputatio est syllogismus faciens (11vA) credere tantum, sophistica vero tantum opinari. De demonstrativa itaque disputatione sufficienter dictum est. Dialectica vero disputatio est syllogismus contradictionis, id est qui syllogizat contradictoriam alicuius propositionis iam syllogizatae vel ab adversario simpliciter concessae ex probabilibus. Probabilia vero sunt omnibus, ut 'bonum est appetibile'; vel pluribus, ut 'prudentialiter esse appetibiliorem divitiis' et 'animam esse honorabiliorem corpore'; vel sapientibus, et his vel omnibus, ut 'nihil ex nihilo fieri', vel pluribus, ut 'virtutem per se esse appetibilem' praeter (?) Epicurum (?) et (?) felicitatem a virtute fieri. Probatissimis autem (?) et probabiliioribus probabilia sunt aliquod [quodlibet MS] corpus esse quintum, ut visum est Aristoteli, animam esse immortalem, ut visum est Platoni [probatissimis-Platoni in mg., tribus lineis in contextu deletis]. Praeterea illud attendendum est quod probabile differt a falso eo quod falsum sumit iudicium a re ipsa, probabile vero ab hominum opinionibus.*

This text contains the examples 1.a.1, 2.a, 2.b, 3.b, 4.a., 4.b, 5.a, 5.b of the list in CIMAGL 16:119. They are all given in the correct place. 2.b & 3.b do not occur in the other Latin sources. The final note about the difference between 'probabile' and 'verum' matches Alex. *Top.* (CAG II.2) 19.22-27 διαφέρει δὲ τὸ ἐνδοξον τοῦ ἀληθοῦς οὐ τῷ ψευδὲς εἶναι (ἔστι γὰρ τινα ἐνδοξα καὶ ἀληθῆ) ἀλλὰ τῇ ἐπικρίσει. ἔστι γὰρ τῷ μὲν ἀληθεῖ ἀπὸ τοῦ πράγματος, περὶ οὗ ἐστίν, ἡ ἐπικρίσις· ὅταν γὰρ τοῦτο αὐτῷ ὁμολογῇ, τότε ἐστὶν ἀληθές· τῷ δὲ ἐνδόξῳ οὐκ ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἡ ἐπικρίσις ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀκουόντων καὶ τῶν τοῦτων ὑπολήψεων, ὥς ἔχουσι περὶ τῶν πραγμάτων. Cf. Anon.Aurel.II (CIMAGL 16) 44.15-22, and Anon.Cantabr. 83vA: "Differt autem probabile a vero, quoniam iudicium probabilis sumitur ex opinione, iudicium vero veri ex re ipsa."

There may be an echo of a Greek scholium on *Top.* VIII in a marginal scholium on *SE* 165b2 in MS London, B.L., Add. 18374, fol. 215r; cf. Alex. *Top.* (CAG II.2) 521.3-6:

id est demonstrator
non curat utrum
ea ex quibus arguit videantur
respondenti, nec quaerit consensum
respondentis, "non enim interrogat,
sed sumit qui demonstrat" <APo.

I.1.24a24> . Alexander: nam cum

demonstrator in sua disputatione non disputat nisi ut doceat ipsum cum quo
disputat, ideo non oportet ipsum quaerere consensum respondentis, sed
"oportet eum qui discit credere" <SE 2.165b3> (cf. Anon.Aurel.I p.55).

The similarity between the two scholia may be coincidence. The two
writers may independently have found out it was appropriate to quote the
Posterior Analytics, and the occurrence of 'curat' [≈ φροντίζει] in the
Latin scholium might be due to interference from "Translatio Anonyma"'s
rendition of *Top.* VIII.1.155b10-11 "philosopho autem et querenti secundum
seipsum nichil cure est, si vera quidem fuerint..." (*Aristoteles Latinus*
V.3, p.288). Yet, the similarity between the Greek and the Latin scholia
is rather impressive.

It is still as uncertain as it was in 1976 whether Jacobus translated
any other scholium on the *Topics* than the one about ἐνδοξα, and it is still
unknown where he got it from. He may have taken it directly from Alexander
of Aphrodisias' commentary, but it is equally possible that he got it via
Michael of Ephesus' commentary which indubitably contained excerpts from
Alexander's. As long as Michael's comm. *Top.* has not been discovered -and
prospects that it will be found are not very good- the question cannot be
decided. I suspect that some of the remarks we find in Latin works about
the four kinds of syllogism stem from a comm. *Top.* that resembled Alexan-
der's strongly without being his, but I have no proof this is so. I doubt
whether Jacobus had access to Philoponus' comm. *Top.* It is mentioned in
the list of commentators in MSS Vat.gr.241 and Ven.Marc.gr.203, but no-
where else, I think. Was it really extant in the Middle Ages?

CIMAGL 21 (1977):

pp.4-9. I still do not know the solution of the intricate problem of Gros-
seteste's teaching career and the *Elenchi* at Oxford. But I am now fully
convinced that Anonymus Laudianus cannot be dated later than the very ear-
ly 13th century and I strongly believe in a 12th century date.

p.7, line 1. 'adiumento': read 'adiuncto'.

p.7, line 12. 'cummuniis': read 'communiis' (this error occurs in some
of the copies of CIMAGL 21 only).

p.8, line 16. 'first quarter of the 12th century': read 'first quarter
of the 13th century' (this error has been corrected in most of the copies
of CIMAGL 21).

V

THE TEXTS IN THIS VOLUME MANUSCRIPTS AND PRINCIPLES OF EDITION V.1 ANONYMUS AURELIANENSIS I

There is only one manuscript, viz. Orléans, B.M. 283, which I
have given a description of in CIMAGL 16:1-2. It consists of
five originally independent parts that have been bound togeth-

er in the Benedictine monastery of Fleury centuries ago. The commentary of Anonymus Aurelianensis I constitutes part β = pp. 110-139 which consists of two parchment quires (110-125, 126-139). The pages measure mm. 220x160. Except for pp.137-8 each page contains three columns of text, averaging some 60 lines a column. The lay-out of pp.137-8 is peculiar:

The reason for the peculiar lay-out is that a big hole in the parchment made it difficult to write three columns on p.138; p. 137 got the same lay-out for the sake of symmetry. The same holes that produced the problems on p.138 create problems on p.139; but the scribe nevertheless reverted to the three column system. It is just possible that the loss of one half or more of the work is due to those holes. The scribe stopped writing just before a big hole in column B on p.139; he may have continued on the first leaf of a new quire, now lost.

The text is written by two scribes from the second half of the 12th century. One is responsible for 129B 'cum enim equa' - 130A 'singillatim tractabimus' (this edition pp.126-133), and, I think, for 128A 'Item haec est composita' - 128B 'dixisse sufficiat' (this edition: pp.119.12-120.24). The rest of the text seems to be in one other hand. Some marginal notes on p.113 (this edition: pp.20 & 22) appear to be in the main scribe's hand.

A rubricator has painted initials on pp. 110-111 and underlined some of the lemmas in the first quire (pp. 110, 113, 114, 123, 124, 125A).

The main scribe has corrected himself on numerous occasions. Some corrections were obviously performed *in scribendo*, and this could be true of all of them, but the high number of corrections suggests he checked his copy with the model after the copy was finished, and then corrected.

In my edition I have normalized the orthography, both in the main text and in the apparatus, except in cases where the original orthography might for some reason be interesting.

In the manuscript the words are heavily abbreviated. I have solved the abbreviations without noting the fact in the appa-

ratus.

In the MS lemmas from Aristotle's *Sophistici Elenchi* are marked as such by being underscored. In the edition underlining has been replaced with italicizing. Some of the words underscored in the MS clearly ought to have no line under them, others obviously ought to have a line though they have none. I have emended the text in several such places, but not without mentioning the fact in the apparatus. Yet, I have performed such emendations very sparingly, because in general the MS (no doubt reflecting the writer's practice) does not distinguish sharply between exact quotations and paraphrasing quotations with changes of word-order, substitutions of synonyms for synonyms, etc. Hence if a 'lemma' has a wording that deviates from Dod's text of the Latin *Elenchi* (*Aristoteles Latinus* VI.1), it does not ensue that either the MS is wrong in marking the phrase as a lemma or Anon.Aurel.I used a text that differed from Dod's. Therefore I have chosen to accept, on the whole, the manuscript's marking of lemmas; the application of a rigid principle would have seriously altered the text and probably been contrary to the original author's intentions.

Lemmas that start a major paragraph are printed in capital italics. The distinction between such lemmas and others is partially paralleled in the MS, where such lemmas are often written in bigger letters (not always underscored) than the normal text. However, the correspondence between MS and edition is only partial, because I have paragraphed in more places than the MS.

~ The MS has no special way to mark glosses. Most of them are recognizable from a prefixed 'id est', but not all are so. I have tried to make reading a bit easier by spacing out glosses, but I have not had any objective criterion for distinguishing between a gloss and other explanatory matter; consequently the reader should not attribute any great significance to the presence or absence of spacing.

I have tacitly supplied the initial letters the rubricator ought to have painted. All other discrepancies between my text and the manuscript *post correcturam* are mentioned in the apparatus. Words that the scribe has inserted above the line or

in the margins are marked as such in the edition (sign `...'). On pp. 1-10 of the edition all differences between the MS *a.c.* and *p.c.* are recorded in the apparatus; I continue to record most of the scribe's corrections up to page 40; for the remaining part of the work *ante correcturam* readings are only occasionally reported. There is hardly a case in which an *ante correcturam* reading has a better claim to be right than the *post correcturam* reading.

The apparatus is not only a list of MS readings, conjectures, and the like. It is also an *apparatus locorum laudatorum*. I have done my best to verify all explicit citations, but I have not hunted hidden quotations (except such as might reveal use of "Alexander").

Finally, the apparatus contains a medley of notes, references to similar passages elsewhere, etc. The references to the introduction are incomplete (the text was typed before the introduction was written).

V.2

ANONYMUS BODLEIANUS

One and a half page = 3 columns of 50-52 lines is all that remains of the commentary on the *Elenchi* whose author I call "Anonymus Bodleianus" after the 12th century manuscript, Oxf., Bodl. Laud.Lat. 67, whose leaf 8 preserves the prolegomena and the scholia on 164^a20-^b27.

The fact that column B of fol. 8v is blank strongly suggests that the scribe who started to copy the commentary never finished his work. The reasons that made him stop so soon, at the bottom of a left-hand column on a page intended to contain two columns, are impossible to divine. The MS has 88 leaves in all, of which 1-19 were originally not bound with the rest. It deserves to be noticed that this initial part of the codex contains other fragmentary works as well. For a description of the whole MS, see De Rijk, L.M. II.1 pp.77-81.

I issued a first edition (*ed. pr.*) in CIMAGL 8 (1972). In 1973 I had a talk with professor Minio-Paluello about it. His kind, but devastating, criticism convinced me that my edition ought to be superseded by a better one. That is what I have

tried to produce in this volume.

The new edition differs from the old one in its lay-out which follows the pattern adopted for Anon.Aurel.I, i.e., italics are used for words underlined in the MS, glosses are spaced out, words inserted above or beside the line stand between 'accents' (˘...˘). The punctuation of the first edition has been tacitly altered in several places without being radically reformed. New readings with -and occasionally without- support in the MS have been adopted in about two dozen places. The old readings, usually simple misreadings of the MS text, are recorded in the apparatus. The pagination of the first edition is given in square brackets.

V.3

COMPENDIOSUS TRACTATUS DE FALLACIIS

This work occurs on ff. 5rB-6rA of MS Paris., B.N., lat.6674. I have not myself seen the manuscript (I think I owe the information that it contains a work on fallacies to professor De Rijk). As far as I can see from the photographs I have used, the first six leaves constitute one gathering and have no original connection with the remaining part of the codex. The script is from the second part of the 12th century, I believe. Besides the "Compendiosus Tractatus" ff.1-6 contain a work on argumentation with the incipit (1rA) "Cum quattuor sint genera argumentationum, sc. syllogismus, enthymema, exemplum et inductio, syllogismo tantum et enthymemate utitur dialecticus". The explicit is (5vA) "civis est alba, ergo aliquis civis est alba; p(..)o quod feminae (?) sint albae. Expliciunt loci argumentationum." An appendix, on fol. 5vA-B, contains mnemonic verses with explanation.

I print the text of the "Compendiosus Tractatus" on pp.186-188. As usual I do not respect the manuscript's orthography, punctuation, and paragraphing, but I have done little other editorial work on the text, emending only a few obviously corrupt passages, putting critical notes in square brackets.

The text stops in the beginning of the section dealing with the fallacy of composition. I cannot explain why this is so. (This is a general problem: Why are so many 12th century treat-

ises incomplete ?) The scribe has used no more than ten lines of column A on f.6r, leaving the rest of 6rA and the whole of 6v blank (two later hands have scribbled notes on 6rB). The beginning of the treatise indicates that the author intended to treat of all thirteen fallacies, and possibly other parts of the doctrine of the *Elenchi* as well.

VI BIBLIOGRAPHY

Let me first confess a sin. When I quote printed editions of ancient and medieval texts, I do not necessarily respect the editors' spelling and punctuation, exactly as I do not respect the orthography and punctuation of the manuscripts I quote.

A.L. = Aristoteles Latinus. Editiones (1957ff.).

CAG = Commentaria in Aristotelem Graeca (Berlin 1882ff.).

CIMAGL = Université de Copenhague. Cahiers de l'Institut du Moyen-Âge grec et latin (1969ff.).

L.M. = L.M. De Rijk, Logica Modernorum (Van Gorcum, Assen; vol. I: 1962; voll. II.1 & II.2:1967). I cite the works published in L.M. by the names De Rijk has given them, but I write *Glossae*, not *Glose*, etc.

P.L. = Patrologia latina (Migne).

Opuscula = L. Minio-Paluello, *Opuscula*. The Latin Aristotle (Amsterdam 1972). My debt to Minio-Paluello's *Opuscula* (and to his prefaces in the volumes of A.L.) is much greater than the references in this introduction reveal.

Anon. *Cantabr.* = The *Elenchi* commentary in MS Cambridge, St. John's College Library, D.12, ff. 80-111v.

Galen, *De captionibus* = Galeni libellus de captionibus quae per dictionem fiunt. Ed. C.G. Gabler, diss., Rostock 1903. Gabler's edition has been reprinted in: Robert Blair Edlow, *Galen on Language and Ambiguity* (= *Philosophia Antiqua* XXXI, Brill, Leiden 1977). A new edition can be expected to appear in my (still unpublished) "Commentators and Commentaries on Aristotle's *Sophistici Elenchi*". Kühn's edition in *Medicorum graecorum opera* XIV (1827) is vastly inferior to Gabler's.

SIGLA

- 67 = codex Oxoniensis Bodleianus Laudianus latinus 67.
 283 = codex Aurelianusensis, Bibl. Munic., 283.
 6674 = codex Parisinus, B.Nat., lat. 6674.
 a.c. = ante correcturam.
 p.c. = post correcturam.
 add. = addidit.
 del. = delevit.
 exp. = expunxit.
 vel ... = potes etiam ... legere.
 fort. = fortasse.
 p(robati)o = litterae 'robati' compendiose scriptae sunt.
 [283:125C] = hic incipit tertia columna paginae 125 codicis 283.
 [67:8vA] = hic incipit prima columna folii 8^v codicis 67.
 [ed.pr.:12] = hic incipit pagina 12 editionis principis.
 quod [quia 6674] = 'quod' scripsi; 'quia' legitur in codice 6674.
 <165^b4> = Vide Bekkeri Aristotelem p. 165, col.2, lin.4.

Ceterum uncis

quadratis,[...], delenda,
 acutis,<...>, vero addenda saepiuntur, et
 duplicibus acutis,<< >, supplenda quae in codice nondum corrupto ex-
 titisse verisimile est.

Signis `....` saepiuntur quae supra vel infra lineam vel in margine a
 librario addita sunt.

Crucibus,†...†, corruptela indicatur,
 asteriscis, ***, lacuna.

ANONYMI AURELIANENSIS I
COMMENTARIUM IN SOPHISTICOS ELENCHOS

0.

Expositionem in hunc librum Aristotelis parantes, ne auctoris breviloquio aut nihil obscuritatis demere, aut non quicquam supplementi addere videamur, sub moderata verborum brevitate, superflua praetermittendo, necnon minus dicta supplendo, ad faciliorem tractatus intellegentiam praeter quae in aliis disquiretur voluminibus in primis pauca disquirere proponimus: primo scilicet utrum aliqua ars vel nulla hic doceatur, et quibus rationibus sustententes utramlibet partem huius quaestionis innitatur; deinde quid et ad quid et qualiter auctor intendat; tertio cui philosophiae supponatur hoc opus et quem gradum obtineat hic liber in Aristotelis doctrina; ad ultimum quis titulus.

0.1

Quod ars hic doceatur constat ex eo quod cavillatorie disserere opus quoddam est quod et hic docetur, et etiam fieri artificiose, quare hic doceri artem est palam. Sed quia hic sophisticam docere perhibemus, rationes quae contrariae videntur per ordinem est ponendum.

Primum ergo quod non debuit Aristoteles sophisticam docere, deinde quod non sit ars ex his videtur conici posse:

Incipit textus pag. 110A. Inscriptionem supplevi.

Dicit namque Alexander:¹ "Nemo arbitretur quod huius speciei syllogismorum ratio insit philosophis; puerorum enim et non studentium tota est haec species." Quare, cum puerorum et insipientium sint syllogismi qui fiunt secundum sophisticam, palam quoniam nec oportuit sapientem his uti nec a sapiente eam doceri.

Sic autem obviantes fallit ignorantia: per antonomasiam namque haec nomina, scilicet 'studens, sapiens', attribuuntur philosophis ut etiam respectu eorum non solum sophistae, verum etiam dialectici dicantur pueri, quorum est haec scientia. Similis collatio² habetur in Platone, ubi dicit Solon³: "Vos Graeci pueri estis", conferens eos Aegyptiis.

Item, cum ipse Aristoteles rhetoricam esse artem nocendi compertus ne in Ariopago doceretur interdixit⁴, multo minus istam scientiam, quam nocivam et deceptoriam esse constat, debuit ipsemet docere.

Ad quod, ut dicunt quidam, dicendum quoniam haec ars non est nociva, quia non docet paralogizare, quod videtur, immo verum syllogismum facere. Vel dicendum eam non esse nocivam: etsi enim quandoque aliquis fallatur per eam et decipiatur, multum tamen iuvat eum eo quod deinceps talis casus semper est ei ad cautelam et non ita de facili postea cadit quoniam post casum fortior congredditur.

Quod autem sophistica non sit ars videtur, cum nec videatur esse liberalis, nec mechanica. Liberalis non est quia nulla septem liberalium. Ad quod quidam dicunt plures esse illis septem, scilicet artem dictandi et versificandi et poetriam; quae tamen omnes ad unam illarum, scilicet ad grammaticam, pertinent. Simile inducunt de septem planetis et dormientibus et septem psalmis.

Item, quod non sit logica, de qua magis videretur⁵, coniectatur⁶ ex eo quod non est veritatis inquisitiva. Quod fallit in demonstrativa quae non habet veritatem inquirere sed inquisitam a dialectico certificare.

---

1 cf. *CIMAGL* 16(1976)93.   2 colloco 283.   3 *Pl. Tim.* 22b.   4 *Arist. Rh.* 1 c. 1 1354a21-25. cf. *Grillii Comm. in Ciceronis Rhetorica* p. 218-24 *Martin*.
5 sic *add. et exp.* 283.   6 *fort. coniectatur* 283.

Quia caret principiis videtur etiam nec logica nec alia ars esse, nam si locos sophisticos, quos a plerisque dicitur esse tractatos ad cautelam, principia dicamus, †falsum recte monstrabitur¹†: cum enim quaelibet argumenta per sua principia recipere debeant firmitudinem, sophistica haec argumenta ad suos locos reducta si quid vigoris prius habeant totum amittunt, quare non sunt illius artis principia. †Quae† sic est solvendum quoniam artium quaedam est contenta solis principiis ut arithmetica, quaedam vero habet tam praecepta quam principia, ut logica, quaedam vero sola continet praecepta, ut rhetorica. Quare dicendum quoniam cum sophistica careat principiis quemadmodum rhetorica solis praeceptis est contenta. Est autem differentia inter principia et praecepta, quoniam principia dicuntur methodi, praecepta vero modi interrogandi et respondendi ab Aristotele traditi et similia. Dicunt quidam quod sicut scientia cognoscendi reprehensibilia² in rhetorica pars est rhetoricae, sic sophistica pars est dialecticae. Cum autem eis opponitur quoniam nulla pars est dialecticae quae non sit ratio disserendi diligens (quod nullo modo convenit sophisticæ), ut dicit Tullius³, asserunt dialecticam tripertito dividi posse: in dialecticam scilicet quae dicitur [283:110B] scientia disserendi probabilis quam docet Aristoteles in Topicis; et in scientiam disputandi sive ad alterum sive per se quae dicitur secunda liberalium artium et tertia pars trivii, in qua acceptione dicitur sophistica dialecticae pars; et in dialecticam quae dicitur ratio⁴ disserendi diligens.

Item si sophistica disputandi ars est, igitur qui sophistice disputat convenienter et secundum artem disputat. Ad quod dicimus quia convenienter et secundum artem inconveniens facit argumentum.

Quod Aristoteles in hoc opere de sophistica intendat et quod eadem ars sit, contrariis infirmatis rationibus, demonstramus. Primum ergo id Aristotelis auctoritate comprobemus

---

1 *mostrabitur* 283.   2 argumenta *add. et del.* 283.   3 *Cic.Top.2.6. Verba ut dicit Tullius melius inter diligens et quod ponerentur.*   4 scientia 283 a.e..

qui in hoc eodem opere se de sophistica agere indicat et sophisticam artem esse perhibet. Distinctis enim quattuor disputationum generibus dicit¹ "de dialecticis quidem disputationibus et temptativis", id est de scientia disputandi dialectice et temptative, "diximus in aliis operibus, et de demonstrativis", id est scientia demonstrandi sive disputandi demonstrative, "in Analyticis"²; de litigiosis autem sive agonisticis, id est de scientia disputandi litigiose sive agonistice, id est sophistica, "nunc dicemus".

In fine quoque libri huius³ et hanc scientiam artem esse et ab eo hic traditam manifeste declarat, ubi ostendit sophistae⁴ officium negotio Gorgiae esse assimilatum qui, cum deberet artem rhetoricam discipulis tradere, in qua ipse habebatur sophista, multas quidem causarum varietates eos docebat, nec tamen artem tradebat. Dicit igitur quoniam velox quidem, sed sine arte, erat ipsius doctrina, prodens tamen, velut si quis disciplinam faciendi calceos tradere velit, sutoriam autem non doceat, det tamen plura genera calceorum, prodest⁵ quidem ad utilitatem, artem autem non tradit, ut sic ostendat se quam plurimum profuisse eo quod artem sic disputandi tradiderit, id est sophisticam.

Per nullam artis definitionem perhiberi⁶ potest sophisticam artem non esse. Cum enim sit artis definitio quod sit scientia docendi infinita finite, talis est etiam sophistica. Nam cum infiniti sint paralogismi, sub quinque metis, tresdecim fallaciarum locis⁷, eorum coartat infinitatem. Est etiam sophistica praeceptorum collectio quibus instruimur ad aliquid facilius faciendum quam per naturam, quae similiter artis est descriptio: per hanc enim artem faciles sumus⁸ ad paralogizandum alios et cavendum ab aliorum paralogismis. Sed dicet aliquis casu et exercitio huiusmodi facultatem comparari, cui

1 *Arist. SE c. 2 165^b8-11.* 2 sive-Analyticis: in analyticis sive disputandi demonstrative 283 a.c. 3 *Arist. SE c. 34 183^b36-184^a8.*

4 ne *add. et exp.* 283.

5 prout est (?) 283 a.c.

6 prohiberi 283.

7 locorum 283 a.c.

8 *Potes etiam fil[i]mus legere.*

respondet Aristoteles in hoc eodem libro¹ dicens quod si casu et exercitatione habentur huiusmodi, multo magis et per artem; sed per quam nisi per sophisticam non est dicere, sophistica ergo est ars, et est quaedam pars logicae. Dividitur enim logica in dialecticam, demonstrativam et sophisticam, quae continet temptativam, de qua hic non intendit, et litigiosam, quam hic perfecte tradit.

0.2

Expedito utrum sophistica sit ars et utrum hic doceatur, consequens est assignare quid in hoc opere intendat et cetera quae proposuimus.

Cum ergo quattuor sint genera disputationum, scilicet demonstrativum, dialecticum, temptativum et litigiosum, quartum, id est litigiosum, hic intendit Aristoteles sub arte colligere. Tractat ergo in hoc opere de ipso perfecte, licet non plene perfecte, quoniam agit de utraque eius parte, scilicet scientia insistendi et de hac agit in primo libro, et scientia resistendi, de qua agit in secundo. Non plene autem, quoniam non singula quae ad hoc genus disputandi sunt hic prosequitur; nec mirum, quoniam cum ars ista, scilicet sophistica, per imitationem habeat esse et sit quasi simia aliarum, scilicet demonstrativae [283:110C] et dialecticae, quamplurima pertinent ad hanc artem quae, cum sint vitia collateralia praeceptis aliarum artium, per cognitionem principiorum cognoscuntur, per se vero nullatenus cognosci possunt, ut sunt sophistici modi argumentandi qui locis dialecticis sunt collaterales et quasi adiuncti, et multa huiusmodi de quibus per se doctrinam facere non potuit.

Ad id, id est hoc fine, intendit hic, scilicet ut potentes sint huic operi studentes paralogizare et non paralogizari. Horum enim utrumque comparare poterit lector per hoc opus: alterum, scilicet paralogizare, per ea quae in primo; reliquum, id est non paralogizari, per ea quae docentur in libro secundo.

---

¹ *Quemnam locum in mente noster habuerit mihi non liquet.*

Taliter sive tali ordine agit de proposito: demonstrato artis huius opifice, data etiam ipsius artis definitione, distincto tam fine quam officio ipsius opificis separat disputandi genus litigiosum ab aliis. Deinde, ut pronior sit ad hanc addiscendum artem lector, prae notatis quinque sophistarum finibus (scilicet redargutio, falsum, inopinabile, soloecismus, nugatio) quos per hanc artem ipse consequi debet, eosdem fines Aristoteles distinguit. Consequenter in opportunitate sophisticae materiae lectorem instruit, locos sive origines sophismatum distinguens eosdem dividens sex in dictione, septem extra dictionem ponendo. Postea callidum interrogandi modum docet, ut, si forte aliquando materiae opportunitas defuerit, ex solo astuto interrogandi modo possimus adversarium decipere, et sic propositum habere. Sic autem finit primum librum. In secundo autem libro iuxta hunc duplicem insistendi modum duplicem solvendi modum parat respondentem, docet enim quomodo convenienter sint solvenda quae ex opportunitate materiae proveniunt sophismata, et talis solutio ad orationem dicitur, et qualiter callido interrogandi modo callidiorem adhibere debeat quis responsionem, ut scilicet sic interrogantem disturbet si potest, et talis solutio dicitur ad hominem, non ad orationem.

0.3

Sequitur ad quam philosophiam liber hic pertineat. Ad cuius evidentiam notandum logices duas esse partes, ut dicit Boethius¹, scilicet inventionem et iudicium. Sed ut praetermittatur ad praesens de inventionem, sciendum quod iudicium aliud est purgans aliud instruens, quod innuit his verbis Boethius in Topicis:²"ea³ quidem pars quae iudicium purgat atque instruit" etc. Item, quoniam totius logices finis est syllogismus, et iudicium pars est logices, dicitur quoniam purgans 'aliud est purgans' materiae syllogismi, aliud purgans formae; similiter

1 *Boeth. Diff. Top. I* PL 64:1173 C (cf. *Boeth. in Top. Cic. I* PL 64:1044-1046).

2 *Boeth. Diff. Top. I* PL 64:1173 C. 3 eadem 283 a.c.

aliud instruens materiae, aliud formae. Dicendum ergo quoniam liber iste supponitur logicae eo quod de sophistica hic agitur quae dicta est pars logicae; vel, ut alii asserunt, quoniam de iudicio purgante materiae dialectici syllogismi, de quo nusquam egerat, hic agit, eo mediante ad logicam spectat. Cum vero eis obiciatur simili ratione posse dici eum iudicium purgans materiae demonstrativi, de quo mentionem nusquam fecisse reperitur, hic tradere, dicunt iudicium demonstrativi ex iudicio dialectici et non econverso satis posse perpendi. Dicunt autem hi inventionem et iudicium, cum sint partes logices, non esse partem litigiosae nec litigiosam esse partem logices. Sed nota quoniam Aristoteles, cum de syllogismo perfecte expedire intendat, cum eius materiae tum formae inventionem et iudicium in suis operibus parat. In Topicis enim principaliter inventionem materiae dialectici tradere intendit, sed quoniam quidam loci sunt ibi communes probabilium et necessariorum, inventio demonstrativa ibidem incidenter doceri perhibetur. De iudicio purgante utriusque formam, quo docemur abicere abicienda in forma syllogistica, generaliter in Prioribus Analyticis expedit, ubi ostendit quae coniugatio sit utilis et quae inutilis; hic autem merito [283:111A] de purgante iudicio materiae de quo nondum tractaverat; item iudicium instruens, scilicet quo docemur eligenda eligere, generaliter quidem formae demonstrativi et dialectici in Analyticis, materiae autem dialectici in Topicis, demonstrativi in Posterioribus Analyticis.

O.4

In quo gradu doctrinae liber iste legendus sit consequens est assignare. Quia¹ tamen magis videtur dubium ex eo quoniam in primo commento super Porphyrium² ubi fit mentio de ordine peripateticae disciplinae et librorum Aristotelis non habetur sermo de hoc libro. Conici tamen potest ex verbis Boethii in commento super Peri Hermeneias³ quod post illum librum iste

¹ An Quod scribendum?
PL 64:13-14.

² Boeth. in Porph. Isag. ed. 1^a I.5 p.13 Brandt =
³ Boeth. Intr. ed. 2^a II c. 6 p.134 Meiser.

scriptus fuerit. Inquit enim "De sophisticis importunitatibus agit Aristoteles nunc pauca commemorans, distulit in his libris de sophisticis elenchis sophisticorum integram et plenam disputationem". Quod etiam in fine huius libri universa <***>¹ quae de ratione disserendi ab Aristotele dicta erant in diversis locis, verisimile est librum istum ultimo omnium librorum logices ab Aristotele conscriptum esse.

Ex his plerique conantur asserere hunc primo omnium legendum esse: Aiunt enim quoniam impedimentis praecognitis ad secretiora artis reseranda securior quislibet accedere poterit. Sed si quis ad ea quae in opere tractantur respiciat, quoto loco liber hic sit legendus de facili patebit: cum enim haec ars, ut superius diximus², per aliarum habeat esse imitationem, oportet aliarum cognitionem, quarum est imitatrix, praecedere ut eo melius atque expeditius haec doceatur. Solet tamen usu prior esse, nam rudes et minus eruditi solent in talibus exerceri, hos tamen non ars sed magis casus et exercitium in his copiosos reddit, et³ hi etiam arte utuntur, sed non secundum artem.

Sed ut evidentius hunc librum iure ultimum in doctrina locum obtinere monstremus, de ordine peripateticae doctrinae aliquid doceamus.

Cum sit duplex materia syllogismorum et duplex forma, quae naturaliter priora sunt syllogismis, idcirco et horum cognitio praecedere debuit syllogismi cognitionem. Quod 'Aristoteles' attendens librum Praedicamentorum, in quo de prima syllogistica materia tractatur, id est de simplicibus terminis et non vel dialectici tantum vel alterius speciei syllogismorum respectu, sed generaliter omnis, merito⁴ primo perscripsit; quare et hic liber primo legendus occurrit. Similiter quoniam de secunda syllogismi materia, id est de propositionibus, in libro Peri Hermeneias tractat, ideo et ille liber secundo loco legendus est. Quia vero forma post

---

1 commemorantur vel *sim. supplendum esse videtur.*
3 *lectio incerta.*

2 p. 5.

4 *lectio incerta.*

materiam sequi debet et cognitionem formae post cognitionem materiae sequi oportet; quare et liber Priorum Analyticorum legendus est statim post praedictos eo quod in eo agitur generaliter de forma omnium syllogismorum; et hoc idem testatur Boethius¹ dicens quoniam post librum Praedicamentorum et librum Peri Hermeneias statim legendus est Liber Resolutorius. In quo quidem sibi videtur contrarius, alibi enim dicit² "antequam aliquid dialecticae vel apodicticae attingatur legendi sunt Priores Analytici"; sic enim videtur vel libros illos non esse de dialectica vel demonstrativa vel non esse praemittendos his in disciplina; sed attendens Boethius³ generalem, non particularem, in praemissis libris fieri doctrinam de materia syllogismorum, in aliis autem non generaliter sed vel de materia dialectici, ut in Topicis, vel demonstrativi, ut in Posterioribus Analyticis, ante quos legendus est liber ille resolutorius, dixit "antequam aliquid attingatur dialecticae", id est antequam de ea fiat particulariter et per se doctrina, et similiter "apodicticae", id est demonstrativae, quod totum fiet per [283:111B] sequentia opera, "legendi sunt Priores Analytici". Liber autem Topicorum, qui 'liber viaticus' dicitur eo quod in eo via syllogizandi monstratur, ususque etiam syllogismorum docetur, licet ea contineat quae posteriora sunt natura illis quae in Posterioribus Analyticis continentur, ante illum librum tamen sibi quartum locum obtinuit, ut scilicet nos "exercitati in probabilibus facilius proloquamur in necessariis", et hoc ipsemet Alexander⁴ dicit, nam sunt probabilia quasi introductiones in necessaria, unde etiam oportuit eorum notitiam necessariorum praecedere cognitionem. Post hunc igitur quinto loco legendus est liber ille, scilicet Posteriores Analytici. Sic igitur inter Aristotelis libros hunc librum postremo legendum esse palam est, et etiam causam quare superius manifestavimus.

---

1 *Boeth. in Porphy. Isag. ed.* 1^a I.5 pp.13-14 Brandt = PL 64:13-14. 2 *Boeth. op.c.* p.13 B. = PL 64:13C-D. 3 Aristoteles 283 a.c. 4 cf. CIMA GL 16 (1976)95.

Titulus talis est: "Incipit primus liber de Sophistis Elenchis Aristotelis". 'Primus' dicitur quia sequitur secundus. Putant quidem per huius inscriptionem tituli non tantum de quo ipse acturus sit, sed et quo fine, quia non ad usum sed ad cautelam, Aristotelem aperire eo quod non dixit "Sophisticorum 'Elenchorum'", sed "de Sophisticis Elenchis", et hoc etiam ex verbis Aristotelis se habere fatentur. Dicunt etiam in commento super Posteriores Analyticos¹ rationem redditam esse quare dixerit "de Sophisticis" etc., et non "Sophisticorum". Sed sicut dicitur quod de dialectico syllogismo intendit in Topicis, de demonstrativo in Posterioribus Analyticis, sic etiam sane et absque litterae detorsione² eum de sophisticis elenchis hic intendere non est dubitandum. 'Aristotelis' appositum est quoniam et eandem scientiam dicunt Platonem tractasse in libro qui inscribitur 'Sophistes'.

Nunc ad artis ipsius expositionem accedamus.

c.1 164^a20

DE SOPHISTICIS AUTEM etc. Assuetum breviloquium Aristoteles hic servans operi suo quendam praescribit versiculum in quo morem gerens lectori benivolentiam, attentionem ac docilitatem captat, scilicet ostendendo qualiter sit tractaturus, quoniam incipiens a primis secundum naturam, benivolos reddit; ad quid utilis sit tractatus aperiendo attentionem captat; dociles etiam reddit, cum de quibus sit tractaturus ostendit. Multotiens etiam hanc triplicem facit captationem³ per librum. Nonnulli vero in eodem versu Aristotelem aperire de quo sit tractaturus et qualiter et propter quid asserunt: de quo - id est de sophistico elencho; qualiter - genera fallaciarum distinguendo; propter quid - propter paralogismorum distinctionem a veris elenchis ne, cum fiat paralogismus videatur, fieri elenchum et econverso.

1 cf. CIMA GL 16(1976)94.

2 dici potest *add. et exp.* 283.

3 captōnē 283.

Ait ergo *De sophisticis autem*.

Volunt autem sic quidam continuare ac si opus istud a volumine Topicorum vel Analyticorum esset decisum: "De dialecticis in Topicis, de demonstrativis in Posterioribus Analyticis diximus, *autem*, id est *s e d de sophisticis* nunc" etc. Sed minis remota est a ratione haec continuatio nisi, quia plerumque in eodem volumine Elenchi praedictis libris postscribuntur, continuet. Sed verius est ut *autem* sit hic expletiva coniunctio et ad ornatum, ut frequenter contingit in hoc opere. Legitur ergo sic littera: "*De sophisticis elenchis* nunc *dicemus*", in quo aperit de quo tractaturus sit, et hoc ex intentione. Sophisticum dicimus quicquid melius apparet quam sit; si vero deterius quid appareat quam sit, ob hoc non dicitur sophisticum; sicut hypocritam eum hominem dicimus qui, cum sit pravus, apparet esse bonus; si vero appareat pravus, cum sit bonus, hypocrita non est dicendus. [283:111C]

elenchis. Hoc nomen 'elenchus' compositum est ab 'e' quod est "contra" et 'lexis' quod est "dictio" vel "locutio", inde 'elenchus' "contradictio" vel "contralocutio". Sunt autem contraloquendi duo modi, contrarie scilicet et contradictorie, unde tam ille syllogismus qui fit ad probandam contrariam quam qui ad contradictori elenchus dici potest.

Ad evidentiolem vero disciplinae, quae¹ hic facienda est de elencho, intellegentiam dicendum est quid sit elenchus, et cum hoc nomen 'elenchus' significet idem quod hoc 'contradictio', dicendum quot habeat acceptiones hoc nomen 'contradictio' et in qua illarum conveniat elencho.

Elenchus est syllogismus contradictionis, id est factus ad contradictionem. 'Contradictio' igitur, hoc nomen triplicem solet habere acceptionem: unam in qua duae contradictoriae solent dici contradictio; aliam in qua veteres negationem quamlibet solent appellare contradictionem quoniam qui negat manifeste contradicit; tertiam acceptionem eius, quae adhuc in usu est, prout accipitur pro qualibet contradictoria, ut negatio

---

1 qui 283.

pro qualibet negativa et affirmatio pro qualibet affirmativa. Cum ergo nullus syllogismus duas contradictiones in sui constitutione habeat nec eas concludat, secundum primam acceptionem nullus videtur posse dici elenchus. Item quantum ad secundam acceptionem quicumque negativam syllogizat et solus elenchus debere dici videtur. Quantum ad tertiam omnis syllogismus videtur esse elenchus, cuiuslibet enim conclusio alicuius est contradictoria, quare est contradictio.

Quidam huiusmodi solvere temptantes asserunt duos syllogismos duas inferentes contradictorias esse unum elenchum. Sed inconueniens et absurdum est dicere nullum elenchum syllogismum esse, cum tamen dicatur ab Aristotele syllogismus contradictionis¹.

Ut ergo huiusmodi omnimoda ambiguitas excipiat, notandum ad hoc ut aliquis syllogismus sit elenchus ei tria convenire, scilicet materiam probabilem, formam probabilem, et ut fiat ad contradictionem. Unde iuxta hoc suum officium datum est ei hoc nomen 'elenchus' et dicatur 'syllogismus contradictionis', id est 'syllogizando concessae alicuius contradictoriam nitens ad contradicendum'.

Ex his palam est nec omnem syllogismum nec nullum esse elenchum. Cum enim nullus demonstrativus fiat ad contradicendum, sed omnis ad veritatem a dialectico inquisitam certificandum, †nullus est elenchus.†

Sed nota praedicta tria non esse necessaria omni elencho sed soli dialectico elencho. Triplex enim fit elenchi \casus/: unus est quando non contradicit etsi intendat contradicere, alius si cadat a probabilitate materiae, tertius si caret probabilitate formae. Et ut breviter dicam: quicumque peccat in materia et non in forma, et habet officium contradicendi, sophisticus elenchus est et elenchus simpliciter; omnis alius sophisticus elenchus et non est elenchus.

Quare ergo sophisticus elenchus ille dicatur poterit quaeri. Ad quod sciendum quod hoc nomen 'elenchus' principaliter dicitur de dialectico syllogismo sive elencho, et illius

---

1 *Arist. SE c. 6 168^a37.*

res<pectu> ille qui in materia peccat sophisticus dicitur et etiam sophisticus elenchus, cum tamen sit elenchus, eo quod ex necessitate concludit et ad contradictionem.

Et nota quoniam quidam dicunt quod omnis dialecticus est elenchus, vel dici posse quod sicut locus a divisione non unus sed duo appellantur locus medius, ita syllogismus dialecticus non unus sed duo a<d> duas contradictiones¹ facti dicuntur unus elenchus. Quorum neutrum approbo. Ut habetur ex Topicis², dialectici syllogismi triplex est differentia, unus enim est inquisitivus, alius exercitativus, tertius obviativus, qui hoc nomen 'elenchus' ex praedicto contradicendi officio sibi vindicavit, nisi forte aliquis aliorum obviativus fuerit. Idem enim syllogismus et etiam demonstrativus quantum ad diversas disputationes et varios fines potest dici inquisitivus et obviativus et exercitativus; et inquisitivus est si propter inquirendum veritatem fiat cuius est certificativus demonstrativus; exercitativus qui propter exercitandum; obviativus qui fit ad obviandum et de concessio redarguendum. Unde etiam dicitur 'elenchus' quasi [283:112A] contradictivus.

Resumamus litteram: *dicemus* id est *e x i n t e n t i - o n e t r a c t a b i m u s n u n c - d e s o p h i s t i c i s*³ dicit *elenchis*, ne videatur vel de terminis sophisticis vel de sophisticis intendere propositionibus. *et de his* expositio est praecedentium, quasi diceret: "dicemus de sophisticis elenchis *et - i d e s t - d e h i s q u i v i d e n t u r e l e n c h i*". Videri autem non dicimus aliqua si imperitis et non sapientibus videantur. Si ergo dicamus quod sophistici elenchi sapientibus elenchi videantur, quod etiam Aristoteles dicit⁴ de parallogismis accidentis, quod scilicet nonnumquam eos syllogismos esse et elenchos etiam sapientes opinantur, probabile ergo est illos esse elenchos per probabilis descriptionem, quare et recipiendum est illos esse elenchos. Sed sciendum quoniam cum videre proprie ad actum corporis pertineat, dicitur tamen videri

1 contradic. 283. 2 cf. *Arist. Top. 1 c. 2.*

3 nunc de sophistis 283.

4 *Arist. SE c. 6 168b4-10.*

aliquid intelligentia ut lectio et talia. Non est enim aliud lectionem videri quam eam intellegi. Vel etiam evidentia, ut 'videtur hoc' id est 'certum est', ut deum esse et talia. Vel opinione, ut cum dicitur 'hoc mihi videtur' id est 'hoc opinor'. Praeterea probabilitate, ut matrem diligere; ex natura enim 'in' se habet ut videatur. Vel etiam apparentia, velut hic accipitur: *et videntur elenchi* id est *a p p a r e n t e l e n c h i*, ut probabilia apparent aliqua vel per nominum similitudinem vel quia sunt illis adiuncta, ut dicitur in sequentibus.

autem id est *s e d*, cum videantur esse elenchi *sunt paralogismi et non elenchi*. 'Paralogismus' enim compositum est a 'para' quod est "iuxta" vel "praeter" et 'logos' quod est "ratio", ratio autem proprie definitio dicitur, inde ergo dicitur 'paralogismus' vel "iuxta rationem syllogismi", cum partem rationis syllogismi recipiat licet non omnes, cum tamen videatur; vel "praeter", cum sit ei ex toto aliena syllogismi definitio, cum tamen ei convenire videatur.

Dant autem de paralogismo talem definitionem: paralogismus est qui habet formam syllogismi, cum syllogismus non sit. Sed si omnis paralogismus formam syllogismi habet, cum quidam materiam habeat, aliquis ergo paralogismus syllogismus est - quod non procedit. Sed sciendum quoniam non dicitur formam habere syllogismi quod habeat complexionis necessitatem, sed quoniam quandam syllogismi tenet imaginem, cum tamen syllogismus esse non possit.

Notandum quod aliud est expositio, aliud determinatio. Expositio fit notando aequipollentiam, ut hic 'ant<h>ropos, id est homo'; 'determinatio fit restringendo communius circa minus commune, ut si dicam 'animal utile est arator, id est bos'¹.

Haec autem littera lecta est per expositionem. Nunc legatur per determinationem: *De sophisticis elenchis dicemus* tam de his sophisticis qui sunt elenchi (ut sit inter hos duos ablativos substantiva constructio et illud quod sequitur non

---

¹ De hoc exemplo vide praefationem (p.XXIX).

sit expositio sed additio vel determinatio) quam de sophisticis qui elenchi non sunt; nam quidam sophisticus elenchus delinquit tantum in materia, et ille, ut diximus, est elenchus; quidam tantum in forma, et talis non est syllogismus; alius in utroque, et nullus talis syllogismus est. Et ideo convenienter dicit "dicemus de sophisticis illis qui sunt elenchi et non tantum de illis sed *et <de his> qui videntur* vel "et non tantum de illis dicemus sed *et id est e t i a m* (ut sit confirmativum) praecipue dicemus *de his qui videntur elenchi* id est apparent elenchi, *autem*, id est *s e d* inde quod apparent esse elenchi *sunt paralogismi et non elenchi*". Ex apparentia enim illa contrahunt ut paralogismi dicantur et non elenchi.

c.1 164^a22

Patefecit Aristoteles de quibus dicturus sit in quo aperiens operis utilitatem attentionem et docilitatem captavit. Nunc autem benivolentiam ac etiam docilitatem comparat sibi et opus hoc legentibus in modo agendi, cum ostendit se a prioribus natura incepturum et primo priora tractaturum, in quo etiam innuit se sic usque in finem processurum. Incipit enim a syllogismo et elencho, demonstrativo ac dialectio syllogismo, a quibus emanant temptativus et litigiosus, procedit etiam ad distinctionem finium et locorum sophisticorum, deinde adiungit de modo interrogandi qui prior est modo res-[283:112B] pondendi, de quo etiam in secundo subiungit, ex quo manifestus est naturalis ordo quem hic praenotat.

Littera haec dupliciter legitur, ut sic distinguamus *incipientes secundum naturam* id est *u t n a t u r a l i s* *e x i g i t o r d o*, qui exigit ut 'de' prioribus natura prius agatur, *a primis*; vel *incipientes*, et hoc *a primis secundum naturam* id est *a b i l l i s q u a e p r i m a* *n a t u r a l i t e r s u n t*, ut illa quae praediximus.

Posset etiam hoc referri¹ ad descriptiones, divisiones, a quibus incipit et etiam a quibus omnis naturalis ordo debet incipere.

Nota, ut dicit Tullius in prima Rhetorica², difficile esse naturam definire; unde ne gratia facilioris³ fiat assumptio difficilioris, istud physicis relinquamus. Quod autem dicitur naturam vim esse rebus insitam producendi similia ex similibus non facile est explicare. Invenitur tamen illa prima rerum causa, scilicet Deus, naturae nomine appellata; unde Boethius in Arithmetica⁴: "Quaecumque a primaeva rerum causa natura sunt constructa numerorum ratione videntur esse formata." Sicut etiam a 'cultus, -tus, -tui' cultura et appellatur tum ipsa res culta cum eius proprietas, sic videtur quod cum a 'natus, -tus, -tui' natura, naturam debeamus appellare proprietatem nascentium, unde naturam propositionis Boethius appellavit eius proprietatem, ubi dixit⁵: "Nunc diligentius natura propositionis pertractanda est," subiungens "alia universalis, alia particularis" et cetera⁶. Praeter duos modos etiam secundum hoc videtur satis sic posse⁷ legi: *incipientes a primis secundum naturam* id est *secundum proprietatem sophisticorum elenchorum*, quae proprietas est quod alii sunt secundum aequivocationem et alii secundum alias causas. Vel intransitive legi potest *a primis secundum naturam* id est *a primis naturis*, id est a primis eorum proprietatibus.

c.1 164^a23

QUONIAM ERGO. Duplicem innuerat divisionem in praecedenti versu, quod scilicet syllogismorum quidam videntur elenchi et sunt quidem, quidam videntur et non sunt, et similiter

1 referre 283 a.c.; quantum *add.et exp.* 283. 2 Cic.Inv.1.34.

3 difficilioris 283 a.c.

4 Boeth.Inst.Arithm.I.2 p.12 Friedlein.

5 Boeth.Diff.Top.I PL 64:1174D-1175A.

6 vel cum 283.

7 potest

283 a.c.

quidam syllogismi videntur et sunt, quidam cum videantur non sunt; antequam ergo procedat, probat hanc duplicem divisionem duplici inductione, altera sumpta in rebus animatis, altera in rebus inanimatis, et est summa inductionum haec quod sicut in rebus animatis et inanimatis accidit quod quaedam videntur cuiusmodi ipsae sunt, aliae cuiusmodi non sunt, ita et <in> orationibus se habet, id est quaedam vide[n]tur elenchus et est, alia cum videatur non est, et syllogismus similiter, *ergo* (inceptivum) sic *manifestum est* - hoc non videtur, nam si manifestum est et evidens est superfluit probatio, sed *manifestum* dicit gratia futurae certificationis, hoc enim statim ostendit et probat. Vel *manifestum* quoniam hoc etiam ipse iam sua firmaverat auctoritate, et quia alicui videretur auctoritas fortassis non sufficere per simile probat - *manifestum est*, inquam, *quoniam*, id est *q u o d*, *alii quidem* - quaeritur cui substantivo debeat adiungi hoc adiectivum 'alii', nam si dicamus "quoniam alii syllogismi sunt syllogismi, alii non sunt cum videantur", videbitur quod non omnis syllogismus sit syllogismus. Similiter si dicatur quod alii elenchi syllogismi sunt, alii videntur et non sunt, idem incumbet inconveniens. Ad quod dicendum: superius locutus fuerat de sophisticis elenchis quorum quosdam constat syllogismos esse, ut eos qui in materia sola delinquent, quosdam non, ut eos qui in materia et in forma, [vel etiam in forma,] vel etiam in forma sola, et ad eos respiciens dixit *alii quidem*. Vel, ut melius est, dicamus quoniam haec nomina 'syllogismus' et 'elenchus' aequivoce conveniunt vel elenchis veris et apparentibus vel syllogismis veris et paralogismis, quod attendens Aristoteles talem facit divisionem *alii quidem* etc., et est quasi vocis in significationes, [283:112C] velut ista: 'hominum quidam verus, quidam pictus', quam innuit Aristoteles in Praedicamentis dicens¹ hoc nomen 'homo' convenire homini et picturae.

---

1 *Arist. Cat. c. 1* 1^a₂₋₃.

NAM QUEMADMODUM. Ecce hic incipit confirmare illam divisionem per simile, quasi diceret: "Vere quidam syllogismi sunt, quidam non, cum tamen videantur¹; et hoc probo, nam similiter se habet in orationibus, hoc scilicet ut videantur cuiusmodi non sunt, sicut et in aliis rebus, sed hoc sic se habet in aliis rebus, ergo et in orationibus similiter." Et hoc est *nam quemadmodum et id est* <e t i a m> *in aliis* rebus ab² orationibus *hoc fit*, ut videantur cuiusmodi non sunt, et hoc *per quandam similitudinem*, non quae proveniat ex eiusdem participatione naturae, sed ex imaginatione sive imitatione quadam, *sic* se habet *et id est* e t i a m *in orationibus*; in aliis autem sic se habet, *etenim* - q u i a - *alii quidem*, id est q u i d a m c e r t e³ *bene habitum habent* quem videntur habere, id est bene sunt dispositi, ut videntur, quia enim pingues sunt vel tales sanguinei vel huiusmodi videntur et utique sunt, *autem* - s e d - *alii videntur* tantum, ita quod non sunt *inflantes se tribualiter* id est t r i b u e n d o s i b i q u o d s u u m n o n e s t . Vel, ut Alexander legit, *tribualiter: ad modum tribuum*. Mos fuit apud Romanos⁴ ut in festivitate quadam unaquaeque tribus animal admodum pingue praepararet ad faciendum sacrificium. Tunc si forte †contig⁵et⁵ aliquam de tribubus animal pingue non habere paratum, macilentum aliquod inflabant ut pingue appareret.

Vel *tribualiter inflantes se* quantum ad illos qui ut de nobili tribu videantur inflant se contumacia, illi ergo tales spondent se quales non sunt *inflantes se tribualiter* ut de tribu nobili videantur *vel* (vel et) *confingentes* quales non sunt, *et pulchri* (adhuc circa animata) *componentes se* artificialiter cum per naturam non possint id habere, scilicet ornatu vel aliquo artificiali colore et⁶ talibus.

---

1 tamen videantur ordine converso habuit 283 a.c.   2 in 283 a.c.
 3 certe lemma esse indic. 283.   4 De Atheniensibus a nostro civitate
 Romana donatis vide praefationem (p.XIX).   5 possis conti<n>g<er>et
 vel contigit.   6 vel 283 a.c.

Et sicut in animatis quoque similiter¹ potest ostendi in inanimatis, nam horum, id est inanimatorum.

Secundum sensum - cum videatur sensus falli, ut in his patet quae sensus alteriusmodi percipit esse quam ipsa sint, et etiam monstratur per baculum qui frangi in aqua videtur licet non frangatur. Quaestio etiam fuit inter philosophos utrum sensus sint veri, ad quod dici potest quoniam sensus numquam fallit, rem enim ut est percipit, sed tamen iuxta sensum ratio fallitur non discernens rem illius modi esse cuius est.

ut lithargyrea²: lithargum est quaedam species metalli et est quoddam rubeum ut aurum, quoddam album ut argentum. Inde lithargyrea dicuntur vasa facta de albo lithargo. Vel *lithargyrea* a 'lithos' quod interpretatur "lapis", inde 'lithostratos' "pavimentum" a 'lithos' et 'tratos' quod est "positio"³ sive "varietas". Sed ponitur hic generale nomen pro speciali, quia est quaedam species lapidis planissima et argento similis, et hinc possunt dici *lithargyrea* vasa de eo lapide facta. Vel, ut quibusdam placet, lithos est quaedam species terrae qua illiti postes sive parietes argentei videntur. Vel *lithargyrea* vasa linita regeste, est autem regeste faex argenti quae reicitur ex argento. Si autem aliqua vasa operiantur spuma illa videntur statim argentea.

felle vero tinctorum taurino aurea: dicunt enim quod si felle tauri tingatur cuprum apparet aureum esse quia accipit aureum colorem, quomodo autem hoc fiat non a nobis sed ab aurificibus quaeratur. Tamen scripsit Aristoteles quendam librum qui adhuc ab aliquibus habetur in quo quaedam metallorum genera in alia reducere docuit; inscribitur autem liber ille "Mappa claviculae" sive "Clavicula mappae". Hanc autem scientiam quidam [283:113A] astronomici se habere et non solum metalla resolvere in alia sed etiam ex alia materia scire profitentur aurum facere.

---

¹ similiter lemma esse non indic. 283.

² litargyrea 283, et sic deinceps. Item litargum, litos, lithostratos.

³ p. 283.

EODEM AUTEM MODO: posita duplici¹ inductione quid inde conficiatur ostendit. Nam sicut se habet in rebus tam animatis quam inanimatis, quod scilicet quaedam videntur quales sunt, aliae autem non sunt tales quales videntur, sic est et in syllogismo et in elencho, quia quidam videtur esse elenchus vel syllogismus cum non sit, quidam vero cum sit. Et cum posset hoc inferre non infert, sed sumit dicens *eodem autem* etc. quasi "sic est in rebus praedictis, ut videantur esse quaedam cuiusmodi non sunt, aliae cuiusmodi sunt".

autem - *sed* - *eodem modo* id est *s i m i l i t e r* et *syllogismus* et *elenchus hic*, id est *al i u s*, est syllogismus vel elenchus, *ille vero* id est *< a l i u s >*² *non est* syllogismus vel non est elenchus, *autem* - *sed* - tamen cum non sit *videtur* id est *a p p a r e t* *a l i c u i* esse talis vel talis

propter imperitiam - hic videtur rei huius causam ponere quae non est causa. Nam quare paralogismus syllogismus videtur cum non sit, causa est fallacia tantum³. Sed poterit dici quoniam causa alia in se⁴ alia in altero⁵. In se ergo habet causam,

---

1 duplici: divisione *add. et exp.* 283. 2 Cf. glossas in cod. Ambros. I. 195. inf. 72v: hic] id est alius ille] id est alius. 3 *In mg.*: § Item videtur posse argui falsitatis quia si propter imperitiam videbitur syllogismus qui non est, cuilibet ergo imperito apparebit syllogismus qui non est. Item non sequitur, si imperitis vel propter imperitiam videatur, quod idcirco videatur. 283. 4 *In mg.*: id est intrinseca 283. 5 *In mg.*: id est (i.e.: et 283 a.c.) extrinseca. § Nota quod causa intrinseca sufficit ad hoc <ut> videatur, non tamen extrinseca. Longe autem sufficientius est cum ambae concurrunt. § Notandum hoc in loco quod periculum idem est quod documentum, inde peritus edoctus, quasi in arte aliqua provectus (perfectus 283 a.c.) ad perfectum, inde peritia quasi alicuius in arte provectio, unde imperitus est qui cum in arte provehitur, non tamen in arte proficit, et est quasi medium inter rudem et sapientem, nam qui nec artem nec aliquam artis (artis *add. et exp.* 283) partem novit est rudis. Sapiens est vel sciens qui in arte perfectus est. Sic ergo non contra quoslibet paralog(ismis) est utendum, scilicet rudem, nec contra illum qui in arte sapiens et perfectus comprobatur, sed ad illum qui, quamvis in arte profecerit, non tamen ad perfectum educitur. Contra illos ergo paralog(ismis) utendum quibus videantur propter eorum imperitiam, id est non perfectam in arte instructionem. Sicut enim cerae nimis flexili vel nimis durae sculptura non imprimitur aerea, sed mobili figuras suscipere facili, sic nec nimis rudibus nec artium scientibus sed imperitis et mediocribus paralog(ismis) utendum soph(istic)is quibus propter imperitiam videbitur syllogismus et elenchus quorum neutrum est. 283.

scilicet fallaciam, oratio quare videatur syllogismus esse cum non sit. In altero etiam potest esse causa imperitia quare sibi videatur, nam si peritus esset, facile discernere posset an syllogismi essent vel non. Item potest dici quoniam magis peritia quam imperitia causa est talis apparentiae. Nam si ignoranti artem ex toto proponantur huiusmodi orationes numquam apparebunt ei syllogismi esse. Intellegenti autem in arte apparebunt. Sed notandum quoniam multum distat inter imperitum et non peritum. Imperitus enim in arte dicitur ille qui de arte multa noscit, non autem in arte perfectus est, quare ex toto non intellegentem imperitum in arte dicere¹ non debemus.

Alii libri habent *propter infinitatem*, alii *propter indisciplinam*.² Utrumque legi potest, nam in infinitis et in indisciplinatis dicitur esse imperitia. Imperitia enim contrarium disciplinae dicitur; ut novo utamur vocabulo Aristotelis dicitur indisciplina. Infiniti dicuntur qui nec regulis nec praeceptis aliquibus coartantur, sed ha[n]c atque illac vagi et palantes fluctuant. Indisciplinati sunt qui iuxta nullius disciplinam opponunt vel respondent, et hi facile decipiuntur in talibus.

Invenitur in alia translatione *propter inexercitium*,³ quod satis aequipollenter dicitur; minus exercitati enim indisciplinati sunt, et etiam exercitum ars potest appellari, quia sicut ex arte, sic ex exercitio facultas procedit.

Cum ergo triplex⁴ inveniatur translatio verisimile est nullam earum graeco ex aequo respondere.

*Nam imperiti*⁵ hoc magis concordat primae litterae. Per simile monstrat quomodo imperiti quandoque ex tali apparentia decipiantur. Nam sicut si longe distantis visui res aliqua opponatur, de illa ad plenum iudicare non poterit, sic et imperitis accidit ut ignorantiae obscaecati caligine de proposita oratione ad plenum iudicare nequeant, et sic ipsam orationem qualem⁶ non est eis apparere, et hoc est *Nam*, quasi "propter imperitiam accidit ut alicui videatur oratio qualis non

---

1 dicitur 283. 2 propter infinitatem et propter indisciplinam *lemmata esse non indic.* 283. 3 p.i. *lemma esse non indic.* 283. 4 quadruplex malim. 5 propter 283 a.e. 6 *Nihil mutandum puto, quamvis durior accusativus videatur.*

est". *Nam imperiti speculantur* id est sic ut speculando¹ fallantur *velut longe distantes* id est remoti a re quam visu percipiunt².

c.1 164^b 27

NAM SYLLOGISMUS etc. Quod duplici [283:113B] inductione monstravit, hoc etiam duplici syllogismo probare intendit. Syllogismos tamen non format, sed sola media ponit, scilicet syllogismi et elenchi definitiones, quasi diceret: "Vere est apparens syllogismus et verus et similiter elenchus, quod ex syllogismi et elenchi definitionibus³ est manifestum quae quibusdam conveniunt, quibusdam repugnant cum videantur ab illis participare." *Nam syllogismus est* id est c o n s t a t *ex quibusdam* per quae differt ab illis argumentationibus in quibus ex uno infertur *positis* id est d i s p o s i t i s et non quolibet modo dispositis, *sed ut dicatur* id est i n f e r a t u r ex illis *ex necessitate*: ad differentiam inductionum dicit *ex necessitate*, scilicet exigentiae complexionis, prima enim sic debent esse disposita et completa ut ex necessitate complexionis inferatur, licet etiam quandoque absit terminorum necessitas, ut in multis accidit syllogismis; et hoc non idem sed *diversum*, non solum in forma sed et genere certitudinis vel incertitudinis; id est ut non inferatur incertum ab incerto nec etiam certum a certo, sed incertum ex certo. Nam incertum ex incerto vel etiam certum ex incerto inferre vitium est; certum etiam ex certo inferre non iuvat nisi certum fuerit alicui incertum.

In hoc etiam quod dicit *aliud* removet ridiculos syllogismos in quibus non infertur aliud, et ceteras tales argumentati-

---

1 speculantur 283 a.c. 2 In mg.: Nota speculari dicuntur ironice, nam speculari <est> subtiliter inspicere, et tractum est a specula, in qua quis sedens undique sibi prospicere potest et praevidere; vel a speculari in quo quid facile prospicitur: sic in mente subtili aliquid facile discernitur. 283. 3 definitione 283 a.c.

ones. Sed quia 'non' oportet quod omnino aliud inferatur in syllogismo dicit *diversum quid*, non omnino, nam oportet conclusionem esse dimidietatem propositionum scilicet participatione altero termino cum assumptione 'et' altero cum propositione; - aliud dico *ab his quae posita sunt* quantum ad antesyllogismum.

Quaeritur, cum alibi¹ in descriptione syllogismi posuerit 'oratio', quare hic non ponat. Videtur nihil ibi superfluere, et hic oportere apponi. Quod non accidit, nam solummodo gratia paralogismorum descriptionem hanc ponit, ut ostendat quoniam illa quae in ea ponuntur videntur paralogismis convenire cum non convenient, et sic comprobet illos esse paralogismos². Sed eos orationes constabat esse omnes. Unde cum nullam differentiam posset innuere inter eos et veros syllogismos si diceret 'oratio', dicere non curavit, nam hoc etiam ex positis potest intellegi.

Sed nota quoniam hae syllogismi ad alias argumentationes differentiae referuntur quaedam scilicet ad materiam, quaedam ad formam, aliae vero ad complexum materiae et formae. Formam autem voco conclusionem quia formet syllogismum. Quod enim syllogismus universalis vel particularis, privativus vel affirmativus [283:113C] dicatur, ex eo quod conclusio sit universalis vel particularis, affirmativa vel privativa contrahit. Complexum voco materiae et formae coniugalitatem, id est connexionem; quaedam enim connexio est conclusionis ad antesyllogismum, unde etiam dicitur conclusio esse medietas propositionis et assumptionis, retinet enim praedicatum maioris et subiectum minoris.

Hoc ergo quod dixit *positis* referendum est ad materiam, id est ad propositiones, quae syllogismi materia sunt et dicuntur positae quasi positivae. Illae enim ex quibus categorici fiunt syllogismi, scilicet categoriae, dicuntur positae, id est ponentes simpliciter et sine condicione, unde dicuntur theses. Cum ergo hypotheticus syllogismus non fiat ex talibus sed ex cum condicione ponentibus, quae dicuntur hypotheses, sub hac syllogismi definitione non continentur.

1 Arist. *AFr.* 1 c.1 24^b18, *Top.* 1 c.1 100^a25.   2 con (?) *add. et exp.* 283.

Quod dictum est *concessis* ad materiam refertur, per quod etiam differentia ad demonstrativum syllogismum innuitur, in quo, cum non sit interrogare, non est respondere, quare nec concedere. Ex hoc etiam manifestum est hanc syllogismi definitionem esse datam sub nomine, scilicet definiti. Dare autem definitionem sub nomine est assignare definitionem quae non conveniat cuicumque et nomen secundum quod assignatur; quod hic accidit, cum hoc nomen 'syllogismus' conveniat demonstrativo et hypothetico syllogismo quibus non convenit definitio.

Hoc scilicet *quibus* referendum est ad materiam, *diversum* ad formam, id est ad conclusionem, quae dicitur forma quoniam ea adveniente antesyllogismo velut forma materiei perficitur syllogismus; *quid* ad complexum; *ex necessitate* dicit quod ad nullum horum trium fertur.

Sed nota quod cum necessitas alia sit rei, alia complexionis: solius syllogismi et omnis est necessitas complexionis. Necessitas vero rei cuidam convenit, cuidam non. Inductio vero et enthymema habent necessitatem rei, sed ea sola inductio quae fit a sufficienti partium alicuius universalis enumeratione. Necessitas vero rei alia est naturae et causae, alia naturae et non causae. Naturae est 'quando' naturalis causa probat effectum, ut species proprium, et hanc habet syllogismus propter quid. Naturae et non causae est quando causa probatur per effectum, ut species per proprium, et hanc habet syllogismus quia vel quoniam.

c.1 165^a2

ELENCHUS AUTEM etc. Non videtur haec esse sufficiens elenchi definitio, cum in eius definitione plura idem sit positurus. Potest ergo dici quoniam non est definitio sed quaedam proprii assignatio. Et nota quoniam¹ †propria² est talis assignatio quae cum fit cum nomine generis†, ut ipse dicit in Topicis³. Vel si dicatur quod sit definitio, dicatur quod in his quae

1 ¶ 283.

2 an proprii scribendum?

3 Locum non inveni.

modo ponuntur in ea, cetera omnia intellegi possunt. Ait ergo *elenchus autem* quasi "talis est syllogismi definitio", *autem* - *s e d* - *elenchus est* (sive hoc sit descriptio sive proprii assignatio) *syllogismus cum contradictione conclusionis*, id est *h a b e n s . c o n c l u s i o n e m c o n t r a d i c - t o r i a m*, id est elenchus est syllogismus qui intendit contradicere conclusionem; *illi vero* id est *s o p h i s t i c i s y l l o g i s m i v e l e l e n c h i h o c n o n f a c i u n t*. Nota quod ait *faciunt*: semper in descriptione opificis sive instrumenti innuitur opus, quare bene dicit *illi hoc non faciunt*¹, quod tamen faciunt veri syllogismi vel elenchi, id est ex positis aliquid aliud inferunt, quantum ad syllogismos; vel contradictionem ex intentione probant, quantum ad elenchos; [283:114A] *videntur autem*: quasi "hoc non faciunt, *autem* - *s e d* - licet hoc non faciant, tamen *videntur* hoc facere² *ob multas causas fallendi*", quae per sequentia manifestae erunt, nam illas enumerabit et de ipsis exempla supponet. *quorum* neutraliter legatur, id est *d e n u m e r o q u a r u m c a u s a r u m f a l l e n d i e s t u n u s l o c u s*.

Locus, ut minus proprie accipitur, dicitur vel ratio quaedam, scilicet generalis quaedam convenientia multorum mediorum, ut genus species et talia; vel maxima propositio ut 'de quo-cumque praedicatur species et genus'; vel opportunitas faciendi aliquid vel non faciendi. Accipitur ergo hic hoc nomen 'locus' secundum primum modum, ut dicatur aequivocatio quidam sophisticus locus, scilicet generalis convenientia multorum nominum vel verborum quae praestant opportunitatem sophisticè argumen-tandi; et similiter amphibolia dicitur generalis convenientia orationum sophisticarum, quae dicitur "locus unus fallendi". Et est haec differentia inter huiusmodi sophisticos locos et dialecticos quia dialecticus rem sumit a loco suo, sophista vero vocem, ut hoc nomen 'canis' ab hoc loco 'aequivocatio', hanc orationem 'aio te Aeacida' etc. ab hoc loco 'amphibolia'.

Referendum est ergo quod dicit *unus locus* ad aequivocationem. Alexander³ tamen hic exemplum ponit de illo vilissimo

1 illi - faciunt *lemma esse non indic.* 283.
3 v. praef. p. XXX.

2 hoc facere 283.

univocationis genere, quando scilicet modo agitur de nomine per ipsum nomen, modo de re, ut 'homo est nomen, omne risibile est homo, ergo quoddam risibile est nomen'. Sed non est hoc contrarium, quoniam haec univocationis species species aequivocationis est quaedam, sed vilissima.

Dicitur autem locus iste esse *per nomina*, id est ex nominum proprietate evenire, ut large accipiatur hic 'nomen', quemadmodum ibi "foliisque notas et nomina mandant"¹.

Locus, dico, *apertissimus* ad exemplificandum; vel *aptissimus*² id est paratissimus; vel *apertissimus* quando latet quia tunc est praestantissimus. Potest enim quaeri quare aequivocatio causa apparendi syllogismos qui non sunt dicatur, cum si videatur in aliqua oratione incidere aequivocatio, non solum non appareat syllogismus, immo manifestum sit tunc eam syllogismum esse non posse. Sed dicendum quod quando aequivocatio latet, oratio est apparens; si vero sit manifesta, non apparet.

publicissimus id est vulgarissimus vel usitatissimus.

c.1 165^a6

NAM QUONIAM. Quare contingat per nomina esse causam apparendi syllogismos qui non sunt ostendit: quoniam cum ad agendum de rebus non rebus sed nominibus nos oporteat uti, videtur nobis quicquid in nominibus accidit, quibus gratia rerum utimur, et in rebus accidere, ut sicut nomen de nomine ita et res de re semper dicatur, et quod ubicumque utimur eodem nomine loquamur de eadem re, et hoc est *nam quoniam*, quasi: "Vere per nomina est quaedam apparendi causa, ut diximus, *nam quoniam non est id est non contingit disputare de rebus ferentes ipsas res id est afferendo res ipsas et utendo ipsis in disputationibus pro rebus, sed - ideo - utimur*

¹ Verg. Aen. 3.444.

² vel apertissimus 283.

pro rebus nominibus notis, id est *c o g n i t i s*". Vitium enim, ut dicit Aristoteles¹, est uti in problemate ignotis nominibus. Iterum, si adversarius utatur ignotis, dicit Aristoteles² dicendum esse 'non intellego'. Vel *notis i p s a r u m r e r u m*, ut non dicatur 'notus -ta -tum', sed 'nota -tae', iuxta illud "Ea quae sunt in voce sunt notae eorum quae sunt in anima"³. Ideo, inquam, *arbitramur accidere in rebus quod accidit in nominibus*⁴ quoque, id est *putamus similiter*⁵ evenire in rebus quod evenit in nominibus. Vel *arbitramur accidere in rebus quod accidit in nominibus*: nam transferimus nos a nominibus ad res, ut hic: 'disyllabum est tetrasyllabum, sed musca⁶ est disyllabum, ergo est tetrasyllabum'. Vel aliter: *nam quoniam est*, id est *contingit*, *disputare non ferentes*, id est *non proponentes*, *ipsas res de quibus disputatur*, *sed utimur nominibus in disputando pro rebus*; [283:114B] cetera praedicto modo legantur.

Nota⁷ ideo Aristotelem se communicasse⁸ ita male arbitrantibus ut arrogantiam vitet et se⁹ hac arte indigere ut alios notet. Quoniam, ut Boethius dicit in secundo commento super Porphyrium¹⁰, antequam ars ista esset tradita et remedium ad ipsam, singuli arbitrabantur in rebus accidere idem quod in nominibus, et ideo fere omnes fallebantur putantes quod dicitur de nomine dicendum esse de re, et ut nomen dicitur de nomine, sic res dicatur de re.

c.1 165^a9

VELUT IN COMPOTIS, vel *in numeris*¹¹ secundum aliam translationem, quasi diceret: "Quoniam nominibus utimur gratia rerum, videtur

1 Arist.Top.2 c.1 109^a27-33. 2 Locum non inveni. 3 Arist.Int. c.1 16^a3-4. 4 quod-nominibus lemma esse non indic.283. 5 putamus add.et exp.283. 6 lectio incerta, muscha 283, ut videtur. 7 se add. et exp.283. 8 ~~g. m. l. e~~ 283. 9 ut add.et exp.283. 10 Boeth.In Porph. Isagogen Ed.2a, I.2 p.138 Brandt=PL 64:72C-73A. 11 in numeris lemma esse non indic. 283.

nobis accidere in rebus quicquid in nominibus, decepti¹ similitudine numerorum, quibus similiter gratia rerum utimur, nam et in rebus quidem accidit fere quicquid in numeris, ut si numerus binarius et res duae, si numeri pares vel impares et res similiter, et tot res quot numeri, quod non accidit in orationibus"; et hoc est *velut*, id est: sic arbitramur accidere in rebus ut in nominibus *velut* accidit *rationantibus in compotis* id est *in rationibus numerandi*, ut scilicet illi inveniant fere eodem modo accidere in numeris et rebus. Computus est numerandi ratio.

hoc autem non est simile, quod scilicet se habeat in orationibus et rebus quemadmodum in numeris et in rebus, quia non nisi² tot sunt numeri quot res et econverso, plures autem res quam nomina, quibus tamen oportet uti pro rebus, et hoc est *nam nomina quidem finita sunt* id est *finitus est numerus nominum* et similiter *orationum multitudo*. Multitudo "orationum" dixit, non "nominum", eo quod plures sint orationes quam nomina, nam ex eisdem nominibus multas accidit constitui orationes. *res autem numero infinitae*, non quin cadant sub numero aliquo, sed nobis infinito. Vel dicas quod numerum vocum dicit finitum respectu rerum et etiam orationum; vel quia forsitan³ omnia nomina unius idiomatis ab aliquo possunt sciri, orationes vero non possunt nec res. *ergo* quasi: "Quoniam finita sunt nomina, res autem infinitae et orationes similiter, cum oporteat de rebus nominibus et orationibus <disputare> *necesse est* ideo *eandem orationem et idem nomen plura* id est *plures res significare*⁴ Bene dicit "idem", quoniam est quoddam nomen quod plura significat, sed eorum nullum, ut nomen collectivum, quae non est dicendum eodem nomine significari licet uno, ut hoc nomine 'populus'. Eodem modo est verum de oratione. Et secundum hunc modum significandi plura non dicitur aliqua oratio habens talem terminum sophistica, similiter nec si huiusmodi oratio sit in aliqua oratione.

---

1 *Congruitas* decipti<s> *poscit*, sed *haud scio an nihil mutandum sit*.

2 *vel* ubi 283. 3 forte 283 a.c.

4 *significare lemma esse non indic.* 283.

c.1 165^a13

QUEMADMODUM. Inconvenienter videtur inferre, cum dixerit non similiter esse in numeris et orationibus, id est non similiter habere se numeros et orationes ad res. Sed si quis bene inspiciat poterit hic notare locum a maiori¹ hoc modo: dixerat enim hoc non esse simile eo quod difficillimum sit falli in numeris, cum in rebus eodem accidat modo, facillimum autem in orationibus, quare non est mirum si accidat falli in orationibus, cum etiam et in numeris accidat, et hoc est *Quemadmodum igitur illi qui non sunt prompti ferre numeros*, id est *qui non sunt expediti in arte numerandi et in computatione numerorum*, ut si quaeratur ab eis quanta sit summa istorum numerorum, scilicet XX.L.D.III.V, et nesciant reddere summam nisi detur tempus meditandi. Vel dicitur hoc quantum ad ludum *ri<thmo>machiae*. 'Ri<thmo>machia' interpretatur 'numerosorum pugna', et est quaedam tabula vel alea eius instrumentum in qua sint quidam tali numeris inscripti qui sic feruntur, id est impelluntur, [283:114C] ut ad eos locos ducantur in quibus reddere possint harmonicam proportionem; quos qui peritius et expeditius ferre sciunt ibi victores existunt, illi vero qui non perite *expelluntur a scientibus* quasi nescientes, et dicit illos talos esse numeros propter numerorum inscriptionem solummodo.

c.1 165^a15

EODEM MODO. Quasi: "Ut accidit in his falli, *eodem modo*, id est *similiter et in orationibus - disputationibus vel argumentationibus*, illi *qui sunt ignari*, id est *inscii virtutis nominum*, quod scilicet modo plura significant, modo ad agendum de se ipsis ponantur, paralogizantur, id est *decipiuntur* et ipsi disputantes", et non tantum dum disputant sed et dum alios audiunt disputan-

---

¹ minori 283 a.c.

tes. Videtur enim quandoque non solum disputantibus sed et circumstantibus syllogismus esse qui non est, cum ab illis tamen inducatur pro syllogismo. Vel aliter *ipsi disputantes*, id est *interrogantes*, et *alios audientes*, id est *respondentes*. *Ob hanc*. Quasi: "Propter ignorantiam virtutis nominum paralogizari accidit, ergo *ob hanc*, id est *propter hanc eandem causam*¹, et iterum propter illas *quae dicendae sunt*, est² syllogismus apparens et similiter *elenchus*", id est propter ea accidit fieri syllogismum apparentem et non existentem et elenchum apparentem et non existentem, et 'hoc est' *non existens autem*.

c.1 165^a19

QUONIAM AUTEM. Duas divisiones praemisit, et eas cum inductione tum syllogismo comprobavit, per quas manifestum fecit et quendam syllogismum et quendam elenchum esse et verum et apparentem; de sophistico syllogismo et elencho se acturum proposuit, partim in initio huius operis ubi dicit "de sophisticis nunc dicemus", partim in proximo versu ubi dicit "ob hanc ergo causam et quae dicendae sunt". Ideo fortassis videretur alicui inutilis horum cognitio, cum haec ad fallendum sint, et nullum egere tali syllogismo, et sic ex toto supervacaneam esse artis sophisticae traditionem. Excusans ergo opus suum a superfluitate praetendit huius artis utilitatem ostendens cuidam opifici, scilicet sophistae, valere ad usum, cuidam, id est sapienti, valere ad cautelam. Quod ut manifestius fiat exponit sophistae officium, descriptionem etiam ponit illius artis quam talis opifex profitetur, scilicet sophisticae, deinde etiam ipsius opificis descriptionem a descriptione artis quodam modo detortam, postea alterius opificis, id est sapientis, subiungit similiter descriptionem. Ex his ergo omnibus manifestum faciet utrique horum opificum huius artis cognitionem prodesse, et ita non esse superfluam, licet non utrique valeat ad usum.

---

1 causam *lemma esse non indic.*283.

2 est *lemma esse non indic.*283.

Ait ergo *Quoniam autem*. Incipit a fine sive intentione opificis huius. Dimittatur *Quoniam autem* ad praesens, quibusdam ut *s o p h i s t i s* est magis pretium, is est maius pretium operae 'id est' suae intentionis, ac si diceret: "quibusdam est principalior finis et intentio laboris sui" *videri*, id est ut videantur esse sapientes, etsi non sint, quam sic esse, id est ut sint sapientes et non *videri*, id est non videantur.

Nota inter quae fiat comparatio, fit enim inter esse et videri. Praecipue est enim intentio cuiusdam opificis ut sit, scilicet sapientis, cuiusdam autem ut videatur, sive sit sive non sit. Cum ergo deberet dicere simpliciter: 'quibusdam est magis operae pretium videri quam esse', dicit aequivalens. Suppone primo loco quaelibet duo contraria, deinde alia duo: si unum primorum magis eligitur cum peiori secundorum quam alterum primorum cum meliori secundorum, illud primorum melius est quod cum peiori secundorum magis eligitur; verbi gratia sint prima videri et non videri, secunda esse et non esse. Manifestum ergo, cum sophista magis eligat videri cum [283: 115A] non esse quam non videri cum esse, et non esse sit peius quam esse, plus appetit videri quam non¹ videri.

Cum illud dixit, satis et istud. Vel magis elective legatur, ut sit sensus: "hoc fine impendunt quidam operam studio ut videantur sive sint sive non, et non illo, id est ut sint sive videantur sive non".

Notandum autem huius artis utilitatem ab Aristotele assignari non prout est utilis respondententi, quod patebit in secundo libro, sed prout est utilis interroganti.

c.1 165^a21

EST ENIM SOPHISTICA - hanc descriptionem sic exponunt quidam non abnegantes sophisticam sapientiam esse, dicentes sophisticam sapientiam apparentem dici et non existentem, ab effectu tamen²,

1 videri quam non: non videri quam 283 a.c.   2 tantum 283 a.c.

quia est sapientia quae facit apparere et videri existere quod non existit. Sed quia huic expositioni nequaquam littera consentire videtur, aliter est eam exponendum.

Primum ergo quid sapientia sit multipliciter est disquirendum, ut demum quid apparens sapientia sit cognoscamus.

Sapientiae huiusmodi invenitur descriptio: "Sapientia est rerum cognitio sive scientia virtutum sapore condita", quae sola scientia dicitur sapientia; unde est multos esse scientes qui non sunt sapientes.

Item in hunc modum aliter definitur sapientia: "Sapientia est divinarum et humanarum rerum cum recta¹ ratione vivendi (id est certae rationi) coniuncta 'certa' cognitio²". In hac definitione videntur comprehendi tres partes philosophiae, in eo scilicet quod dixit 'divinarum et humanarum rerum comprehensio' intellegitur physica, in eo vero quod dicitur 'cum recta³ ratione vivendi' ethica intellegitur quae docet recte vivere; tertia species, scilicet logica, id est rationalis, videtur esse comprehensa in eo quod dicitur 'certa comprehensio⁴', sine ratione enim disserendi et intellegendi non potest esse rerum comprehensio.

Qualiter sophistica apparens sapientia dicatur⁵ ex praedictis haberi non potest, quod ut aperte liquescat, cum Aristotele⁶ exponamus, qualiter tam ipse quam Alexander^{5a} sapientiam definiverit videamus. Dicit itaque Aristoteles in Ethicis⁶ "Sapientia est virtus artis et scientiae inter intellectum et scientiam medium tenens".

Reprehensibilis vero videtur haec descriptio, cum illud quod ponitur in ea pro genere, scilicet virtus, descripto non videatur convenire, scilicet sapientiae; non est enim dicere qui virtus sit sapientia.

Cuius dubitationis ut palam sit solutio, descriptionem exponamus 'per partes'⁷: Ars dicitur principiorum cognitio

---

1 certa 283 a.c. 2 sequentia comprehensio postulant (i.e. κατάληψις), sed propter Isid. Etym. 2.24.1 nil mutare ausus sum. 3 certa 283 a.c. 4 comprehensa 283 a.c. 5 dicitur 283 a.c. 6 Cf. Arist. EN 6 c.7 1141^a9-19, MM 1 c.35 1197^a23-29. 7 utrum exponamus per partes an p.p. exp.scriba voluerit nescio. 5a vide p.XXIV&CIMAGL 16:101-103.

quae non scientia, sed sola intellegentia habent comprehendi. Scientia est cognitio quae habetur de illis quae subsunt principiis per ipsa principia. Unde Aristoteles¹: "Scire est rem cognoscere sic se habere ut se habet et ex quibus causis et quod aliter se habere non possit". Virtus est medium vitiorum utrimque redactum. Dicitur autem sapientia virtus quaedam proportionem, nam virtus conficitur ex quibusdam proprietatibus circumstantium vitiorum, unde dicitur medium eorum, ut ea quae est inter tenacitatem et prodigalitatem sive effusionem: tenacitas est et retinenda et non retinenda, quando oportet et quando non oportet, retinere, prodigalitas vero est expendere et expendenda et non expendenda, et quando oportet et quando non oportet; virtus media inter ista, sc. largitas, quasdam ab hoc, quasdam ab illo vitio suscipit proprietates retinens quae debet et quando, expendens quae debet et quando. Similiter et sapientia ex cognitione principiorum et ex cognitione eorum quae subsunt principiis quodam modo est conflata et ideo proportionaliter dicitur virtus artis et scientiae; et hoc est idem quod istud, scilicet 'medium intellectus et scientiae'; est enim idem intellectus quod ars eo quod solo intellectu habetur [283:115B] principiorum cognitio quam vocamus artem.

Sed nota quod medium multipliciter dicitur, ut illud quod est inter duo quorum unum est a dextris alterum a sinistris, vel unum sursum alterum deorsum; vel abnegatione, ut neutrum genus inter masculinum et femininum, quia non patitur adiunctionem vel huius vel illius articularis quem ad modum commune; vel dicitur vicissitudine, ut tepidum inter calidum et frigidum eo quod modo calidum modo frigidum esse potest. Alio modo dicitur etiam medium et in hac acceptione accipitur hic medium, participatione scilicet extremorum, quem ad modum virtus inter collateralia vitia, quia consistit in cognitione principiorum et rerum quae subsunt principiis quae faciunt, ut diximus, artem sive intellectum et scientiam.

---

¹ *Arist. APo.* 1 c.2 71^b9-12. Cf. p.45 & *CIMAGL* 16 (1976) 99.

Aliter ab aliis exponitur: "Sapientia est virtus artis et scientiae", id est virtuosa scientia, id est scientia habens cognitionem sciendorum secundum artem. Quod sequitur 'medium tenens etc.' sic intellegunt quod scilicet sapientia est cognitio faciendorum secundum artem, cum hac cognitione et intellectu<m>, id est rationem et causam principiorum artis complectens. Solus enim ille sapiens dicitur qui et faciendorum secundum artem habet cognitionem et etiam noscit causas principiorum artis. Non sunt tamen causae principiorum quibus possint demonstrari, cum sint indemonstrabilia, et cum non oporteat, ut dicit Aristoteles¹, in disciplinalibus principiis quaerere propter quid, sed ita est intellegendum ut dicitur. Sed noscit quis causas principiorum cum noscit fidem per se principiis adhibendam esse. Et hanc sapientiam dicunt recte dici dialecticam, et eam solam esse sapientiam, nam² ipsa, ut ait Aristoteles³, ad omnium methodorum principia viam habet. De hac dicit etiam Augustinus⁴ quod ea scientia sapientia est et sine ea nulla.

Sic ab aliis etiam exponitur "sapientia est virtus artis et scientiae": id est vigor, quoniam et ars et scientia commodior et efficacior est ad sapientiam comparandam quam aliquid aliud, per artem et scientiam sapientia comparatur, et idcirco arti et scientiae insistimus ut sapientes efficiamur.

Item sapientiam in secundo prooemio Arithmeticae Boethius sic describit⁵: "Sapientia est comprehensio veritatis eorum quae sunt et immutabilem sui sortiuntur substantiam", id est cognitio rerum quae subsunt principiis, quae proprie esse dicuntur, et cognitio eorum quae 'immutabilem etc.', id est principiorum quae dicuntur primae causae rerum, et etiam haec a Platone ideae vocantur, et ea immutabilia dicuntur quia secundum philosophos non corrumpuntur, non alterantur, non moventur de loco ad locum quemadmodum res subiectae. Aequivalet autem haec descriptio superiori, ex cognitione enim eorum quae

---

1 *Arist. Top. 1 c.1 100^b 19-20.* 2 *cum add. et exp. 283.* 3 *Arist. Top. 1 c.2 101^b 3-4.* 4 *Cf. Aug. De Ordine 2.13.38 (PL 32:1013) & praef. p. XXVIII.* 5 *Boethius De inst. Arithm. 1.1 pp. 7.26-8.1 Friedl. ein.*

subsunt principiis et ipsorum principiorum quae immutabilem sui sortiuntur substantiam, ut dictum est, sapientia plene conficitur, et haec cognitio scientia, illa vero ars sive intellectus est dicta.

Habemus ergo quid proprie sapientia et qualiter sibi invicem applicari debeant ultimae duae descriptiones. Talis autem sapientia apparet esse sophistica. In omnibus enim videtur sophista peritus esse licet non sit, unde legitur de sophista quodam qui dixit: "In omnibus expetitus non tacui"¹. Oportet enim ad hoc ut quis sit bonus sophista eum de singulis aliquid scire, licet in nullis sit perfectus.

Potest autem et cuiuslibet artis cognitio sapientia appellari, inter quas praecipue dialectica sapientia dici potest, cuius est imitativa litigiosa. Manifestum ergo quoniam ipsa est apparens sapientia, id est apparens dialectica, et non existens sapientia illa, id est dialectica; et hoc est quod dicit *Est enim*, quasi: "Vere quibusdam est magis operae pretium ut videantur quam ut sint, quod ex artis ipsius cuius sunt opifices descriptione potest patere."

Est enim sophistica [283:115C] *apparens sapientia*, ut expositum est, *non existens autem sapientia illa* quae apparet existere, cum sit tamen sapientia - non ut sapientia simpliciter dicitur, sed ut de² illius cognitione dicitur.

Sed nota quoniam cum logica dividatur in demonstrativam, dialecticam, sophisticam, sophisticam bina divisione \quidam/ partiuntur, scilicet in temptativam et litigiosam, iterum in sophisticam quae docet sophisticè fallere et in sophisticam quae a sophisticis argumentis docet cavere. Istae divisiones includunt se et includuntur a se; nam sophistica quae docet fallere dividitur in temptativam, quae docet usum temptativi syllogismi ad fallendum, et in litigiosam, quae docet usum litigiosi ad decipiendum. Sophistica vero quae docet cavere dividitur in temptativam, quae docet cognitionem temptativi syllogismi ad cavendum, et in litigiosam, quae docet cognitionem litigiosi ad cavendum. Haec autem species sophis-

¹ Cf. Ps.-Alex.-1 SE 15.14-16 (ex Platonis Gorgia 448A). 2 huius add. (et exp.?) 283.

ticae quae docet cavere dicitur purgans vitia syllogismi tam demonstrativi quam dialectici, quemadmodum demonstrativa et dialectica instruunt in necessariis ad utrumque, et haec est pars logicae. Alia vero, quae docet ad fallendum, pars logicae non est: finis enim logices est verum a falso discernere, huius autem sophisticae falsum pro vero inducere.

Isti vero dicunt, ut rectius et commodius dicant, tantum duas esse partes logicae, scilicet demonstrativam et dialecticam. Demonstrativam¹ dico quae partim instruit in necessariis ad demonstrativum syllogismum et partim eius vitia purgat. Similiter et dialectica partim instruit ad dialecticum, partim purgat eius vitium. Contrahitur tamen utrumque nomen ad illam partem quae in necessariis instruit, ut reliqua pars suo nomine vocetur temptativa aut sophistica. Isti vero sophisticam quae fallere docet esse partem logicae et eam hic Aristotelem tractare negant, sed alteram sophisticam Aristotelem tractare² affirmant. De ea ergo quae non est pars logices dicunt quod est apparens sapientia. Sicut enim ea quae comprehendit illa quae subsunt veris principiis et ipsa principia dicitur vera sapientia, sic et ea sophistica, quae attendit illa quae apparent esse principia cum non sint, dicitur apparens sapientia.

c.1 165^a21-22

ET SOPHISTA. Posita artis descriptione denominat opificis descriptionem ab illa, ut per hanc et illam³ finis et officium sophisticae⁴ coniectentur, et hoc est *et sophista copiosus* id est *divitiis*, ut dicit Commentator⁵, quoniam artis huius professores multas per eam divitias assequi solebant. Vel *copiosus* in verbis in solutionibus iuxta illud Platonis⁶ "sophistas quoque agmine verborum

1 demonstra. 283. 2 et add. et exp. 283. 3 et add. et exp. 283.

4 vel sophistae 283. 5 Vide praefat. p. XXIV. 6 Pl. Tim. 19E.

beatos iudico". Unde Protagoras¹, summus sophista, invenitur dixisse: "In omnibus expetitus non tacui".

ex apparente sapientia et non existente - huius expositio liquet ex superiori.

Modo assumatur *Quoniam autem* <165^a19>; et dicamus *autem* - s e d - *quoniam*, hoc est scilicet quod talis est finis et intentio sophistae, qui finis per praedictas descriptiones est comprobatus, inde etiam est manifestum ipsius officium, et hoc est *palam*, id est m a n i f e s t u m ex his *quoniam magis necessarium est his* - id est s o p h i s t i s - iuxta intentionem suam *videri*, id est u t v i d e a n t u r *facere*² *opus sapientis* etsi non faciant *quam facere et non videri*. Comparatio est inter videri facere et facere, sed hoc huic simpliciter non comparat, sed hoc cum huius opposito, illud³ cum suo opposito, quemadmodum superius videri esse ei quod est esse comparavit. Eadem igitur hic ratio quae superius, distinguendum vero est inter finem superius praenotatum et officium, nam finis est ut sapiens videatur, officium ut opus sapientis videatur facere.

c.1 165^a24

EST AUTEM. Quoniam dixerat officium sophistae esse videri facere opus sapientis etsi non faciat, quod non potest sciri perfecte nisi sciatur quid sit opus sapientis, ut nec quid sit simile asino nisi sciatur qualis sit asinus, ostendit quid sit opus sapientis, quo intellecto quid imitari debeat sophista simul innotescat, tum⁴ opus sapientis manifestat ut artem hanc ad cautelam etsi non ad usum utilem ostendat, significat etiam hoc officium in duobus consistere, scilicet in [283:116A] peritia interrogandi convenienter et respondendi. Et hoc est *est autem*; quasi: "Tale est sophistae opus sive officium, ut videatur opus sapientis complere, *autem* - s e d - opus

1 pictagoras 283.

4 vel tamen 283.

2 facere lemma esse non indic.283.

3 illi 283.

sapientis est ut sit ad unum dicere, id est p e r f e c t e , unitas enim notat perfectionem; vel *ad unum*, id est b r e - v i t e r , quasi "uno verbo"; vel *ad unum* quasi "ad un<it>-atem", id est generaliter; est, dico, scilicet *non mentiri*.

Opus multipliciter dicitur, ipsa scilicet operatio vel id quod est actum ab aliquo, ut haec statua dicitur opus huius artificis, vel debitum operandi, secundum quod hic accipitur. Videtur autem inconvenienter dicere non mentiri esse opus sapientis, cum etiam nihil faciens hoc possit complere, scilicet ut numquam mentiatur¹, et cum etiam nihil facere potentibus, ut lapidibus, hoc conveniat. Sed nota quoniam per abnegationem unius contrarii frequenter alterius positio denotatur, ut si dicam 'tu non es <s>tultus' quasi dicerem 'sapiens es'. Similiter hic fit: *opus sapientis est non mentiri*², id est v e r u m d i c e r e d e q u i b u s n o v i t , id est p e r q u a e n o v i t , id est per principia quae dialectici est noscere; vel *de quibus novit* id est circa ea quae sibi sunt nota; vel *opus sapientis est*³ *non mentiri de quibus novit*, id est n o n f a l l e r e per ea quae excogitavit ad interrogandum, ut 'mentiri' hic accipiatur pro 'fallere per fallacias sophisticas'. Saepe enim mentiuntur dialectici, ut quando ex falsis syllogizant; fallacias tamen numquam inducunt, et sic non mentiuntur, id est fallaciter non decipiunt per principia quemadmodum sophista, qui per praecepta et locos suos habet decipere, et etiam orator similiter. *in unoquoque p r o p o s i t o* . Et quia non sufficit non mentiri, subiungit *manifestare* et cetera, quasi: "non in eo solo consistit officium sapientis scilicet ut non fallat, sed praeterea oportet eum *posse manifestare* - id est p o t e n t e r m a n i f e s t a r e - m e n t i e n t e m , id est e u m q u i m e n t i t u r ." Nota istud *posse* non sumi a possibilitate sed a facultate.

Haec autem sunt. Quasi: "Dictum est quoniam in his duobus consummatur officium sapientis, ut non mentiatur et ut mentientem manifestet; *haec autem* alterum accommodat respon-

---

1 numquam mentiatur: ord. inv. 283 a.c.   2 opus-mentiri lemma esse non indic.283.   3 opus-est lemma esse non indic.283.

sioni, alterum petitioni", et est prolepsis¹ quia quae simul comprehendit hic per partes explicat dicens *hoc quidem*, id est *p r i m u m*, *in eo quod potest*, id est *q u o d p o t e n s e s t dare* id est *c o n c e d e r e orationem*, et sic quantum ad responsionem; *i l l u d a u t e m*, id est *s e - c u n d u m in eo quod* est potens *sumere* orationem ad aliquid inferendum, et sic quantum ad petitionem sive interrogationem; vel *hoc* ad secundum, *illud* vero ad primum retorqueatur, ut sit sensus: "quod interrogans non fallat et respondens mentientem manifestet".

c.1 165^a28

NECESSE EST ERGO. Ex praedictis conicit cognitionem huius generis disputationum, id est litigiosi, necessariam esse ei qui secundum hanc artem vult agere, et hoc est *Necesse est ergo ex praedictis*, cum haec omnia sint quae dicta sunt *eos qui volunt sophisticè agere* - id est *s o - p h i s t i c e d i s p u t a r e* - *quaerere genus dictarum disputationum*, id est *s u p e r i u s p r a e n o t a t a - r u m*, ut diximus, quod scilicet est quidam apparens syllogismus et elenchus, et hoc contingit propter multas causas quae dicendae sunt.

Sed rei genus multipliciter quaeritur, descriptione scilicet, divisione, separatione ab aliis, ostensione originis et proprietatum assignatione. Docet autem ipse Aristoteles quaerere huius genus fere omnibus his modis, primum separans hoc genus ab aliis generibus disputationum, describens idem genus; distinguit etiam et dividit causas fallendi a quibus habent originem tales disputationes, ut in sequentibus ostendetur.

Operae enim, quasi: "Vere huiusmodi genus disputationum sophistae debent inquirere, *operae enim*, *s u a e hoc est pretium*², et vere, quia per ipsum possunt finem suum assequi, ut scilicet videantur sapientes", et hoc est *nam huiusmodi potestas d i s - p u t a n d i s o p h i s t i c e faciet eos*³ *videri sapientes*,

1 prolepsis 283.

2 pretium lemma esse non indic. 283.

3 eos 283.

cuius¹ rei, scilicet ut videantur sapientes, sunt desiderium habentes.

c.1 165^a32

QUONIAM ERGO. Epilogizat quae dixit, ut ad alia transeat, et hoc est *Quoniam ergo*, id est *quod est*² *quidem huiusmodi genus disputationum*, scilicet <litigiosum> †genus disputationum^{†1}, quod fortassis non omnibus videbatur. Sed nota quoniam sicut argumentandi instrumentum dicitur argumentatio, et proponendi propositio, et affirmandi affirmatio, et negandi negatio, sic et in hoc loco disputandi instrumentum dicitur disputatio. Sed quia disputandi instrumentum nihil aliud est quam argumentatio potest dici quod idem est hic dis-[283:116B]-putatio quod argumentatio. *et quoniam illi quos vocamus sophistas hanc ex intentione appetunt potestatem*, scilicet hanc artem, quae 'potestas' appellatur, ut quaelibet alia ars, eo quod per eam potentes sumus ad faciendum aliquid facilius quam per naturam. Hoc inquam *manifestum est* ex praedictis.

Ecce habes⁴ quare haec ars sit eis utilis. Sed nota, ut dicit Alexander⁵, nec dialectica nec temptativa nec sophistica, id est litigiosa, nec rhetorica de iure dici debet scientia, nam scire est rerum causas noscere, quare scientia est ex causis et principiis, sed in qualibet istarum nihil probatur per principia, unde non faciunt scire; dialectica enim et rhetorica credi faciunt dubia, sophistica videri sive apparere, demonstrativa vero propositum ex principiis et causis facit intellegi et sciri, unde et haec sola proprie dicitur scientia, quia sola facit scire, aliae vero dicuntur potentiae, quia utramque contradictoriarum possunt opinari facere. Sed multo maior potentia est facere videri quod non est, quod proprium est sophisticae, quam quod est, et ideo Aristoteles dixit 'potentia' in hoc loco et non 'scientia'.

1 cuius lemma esse non indic. 283. 2 est lemma esse non indic. 283.

3 Fortasse genus argumentationum scribendum. 4 h̄s 283. 5 Cf. CIMAGL 16 (1976) 100.

c.1 165^a34

QUOT SUNT AUTEM etc. Quasi diceret: "Haec sunt manifesta, sed nunc attendendum quae et quot disputationum sunt species". Species huius artis hic appellat qualitates ex ipsis finibus provenientes ipsi materiae, secundum quod dicitur disputatio redargutiva vel ducens ad falsum vel ad aliquem aliorum finium, quemadmodum in arte rhetorica tria genera causarum, scilicet demonstrativum, deliberativum, iudiciale, dicuntur species illius artis, id est tres qualitates quas immittit artifex materiae secundum artem, quod perpenditur ex tribus causarum finibus, unde causa dicitur demonstrativa vel deliberativa vel iudicialis. - *et ex quot numero* quantum ad fallendi causas *ea potestas*, scilicet *d i s p u t a n d i*¹ *s o p h i s - t i c e* constat, id est *p r o v e n i t*, *et quot contingit* esse partes negotii quantum ad scientiam insistendi et resistendi sive interrogandi et respondendi, *et de aliis quae suffragantur*², id est *a u x i l i a n t u r* ad hanc artem quantum ad incidentia, et hic manifeste dicit sophisticam artem esse, haec, inquam, omnia *nunc dicemus*.

c.2 165^a38

*SUNT*³ *ERGO* etc. Ad inquirendum litigiosum genus disputationum Aristoteles sollicitavit huius artis opificem portendens inde provenientem utilitatem, nec tantum monet inquirere, sed et ipse idem inquit his duobus modis quibus principaliter rei genus solet et debet inquiri, scilicet divisione, descriptione. Ponit ergo hoc genus contra alia disputationum genera in divisione quadripe<r>tita, describit unumquodque, ut demum hoc ab aliis separet, de quo intendit ad usum (ut alii volunt: ad cautelam).

Doctrinale vero disputationum genus aliis tam in enumeratione quam in prosecutione praemittit, non ideo quod prior

---

1 fallendi 283 a.c.   2 et-suffragantur lemma esse non indic.283.
3 Ante sunt: est autem add.et exp.283.

sit demonstrativa aliis vel usu vel doctrina, sed dignitatis ipsius praerogativa hoc¹ facit.

Nam quod usu non sit prior ostendit Alexander² dicens: "Prius oportet nos desudare in probabilibus, ut facilius proloquamur in necessariis". Nam³ si in puerilibus exercitati fuerimus - exercitandum enim prius est, cuiusmodi exercitatio habetur per sophisticam - in probabilibus ad veri disquisitionem - quod ex dialectica comparatur - disseremus audacius: "cum vero in probabilibus desudaverimus", ut dicit Alexander, "in necessariis facilius proloquemur". Item, quoniam prius est opinari - 'quod' per sophisticam - deinde credi - quod per dialecticam - tandem vero sciri et intellegi - quod per demonstrativam -, palam est eam esse posteriorem usu, quamvis sit prior per naturam.

Quod vero doctrina sit posterior in primo commento super Porphyrium Boethius⁴ manifeste declarat, ubi ponit ordinem Peripateticae disciplinae; dicit enim librum Topicorum prius legendum esse libro Posteriorum Analyticorum. Cum ergo in Topicis dialectica, in Posterioribus Analyticis tradatur demonstrativa, patet hanc illa priorem esse doctrina.

Illa tamen prior est dignitate et natura, quia per illam commendatur omnis logica, haec enim est quae docet docere, haec est quae docet scire. Nam cum omnis doctrina et disciplina ex praeexistenti sit cognitione, ut Aristoteles dicit in Posterioribus⁵, per hanc quidem praeexistentium cognitionem habemus, et ita per ipsam docere docemur. Scire docet quia et ipsa scire facit et scientes in scientia persistere facit astringens quibusdam certis regulis et principiis. Item prior est natura et dignior nam per principia quae omnibus aliis sunt priora faciens fidem et certitudinem solam sequitur necessitatem, aliae vero tantum opinionem facientes iustam vel fallacem sequuntur, dialectica scilicet solam probabilitatem, et sophistica apparentiam.

Quare hac naturae et dignitatis prioritate eis prae<p>osu-
[283:116C]-it demonstrativam in enumeratione dicens *Sunt ergo*

---

1 vel haec 283. 2 Cf. p.9, CIMA GL 16 (1976) 95-96. 3 cum add. et exp. 283. 4 Boethius in Porph. Isag. ed. 1^a I.5 p.13. Brandt*PL 64: 13-14. 5 Arist. AB. 1 c. 1 71a1-2.

et cetera, quasi: "Inquirendum est litigiosum genus disputationum, et primo per divisionem opponendo hoc aliis, facienda est ergo huiusmodi divisio: *Genera disputationum sunt quattuor*".

Nota quod in oratione divisiva proprie habent poni nomina partitiva, huiusmodi scilicet: 'aliud, quoddam, alterum'. Quandoque tamen eis praetermissis convenienter fit divisio per enumerationem dividendium velut hic, et ut si dicam 'animalium sunt duo genera, scilicet rationale et irrationale'.

c.2 165^b₁

DOCTRINALES QUIDEM et cetera. Doctrinalis dicitur huiusmodi disputatio eo quod doctores ea maxime uti solent, vel quia per hanc certitudo doctrinae habetur. Alio etiam nomine dicitur demonstrativa, quod tamen multiplicem habet acceptionem. Ad maiorem ergo praemissae divisionis notitiam distinguendum est primo inter huius vocabuli acceptiones, deinde dicendum quid in qualibet acceptione dicatur demonstratio, tertio ad quid sit utilis, et quorum sit et quae concurrant ad hoc ut sit demonstratio, prout accipitur pro syllogismo demonstrativo, quarto ex quibus fiat demonstrativus syllogismus, ultimo quae sint species eius.

Dicitur ergo quemadmodum 'inventio' hoc nomen de scientia inveniendi et de ipso invento, sic et hoc nomen 'demonstratio' de scientia demonstrandi et demonstrativo syllogismo et etiam dicitur de ipso demonstratoris negotio.

Prout vero demonstratio dicitur de demonstratoris negotio sic describitur ab Alexandro¹: "Demonstratio est finis totius logici negotii". Dicitur autem negotium demonstratoris finis totius logici negotii quia in ipso perficitur ac compleatur universum logices negotium, et singula negotia aliorum opificum ad hoc sunt cooperativa: nam per singulum² eorum exercitium

---

¹ Vide *CIMAGL* 16 (1976) 91-92.   ² fort. singuli aut singul<or>um scribendum.

comparatur quod ad hoc negotium est utillimum. Item et per dialecticum negotium veritas inquiritur, quae a dialectico inquisita a demonstratore debet certificari; quare et per hoc est manifestum ad hoc negotium illud utile esse admodum, quoniam ut certificetur veritas oportet ut primitus sit inquisita, quod non fit nisi per dialecticam. Quia etiam per negotia sophistae et temptatoris habetur quaedam cautela contra apparentia, quae necessaria est demonstratori, per hoc etiam manifestum illa ad hoc negotium adminiculari.

Demonstrativae vero disciplinae talis potest accomodari descriptio: "Demonstratio est scientia syllogizandi ex necessariis necessario"¹.

Sed nota quoniam his tribus, scilicet demonstrativae disciplinae et negotio et demonstrativo syllogismo, diversi diverso modo descriptiones attribuunt. Nam dicunt quidam demonstrativam disciplinam esse finem totius logici negotii, et hoc etiam ex verbis Alexandri posse perpendi, qui ait²: "alias enim omnes logicae scripturas propter demonstrationem nobis tradidit Aristoteles".

Item ex eo idem approbant³ quoniam tota logica in inventione[m] et iudicio⁴ consistit et ad ea spectat, inventio vero ad iudicium spectat tamquam materia ad formam; dato enim de inventione iudicio statim adest inventioni perfectio. Quare, cum iudicium quod spectat ad demonstrationem multo certius sit quam quod ad dialecticam spectat, et iudicium sit finis totius logicae, iudicium vero demonstrativae sit certissimum, patet demonstrativam totius logici negotii esse finem. Negotium vero dicunt ab Aristotele in Topicis descriptum, ubi dicit⁵: "Demonstratio est quando ex primis et veris vel ex talibus quae per prima et vera initium suae cognitionis sumpserunt fit syllogismus". Si tamen Aristotelis propositum recte inspiciatur, videbitur esse demonstrativi syllogismi et non negotii. Proposuerat enim⁶ "quid syllogismus, quae differen-

---

1 necessaria 283 a.c.   2 Vide CIMAGL 16 (1976) 91-92.   3 Fort. appropriant 283.   4 iudicium 283.   5 Arist. Top. 1 c.1 100^a27-29.
6 Arist. Top. 1 c.1 100^a21-22.

tiae eius", id est quae species, ostendere. Ex quo ergo descripserat syllogismum, oportuit ut species eius describeret, sicut proposuerat. Et etiam negotium ad illum tractatum nihil videtur pertinere.

Demonstratio prout dicitur de demonstrativo syllogismo sic describitur ab Alexandro¹: "Demonstratio est syllogismus faciens scire ex per se credibilibus et certis rationibus receptus". Sed [283:117A] in hac descriptione sufficit illud praemisum, scilicet 'faciens scire', cetera adiecta sunt ad inconculcationem et proprietatis ostensionem.

Ad cuius descriptionis manifestandam expositionem videndum est quid sit scire et quid scientia.

"Scire", ergo, ut ait Alexander², "est rem cognoscere sic se habere ut se habet et ex quibus causis et quod aliter se habere non possit". Rusticana etenim est cognitio quae non ex causis, sed ex aliena inditione et sensuali provenit perceptione, nec dicenda scientia, sed potius opinio. Est autem aliud scire, aliud credere, aliud opinari, sicut aliud scientia, aliud fides, aliud opinio: plus enim est credere quam opinari, plus est vero scire quam opinari nec³ credere. Est enim opinio existimatio proveniens ex coniecturis, fides est credulitas ex certis causis non proveniens, "scientia", vero, ut dicit Alexander⁴, "est demonstrativus habitus rerum semper aut frequenter eodem modo se habentium".

Ad cuius descriptionis maiorem evidentiam sciendum quoniam est vera scientia et accidentalis scientia. Item est scientia in universali et in particulari. Secundum accidens est, ut si cognoscam Socratem in eo quod albus, et non in eo quod Socrates, unde videns aliquod album putabo esse Socratem, cum non sit. Item si de aliquo licet non secundum accidens, tamen secundum remotam causam et non proximam habeamus cognitionem, secundum accidens est, ut si de homine in eo quod est corpus, non in eo quod est homo, habeamus cognitionem.

1 Vide CIMAGL 16 (1976) 94-95. 2 Vide CIMAGL 16 (1976) 99-100.

3 Fort. opinari aut scribendum, sed et sic superflua erunt haec verba. An secludenda? 4 Vide CIMAGL 16 (1976) 100-101.

Quare possumus falli, ut si videntes corpus quod non est homo putemus esse hominem, et ideo, quia secundum hanc scientiam accidit falli, secundum accidens dicitur. Vera autem scientia est cognitio quae habetur ex proxima causa, ut si aliquid sciamus esse hominem ex eo quod est animal rationale mortale, vel aliquid album ex eo quod affectum albedine, et haec vera dicitur eo quod nulla circa eam intercidit fallacia. Scientia autem in universali est quando secundum aliquod universale cuiuslibet rei ei scimus aliquid convenire, licet non secundum aliquod singulare, ut si secundum hanc speciem HOMO sciamus cuilibet homini convenire esse animal licet nulli secundum hoc individuum Socrates vel aliud. Scientia vero in particulari est ut si secundum aliquod singulare, licet non secundum aliquod universale, sciam aliquid alicui convenire, ut si hoc sciam esse animal quia Socrates, etsi non secundum hoc quod homo.

Cognitis hiis redeundum ad speculationem eorum quae ponuntur in descriptione scientiae. Scientia dicitur 'habitus' proprie secundum illud Aristotelis in Praedicamentis¹ "sunt autem habitus ut scientiae et virtutes"; sic enim debet fieri dispositio ut fiat postea habitus. Vel 'habitus' dicitur scientia quia invariabilis, non quod scita non possint non sciri, sed quoniam ea quae sciuntur perpetua sunt, qualitas tamen mentis quae scientia dicitur abesse quidem potest. 'Demonstrativus' dicitur quia per demonstrationem anima tali habitu afficitur, ut sc. secundum demonstrationem cognoscat res et rerum causas et principia. Nota quod potest dici scientiam non esse dictam habitum propter se, scilicet quia ipsa sit difficile mobilis a subiecto, sed habito respectu ad immobilem rerum proprietatem, quod satis superius dictum est; ut autem hoc daret Alexander intellegi subiungit 'rerum semper aut' etc. Unde haec constructio 'habitus rerum' non possessive sicut 'Socratis cappa', nec partitive, ut 'unus hominum' intellegenda est, sed sic: "scientia est habitus rerum", id est

---

¹ *Arist. Cat. c. 8* 8^b29.

non quae habetur de re secundum eius accidentia, sed secundum immobilem subiecti proprietatem, unde et secundum hoc quod dicitur 'habitus' removetur scientia accidentalis quae habetur secundum accidentia, ut si de isto homine quoniam est albus haberetur scientia, cuiusmodi scientia per demonstrativum syllogismum numquam comparatur. Per hoc autem quod subiungitur 'rerum [283:117B]semper aut frequenter' etc., removetur scientia in particulari, nulla enim generalis doctrina de particularibus dari potest propter eorum frequentem permut<at>ionem, unde nec aliqua certa scientia¹ de eis haberi potest cum eorum habitus instabilis sit. Generalis autem doctrina secundum universalialia dari potest, eo quod ipsa permanentia sint. Unde scientia quae habetur de risibili et homine in eo quod risibile vel homo dicitur 'de rebus semper eodem modo se habentibus', istorum enim semper immobilis permanet habitus; scientia vero quae habetur apud physicos de aegritudine et eius signo, scilicet quod huiusmodi signum illam comitatur aegritudinem, 'de rebus eodem modo frequenter se habentibus' haberi dicitur. Huiusmodi enim comitantis necessitas immobilis manet nisi insueta fiat quandoque naturae mutatio. Nam naturae rerum quas exequetur physicus, etsi raro <non>, non tamen semper naturalem comitantur ordinem.

Exclusis igitur scientia accidentali, quae secundum accidentia fit, et scientia particulari, retinetur vera scientia et ea quae est in universali, quas oportet concurrere ad hoc ut sit scientia quae praemissa descriptione describitur. Ex cuius intellegentia <intellegitur> quid per 'scire' removeatur in descriptione demonstrativi, cum 'scire' quasi denominative a 'scientia' dicatur, scilicet syllogismus dialecticus, cuius est ad fidem instruere, et temptativus et sophisticus, quorum est opinari facere. Iterum potest dici quod istud dimissum superius sit descriptio demonstrativi syllogismi, scilicet "ex per se credibilibus et certis rationibus receptus" - "ex per se credibilibus" dico, id est ex per se notis, scilicet principiis.

---

scientia

1 doctrina scientia 283.

.....

Et quia non omnis demonstratio ex principiis, ideo additur "et certis rationibus", id est per principia certificatis.

Cognito quid in qualibet acceptione vocabuli dicatur demonstratio, ad quid sit utilis prout accipitur pro demonstrativo syllogismo sequitur ostendendum, quod Alexander¹ sic dicens manifeste demonstrat: "philosophi egent demonstratione ad rectitudinem partium philosophiae, nam sicut sapiens architectus lignum curvum a recto, 'caementarius' murum rectum a reflexo per cathetum discernit, sic vir sapiens, id est philosophus, in eis quae ad praxesim² sunt bonum a malo, in his quae ad philosophicam sunt verum a falso demonstrativo canone discernit", id est demonstratione, quae dicitur quasi regula. 'Cathetum' idem quod examussis vel perpendiculum, et est plumbum vel regula caementarii; 'praxis' operatio, inde 'praxesis' id est operatoria. In his 'autem' duobus, id est in scientia discernendi verum a falso et bonum a malo, per quod habetur certa vivendi ratio et perfecta, prudentia perfecte consistit.

Sequitur quorum sit demonstratio, quod Aristoteles³ his verbis satis indicat: "Nec nullorum nec omnium est demonstratio sed aliquorum", id est verorum tantum, quae sunt necessaria; ut enim non nisi ex necessariis, sic nec nisi necessaria probat.

Ad hoc ut fiat demonstratio tria concurrunt necessario, scilicet problema et immediata propositio et causa.

Problema quidem dicitur quaestio quae probatur; ad problema autem duo sunt necessaria, quae sunt eius partes, scilicet concessum et quaesitum, id est praedicatum et subiectum.⁴ Praedicatum vero quaesitum dicitur eo quod eius inhaerentia ad subiectum dubitatur, subiectum autem concessum dicitur eo quod non de eo velut de constanti, sed de eius proprietate dubitatur.

Immediata propositio est quae non eget medio ad sui probationem. Sed nota quoniam 'immediatum' multipliciter dicitur.

¹ Vide CIMAGL 16 (1976) 94.   ² vel praxesin 283.   ³ Cf. Arist. APo. 1 c.3; Philop. APo. 42.14-18, 57.20sqq.   ⁴ Cf. Philop. APo. 7.20sqq.

Oppositione enim dicuntur¹ aliqua² immediata esse ut ea quorum neutrum positum alterius patitur positionem neque remotum remotionem. Horum alia circa quidlibet, alia [283:117C] circa aliquid habent fieri. Circa quidlibet opposita ut affirmatio et negatio, de omni enim alterum verum et de nullo utrumque. Circa aliquid vero ut circa animal sanum et aegrum. Item positione etiam dicuntur aliqua immediata quando nullum prorsus poni potest medium inter illa quo alterum de altero cogatur dici, ut sunt quaelibet eiusdem generis specialissima et quaelibet generalissima. Dicuntur iterum immediata quando medium quo coniungantur aliqua positione potest intervenire³, licet non natura, ut definitio et definitum (nihil enim est proximus alteri illorum quam reliquum), et ita hic accipit immediata.

Harum autem aliae sunt communes dignitates, aliae sunt positiones. Communes dignitates sunt quae generales rerum explicant habitudines, ut 'de quocumque species et genus', quae, cum per se notae sunt, nullam sui recipiunt confirmationem. Unde immediatae dicuntur positiones quae a peritis in singulis artibus ponuntur, earum scilicet veritate immobili a principiis deducta⁴. Sed hae positiones nulla egent ostensione aut parva confabulatione, ut est haec in arithmetica 'unitas est indivisibilis secundum quantitatem', et in geometria 'omnes lineae ductae a centro a<d> circumferentiam sunt aequales'. Positionum autem aliae sunt definitiones, aliae suppositiones. Definitiones dicuntur illae in quibus vel definitio praedicatur de definito vel definitum de definitione. Suppositio potest dici quaelibet propositio in qua aliquid praedicatur; non enim omnis suppositio positio est, sed illa tantum in qua proxima causa de effectu dicitur vel econverso, ut quando risibile de homine vel econverso.

Causam vero dicimus medium per quod probatur una extremitatum de altera.

---

1 dicitur 283. 2 contraria *add. et exp.* 283. 3 interevenirei 283.

4 diducta 283. De *sequentibus* (sed hae - aequales) v. *CIMAGL* 16 (1976) 98.

Ex quibus demonstratio habeat fieri ex hac Alexandri¹ descriptione potest haberi: "Demonstratio est quando ex veris et primis et immediatis et causis et prioribus conclusioni fit syllogismus".

"Ex veris" dicit quoniam non fit ex falsis, in quo differt a dialectico et sophistico. Non fit autem ex quibuslibet veris, sed "ex primis", primis dico quantum ad naturam, non quantum ad nos; quanto enim aliqua sunt proximiora², quantum ad nostram notitiam ipsa sunt priora; quantum vero ad naturam, magis remota sunt notiora, proximiora vero minus nota. Hanc autem ambiguitatem removens auctor ait "et immediatis". Cuiusmodi immediata hic sumat ex dictis palam est. Sed immediatorum³ quaedam sunt causae, quaedam non; causae ut quando definitio de definito, non causae ut quando species de definitione praedicatur, ex cuiusmodi propositionibus non est demonstratio, quare subiungit "ex causis". Quia vero non oportet semper simpliciter prima vel simpliciter causas in demonstratione sumere, sed sufficit quantum ad propositum prima vel causas propositi inducere, ut restringeret quod laxius dixerat, ait "ex prioribus conclusionis" id est proximioribus conclusioni et notioribus conclusione.

Quidam dicunt hic vera appellari ipsa universalia sumentes occasionem ex eo quod dicit Aristoteles⁴ "genus est verum de specie, species de individuo", sed melius est ut hoc totum legatur de enuntiabilibus, \de/ talium universalium scilicet inhaerentiis vel de significatis maximarum, quae proprie vera dicuntur. Nam quando haec loquendi improprietas in auctoribus invenitur, sustinenda est, non extendenda. Vera dicuntur et prima significata maximarum. Immediata dicuntur inhaerentiae immediatorum. Ipsa media dicuntur causae vel ipsorum mediorum inhaerentiae. Convenienter enim dici potest quoniam 'omne animal mortale esse substantiam' hoc dictum causa est huius 'omnem hominem esse substantiam', et similiter inhaerentia

---

1 Vide CIMA GL 16 (1976) 103 sqq. 2 posteriora 283. 3 primorum 283 a.c. 4 Cf. Arist. Top. 4 c.5 127^a11-17 (sed ad usum Aristotelicum loquendi illustrandum potius quam ad certum locum revocandum posita videntur verba genus - individuo).

huius definitionis inhaerentiae illius speciei. Et haec etiam induci possunt ut proximiora conclusionum.

Sed nota quoniam non oportet omnes propositiones demonstrationis esse immediatas, sed tamen maiorem oportet semper esse immediatam, altera [283:118A] si non est immediata, saltem proximam sibi habet immediatam per quam probari potest.

Quod volens innuere Aristoteles sic describit syllogismum in Topicis¹ (tamen alii volunt quod describat negotium): "Demonstratio est quando ex primis et veris vel ex talibus quae per prima et vera suae cognitionis sumpserunt initium fit syllogismus." Sunt etenim quaedam ex quibus nonnumquam fit demonstratio, quae tamen fidem facere nequeunt nisi prius per priora eorum necessitas manifestetur, ut obiectu lunaris corporis solis evenire defectum: nisi enim prius huius <fides> fiat per prima, non potest induci ad faciendam fidem aliis. Sed postquam per prima fuerit approbatum, ad aliis faciendam fidem recipitur quasi primum et principium.

Ex his palam est ex quibus habeat fieri demonstratio. Quot vero sint eius species sequitur ostendendum, quod ut facilius liquescat pauca praedicta est iterandum, scilicet quod immediatarum propositionum alia est communis dignitas, sive maxima propositio, alia positio; quaedam vero positio 'est' propositio in qua aliquid praedicatur vel removetur ab aliquo, et ideo dicitur etiam assumere utramque partem enuntiationis, quia modo est affirmativa, modo negativa, et huiusmodi positio dicitur suppositio, non autem omnis suppositio positio est, quamvis positio dividatur in suppositionem et definitionem, ut praedictum est. Communis dignitas, ut ait Aristoteles,² est propositio quam non est demonstrare, sed tamen oportet eam docere ut sciatur. Et haec secundum diversas artes diversas habet appellationes,³ dicitur enim in dialectica propositio maxima, in grammatica regula, in rhetorica communis locus, in arithmetica et musica axioma, in geometria theorema, in astronomia canon.

¹ *Arist. Top.* 1 c.1 100^a27-29.

² *Arist. APo.* 1 c.2 72^a15-17.

³ *Cf. praef.p.XXVIII.*

Secundum has vero immediatarum varietates distinguuntur duae demonstrationis species, scilicet primum metrum, et secundum metrum. Metrum proprie dicitur mensura orationis secundum qualitatem pedum unde metrica appellatur illa oratio quae lege pedum tenetur astricta, prosaica vero quae eam omnino excludit. Syllogismus vero quadam accomodatione seu quadam proportionem metrum: nam sicut in metrica oratione praeter grammaticae proprietatem, quae sola est in prosa attendenda, multa attendantur (non solum enim consideramus quod dictiones possint construi convenienter inter se, sed et legem metri), ita et in syllogismo multa observari oportet praeter illa quae in aliis argumentationibus observanda sunt, scilicet qualitas materiae et lex complexionis. Metrum itaque appellat Alexander¹ syllogismum demonstrativum, quem ut separet a dialectico adiungit 'demonstrationis'. Primum autem dicitur quando causa effectum probat, ut si definitio speciem, species proprium; secundum vero quando sit e converso. Suam autem prioritatem contrahit primum a dignitate termini probantis in respectu illius termini qui probans est in secundo: causa enim est probans in primo, effectus in secundo; causa vero prior est effectu naturaliter. Dicitur etiam ab Aristotele primum metrum 'syllogismus propter quid': 'propter' enim haec dictio quodam modo designativa est causae, unde quia necessitas illius primi metri ex causa maxime provenit merito dicitur syllogismus propter quid. Item secundum metrum ab Aristotele dicitur 'syllogismus quia' vel 'indicium'; hae enim dictiones, scilicet 'quia' et 'quoniam', rationales coniunctiones sunt et effectivae; per quod notatur quoniam ad huiusmodi syllogismi necessitatem, in quo scilicet effectus probat causam, maiorem habet efficaciam rationalis materiae dispositio secundum artem quam habitudo effectus ad causam. 'Indicium' vero eo dicitur quod effectus indicat vel causam comitari se, ut diem praesentia solis, vel indicat praecessisse, ut cicatrix vulnus adfuisse.² Et nota quoniam syllogismus propter quid tantum proprie dicitur demonstratio, quia fit ex causis. Syllogismus vero quia, cum

---

1 vide CIMAGL 16 (1976) 105-107.

2 affuisse 283.

non sit ex causis, improprie dicitur demonstratio, indicium vero proprie habet dici.

Ex his ergo palam est quid demonstratio in qualibet vocabuli acceptione dicatur, et ad quid sit utilis, et quorum sit demonstratio, et quae concurrant ad hoc ut sit, et ex quibus fiat, et quot demonstrationis species esse dicantur. [283:118B]

c.2 165b1

DOCTRINALES quidem disputationes sunt quae syllogizant - per hoc removet alias disserendi rationes, scilicet definitivam et divisivam - *ex propriis principiis cuiuslibet disciplinae* - per hoc differunt a dialecticis.

Multipliciter autem falsum videtur quod hic dicit, immo etiam incompetenter loqui videtur, cum dicit "ex principiis cuiuslibet disciplinae", cum nulla principia sint cuiuslibet disciplinae, et non tantum sic, sed etiam conversa propositione, ut dicamus 'ex cuiuslibet principiis' falsum et incompetenter dictum reperiemus, cum non cuiuslibet artis sint aliqua principia, immo quaedam solum sunt contentae praeceptis, ut rhetorica et sophistica.

Nota ergo quid hic disciplinam dicat: idem est disciplina quod doctrina, sed in alio et ad aliud dicitur doctrina, et in alio et ad aliud disciplina, doctrina scilicet in docente et ad docendum, disciplina in discente et ad discendum. Dicitur autem disciplina sive doctrina in hoc loco quicquid aliquis docet vel discit, si tamen per proximam propositi causam docens fidem facere, discens habere possit; nam ut dicit Aristoteles¹ "omnis doctrina et omnis disciplina ex praeexistenti cognitione est"; nam sicut rei causa re ipsa prior est, sic rei cognitionem causae cognitio naturaliter praecedere debet; et hoc est *ex principiis*, id est *ex causis*, vel quae sint causae simpliciter, vel saltem propositi; *cuiuslibet disciplinae* id est *cuiuslibet propositi*

¹ *Arist. APo. 1 c.1 71a1-2.*

quod docendum est vel addiscendum; *propriis* dicit quoniam in tali disputatione oportet conclusionem converti propositioni non secundum quantitatem vel qualitatem, sed ut utraque ex altera et ex altera utraque inferatur; oportet enim per effectum causam ut per causam effectum posse demonstrari, ut 'hoc est animal rationale mortale, ergo est homo' vel 'est homo, ergo animal rationale mortale'.

Vel aliter: *doctrinales* - mutetur plurale in singulari,¹ ut dicatur: *doctrinalis* id est demonstrativus syllogismus est qui syllogizat *ex principiis* id est *ex maximis propositionibus et rerum causis*, principiis dico *propriis cuiuslibet disciplinae*, ut si fiat syllogismus in geometria, illius artis assumat principia (per hoc differt a temptativo qui numquam ex propriis principiis syllogizat);

et non ex his quae videntur respondenti - sed hoc videtur esse falsum, nam quomodo probatur aliquid alicui demonstrative nisi consentiat his quae proponuntur ad syllogizandum? Quomodo autem consentiet nisi ei videantur? Item quaedam principia probabilia sunt quibus utitur demonstrator, et sic ex his quae videntur syllogizat. Quare sic est exponendum: *non ex his quae videntur respondenti* id est *quae ex probabilitate habent ut videantur respondenti*, nihil enim attinet vel videantur vel non videantur respondenti, tantummodo necessitatem firmam teneant. Vel sic: *non ex his quae videntur* id est *non his*, scilicet *principiis*, propter quod *videntur*, id est *quod sunt probabilia*, ut illud *quae* causaliter legatur: non enim in principiis attendit, ut dictum est, probabilitatem, sed solam necessitatem; unde subiungit *oportet etenim eum credere qui discit*, demonstratoris autem est docere, docentis vero non est probare quae dicit, unde Aristoteles in Topicis²: "in doctrinalibus disciplinis³ non est quaerendum propter quid". Item dicit in Poste-

1 singulare *malim*, at cf. p. 56.   2 Arist. Top. 1 c.1 100^b19-20.

3 disciplinis 283: principiis Aristoteles.

rioribus Analyticis¹: "oportet eum qui discit non esse incredulum", quo negante artis principia non potest demonstrator procedere, nam oportet discentem acquiescere his quae a doctore audit, ut cum proventus fuerit per se in singulis veritatem agnoscere queat. Sed nota quod et demonstrator et dialecticus in principiis quod suum est reperit, demonstrator scilicet necessitatem et evidentiam quantum ad suum attinet usum approbat in principiis, probabilitatem relinquens dialectico qui eam solam in principiis attendit, quam demonstrator, quia nihil probare vult, numquam curat, discentem enim, ut dictum est, credulum esse oportet: nisi enim statim crederet, demonstrator non procederet. [283:118C] Unde Aseneca dicit²: "Ars sui iuris non est quae precarium habet fundamentum"; sunt autem precaria artis fundamenta, quando petunt sibi aliquid concedi.

c. 2 165b3

DIALECTICAE AUTEM. Secundum ordinis rationem secundo loco ponit dialecticarum disputationum descriptionem, cuius cognitionem comparare possumus per descriptionem ab Alexandro³ datam, quae est: "Dialectica disputatio est quae problema interrogat et ex probabilibus syllogizat." Duo itaque maxime attenduntur in dialectica disputatione: problema scilicet et probabilitas. Problema est quaestio dialectica, cuius, ut superius dictum est,⁴ duae sunt partes, scilicet quaesitum et concessum, id est praedicatum et subiectum. Formanda est autem dialectica quaestio sic, ut detur optio respondenti utram scilicet velit eligere partem contradictionis. Debet itaque dialecticus in disputatione praetendere problema, ut demum sive vera sive falsa sit concessa ad reliquam syllogizet. Describitur etiam sic dialecticus syllogismus ab Aristotele in Topicis⁵: "dialecticus syllogismus est qui ex probabilibus est syllogizatus".

1 *Citatio ex Arist. Apo.1 c.2 72b3-4* "oportet scientem simpliciter non incredibilem esse" (*trl. Iacobi*) et *SE c.2 165b3* "oportet enim credere eum qui discit" (*trl. Boethii*) conflata. 2 (*Vel a Seneca dicitur 283*) *Sen. Ep. 88.27.*
 3 *cf. praef. p. XXIX.* 4 *p. 48.* 5 *Arist. Top.1 c.1 100a29-30.*

Quae autem sint probabilia praesentis negotii non est determinare, quae tamen Aristoteles in Topicis¹ hac descriptione manifestat: "probabilia autem sunt quae videntur" et cetera. Sed notandum quoniam cum et verum et falsum sit probabile, tamen in eo differunt quoniam probabile excedit utrumque et exceditur ab utroque. Item differunt iudicio, nam utrum verum vel falsum sit aliquid ex re ipsa de qua dicitur iudicium sumitur. Si enim res se habet, ut dicitur, verum est, si non, falsum. Utrum vero probabile sit quod dicitur ex opinione, natura, consuetudine dinoscitur, aut ex similitudine vel, si mavis, ex adiunctione. Est enim probabile quod unicuique natura suggerit, ut patrem vel matrem diligere filium. Est etiam probabile quod suggeritur a² consuetudine, ut amico benefaciendum et inimico nocendum. Similiter ex opinione sive ex auctoritate, ut lunam esse rotundam. Nullus enim noscit sic esse, sed sic opinantur plures, vel forsitan invenitur scriptum ab aliquo auctore qui fortassis hoc habebat ex sola opinione. Item probabile est ex adiunctione vel similitudine, ut contrariorum esse eundem sensum quemadmodum eorundem est eadem disciplina.

Quoniam itaque tot sunt species probabilis, et dialecticus syllogismus fit ex probabilibus, tot modis fit dialecticus syllogismus. Ut ergo volens dialectice syllogizare abundet in probabilibus, considerandum est quid suadeat natura, quid hominum consuetudo teneat, quid plurium opinio ferat, considerandum etiam et in similitudine.

dialecticae. Ad faciliorem intellectum plurale mutetur in singulari³, dicatur ergo: *dialectica disputatio* id est *d i a l e c t i c u s   s y l l o g i s m u s* est syllogismus qui 'est' *collectivus contradictionum*. Pluraliter dicit *contradictionum* non quia uno syllogismo syllogizentur oppositae, sed ut notaret per hoc dialecticum ex officio ad probationem utriusque oppositarum debere praeparatum esse, in quo etiam denotatur optionem dandam esse a

---

1 *Arist. Top. 1 c. 1 100^b21-23.*   2 *natura add. et exp. 283.*   3 *Cf. p. 54: mutetur plurale in singulari.*

dialectico respondenti, ut utram velit contradictionis partem eligat respondens, ut electa altera colligat dialecticus reliquam, et per hoc differt dialecticus a demonstrativo qui semper ex officio veritati innititur.

ex probabilibus: in hoc tam syllogizandi modus quam syllogismi materia denotatur, in quo tam probabilitas materiae quam formae est intellegenda, ut utraque tam sophistici quam temptativi syllogismi species removeatur. Per probabilitatem enim formae removentur sophisticus sive litigiosus et temptativus syllogismus, quorum hic ex principiis, ille ex probabilibus syllogizat apparenter. Per hoc quod habet probabilitatem materiae removentur illi quorum hic ex apparentibus principiis, ille ex apparentibus probabilibus syllogizat.

c.2 165^b4

<TEMPTATIVAE VERO>. Tertio loco, ut expo<s>tulat enumeratio, temptativae disputationis, id est temptativi syllogismi descriptionem ponit, [283:119B] de quo prius agit quam de sophistico sive litigioso, quoniam cadit a demonstrativo, litigiosus vero a dialectico.

Videndum igitur quid temptativus syllogismus et ex quibus habet fieri, et quot eius species, quare dicatur casus demonstrativi et quare syllogismus vocetur temptativus.

Est igitur temptativus apparens demonstrativus. Cum igitur demonstrativus sit ex primis et principiis et necessario factus, oportet ut temptativus sit ex primis apparenter necessario factus, vel ex principiis et necessariis apparenter factus. Nam si ex primis est et principia sumit, numquam secundum ea necessario concludit, et ita sic sumendo numquam erit syllogismus simpliciter. Si autem ea quae apparent principia, cum non sint, assumit, syllogismus esse potest. Si enim ex eis syllogizat necessario, syllogismus est; si autem non necessario, non est syllogismus.

Sunt igitur tres species temptativorum syllogismorum, aut enim ex principiis apparenter syllogizat^{us}, aut ex apparentibus principiis apparenter syllogizatus, aut ex apparentibus principiis necessario factus.

Dicitur autem casus demonstrativi syllogismi quia cadit a ratione demonstrativi; aut enim prima proponit et non secundum ea procedit, in quo statim cadit a ratione demonstrativi; aut ea quae videntur prima assumit, et tunc statim cadit a demonstrationis ratione in proponendo. Merito ergo casus eius appellatur.

Temptativus vero a fine dicitur. Ad hoc enim repertus est huiusmodi syllogismus, ut per ipsum temptemus eos quia affectantes doctoris officium scholas¹ magistrandi causa exeunt, et ad veritatis inquisitionem habet fieri. Erat enim consuetudo maiorum, quando aliquis exhibat scholas¹ ut alios doceret, primo mittere eum ad sophistam, qui statutus ut singulos huiusmodi experiretur, suos inde proprios redditus habebat. Quaesito autem ab eo quam artem maxime profiteretur, sophista cum suis exercitatoribus huiusmodi paralogismis disputabat cum eo ut ignorantiam eius manifestaret. Ille ergo qui facile capiebatur nesciens illis resistere repellebatur et derisioni habebatur. Qui vero prompte et expedite omnibus respondebat tamquam probatus imperatori praesentabatur, ut iussu imperatoris auctoritaretur in arte quam profitebatur. Prius tamen ante imperatorem iurabat ut quoad sciret ac posset ad utilitatem rei publicae suos discipulos erudiret; deinde ne quis eius scriptis contradiceret, sed ea quisque authentica reputaret, populo eius auctoritas publicabatur.

Dicitur etiam falsigraphus propter quandam eius speciem quae fit in falsigraphizando et falso describendo semicirculos et talia, ut in geometria contingit.

Quid sit igitur temptativus syllogismus et ex quibus fiat, quot eius species, quare casus demonstrativi sive temptativus dicatur sufficienter habemus.

temptativae etc. Nota quoniam dicit Aristoteles alibi² quod temptativa est quaedam dialectica, id est quodam modo

¹ An scholis scribendum?

² Arist. SE c.11 171^b4-5.

dialectica, nam interrogat temptator ut dialecticus, utitur etiam probabilitate quadam, quoniam ex his procedit quae \illi cum/ quo sermo conseritur videntur, necnon inquit veritatem ut dialecticus, sed differt quia sophista solummodo inquit veritatem scientiae alicuius, de cuius scientia, ut dictum est, sumendum experimentum. Temptat autem sophista tum ex arte tum in arte. In arte quando assumit quae videntur et non sunt principia ut ex illis necessario concludat hoc modo: 'omnis particularis affirmativa simpliciter convertitur; "quidam homo est homo" est particularis affirmativa, ergo convertitur simpliciter'. Ex arte quando praetendit principia et ex illis apparenter procedit. In arte inquit eo quod inquit principia qua in arte sunt, ex arte inquit quia utrum sciat agere secundum artem inquit.

Secundum hoc officium temptatoris describitur hic ab Aristotele hoc modo: *temptativae sunt* - ut in aliis diximus, plurale vertatur in singulari et legatur de temptativo syllogismo; vel in plurali conve[r]nienter sic potest legi: "*temptativae sunt quae ex his quae videntur respondententi esse principia, cum non sint*", quod spectat ad eum temptativum vel ad eam temptationem quae in arte fit, secundum quam temptator illa utitur temptativi specie quae est necessarius syllogismus: *et ex his quae [283:119B] necessarium est scire, id est oportet scire eum qui simulat* - id est *proficitur* - *se habere scientiam*; haec autem sunt principia. Hoc quantum ad illam speciem temptativi quae non est syllogismus eo quod habeat apparentiam in syllogizando, licet ex principiis. Tali utitur temptator quando ex arte temptat, et secundum hoc differt a dialectico; in eo vero quod quidam syllogizat ex apparentibus necessario, differt a demonstrativo et litigioso. - *ex his, inquam, faciunt quemadmodum determinatum est in aliis, id est \ut/ dictum est ab Aristotele vel a Boethio de temptativis, scilicet syllogizant ex his quae videntur, apparenter autem procedunt ex his quae necessarium etc.*

Vel aliter, ut tota expositio ad illam speciem temptativi quae syllogismus est accomodetur: *ex his quae videntur esse*

principia cum non sint, *et - pro i d e s t - quae neces-*
sarium est scire et cetera. Apparentium enim principiorum non
 ad usum sed ad cautelam profitenti aliquam artem utilis est
 cognitio. Quae, inquam, *ex his faciunt quemadmodum dictum*
est in aliis d e s c r i p t i o n i b u s d e a l i i s
s y l l o g i s m i s, scilicet de necessario syllogizant.
 Sed †secundum hoc intellegenda est haec¹ descriptio data esset
 sub nomine, non enim convenit cuicumque hoc nomen 'temptati-
 vus syllogismus', sed illi tantum quae ex necessariis colligit,
 et secundum hoc praedicta temptativi trimembris divisio vide-
 tur esse data per opposita. Similiter sequens litigiosae de-
 scriptio secundum illam litigiosae speciem quae est syllogis-
 mus tantum videtur esse data.

Quid sit sophisticus syllogismus sive litigiosus, et ex
 quibus fiat et quot eius species videndum.

<L>itigiosus syllogismus est apparens dialecticus. Est
 igitur ex probabilibus apparenter factus, vel ex apparentibus
 probabilibus probabiliter syllogizatus, unde et casus dialecti-
 ci dicitur. Nam statim apparenter proponendo vel apparenter
 syllogizando a syllogismi dialectici cadit definitione. Sunt
 itaque tres eius species: nam quandoque ex probabilibus appa-
 renter, quandoque ex apparenter probabilibus syllogizans ne-
 cessario, et tunc est syllogismus simpliciter, quandoque vero
 ex apparenter probabilibus apparenter syllogizatus, et tunc
 numquam syllogismus erit. Habemus ergo quid litigiosus et ex
 quibus et quot eius species.

c.2 165^b7

LITIGIOSAE SUNT QUAE SYLLOGIZANT vel "litigiosus syllogismus
 qui syllogizat", id est n e c e s s a r i o c o l l i g i t
 (in hoc differt a quadam temptativa et quadam litigiosa) *ex*
*his quae videntur probabilia*², et per hoc differt a dialectico,
 demonstrativo et quodam temptativo. Sed forsitan obicietur:

1 vel hoc 283.

2 probabilia lemma esse non indic. 283.

"Quicquid est probabile videtur esse verum, sed quod non est probabile videtur [im]probabile, ergo quod non est tverum¹ videtur esse verum, ergo quod non est probabile est verisimile, ergo quod non est probabile est probabile." Solutio quoniam secundum quid et simpliciter fit fallacia, assumit enim subiectum secundum quid et concludit praedicatum simpliciter, cum deberet sic concludere: 'ergo quod non est probabile videtur videri esse verum'. Fallacia talis: 'Quicquid vere dicitur, est verum; sed quod <non> est verum, videtur vere dici; ergo quod non est verum, vere dicitur', et ex his palam est obiectio. Vel aliter: per hoc quod dicit *ex his quae videntur probabilia* denotetur tam apparentia materiae quam formae.

Ex hac Aristotelis doctrina et eis quae subdidimus palam est quid demonstrativus syllogismus, quid dialecticus, quid temptativus, quid litigiosus, quae etiam eorum differentiae. Sequitur utrum sufficiens sit haec divisio, et primo videtur quod sit superflua, nam cum dialectica sit disputandi sufficiens scientia et nullum disputandi modum dimittit incognitum, non disputatur convenienter nisi ut dialectica docet, non ergo nisi dialectice, non ergo nisi dialectico syllogismo: igitur superflua videtur haec divisio. Ad haec sit solutio dicto quod non sola dialectica est disputandi scientia, nam et demonstrativa et temptativa et litigiosa. Nec, et si non disputaretur nisi [283:119C] ut docet dialectica, inde provenit quod non nisi dialectice, quia fortassis posset et alio modo docere disputare, ut iste non loquitur nisi ut Romanus eum docuit, non tamen Romane. Nec etiam sequitur si dialectice, quod dialectico syllogismo, ut si iuste puni[e]tur quis, non tamen poena iusta. Potest etenim demonstrativo syllogismo dialectice disputari; nam cum demonstrative disputare sit certo modo enuntiando disserere dialectice vero quasi more dubitantis interrogando disquirere, quid prohibet quin demonstrator quandoque probabilia certo modo enuntiet, dialecticus vero principia modo dubitantis interroget? Nihil inquam! Quare dialectico demonstrative et demonstrativo dialectice poterit quis disputare.

---

1 probabile *scribendum videtur*.

2 fit 283.

Sic non erit superflua haec divisio. Videtur autem quod sit deminuta, nam cum in arte grammatica et in aliis dispute-
tur, nullo tamen istorum modorum disputari videtur. Ad quod sit solutio dicto quoniam in qualibet arte quolibet dicto-
rum modorum disputatur, nam circa principia tendendo ad neces-
sitatem demonstrative, ad probabilitatem dialectice, ad experi-
entiam temptative, ad gloriam litigiose; et hoc contingit in
omni arte, et etiam in divina pagina.

Item videtur quod deminuta sit quoniam nullus syllogismus
ex omnibus impossibilibus aliquis horum est, ut 'omnis homo
lapis est, omnis asinus homo, ergo omnis asinus lapis'. Ad
hoc dicunt quidam quoniam non est sufficiens, alii quoniam est
sufficiens, nam nullus talis syllogismus est, nec etiam ex
aliquibus falsis. Quibus obviat Aristoteles quando docet ex
falsis syllogizare. Ad hoc dicunt quoniam non docet ex falsis
syllogizare, sed in falsis syllogisticam complexionem dinos-
cere. Nec sequitur si qua oratio syllogisticam habeat formam,
quod ideo habeat et materiam; nec ergo oportet quod sit syllo-
gismus. Sunt et alii qui Aristotelis auctoritatem concedunt,
nec tamen hic nec aliquis sic factus erit syllogismus, nam cum
certo modo non enuntiat, nec principia sumit, non ergo est
demonstrativus; nec eorum apparentia, non ergo temptativus;
nec probabilia, nec eis similia, non ergo dialecticus nec li-
tigiosus; et ita non erit haec oratio syllogismus. Sed obici-
tur quoniam ex praemissis necessario sequitur illatum, ergo
necessario ex praemissis inferri potest, et hoc quidem sic
falsificatur: 'Socratem esse asinum sequitur ad aliquid, ergo
aliquo potest probari Socratem esse asinum'. Sed melius: pot-
est etenim syllogismo necessario ex praemissis inferri, ut si
dialectice sit factus, id est ex praeinterrogatis et concessis,
et erit dialecticus, nam ex probabilibus, scilicet secundum
opinionem factus.

Et sic nec erit deminuta nec superflua. Videtur autem
non esse per opposita. Idem enim syllogizat ex probabilibus
et primis et veris et necessariis, ergo idem est dialecticus
et demonstrativus, ut hic¹ 'quicquid est est homo vel non homo,

---

¹ hoc 283.

sed aliquis antipodum est, ergo est homo vel non homo'. Item, idem syllogizat ex primis et est apparens secundum aliquam fallaciam, ergo idem est temptativus et litigiosus, ut hic 'de quocumque species et genus, sed species de solis individuis, ergo genus de solis individuis': paralogizat enim ex primis et veris, ergo est temptativus; apparens est secundum figuram dictionis, ergo litigiosus est. Ad haec sit solutio dicto quoniam si demonstratio est, ex primis est, sed non econverso; nec si ex primis paralogizans est, ideo temptativus est; sed si est temptativus, est ex primis paralogizans vel ex apparenter primis syllogizans. Omnis enim syllogismus ab indigniori praemissarum propositionum sumit nomen et iudicium. Unde si in aliquo syllogismo duae praemittantur quarum altera sit negativa, altera affirmativa, quocumque modo sint ordinatae, cum negativa indignior sit, negativus dicetur syllogismus; si vero altera particularis erit, cum indignior universali sit, dicetur particularis syllogismus; non enim quia particularem vel universalem vel affirmativam vel negativam syllogizet, hoc vel hoc dicetur vocabulo. Similiter cum probabilitas indignior sit necessitate, et horum apparentia his indignior sit, cum duo istorum in aliquo syllogismo inciderint, ab indigniori [283:120A] sumet syllogismus suum vocabulum.

Quaeritur iterum an haec divisio sit superioris per inferiora. Ad quod dico quoniam est superioris per duo eius inferiora, scilicet demonstrativum et dialecticum syllogismum, et per duo eius excedentia et excessa, scilicet temptativum et litigiosum, at tamen per opposita. Et haec de hac divisione ad praesens sufficiant.

c.2 165^b8

ERGO DE DEMONSTRATIVIS, quasi: "Quattuor generum disputandi descriptiones posui ut ab aliis separarem litigiosum, igitur non expectet quis me de illis aliis hic tractaturum, sed de litigioso hic dicam, de aliis in \ceteris/ operibus meis dixi."

Et hoc est *ergo*; manifestum sic, et est locus a causa, quoniam de demonstrativis dictum est in *Analyticis*, scilicet *Posterioribus*, de dialecticis et *temperativis* in aliis - ut in *Topicis* vel in aliis suis operibus - de *agonisticis* et pro id est - de *litigiosis* nunc dicemus. 'Agon'¹ proprie est illud certamen quod fit causa victoriae, unde iure disputationes sophisticae agonisticae dicuntur, eo quod sophista non amore inquirendi veritatem, quod est dialectici, vel confirmandi, quod est demonstratoris, vel experiendi scientiam alicuius, quod est temptatoris, sed solo vincendi amore, ut per hoc sapiens appareat, decertat. Unde et a lite litigiosae dicuntur.

c.3 165^b12

PRIMUM ERGO SUMENDUM. Quattuor syllogismorum generibus distinctis ut quartum, scilicet litigiosum, assumeret in tractatum, quo etiam ab aliis separato et in tractatum assumpto, de eo tractare incipit secundum ordinem quem in prooemio praenotavit, scilicet incipiendo a primis secundum naturam, id est a primis eius proprietatibus. Primo enim enumerat fines ad quos tendunt sophistae, deinde locos a quibus eliciuntur argumenta quibus sophista quemlibet finium consequi possit, postea vero diversas species sophisticarum argumentationum assignat, quibus illa explicantur argumenta. Quod exequitur ordine convenienti: in omni enim opere primo debemus naturaliter considerare ad quid tendendum est per operam, deinde ea quae valent ad operandum inquirere. Sic et in disputatione primo metam est constituere ad quam adversarium ducere possit insistens, deinde vero meta electa debet invenire argumenta quibus ad metam determinatam ducat adversarium, quod naturaliter sequitur, deinde vero argumenta inventa argumentationibus explicare, quod tertio naturaliter sequitur, nam propter propositum probandum

---

¹ agō 283.

argumenta sunt inventa, ad argumenta autem explicanda inventae sunt argumentationes. Agit igitur hoc ordine de sophistico syllogismo: quae et quot sint ea ad quae quis negotiatur per sophisticum syllogismum, distinguit, deinde vero locos argumentorum explicando ad singulas metarum utiles quae sophisticis explicantur argumentationibus, ultimo vero diversitates sophisticarum argumentationum quibus explicantur argumenta assignando. Sed in executione videtur esse contrarius prooemiali enumerationi, nam ordine econverso enumerat: primo enim argumentationum species in enumeratione ponit, deinde locos, ad ultimum partes negotii, id est fines sophisticos. Ad hoc solutio: ibi priora sensu et exercitio praeordinavit, hic vero a prioribus natura tractatum incipit. Habemus ergo qualiter de sophistico est agendum.

Notandum autem quod alius est finis artis huius, alii fines disputationum secundum hanc artem: Finis artis est apparens sapientia sive in disputando¹ victoria, sed ille principalis, hoc² incidens et adminiculans ad illum, nam eo quod apparere faciat sapientem haec ars, facultatem vincendi in disputatione comparat. Fines autem disputationum omnes tendunt ad finem artis, nam illorum cuiuslibet consecutio praestat in disputatione victoriam; haec autem sunt redargutio, falsum, inopinabile, soloecismus, facere nugari. Haec ex natura sui disputationibus quasdam qualitates important a quibus dicuntur haec redargutiva, illa mendosa et sic deinceps, quo modo in rhetorica a tribus finibus, scilicet iusto, honesto, utili contrahunt [283:120B] causae quasdam proprietates, ut dicatur haec a iusto iudicialis, illa ab honesto demonstrativa, alia ab utili deliberativa. Secundum autem quod his diversis qualitatibus informatur vel causa vel disputatio, in rhetoricis genera causarum in sophisticis species disputationum distinguuntur.

Continuatio: Incipiendum est a primis secundum naturam. Ergo primum et cetera. Locus est a causa, quasi diceret: "Hoc modo incipiamus tractare de sophistico elencho, ut primo

---

1 disputatione 283 a.c.

2 hic malim.

videamus *quot coniectant* etc." Vel aliter: "De litigiosis hoc loco dicemus et ordine, *ergo sumendum* (*vel dicendum*) *est* - id est *secundum ordinem proponendum* - *primum* - id est *antequam ad alia trans-eamus* - *quot coniectant* - id est *ad quot con-iecturaliter tendunt*."

Coniectura in rhetorica suspicionis argumentum dicitur, scilicet quod non certificat, sed quandam suspensionem importat. Similiter est et in sophisticis: sophistica enim argumenta nec scire nec credere, sed suspicari solum faciunt. Unde dicit *quot coniectant* id est quot suspicari faciunt. Vel ideo dicit *coniectant* quia non semper hoc possunt facere, sed in mente habent ut faciant. Et quod pluraliter dicitur satis consonum est: quando enim aliqui sophistae¹ disputant, ab utroque, scilicet a respondente et ab interrogante, finis disputationis conicitur et attenditur, et respondens ad quid eum velit op-ponens ducere, et interrogans ad quid eum ducere possit con-siderat. Sed notandum quoniam dialecticus et sophista alia et alia intentione ad hos fines tendunt, ut superius dictum est²: dialecticus enim, sive videatur redarguere sive non, ad unum eorum principaliter adversarium ducere intendit; sophista vero, sive redarguat sive non, non redarguere sed videri redarguere, non ad aliquem finium, sed quasi ad eorum unum ducere³ adversarium appetit. Unde haec quinque proprie sunt fines dialectici, horum vero finium imagines proprie so-phistarum sunt fines.

Sequitur *qui decertant* - id est *decertando* et *cum lite disputant* - *et* - id est - *corrizantur*⁴ - id est *decertando corrixantur*⁵. Eorum officio⁶ dantur intellegi. Congruo verbo eos notat: est enim rixa inter eos et colluctatio dum ad victoriam et gloriam certantur. Dicitur autem 'corrixari'⁷ a 'rixa'⁸;

1 *vel* sophistice 283.
283 a.c.

2 *Ubi?*

5 corrizantur 283 a.c.

7 corrizare 283 a.c.

8 riza 283.

3 ducendo 283.

4 corrizantur

6 eorum officio: *lectio incerta*.

proprie itaque morem exprimit sophistarum eos canibus comparans quorum proprium \est/ corrixari circa ossa et cadavera dum alter alteri ringit<ur>. Et est verbum frequentativum. Inde tractum est ut dicantur corrixari qui sibi nullatenus consentiunt velut sophistae.

c.3 165^b13

SUNT AUTEM QUINQUE NUMERO. Numerum finium et metarum ad quas tendunt sophistae ponit Aristoteles dicens quinque esse, et quae sint illa subiungit talem innuendo divisionem: metarum alia est redargutio, alia falsum, alia inopinabile, alia solocismus, alia facere nugari. Videndum igitur quid singulum horum et utrum per opposita sit haec divisio et sufficiens, et utrum haec sophistarum proprie assignentur metae, et utrum hae metae eadem¹ sint quae et respondentium inconvenientia. Haec itaque sunt quae coniectant, scilicet redarguere aut mentiri facere aut inopinabile ostendere aut facere barbarizare vel nugari.

Redargutio autem est ex arte coactio ad negationem concessi vel ad concessionem negati in eadem disputatione, quare redarguere est cogere ex arte respondentem sibi esse contrarium et ut sibi contradicat vel affirmando quod negavit vel negando quod affirmavit in eadem disputatione. Qui ergo sic est cogens, proprie dicitur redarguens; qui sic cogitur, vere redarguitur. Cum vero sophista non intendat redarguere, sed apparere redarguens esse, duobus modis apparenter redarguit, scilicet cum ex apparentibus arguit ad negati concessionem vel econtrario, et cum ex probabilibus non arguit sed apparenter redarguens est². Verbi gratia: negato ad omnem hominem esse animal sequi Socratem esse animal, sic ex apparentibus procedet: 'Si omnis homo est animal, non solus [283:120C] Socrates est animal; si non solus Socrates est animal, et Socrates et alius est animal; ergo si omnis homo est animal, et

1 heedem 283 a.c.: headem 283 p.c.

2 esse 283.

Socrates et alius est animal, quare et Socrates', quod negatum erat. Ex apparentibus autem, non veris, accidit haec conclusio. Ex probabilibus vero apparenter arguere accidit quando ex illis videtur quis procedere cum ex illis non procedat, vel quando apparens est contradictoria quae infertur, et non est revera contradictoria; verbi gratia si quis conetur sic: 'Quicquid est homo est animal; solum risibile est homo; ergo solum risibile est animal' - ex veris quidem sed non vere, 'immo' apparenter arguit. Item concessio Socratem esse unum istorum et solum Platonem esse alterum, si quis sic concludit¹: 'Verum est Socratem esse unum istorum; et verum est utrumque istorum esse alterum istorum; ergo verum est Socratem esse unum istorum et non solum Platonem esse alterum', quod datum erat. Hic videtur oppositam concessae inferre, sed non infert quidem oppositam: manifestum enim est quoniam mutatur vis huius terminis 'alterum', aliter enim accipitur in data et aliter in illata, quare neutra alteri opposita est.

Falsum hic accipit non quodlibet falsum, nam est et falsum quoddam probabile, sed manifeste falsum est². Si autem manifeste falsum est, ergo est inopinabile - sed hoc non accidit, quoniam multa sunt manifeste falsa quae tamen non dicuntur inopinabilia, quia a viris authenticis sunt posita, ut nullum nomen esse aequivocum, nomen esse genus, et similia. Mentiri ergo cogere est cogere ex arte eum cum quo disputatur manifeste falsum concedere. Qui sic cogit dicitur mentiri faciens, qui sic cogitur dicitur proprie mentiens. Ducitur autem quis ad manifeste falsum vel per apparentia vel apparenter. Sed quoniam nimis longum esset exempla de singulis supponere, breviter de reliquis usque ad expositionem literae pertranseamus.

Inopinabile hic dicitur quod extra omnium vel plurimorum opinionem est, et est inopinabile quandoque verum, quandoque falsum: verum ut 'me scire angelos canere vel³ astra esse paria', falsum ut 'Socratem et Brunellum rudere et ridere', ad quod necessarium est duci eos qui Socratem et Brunellum homines esse vel asinos profitentur. Accidit autem et ad inopinabile, ut ad falsum, dupliciter duci: apparenter et ex

---

¹ lectio incerta.

² fortasse delendum.

³ et 283.

apparentibus. Ducere vero ad inopinabile est cogere eum qui sustinet disputationem quod est incredibile concedere, ut si cogatur quis concedere matrem non esse diligendam, et magis oboediendum esse legi quam parentibus.

Soloecismus est incongrua dictionum in oratione iunctura, ut 'lapis vides' et similia. Hoc autem sciendum quoniam non potest in conclusione soloecismus esse nisi praecesserit in aliqua propositionum, sicut nec falsa conclusio nisi fuerit falsa aliqua praemissarum, si, inquam, conclusio ex praemissis sequatur. Facere ergo soloecismum dicere vel barbarizare est cogere eum qui respondet recipere falsam et vitiosam constructionem.

Nugatio est eiusdem dictionis ex eadem parte orationis continua repetitio, ut 'homo homo', vel talium coniuⁿctio quorum unius significatio in alterius significatione intellegitur, ut 'homo risibilis', vel contraria est alterius significationi, ut 'homo asinus'. Sustinetur tamen haec 'homo mortuus' eo quod hoc nomen 'homo' univocum est et ad eos qui fuerunt [283:121A] et qui sunt et qui futuri sunt. Quaeritur de illis locutionibus an sint nugatoriae quando ad nomen aliquod fit per 'qui[d]' relatio, ut rei designatae per nomen - sive sit res sive sit non existens, ut chimaera - attribuatur quod suum non est, ut 'homo qui est asinus', 'chimaera quae est alba' et talia. Istae potius positivae quam nugatoriae sunt dicendae. Hanc similiter locutionem 'homo qui est animal' quidam dicunt nugatoriam, quidam non; videtur enim, cum in homine animal intellegatur. Sed hoc quidem tunc cogeret nugationem esse si coniunctim ante verbum ponerentur 'animal homo', ut scilicet redderent personam verbo illa duo nomina, ut 'homo animal currit' aut quomodolibet aliter ad hunc modum, quod in praedicta locutione non accidit. Immo alterum cum verbo personaliter, alterum cum eodem substantive construitur, quare nihil cogit illam locutionem nugatioriam esse, immo recipienda est.¹ Nugari ergo facere est cogere respondentem frequenter idem

¹ facere ergo soloecismum dicere vel barbarizare est cogere eum qui respondet falsam et viti *ex lin.10-11 supra repetita add. et exp. 283.*

dicere ex eadem parte orationis quantum ad vocem vel ad intellectum nullo interposito nec amplificandi nec ornatus causa nec differentiae. Non enim nugatur qui eandem locutionem frequenter recordatur vel qui dicit 'homo est homo' vel 'homo qui est risibilis' aut 'fuit, fuit quondam' et 'Marcus Tullius'.

Habemus itaque quid sit singulum horum. Non videtur autem per opposita haec divisio esse facta eo quod primum membrum videtur sequentia continere, nam ad quamcumque metam aliquis ducatur redargui videtur. Ad quod sit solutio dicto ad quamlibet harum metarum posse duci aliquem etsi non ad alteram; frequenter ad duas metas simul, ut cum ducitur quis ad aliquod falsum quod est inopinabile. Sed tunc videtur eadem esse meta falsi et inopinabilis, cum idem sit falsum et inopinabile ad quod ducitur. Ad quod sit solutio dicto quoniam etsi¹ idem sit falsum quod inopinabile, metae tamen oppositae sive diversae erunt, ut etsi idem sit genus et species et par, tamen diversi loci a genere a specie et a pari.

Et sic ab oppositis constat hanc divisionem comparatam esse. Non videtur autem sufficiens esse, cum enim gloriam vel victoriam coniectent, videtur quod plura coniectent si ista cum illis numerum faciant. Ad quod dicimus quod nihil prohibet plura esse, sed haec distinguere sufficiat docenti. Vel melius: gloria et victoria non sunt aliqua eorum quae coniectant per sophisticos syllogismos, sed quae habentur per ea quae coniectantur; illa enim duo sunt fines artis, haec autem quinque ad illa duo tendentia sunt fines opificis - non dico illa quinque nisi ut superius dictum est², scilicet eorum quinque apparentiae; si enim et haec quinque et eorum quinque apparentiae essent fines sophistae³, insufficienter hic metae essent distinctae. Cui tamen talis solutio adhiberi posse fortassis videretur, quoniam scilicet eadem disputatio sophistica 'et⁴ temptativa' et litigiosa dicitur, sed aliunde et aliunde: si enim ob gloriam temptativa, si causa victoriae litigiosa; si [283:121B] litigiosa fuerit, conabitur quis ad

1 quoniam etsi *scripsi*: et quoniam si 283.
tictae 283. 4 vel id est 283.

2 cf. p. 66.

3 vel sophis-

alicuius horum apparentiam; si temptativa ad horum unum ducere nititur adversarium; vel econverso. Et hoc similiter posset dici. Dicendum ergo nullum istorum sophistae finem esse sed apparenter, aut redarguat vel non, redarguere; similiter aut ad falsum ducat vel non, videri ducere. Idemque est dicendum de ceteris. Hoc enim innuens Aristoteles ait "aut quod non sit sed quod videatur esse singulum horum, nam maxime" et cetera¹. Haec autem quinque proprie sunt fines dialectici et etiam demonstratoris. In ratiocinatione enim indirecta dialecticus ducit adversarium ad inopinabile, et ita ad falsum, similiter ad redargutionem, scilicet ad concedendum quod prius negavit vel econverso, quod fit dialectico elencho; et ad nugationem eodem modo. Similiter et demonstrator tendit ad haec (nisi forte non tendit ad soloecismum), perducit enim adversarium ad id quod praeter opinionem est nedum ad falsum, ut ipse Aristoteles in libro *Peri hermeneias* eos qui omnia ex necessitate ascribunt contingere ad hoc ducit inopinabile quod non oportet consiliari nec negotiari². Similiter et ad redargutionem indirecta utens ratiocinatione. Similiter ad nugationem, ut ipse Aristoteles in libro *Peri hermeneias* ubi probat quod non quaecumque divisim et coniunctim praedicantur, dicens "quare erit homo albus [homo] albus".³

Notandum quod aliud est meta sive finis, aliud inconveniens. Meta enim est redarguere, inconveniens redargui, et sic de ceteris. Agere enim est interrogantis et meta, pati vero et inconveniens respondentis. Nam si quis pro eodem habeat metam et inconveniens, probabitur ei quoniam non est redarguendum nec ad inopinabile ducendum, et sic de ceteris, quippe cum quodlibet eorum, scilicet et ducere ad inopinabile et ad redargutionem et cetera sit inconveniens; sic enim, si facerem ut quis me redargueret, ipse, non ego, duceretur ad inconveniens. His consideratis nostrum sufficienter habemus propositum. Redeundum est ergo ad litteram.

¹ *Arist. SE c.3 165^b17-18.*
Int. c.11 20^b40.

² *Arist. Int. c.9 18^b31-32.*

³ *Arist.*

SUNT AUTEM. Numerum metarum ostendit dicens *sunt autem* quasi diceret: "Dicendum est quot sunt metae, *autem* - id est *s e d* - illa *sunt* quinque numero, scilicet nec plura nec pauciora," et quae quinque ostendit: *redargutio*, *falsum* et cetera, et *quintum* illorum est *facere nugari*, et quem ostendit: *eum* scilicet *qui contra* opponentem *agit*, id est *r e s p o n d e n - t e m*.

Dubitari posset [utrum] eorum quis nugetur, scilicet an opponens an respondens, et videtur quod opponens, saltem primo, quia profert primus nugationem. Immo tantum respondens, qui ad id cogitur, et forsitan convenienter loquitur opponens, nam secundum concessum profert tamen soloecismum, sicut falsae insistens locutioni convenienter argumentatur.

Quid autem sit nugari ostendit dicens *hoc autem est* et cetera, ut expositum est¹. De eo quod est nugari, quod minus dictum est, ubi de hoc fine assequendo tractabitur, plenius dicemus²; hic autem forsitan interseritur quid sit nugari propter multipliciter eius quod est nugari. Dicimus enim nugari pro frivole loqui vel inutiliter, unde Persius³: "nugaris cum tibi, calve, pinguis aqualiculus protenso sesquipede extat". Dicimus etiam nugari ut hic pro frequenter idem dicere absque commoditate. Vel ideo hic determinat quid sit nugari, quoniam cetera magis nota sunt quam hoc, ideo quid hoc esset hic docuit (licet alii sint nugationis modi nec quolibet modo frequenter idem dicere est nugari, sed ut superius determinatum est).

Sequitur *aut quod non sit* <165^b17>. Ecce, ut diximus⁴, hic innuit quod haec non sunt principaliter fines sophistae, sed horum apparentiae, et hoc est *aut quod non sit*, quasi: "Haec quinque [283:121C] coniectant in disputationibus sophistae, nam aut quaerunt redarguere aut ad falsum ducere et deinceps;" istud *aut* vero correctivum est, quasi diceret: "- ista coniectant, et hoc vere vel apparenter. Non enim simpliciter redarguere tantum appetunt, sed hoc facere vel videri facere."

1 Cf. p. 69.

2 Sc. in commento ad cap. 13 ad nos non transmissio.

3 Persius Sat. 1.56-57.

4 p. 71.

Et hoc est aut quod non sit; - horum¹ - e n u m e r a t o -
r u m - s i n g u l u m id est u n u m , id est a l i q u o d
i l l o r u m s e d t a m e n q u o d v i d e a t u r a l i q u o d h o r u m ; o m n i u m
enim appetunt.

Sic ergo distinguendi sunt fines isti: primum est redargutio vel quod videatur redargutio, et sic de ceteris. Nam: quod necessaria sit huiusmodi adiunctio ut convenienter sit finium assignatio ostendit, nam singulorum apparentiae principaliter sunt fines sophistae. Continuatio: "Merito adiunxi aut quod <non sit sed quod> videatur et cetera, nam maxime volunt videri redarguentes sive redarguant sive non." Vel ordinis causam assignat dicens "Merito prius dixi 'redarguere', nam sophistae maxime volunt videri redarguentes, maxime, dico, quam videri falsum monstrare et cetera, et hoc sive directe ratiocinando sive indirecte." Est autem directe disputare partes adversarii impugnare probando contrarie vel contradictorie oppositum; indirecte, sumpta parte adversarii trahere \eum/ ad inconueniens. Secundum primam lectionem sic lege quod sequitur secundum, id est s e c u n d o v i d e r i , m o n s t r a r e a l i q u o d f a l s u m , s i v e m o n s t r e t s i v e n o n ; t e r t i u m , id est t e r t i o v i d e r i , d u c e r e a d h o c q u o d p r a e t e r o p i n i o n e m e s t , id est a d i n o p i n a b i l e , s i v e d u c a t s i v e n o n ; q u a r t u m , id est q u a r t o v i d e r i , f a c e r e u t i r e s p o n d e n t e <m> s o l o e c i s m o , id est m i n u s g r a m m a t i c e l o q u i . Secundum lectionem secundam sic lege: secundum est falsum, quasi diceret: "Primum est redargutio, sed secundum est cogere ad falsum, tertium inopinabile et sic de ceteris, et ideo sic ordine enumerantur". Hoc autem est: Quia soloecismus ad alteram facultatem magis spectat quam ad dialecticam, exponit non quid sit soloecismus, sed quid sit facere uti soloecismo.

Sed nota: cum sint duo vitia in arte grammatica, scilicet barbarismus, qui consistit in accidentibus partium orationis, ut in incongrua² scriptura vel in vitiosa \pro/ latione, alterum, scilicet soloecismus, qui consistit in vitiosa partium

1 singulum 283 a.c. 2 iunctura addidit et, postquam in scriptura corrigere conatus est, expunxit 283.

orationis iunctura, hoc in loco amplectitur nomine soloecismi utrumque, et hoc est *autem* - *sed* - *hoc*, 'id' est *facere* uti soloecismo, est 'facere' barbarizare, id est soloecizare vel barbarare loquii, id est irregulariter sicut barbari carentes arte loquendi, *secundum locutionem*, id est *secundum idiomata locutionis*, vel in ipsa locutione; vel *secundum locutionem*, id est *contra loquendi consuetudinem*; sicut dicitur quis facere falsum versum secundum regulam versificandi [†]quia eademprehenduntur[†] *ex oratione*, id est *ex vi alicuius orationis quam recipit respondens*; vel *ex oratione* id est *sub oratione*, nam idem est oratio et suboratio. Dicitur autem suboratio sophistica argumentatio, quae non est vere argumentatio sed formam argumentationis habens. Per hoc quod dicit *respondentem* determinat quis barbarizare cogatur, quia similis dubitatio hic est ei quae est dicta de nugatione. *Ultimum autem*, et ideo ultimo dictum (vel ultimo volunt¹ videri facere) *idem frequenter* et cetera <quia> haec meta vilissima erat in usu antiquorum, et adhuc quantum ad² ipsum est - vel propter difficultatem: facilius enim ad aliam quam ad hanc ducunt sophistae, cum ad singulas alias plures sint loci quam ad hanc.

Sed quoniam non de omnibus exempla supposuimus, hic breviter exemplis deserviamus. Quomodo ad redargutionem ducatur quis apparenter per praedicta palam est. Ad falsum ducere contingit ut si quis sic conetur, sed tamen sophisticè: 'quicquid est in loco in quo Socrates est, est ubi Socrates est, sed hic locus est in quo 'loco' Socrates est, ergo hic locus est ubi Socrates est'. Ad inopinabile sic: 'nullus dormit in tempore in quo ipse non est, sed nullus homo est in nocte, ergo nullus homo dormit in nocte'. Ad nugationem, ut si quis ex eo quod hoc verbum 'lego' significat me legere quando a me

---

¹ lineam quam sub volunt ductam habet 283 neglexi.   ² lectio incerta, fortasse quid 283. Haud scio an verba quantum ad ipsum est corruptelam (lacunam?) tegant.

profertur, et hoc pronomen 'ego' me quando [283:122A] a me profertur, inferat hanc propositionem ex hoc verbo et hoc pronomine compositam, scilicet 'ego lego', 'me me legere' significare. Ad soloecismum est ducere ut si quis sic garriat 'quicquid vides est, sed vides lapidem, ergo lapidem est' vel aliquid tale.

c.4 165^b23

MODI AUTEM etc. Ordini naturae respondet ordo doctrinae. Nam, ut diximus¹, cum primum considerandum sit ad quid tendendum per operam, deinde quae necessaria sunt ad effectum acquirere, ostenso ad quot sophistae tendant et eis per singulorum assignationes manifestatis, consequenter aperit locos sophisticos sive fallacias ex quibus eliciuntur argumenta ad singulum finium cogentia, et hoc secundum ordinem metarum assignatum. Nam primo locos ex quibus ad primam ducitur quis, scilicet redargutionem veram vel apparentem, distinguit talem innuendo divisionem: fallaciarum sive modorum arguendi alii sunt in dictione, alii extra dictionem.

Videndum igitur quid sit fallacia, quid fallacia secundum dictionem sive extra dictionem, et quare in dictione sive extra dictionem dicatur fallacia, prius cognito quoniam multipliciter dicitur fallacia. Nam quandoque fallacia dicitur causa fallendi, ut aequivocatio, eo scilicet quod occasionem fallendi alium praestet. Quandoque autem dicitur fallacia ipsa deceptio quae provenit ex tali causa fallendi ex cuius participatione aliquis dicitur esse deceptus, secundum quod dicimus fallaciam fieri secundum aequivocationem vel secundum aliquam aliarum. Et secundum primam acceptionem fallacia dicitur locus sophistici argumenti et etiam quandoque modus arguendi; unde et fallacia <pro> loco accipitur et² est proprietas quaedam rei vel dictionis quae syllogismo implicita facit illatum

1 v.p. 64.
mihi videtur.

2 utrum vocabulum et in 283 extet necne incertum

videri ex praemissis accidere, cum non accidat. Falli autem secundum dictionem est falli secundum dictionis proprietatem, ut verbaliter accipiat *'dictio'* a *'dico, -cis'*, tam simplex vocabulum quam orationem continens. Proprietas vero dictionis hoc in loco dicitur quaecumque ei accidit ex institutione sive prolatione vel ex simili forma vocis. Fallimur ergo quandoque ex dictionis significatione, ex prolatione, et ex ipsa vocis forma. Unde Alexander tripliciter falli secundum dictionem attestatur¹: actu scilicet et potentia et phantasia, ut in sequentibus manifestabitur². Plures igitur assistunt dictionibus fallendi causae tum ex institutione et inventione, tum ex ipsius vocis prolatione, ut si eadem dictio diverso accentuatur modo, et ex qualitate vocis eo quod alteri assimilatur; ex quibus quicumque paralogismus habet exordium *'secundum dictionem'* [dictionem] dicitur eo quod dictio ex se, non aliunde his praestat virtutem fallendi.

Sunt ergo sex modi fallendi ex natura sive proprietate dictionis provenientes, scilicet: aequivocatio, quae ex varia nascitur dictionis significatione; amphibolia, quae provenit ex varia partium orationis constructione; compositio et divisio, ex praedicati et subiecti termini distinctione et indistinctione; accentus est ex vario accentuandi modo; figura dictionis quando aliqua dictio ita persimilis alii reperitur ut eandem significationem cum illa vel persimilem, cum habeat dissimilem, habere putetur. Sunt iterum aliae causae quae ex rei proprietate et natura voci contingunt, quae, cum ex se non sunt sit dolosa, ex rei proprietate contrahit ut in argumentatione posita fallendi praebeat experimentum, sive sit vox complexa, dico, sive incomplexa. Verbi gratia, cum rei inhaereat alicui accidens, natura ipsius accidentis nomen ab ipso accidente sumptum non patitur cuilibet substantivo nomini ipsius rei adiungi, ut cum talis forma insit corpori unde aliquid dicitur artificiale, non tamen dicitur corpus artificiale, natura ipsius [†]dictionis talem[†] repudiante: accidentis enim est ut secundum causam secundum quam inest subiecto at-

---

1 cf. *praefationem* p. XXXI.   2 Vide pp. 80-82.

tribuatur, et nomen ab accidente denominatum tantum cum substantivo designante causam illius accidentis construitur, ut cum dicitur 'statua artificialis', 'panis comeditur'. Non est igitur argumentum si statua artificialis est et corpus statua quod corpus sit artificiale. [283:122B] Cum enim accidentia non per se sed mediantibus aliis insint, id est causis eorum, raro recipitur¹ propositio in qua accidens ostendatur inesse subiecto non mediante causa. Sic ergo dictio non ex se sed ex natura sui significati fallaciter in oratione ponitur. Et nota quod cum dicitur 'corpus non est artificiale' vel '<panis> non comeditur' sola nuncupatio ex accidenti, non res removetur. Haec igitur fallacia et aliae quae sunt extra dictionem ad eas quae sunt in dictione collatae merito 'extra dictionem' dicuntur, non quin habeant fieri in ipsa locutione, sed quoniam \non/ ex ipsius vocis proprietate, quantum in ipsa est, sed ex rei significatae natura proveniunt.

Sufficienter ergo habemus quae superius prosequendum proposuimus. Continuatio: Ostenso quot sint metae ad quas tendunt sophistae, restat assignandum quo modo sit ad eas ducendum, sed primo sciendum quot sunt modi ducendi ad redargutionem quae est finium praecipuus; *autem - sed - modi arguendi quibus ducitur quis ad redargutionem* (supple: *scilicet sophisticae*) *sunt duo*, id est duobus modis redarguunt sophistae. Qui autem sint illi modi determinat statim dicens *nam alii quidem*. Incongrue videtur dictum esse modos duos, cum statim dicat alios tales et alios \tales/, aut saltem potius deberet subiungere "unus talis et alter talis". Sed hoc dupliciter potest solvi, uno <modo> sic ut hoc nomen *alii*² non referatur ad modos, sed ad sophisticos syllogismos, sic: "Vere duo modi arguendi sophisticae *nam* sophisticorum elenchorum quibus \ducitur/ ad redargutionem quis *alii*, inquam, *sunt secundum dictionem, alii extra*". Item alio modo sic: "*Duo sunt modi*, scilicet generales, sub quorum uno continentur sex qui sunt in dictione, et sub altero septem qui sunt extra, et vere sunt duo, *nam alii*

¹ reperitur *malim*.

² *alii lemma esse non indic. 283.*

qui sub illis continentur *sunt in dictione, alii extra*"; et per hoc quod dicit *alios* et non 'alius' pluralitatem 'notat', nam uterque plures sub se habet.

c.4 165^b24

SUNT AUTEM. Enumerat ea quae faciunt phantasiam secundum dictionem praetermittens quae sunt extra dictionem dicens: "*sed ea quae faciunt phantasiam id est deceptionem et apparentiam in dictione sunt sex numero*",¹ id est tantummodo; quas statim enumerat et prosequitur, ut sic habeamus quot et quae sint, et hoc est *sunt autem haec aequivocatio, amphibolia* et cetera.

Vel aliter: Hi modi fallendi dici possunt in dictione esse, alii extra, nam hi sex solummodo in dicendo, id est dum oratio dicitur, habent fallendi efficaciam, dicta enim oratione facile discernere potest respondens utrum sit una vel multiplex, composita vel divisa oratio prolata, et utrum varientur praedicamenta et similia; intercidente autem accidentis fallacia vel aliqua aliarum quae sunt extra dictionem etiam post longum tempus quis praemeditatus fallitur nesciens an tali praedicato tale conveniat subiectum vel econverso, et similia. Ac de singulis his in earum prosecutione plenius dicemus.

Quaeri autem potest quare prius agat de illis quae sunt secundum dictionem quam quae extra dictionem, cum res prior sit voce. Ad quod dicimus quoniam appellationis ratione: horum enim appellatio est secundum habitum, qui designatur per 'secundum'; aliorum vero est secundum privationem quae designatur per 'extra'. Prius autem est habitus quam privatio. Vel causa doctrinae quia prius oportet cognoscere quid sit secundum dictionem quam extra dictionem. Vel quia magis

---

¹ sed ea - numero: sed ea quae faciunt phantasiam id est deceptionem et apparentiam in dictione sunt sex numero 283.

accommodata est disputationi deceptio in dictione quam in re: "nominibus enim pro rebus utimur notis",¹ et ideo prius de fallacia in dictione agit.

Quaeritur etiam causa ordinis harum sex fallaciarum². Sciendum ergo quoniam aequivocatio et amphibolia et compositio et divisio ad significationem vocis, quae quasi ei est substantialis, habent pertinere; accentus autem et figura ad accidentia eius; ergo illae merito praecedunt istas. Aequivocatio prima est ante amphiboliam, haec enim dictionis est, illa orationis multiplicitas. Hae vero duae sequentes duas propter cognitionem praecedunt, una enim ex altera nascitur, scilicet amphibolia ex aequivocatione. Vel quoniam hae multipliciter dicuntur actu, sequentes vero duae sola potestate. Compositio divisioni praemittitur quoniam compositio solvitur divisione.

Quaeritur etiam quare [283:122C] potius istos locos dicat proprios redargutionis quam alicuius aliarum metarum, cum ad quamlibet metarum his duci possit adversarius. Ad haec solutio quod scilicet nullis aliis nisi his potest quis duci ad redargutionem, aliarum autem metarum quaelibet³ suos habet proprios locos praeter hos, et ideo hi redargutionis dicuntur proprii.

c.4 165^b27

HUIUS AUTEM. Modos fallendi superius in duo diviserat, scilicet in dictione et extra dictionem, eos vero qui sunt in dictionem, eos vero qui sunt in dictione in sex partitur, in aequivocationem scilicet et amphiboliam et cetera. Ne vero quis divisionem insufficientiae arguat, subiungit quoniam huius fides est inductio et syllogismus, huius scilicet quoniam omnis phantasia in dictione fit aliquo istorum sex modorum. Inductio autem talis est: 'Haec oratio quae fit secundum fallaciam quae est in dictione fit aliquo istorum modorum, et

¹ *Arist. SE c.1 165^a7-8.*

² sex fallaciarum: fallaciarum sex 283 a.c.

³ qualibet 283, ut videtur.

illa similiter, et tertia et sic de ceteris. Ergo omnis secundum dictionem fit aliquo istorum modorum.'

Syllogismus talis est, quem plerique ab Alexandro¹ fieri asseverant, nonnulli vero negant: 'Omnis paralogismus qui fit secundum hoc quod eisdem nominibus vel orationibus non idem significamus fit aliquo istorum; sed omnis paralogismus secundum dictionem secundum hoc fit quod eisdem nominibus vel orationibus non idem significamus; ergo omnis paralogismus secundum dictionem fit aliquo istorum modorum.'

Habemus ergo syllogismum principalem ad propositum probandum, sed quia videretur alicui propositionem et assumptionem approbatione indigere, ab eodem Alexandro utriusque prosyllogismo assignatur approbatio; assumptionem ergo, quae talis est: 'Omnis paralogismus secundum dictionem secundum hoc fit quod non eisdem nominibus et orationibus idem significamus', sic probat: 'Omnis paralogismus qui fit secundum malitiam prolationis fit secundum hoc quod eisdem nominibus vel orationibus non idem significamus, sed omnis paralogismus in dictione fit secundum malitiam prolotionis, ergo omnis paralogismus secundum dictionem fit secundum hoc quod non idem eisdem nominibus vel orationibus significamus.' Et haec est approbatio assumptionis secundum primum modum primae figurae. Et nota quoniam vocat 'malitiam' dolositatem quae fit in prolotione cum volumus aliquem decipere, et illa fit quia non idem significatur eisdem nominibus et orationibus. Prima propositio [sic] probatur sic: 'Omnis paralogismus qui fit secundum duplex actu vel potentia vel phantasia fit aliquo istorum modorum; sed omnis paralogismus qui fit secundum hoc quod eisdem nominibus vel orationibus non idem significamus fit secundum duplex actu vel potentia vel phantasia; ergo 'omnis' paralogismus qui fit secundum hoc quod eisdem nominibus vel orationibus non idem significamus fit aliquo istorum modorum sex.'²

Habemus itaque et syllogismum principalem ad propositum probandum et prosyllogismos duos, unum quo probatur assumptio, alterum quo probatur ipsius maior propositio, sed quia

---

1 Cf. praefationem p.XXXI.

2 sex scripsi: quinque 283.

istius pròsyllogismi aliquantulum obscura est intellectu prima propositio, haec scilicet 'Omnis paralogismus qui fit secundum duplex actu vel potentia vel phantasia fit aliquo istorum modorum', videndum est quoniam eorum quae dupliciter dicuntur alia dicuntur dupliciter actu, alia potentia, alia phantasia. Actu vero dupliciter dicitur aliqua dictio quando ex sua institutione plura habet significare, ut hic terminus 'canis', vel quando aliquae dictiones sic se habent ad invicem secundum naturam quod transitive construui possunt ad diversos intellectus exprimendos, ut 'video canem comedere panem'. Quod igitur dicitur duplex [283:123A] secundum actum aequivocationem et amphiboliam continet, nam in actu ipso prolationis dupliciter dicitur tam aequivocum quam amphibologicum¹, et indiget determinatione ut² vocabulum circa unam tantum accipiatur significationem. Potentia, ut quando aliquae dictiones sic se habent quod divisam vel compositam possint reddere orationem una et eadem voce, sed diversis modis prolata diversa potest significare, nam cum divisione unum, cum compositione aliud. Similiter et quando scriptura communis est diversis prolationibus, ut 'pōne' et 'ponē' eadem vox est, sed diversis modis formata. Dicitur etiam dupliciter, quia si dicatur 'pōne', verbum est; si 'ponē', adverbium. Sed non in actu ipso dupliciter dicuntur huiusmodi, quia non simul potest dici 'pōne' et 'ponē'; similiter non simul dici potest composita et divisa, sed tamen duplicia potentia dicuntur, quia vox illa communis utrique prolationi potestatem habet ut sic vel sic formetur, et ita habet potestatem ut dupliciter dicatur; sed dicta unum tantum significabit, et in talibus opus est divisione et distinctione, ut scilicet distinguamus an hoc an illo modo dicatur, sed non determinatione: aliud namque est determinatio, aliud divisio; nam determinatio est quando ex multis simul significatis unum assumitur, divisio vero est ubi non possunt simul plura significari sed hoc³ vel illud, et distinguimus quid⁴ eorum significetur voce illa. Fallacia itaque secundum duplex potentia

1 univocum 283 a.c.
4 fortasse quod 283.

2 ut scripsi: et 283.

3 hoc: lectio incerta.

compositionem et divisionem et fallaciam secundum accentum continet. Phantasia vero est quando aliqua dictio alii persimilis est et ideo putatur aliud significare quam significet propter solam similitudinem, et cum pluribus consignificatur[†] plura videtur significare, ut scilicet quia 'amari' et 'operari' eandem terminationem habent et formam, cum 'amari' sit pati et 'operari' videtur esse pati, et ita ibi est quaedam phantasia et deceptio, nec est opus determinatione vel divisione, quia nulla earum plura significat vel significare potest, sed oportet quaerere consimilem phantasiam¹ ad ostendendum illud non valere. Et ita nihil dicitur dupliciter actu vel potentia vel phantasia quod non fiat aliquo istorum sex modorum, et inde vera est propositio illius syllogismi.

Continuatio: "Tot dico esse quae faciunt phantasiam in dictione, scilicet sex et non plura, *autem* id est < s e d >, *huius*, scilicet p r o p o s i t i vel r e i fides est, id est c r e d u l i t a s et p r o b a t i o, duplex, scilicet et² ea quae est per inductionem, id est i n d u c t i v a, et syllogismus est fides huius." Ab effectu. Et quis syllogismus? Scilicet iste *quoniam totidem modis* fit parallogismus *si idem eisdem nominibus et orationibus non significamus*, id est iste cuius est haec propositio 'Omnis parallogismus qui fit eo <quod> non idem eisdem nominibus et orationibus significamus, fit aliquo istorum modorum'. Istud enim *quoniam* nota est et determinatio syllogismi, et materialiter hic est positum. Iste, inquam, syllogismus fides est huius rei *si quis sumatur alius syllogismus ad hunc probandum*. Nota quod dicit "alius", et non 'alter', nam 'alius' de pluribus, 'alter' de duobus. Per hoc ergo quod dicit "alius" a principali syllogismo et non 'alter', notat quoniam non unus solus prosyllogismus sumendus est, sed plures, ut qui ostensi sunt.

Vel aliter: "*et syllogismus est fides*³ *huius si quis sumatur alius ad probandum quoniam et cetera*", ut⁴ istud *quoniam* nota sit maioris propositionis, quasi diceret: "si quis sumatur ad probandum maiorem propositionem".

¹ *vocabulum suspectum.*   ² et lemma esse non indic. 283.   ³ est fides partem lemmatis esse indic. 283.   ⁴ ut scripsi: et 283.

Vel aliter: *quae est per inductionem*, id est per inductionem hoc potest probari *et si quis sumatur alius* *modus probandi quam per inductionem*, syllogismus erit fides huius.

Si et habetur in littera, sic scilicet *et quoniam* et cetera, in hunc modum legatur: *et inductio*¹ *et syllogismus si quis sumatur alius* erit fides [283:123B] huius, scilicet *quoniam*² his sex modis, *et*³ *quoniam totidem modis*, scilicet sex et cetera, *non idem eisdem* et cetera, id est si sit paralogismus secundum hoc quod idem eisdem nominibus et orationibus non significamus, id est si sit secundum multipliciter in dictione.

Vel aliter: His modis et totidem fiunt paralogismi secundum fallaciam in dictione, quod manifestum est ex inductione et syllogismo. Considerentur enim syllogismus et inductio⁴ quibus incidunt fallaciae secundum dictionem, nec reperietur in eis aliqua phantasia secundum dictionem nisi aliqua istarum sex.

Sed nota quoniam, si mavis, sine distorsione litterae potest dici ipsum probare primae divisionis sufficientiam, huius scilicet 'modorum fallendi alii sunt in dictione, alii extra', quae sufficiens est, nam si considerentur omnis syllogismus et omnis inductio in quibus incidunt aliquae fallaciae, non reperietur in eis aliqua fallacia quae non sit in dictione vel extra. Ideo autem de argumentationibus assumit inductionem et syllogismum quia principales sunt argumentationum species; vel quia plures habent terminos, et in pluribus facilius quam in paucis accidit fallacia⁵; vel quia ex his descendunt quodlibet tam enthymema quam exemplum; nulla ergo fallacia in aliquo illorum incidit quae non incidat in syllogismo vel in inductione. Vel etiam quia tantum syllogismus et inductionem argumentationis species appellat, et ideo illas non curavit apponere.

Continuatio: "His modis tantum et totidem fiunt paralogismi secundum phantasiam in dictione, *sed si quis sumatur*

1 induc. 283. 2 *codicem 283 secutus quoniam lemma esse indicavi*, sed *haud scio an scriba in hoc erraverit.* 3 *et lemma esse non indic.* 283.

4 *fortasse <omnis> syllogismus et <omnis> inductio scribendum.*

5 *vel falli 283.*

alius, quam aliquis istorum sex scilicet in dictione, *huius*, id est quod tantum his sex modis, et *quoniam totidem modis* fiunt quot enumerati sunt nec pluribus nec paucioribus, fides est *sylllogismus et inductio*, id est per syllogismum et inductionem habetur fides quod totidem modis quot diximus fallamur in dictione." Quod cum deberet dicere ponit definitionem eius quod est *fallaciae* totidem modis quot diximus, dicens *si non idem significemus eisdem nominibus*, et quantum ad aequivocationem et accentum et figuram dictionis, *et eisdem orationibus*: quantum ad amphiboliam et compositionem atque divisionem. Sed *eisdem* simpliciter intellege referri ad aequivocationem et amphiboliam, non autem simpliciter ad alias, sed in aliquo, ut in similitudine, sunt eaedem¹ figura dictionis et accentus, vel earundem partium participatione quantum ad compositionem et divisionem. Si quis ergo consideret syllogismos et inductiones² in quibus accidit fallacia in dictione, inveniet quoniam totidem modis et quolibet istorum modorum accidit fieri paralogismum in dictione nec pluribus nec paucioribus.

Cum alia divisione eodem modo facillime potest legi, et ideo non est immorandum.

c.4 165^b30

SUNT AUTEM. Enumeratis deceptionum causis quae secundum dictionem faciunt phantasiam, iuxta ordinem enumerationis singillatim tractat de singulis, et primo de aequivocatione ostendo quae et quales secundum eam fiant phantasticae orationes. Sed quid sit aequivocatio et quomodo in oratione causa decipiendi habeat involvi non docet, huius autem doctrinae brevitatis causam fuisse putamus quod alibi, ut in Praedicamentis, de aequivocatione tractaverat diffusius. Alii³ autem hac de causa eum sic breviter pertransisse asseverant ut ostenderet se sophisticam non docere ut ea utamur ad fallendum, immo ad cavendum,

1 fort. eadem scribendum.
praefationem, p.XXXIII.

2 induc. 283.

3 de hoc loco videsis

unde in secundo libro respondentem diligentius instruit quam hic opponentem, in quo eis videtur innuere potius respondentium favore quam opponentium hunc tractatum instituisse.

Quod igitur ab Aristotele praetermissum est suppletes quid sit aequivocatio, quid fallacia secundum aequivocationem quot species aequivocationis, quot modis fiunt parallogismi secundum aequivocationem videamus, et quare aequivocatio cum sit ratio dictionis vitium parallogismi dicatur.

Diversi diversas aequivocationi attribuunt descriptiones. Quidam enim eam sic describunt: "Aequivocatio est multiplex vocabuli significatio." Alii sic: "Aequivocatio est eadem diversorum secundum nomen tantum appellatio, id est secundum nomen et non secundum rationem."¹ Haec² autem in singulis partibus orationis invenitur. Vel aliter, ut melius esse putamus: "Aequivocatio est ratio dictionis significandi multipliciter." Causa enim est aequivocatio quare nomen aequivocum multiplicem gerat significationem. Vel aliter: "Aequivocatio est multiplicitas dictionis ex diversis institutionibus diversa significantis"; "multiplicitas dictionis" apponitur ad differentiam amphiboliae, quae est multiplicitas [283:1230] orationis; "ex diversis institutionibus diversa significantis" apponitur ad differentiam illarum dictionum quae multipliciter habent ita quod non diversa significant, pro quibus Aristoteles in secundo Topicorum dicit³ "amplius autem de his dicimus quae dicuntur multipliciter praeter aequivocationem", ut 'universale' multipliciter dicitur, non tamen est aequivocum, quia per se dictum unum tantum significat; et multa ad hunc modum dicuntur, quae multipliciter habent, non tamen aequivocationem; "ex diversis institutionibus" dicitur ad differentiam pronominum, quae licet diversa[s] significant, non tamen dicuntur aequivoca, quia ex una institutione significant. Multiplicitas autem est dictionis proprietas ex cuius participatione dictio multipliciter dicitur, et est superius ad aequivocationem. Hae autem ultimae duae satis convenienter assignantur.

1 Cf. Adam Parvipontani *Artem disserendi*, c. XLII, p. 26 Minio-Paluello, et *Fallacias Parvipontanas*, ed. De Rijck, LM I.553: "Equivocatio est eadem diversorum non eadem ratione appellatio." 2 lectio incerta.

3 Cf. Arist. *Top.* 2 c.3 110^b16.

Fallacia vero secundum aequivocationem est deceptio proveniens ex qualibet multiplicitate dictionis sive ex qualibet diversitate significationis. Et si etiam aequivocatio non dicatur nisi in dictione quae ex diversis institutionibus significat diversa, tamen in hac iunctura vocis 'fallacia secundum aequivocationem' multo communius accipitur hoc nomen 'aequivocatio', nam pro qualibet multiplicitate dictionis. Unde duae species dicuntur esse aequivocationis: una principalis et altera incidens. Principalis quando ex diversis institutionibus dictio plura significat. Incidens est quando non ex institutione sive impositione sed aliunde habet dictio multipliciter significare; cuius multae sunt species:

Una quando nomen unum tantum principaliter significat sed transsumitur vel ex proportionem vel ex similitudine vel aliqua alia de causa ad aliud significandum, ut hoc nomen 'homo' ad hominem pictum (unde ab Aristotele dicitur 'in' Praedicamentis¹ aequivocum), similiter 'ridere' ad prata.

Alia est quando aliqua dictio ex diversis adiunctis diversas contrahit significationes, ut hoc nomen 'bonus' cum dicitur 'fur bonus' - 'homo bonus'.

Alia quando dictio aliqua circa principalem significationem secundum diversas terminationes consignificationem variat, ut in casibus nominum.

Iterum alia est <quando> aliqua dictio secundum suam principalem significationem diversis de causis de diversis dicitur, ut hoc nomen 'infinite' unam solum habens significationem (quod patet per eius definitionem, quae est 'infinite est cuius terminus inveniri non potest') dicitur de Deo et mundo et harena, sed tamen alia de causa huic, alia illi suam attribuit significationem, nam Deo propter immensitatem, mundo propter spatii magnitudinem, harenae propter numerositatem.

Alia etiam est quando eadem dictio modo huius modo illius partis orationis vice fungitur ut 'canis' quod est nomen et verbum - sed hanc principali aequivocationi accommodant.

Item quando aliqua dictio ex diversa relatione diversa significat.

---

¹ *Arist. Cat. c.1 1^a2-3.*

Alia est si ex diversa demonstratione diversa significet. Secundum ergo has octo species aequivocationis palam est octo modis fieri paralogismos secundum fallaciam aequivocationis.

Quando vero dictio plura principaliter significat sic formantur paralogismi: 'omnis canis currit, sed marina belua est canis, ergo currit.' Item hoc exemplum huic fallaciae accomodant 'omnis canis latrat, sed tu canis, ergo latras'.

Paralogismi qui fiunt secundum inci<den>talem aequivocationem sic formantur:

Primus modus sic: 'omne ridens est homo, sed pratum ridet, ergo est homo', vel 'omne currens animal, et flumen currit, et cetera', vel 'praedicabile universale et problema universale', 'simplex: carens partibus, et propositio'.¹

Item: 'omnia duo sunt paria, haec opposita sunt duo, ergo paria'; et 'omnis piscis animal et piscis in disco' et 'omne sanum est animal, tuum caput est sanum'; in his 'tribus' tamen exemplis forsitan potius videtur fallacia ex diversis adiunctis provenire quam ex alia causa, et significatio termini in propositionibus videtur variari ex adiunctis, quare simpliciter sunt concedendae praemissae, sed tamen variationem significationis ex adiunctis est distinguendum.

Paralogismus iuxta secundam speciem incidentis aequivocationis in ipsis terminis formatur sic: 'omnis miles est malus, sed quidam miles est bonus miles, ergo quidam bonus malus'.

Tertio modo sic: 'isti duo homines sunt filii Socratis, et istae possessiones sunt filii Socratis, ergo isti et illa sunt filii Socratis' vel 'Socrates est pater istorum et illorum'.

Quarto sic: 'omnis harena infinita, et 'solus' mundus infinitus vel solus Deus, quare harena mundus vel econverso'.

Quinto modo sic: 'omnis canis latrat, sed canis, ergo latras'.

Sexto sic: 'nihil [283:124A] est Socrates quod sit Plato, sed Plato est id quod ipse est, ergo Socrates non est id

¹ et in similibus add. et exp. 283. Ut exemplum 'simplex-propositio' intellegas, vide *Fallacias Parvipontanas*, ed. De Rijk, LM I.556.

quod ipse est'. Item: 'animal est genus alicuius cuius nulla est species, ergo est species specialissima'. Item: 'quicquid est rationale est rationale quod ipsum est et econverso, ergo quicquid non est rationale non est rationale quod ipsum <est>'. Item: 'filius Socratis qui est qui est albus est niger, ergo idem est albus et niger.' Similiter: 'omne est animal quod est homo'. Similiter: 'quoddam non est homo quod est animal'. Similiter: 'Socrates est rationale vel irrationale quod est homo'. Similiter: 'Socrates est vel erit aliquid quod nec est nec erit'. Similiter: 'duo sunt mille vel pauciora quam ipsa sint'. Item: 'Socrates et Plato sunt aliquid quod est Socrates et Plato'. Item: 'omne animal est aliquid quod currit dum ipsum movetur' - et multa alia¹ huiusmodi possunt inveniri exempla.

Septimo modo sic formantur paralogismi: 'Socrates est hic homo et Plato est hic homo, ergo uterque est hic homo'. Item: 'hoc "Socratem esse animal si ipse est homo" est verum, sed ipse est homo, ergo Socratem esse animal si ipse est verum'. Similiter: 'hoc "Socratem esse album sive sit albus sive non sit albus" est falsum'.

Secundum incidentem aequivocationem contingit paralogizari tam in declinabilibus quam in indeclinabilibus dictionibus, et etiam plerique volunt in singulis partibus orationum. Nota: quidam in his et consimilibus paralogismis dicunt incidere fallaciam ex diversis adiunctis, cum potius videantur provenire ex fallacia accidentis: 'quicumque sedit heri stat modo, sed sedens sedit heri, ergo sedens stat modo'; 'quicquid est in hac domo est substantia² vel est hic intus, sed albedo est in hac domo, ergo est substantia³ vel hic intus'; item: 'nihil est de aliquo quod non sit eius materia, sed Socrates est de Anglia, ergo Anglia est eius <materia>'.

Sed cum tot modis fiant paralogismi secundum aequivocationem videndum quot ab ea sumatur argumentum. Sumitur autem ab ea duobus modis, vel quando medius terminus sumitur aequivocus vel altera extremitatum. Notandum autem quoniam argumentum a

---

1 alia *scripsi*: ad 283.

2 *f.* 283.

3 *f.* 283.

principali aequivocatione sumptum vel ductum inartificiale est, id est non eget arte, cuilibet enim se offert; quando autem aequivocatio est ex diversis adiunctis artificiale magis est, ut si sic paralogizem: 'Cuicumque convenit definitio huius speciei homo et haec species; sed definitio huius speciei convenit rationi, scilicet rationi consentit; ergo rationi convenit haec species'. Iam mutatur significatio ex alio adiuncto¹. Similiter: 'quicquid constat ex aliquo, illud pars est illius vel materia vel aliquid tale, sed hoc constat ex illo quia sumit fidem ex eo, ergo est pars vel materia \i/llius', et similiter in aliis quae convenientiora, quia magis latentia, sunt ad fallendum.

Praeterea sciendum quoniam contingit quandoque quod aequivocatio fallit et videtur fallere, ut si quis sic paralogizet: 'Nullus phoenix est avis' loquens de populo illo, 'hic phoenix est phoenix, ergo non est avis'. Videtur etiam fallere cum non fallat, ut cum negata propositione in una significatione ipsa in alia infertur. Fallit etiam quandoque et alicui fortassis non videtur fallere, ut si dicam 'hoc currit, illud currit, ergo et hoc et illud currit'; cum tamen alteri proprie, alteri improprie conveniat dici, fortassis videbitur alicui iure recipienda illa locutio.

Dicitur autem, ut diximus, aequivocatio ratio dictionis, non vitium, nam dictio quantum in ipsa sola est non est fallax, nullus enim ex prolatione unius aequivocae dictionis falli potest, sed si ea in propositione ponatur quodam modo iam ad fallaciam accedit, unde nec vitium dictionis nec proprie propositionis sed paralogismi dicitur. Vel dicamus quoniam vitium paralogismi ex dictionis aequivocatione proveniens hic solummodo aequivocatio appellatur.

c. 4 165^b 30

SUNT AUTEM. Continuatio: Secundum aequivocationem et alias fallacias fiunt paralogismi, *autem* - id est s e d - *secundum*

¹ alio adiuncto: *ord. inv. 283 a.c.*

*aequivocationem sunt huiusmodi orationes, id est p a r a l o - g i s m i e t a p p a r e n t e s e l e n c h i ; u t quoniam: exemplum est apparentis elenchi, quem non totum ponit, sed causa brevitatis conclusionem pro tota oratione ponit, ut in sequentibus ubique facturum est. Sed quaeri potest quare potius conclusionem quam propositionem vel assumptionem ponat in signum totius syllogismi. Ad quod dicimus: ut manifestet redargutionem quam semper continet conclusio syllogismi, et quoniam conclusio continet quaestionem et sic duas extremitates [283:124B] syllogismi, ex quibus facilius intellegitur totus syllogismus quam ex medio et maiori extremitate, quae continet assumptio vel propositio. Littera sic legatur: *ut quoniam*, id est ut oratio quae redarguendo hoc concludit, scilicet 'scientes discunt'. Per quae autem concludatur subiungit: "nam" etc.*

Ut autem hoc totum absolvatur: Discere est aequivocum apud graecos tam ad docentem quam¹ ad discentem, ut etiam est in romano sermone, scilicet in eo quod est 'apprendra' quod tam de docente quam de di<s>cente dicitur. Sed hanc aequivocationem latinitas non habet. Boethius² vero, 'ut' verus³ interpret, verbum de verbo protulit. Vel sic: 'discere' aequivocum ad hoc quod est facile disciplinam ignotam suscipere et intellegere, unde solet dici de aliquo boni ingenii 'iste bene di<s>cit' et econtrario de aliquo duri ingenii 'iste nihil discit'⁴. Quod autem pro intellegere quandoque accipiat ex communi usu loquendi palam est, dicimus enim saepissime 'hoc didicimus ex verbis tuis' vel 'ex litteris tuis' cum rescribimus alicui, id est 'hoc intelleximus'. Ad hoc, inquam, est aequivocum, et ad hoc quod est disciplinam ab aliquo accipere; unde dicitur 'a quo discis?'

Sit igitur in quaestione utrum sapiens discat, et hoc secundum posteriorem significationem utriusque lectionis, quod, cum negetur quoniam sapientes sic discere esset eos ab aliis disciplinam accipere, sic probetur: 'grammatici discunt, sed omnes grammatici sunt scientes, ergo scientes discunt'. Est

1 quem 283.   2 De hoc loco vide praefationem, p. XXXVI.
malim.   4 dicit 283 a.e.

3 fidus

ergo oratio secundum aequivocationem eius quod est 'discere', nam aliter in propositione, aliter in conclusione accipitur. Sed nota quod licet hoc verbum 'discere' in qualibet sua significatione scientibus conveniret, non minus oratio esset ex aequivocatione sophistica, cum aequivocus terminus ponatur in ea.

Quod igitur ait *scientes discunt* nota est conclusionis, quod vero dicit *nam grammatici discunt* nota est maioris propositionis et materia, ex quibus nota est assumptio. Quod autem additur *secundum os*¹ non est pars alicuius propositionis, sed determinatio est aequivocationis, ut intellegatur quomodo circa grammaticos accipitur discere, scilicet ore docere, ut dicatur 'grammatici discunt secundum os' id est *docent ore*. Sed hoc secundum primam lectionem, secundum secundam vero sic intellegatur determinatio: *grammatici discunt*, et quomodo intellegatur 'discere' determinat, scilicet *memoriter secundum os* id est *memorantes et memoriter intellegentes* ea quae ab ore *docentis* proferuntur. Vel, si non est in littera 'memoriter', sic *discunt* id est *intellegunt eum qui ore profitetur disciplinam*. - *discere enim*: commendatio est exempli et aequivocationis determinatio, scilicet quae et cuius dictionis sit, quod totum patet ex antedictis.

Continuatio: "Bene exemplificavi de oratione quae est secundum aequivocationem per 'discere', *nam discere* et cetera, et ita bene exemplificavi²". *et*: ad quae sit aequivocum determinat, scilicet ad haec duo *et ad intellegere eum qui* et cetera, id est ad *eum qui utitur disciplina*³ *intellegere* id est *scire*, hoc est ad *docentem*, *et ad accipere* et cetera, id est ad *discentem*, et hoc secundum primam lectionem; secundum aliam sic: *et ad intellegere eum* et cetera, id est *ipsum docentem*, scilicet ad *accipere disciplinam* et

1 hos 283 a.c.   2 fortasse exemplificavit 283.   3 eum-disciplina
lemma esse non indic. 283.

prolata ab ore docentis intelligere et addiscere¹ et cetera.

c.4 165^b34

ET RURSUM. Aliud exemplum est de simili oratione, et est paralogismus talis: 'quaecumque expediunt bona sunt, mala autem expediunt, ut secari, uri² propter aegritudinem, ergo mala sunt bona'. Aequivocatio est in eo quod est 'expediens': duplex enim est, dicimus enim expediens et bonum et utile quod multotiens evenit in malis. Similiter lege et continua ut prius: *et rursum*: ut alio iterum apparet exemplo, fiunt paralogismi secundum aequivocationem, ut oratio qua probatur *quoniam bona sunt mala* et hoc³ est nota conclusionis, quam probabit hoc modo *nam bona sunt quae expediunt, mala autem expediunt*: haec sunt propositionis et assumptionis nota, ex quibus accidit conclusio *quoniam mala sunt bona*, quod superius posuerat.

Duplex: exempli commendatio et aequivocationis determinatio, quasi diceret: "Vere est secundum aequivocationem, nam *expediens* hoc vocabulum⁴ *duplex* duo [283:124C] significat, et ideo aequivocum, et utramque aperit significationem dicens: duplex est et ad *necessarium*, id est *utile*, quod accidit in malis, id est *propter mala*, ut propter aegritudinem, ut scilicet carnes putridas secari, uri, et potiones et huiusmodi, quae etsi mala sunt, sunt tamen utilia propter sanitatem *quia aliquod malum est necessarium*, ut incisio. Quandoque ad hoc est duplex et ad bona, nam *bona dicimus quoque*, id est *similiter*, *expedientia*. Vel aliter exponi potest: bonum per excellentiam appellat honestum, et ita in una significatione expediens honestum, in alia dicitur utile, ut faenerari quod quidem malum est.

---

1 ad discere 283. 2 De hoc loco cf. praefationem, p. XXXIV.
haec 283. 4 est add. et exp. 283.

3 vel

AMPLIUS. Alia subiungit exempla et bina, ut prius. Causa autem est quare ista supponit exempla quia considerans quod quemadmodum in principali significatione est aequivocatio, sic etiam fit in secundaria significatione vel consignificatione. Ideo positis exemplis de aequivocatione quae est secundum principalem significationem, et dicitur principalis, ponit exempla de aequivocatione quae est in consignificatione, et haec dicitur incidens. Voluit ergo per hanc exemplorum diversitatem diversas aequivocationis species docere, et hoc est *amplius*, id est: adhuc praeter illa praedicta secundum aequivocationem sunt orationes quibus concluditur *eundem sedere et stare*, id est *sedentem stare*, et *labor<ar>e et sanum esse*, id est *aegrotantem sanum esse*. Formantur autem paralogismi sic: 'omnis qui surgebat stat, sed sedens surgebat, ergo sedens stat', item 'omnis qui sanabatur sanus est, sed laborans sanabatur, ergo laborans sanus est'. Est igitur aequivocatio in his participatiis 'laborans' et 'sedens' scilicet in eorum consignificatione, nam tempus consignificatio est horum participatiorum¹. Quaelibet autem participatia in -ns desinentia ex adiunctione praeteriti temporis praeteritum consignifica<n>t tempus, ex adiunctione praesentis praesens. Cum ergo dicitur 'sedens surgebat', significat qui sedebat; cum vero dicitur 'sedens stat', significat qui sedet. Similiter et in eo quod est 'laborans'. In consignificatione igitur est aequivocatio.

Videtur autem in his figura dictionis incidere: propositio enim quid assumitur dispositum vel quale. Ad quod dicimus quoniam illa mutatio non fallit hic sed temporis variatio; non est ergo fallacia secundum figuram dictionis, etsi ibi fiat praedicamenti commutatio. Quid autem recipiendum in his determinabit postea, sed prius approbat conclusiones earum proponendo propositiones dicens *nam qui surgebat* (hoc est nota maioris propositionis primi paralogismi) *et qui sanabatur* (et

---

¹ participatiorum 283.

hoc secundi) *surgebat* et cetera. Binas iterum notat assumptiones, conclusiones autem praemiserat quae ex his accidunt.

Nam laborantem: commendat exempla, quasi diceret: "In his est aequivocatio, *nam laborantem* vel sedentem (quod praetermiserat causa brevitatis) *quidlibet facere aut pati non unum significat*", id est cum 'laborans' et †patiens†¹ activis vel passivis associata fueri<n>t: activis ut 'sedens surgebat' - surgere enim agere quid est -, passivis ut 'laborans sanabatur' - sanari enim est quid pati -, id est quando sedenti vel laboranti attribuitur aliqua actio vel aliqua passio †aliqua actione† *non unum solum significat*, id est diversa, et non idem semper, et est figura quae dicitur litotes quia per remotionem unius dat intellegere diversa. Est autem litotes quando quis minus dicit, plus autem significat. Et vide quod non dicit 'laborans facit' sed "laborantem facere". Si enim dixisset 'facit', ex adiunctione praesentis temporis determinaretur 'laborans' circa praesens tantum, et sic unum tantum significaret. Sed quia 'facere' denotatur² et ad praesens et ad praeteritum, ideo non [283:125A] potest illud determinare circa aliquod istorum.

sed quandoque: Vere laborantem vel sedentem facere vel pati aliquid non semper idem significat *sed quandoque* laborantem vel sedentem facere vel pati quid³, id est 'laborans' vel 'sedens' adiunctum cum verbo significante actionem vel passionem, significat *quoniam qui nunc laborat aut sedet*, agit scilicet vel patitur *quidem*⁴, quando scilicet adiungitur cum verbo praesentis temporis, *quandoque autem* significat *quoniam qui laborabat prius* ("vel sedebat" supple), ut cum 'sedens' vel 'laborans' cum verbo praeteriti temporis adiungitur, ut in assumptionibus, quia cum praeterito iunguntur in assumptionibus, cum praesenti vero in conclusionibus.

Verum sanabatur: Determinat quid recipiendum, quid non circa huiusmodi, quia variantur ista cum diversis temporibus.

1 'sedens' *scribendum esse videtur*.
quod 283.

4 vel quid 283.

2 vox corrupta?

3 quid *scripsi*:

Continuatio: Multipliciter dicuntur ista, *verum* id est *s e d*, *sanabatur et laborans et non laborans*, id est hoc verbum 'sanabatur' cum utroque veram reddit propositionem, ut dicatur 'laborans sanabatur', id est qui nunc laborat sive etiam qui prius; similiter 'non laborans sanabatur': qui non laborat nunc, nam de praeterito non est hoc verum. *sanus autem*: quasi diceret: "Cum praeterito verbo iunctum et 'laborans' et 'non laborans', vera erit propositio¹, et non solum cum praeterito, sed etiam cum praesenti et 'laborans' et non 'laborans' iunctum veram reddi<t> propositionem", et hoc est *autem* - id est *s e d - et* - id est *e t i a m* - *sanus est non laborans*, id est *sanus est* cum negatione, tamen verum est ut dicatur 'non laborans *sanus est*', id est qui non laborat nunc, licet tamen prius; similiter *et laborans est sanus*, id est 'sanus est' cum hoc participio 'laborans' iunctum veram reddit propositionem', *sed* tamen non dico laborans qui laborabat *nunc*, *sed* qui laborabat *prius*, id est non dico quoniam efficitur vera propositio² cum hoc participium 'laborans' adiungitur cum 'sanus est' in hoc quod consignificat praesens tempus, sed praeteritum.

Quaeritur hic si debeat dici aequivoca dictio esse quando fallit aequivocatio secundum quod soliti sumus dicere, sicut 'laborans' et 'sedens' in praedictis paralogismis. Quod videtur, unus modus enim aequivocationis est. Item non est ibi aliqua dictio quae plura significet, ergo non est ibi aequivocatio in aliqua dictione; ergo ibi non est paralogismus aequivocationis.

Solutio est quoniam dictio ibi est aequivoca et ibi est aequivocatio, non tamen aequivoca est nec aequivocationem habens; vel non est ibi aequivocatio nec aequivoca dictio, est tamen ibi fallacia secundum aequivocationem et non aequivocationis.

---

¹ cum - propositio: *claudicat oratio, sed potius scriptoris quam scribae culpa.*   ² in mg. vel (vel et) sic add. 283; quo loco illa verba inserenda sint non liquet.

SECUNDUM AMPHIBOLIAM AUTEM. Iuxta ordinem enumerationis¹ secundo agit de fallacia secundum amphiboliam, nec nos lateat ordo executionis cum superius assignetur ordo enumerationis. Videndum igitur quid sit amphibolia, quid fallacia secundum amphiboliam, quot modis fiant paralogismi secundum ipsam, quis ordo agendi.

Est igitur amphibolia multiplicitas orationis ex ambigua earundem partium constructione proveniens. Per hoc igitur quod additur "ex constructione" removetur aequivocatio, nam cum aliqua oratio multiplex fuerit ex aequivocatione non dicetur amphibola. Per hoc quod additur "earundem" removentur compositio et divisio quae quandoque proveniunt ex diversa constructione, sed non earundem partium orationis. Et differunt etiam quoniam in amphibolia idem est terminus subiectus et praedicata variantur, vel econverso.

Fallacia vero secundum amphiboliam est ex diversitate[m] constructionum eiusdem orationis innata deceptio.

Sunt autem quinque modi paralogismorum secundum hanc fallaciam, tres ex diversa constructione casualium inter se, duo ex diversa constructione verbi ad casualia.

Primus autem modus² est quando duo nominativi inter se duobus modis construuntur, ut 'haec sunt aliqua futura': potest enim intellegi ut 'futura' sit nomen vel ut sit participium; quando est nomen, 'futura' et 'aliqua' coniunguntur in unum praedicatum [283:125B] terminum et construuntur intransitive, et est is sensus: 'ista sunt aliqua quae sunt futura'; quando vero est participium, <est> quasi copula huius praedicati 'aliqua' ad hoc subiectum 'ista' + ex vi verbi substantivi vero³ similiter coniunguntur in unum praedicatum terminum†, et est is sensus: 'ista sunt futura aliqua, id est: erunt aliqua'. Secundum quod ita formabo⁴ paralogismum: 'Si qua sunt aliqua futura, ipsa sunt aliqua quae sunt futura' - detur ista

1 ordinem enumerationis scripsi: ordinis enumerationem 283. 2 Cf.
Fallacias Parvipontanas, ed. De Rijk, LM I. 572-3. 3 an nec legendum?
 4 formab 283.

et sit sensus: 'si qua sunt aliqua futura, id est aliqua quae erunt' - 'sed haec sunt futura aliqua, ergo haec sunt aliqua quae sunt futura'. Et 'Quicquid erit tempus et non est tempus est futurum tempus, sed dies crastina non est tempus et erit tempus, ergo crastina dies est futurum tempus', quod etsi concedatur, aliter tamen accipitur nunc 'futurum' et aliter prius, nam prius erat participium et copula, in conclusione vero nomen est compositum in unum praedicatum terminum cum 'tempus'.

Secundus modus¹ est ubi obliquorum casuum fit diversa constructio, ut 'nulla species specialissima praedicatur de inferiori specie, sed hoc individuum Socrates est inferiori specie, ergo nulla species specialissima praedicatur de hoc individuo'; et 'nullum genus generalissimum praedicatur de superiore genere, hoc est superius genere, ergo nullum generalissimum praedicatur de hoc'. Est etiam huiusmodi: 'hoc genus animal praedicatur de multis, haec species homo de pluribus, ergo de paucioribus praedicatur hoc genus quam haec species' nam haec dictio 'pluribus' potest comparative poni, et tunc falsa erit propositio, potest etiam positive accipi, et tunc erit vera.

Tertius modus² est quando fit diversa constructio nominativi ad obliquum, ut 'nullus est albus albedine existente in Platone qui non sit Plato, sed Socrates est albus albedine existente in Platone, ergo Socrates est Plato'. In prima propositione 'albedine' est determinatio eius quod est 'albus' et construitur transitive cum eo, in assumptione vero neutrum est determinatio alterius³, sed est 'existente' determinatio temporis, ut aequivaleat verae hypotheticae temporali, huic scilicet: 'Socrates est albus dum albedo est in Platone'. Item:⁴ 'quicquid est Lacedaemoniorum possidetur a Lacedaemoniis, sed Alexander est Lacedaemoniorum, ergo possidetur a Lacedaemoniis'. In prima propositione genetivus possessivus est, in assumptione numeralis. Item: 'Socrates est videns unum et aliud, sed si quid est unum et aliud videns est plura videntia, ergo Socrates est plura videntia'. In prima propositione 'videns transitive construitur cum his obliquis 'unum, aliud'

1 Cf. *Fallacias Parvipontanas*, ed. De Rijk, LM I.573. 2 Cf. *Fallacias Parvipontanas*, ed. De Rijk, LM I.573. 3 alterius fortasse exp. 283.

4 Exemplum ex Arist. SE c. 17 176^b1-5.

in secunda intransitive. Item: 'iste liber est magistri, sed omnes magistri sunt doctores, ergo iste liber est doctores'.

Quartus modus est quando verbum inter duo casualia positum ad utrumque construitur diverso modo, ut 'volo me accipere pugnantes, sed non nisi hostes sunt pugnantes, ergo volo quod hostes accipiant me'. Item: 'Socratem videre Brunellum est verum, sed nihil videt Brunellus quod non sit lapis, ergo Socrates est lapis'. Similiter: 'mancipium videt templum'.

Quintus modus est quando verbum ad unum solum obliquum diverso modo construitur, ut 'quicumque diligunt se sunt amici, sed isti inimici diligunt se, ergo sunt amici': duplex enim 'diligere se', nam in secunda construitur obliquus cum verbo intransitive, in prima vero transitive. Iterum: 'bonum est vincere hostes, sed nihil aliud est hostes vincere quam quod hostes vincant, ergo bonum est quod hostes vincant'. Iterum: 'quicquid infert antecedens et consequens, sed nihil infert aliquid quod ad ipsum non sequatur, ergo quicquid infert aliquid sequitur ad ipsum'. Item: 'quod quis scit hoc scit, sed aliquis scit lapidem, ergo lapis scit'.

Modus vero agendi in exemplorum suppositione consistit et expositione.

Continuatio: "Tales fiunt paralogismi secundum aequivocationem, sed *secundum amphiboliam* sunt *tales*¹", id est amphibologicae orationes sunt tales quales est positurus in exemplo, ut '*velle me accipere pugnantes*', et est exemplum in quarto modo paralogizandi secundum amphiboliam, nam hac oratione verbum inter duo casualia positum ad utrumque diverso modo construi potest, et secundum diversas constructiones diversi possunt formari paralogismi. Formetur ergo sic paralogismus et mutata persona verbi sic dicatur: 'Tu velles te accipere pugnantes, sed pugnantes sunt hostes tui, ergo tu velles ut hostes tui acciperent te', quod bene provenit secundum quandam primae propositionis significationem.

Et nota quod bene dicit "secundum amphiboliam" et non 'secundum amphibologiam'. Differt enim amphibolia ab amphibologia. Nam amphibologia non dicitur esse nisi ubi [283:125C]

---

1 tales lemma esse non indic. 283.

eadem oratio ex diversis constructionibus diversos exigit sensus, ut 'video canem comedere panem': haec enim oratio potest duo significare, et quod canis comedat panem, et econverso. Amphibolia vero est non modo ubi eadem oratio ex diversis constructionibus diversos habet sensus, sed etiam ubi oratio diversas habet constructiones, sed ex altera parte non habet sensum, ex altera vero habet, ut 'quod scis, hoc scis': haec diversis modis construitur, vel ut 'hoc' sit nominativi casus et intransitive construatur cum 'scis', ut dicatur 'quod scis hoc <scis>, id est illa res scis' - et hic¹ non est aliquis sensus, vel ut 'hoc' sit accusativus casus et transitive construatur cum 'scis' ut dicatur 'scis hoc id est illam rem' - et tunc erit ibi sensus aliquis.

Et ita: amphibolia largior est quam amphibologia, ut sit quodam modo genus ad eam. Iure igitur "secundum amphiboliam" dixit, nam exempla supponit² in quibus ex diversis constructionibus diversi habentur sensus, ut in hoc praesenti exemplo, et alia supponet exempla in quibus ex altera constructione nullus habetur sensus.

c.4 166^a7

ET PUTAS. Aliud exemplum de eodem, sed in quinto modo paralogizandi amphibologice. In hac oratione 'putas quod quis scit hoc scit' verbum cum uno obliquo diversis modis tantum construi potest; et talis paralogismus: 'quod quis scit hoc scit, sed quis scit lapidem, ergo lapis scit'; amphibolia vero est inter 'hoc' et 'scit', et differt a praedicta quia illa per eosdem casus, ista per diversos habet fieri, 'hoc' enim cum 'scit' modo in vi nominativi, modo <<in>> vi accusativi iungitur, ut dictum est.

Nam scientem: Commendatio est exempli, quasi diceret: 'Hic vere est amphibolia, nam hac oratione 'hoc scit' contingit et

¹ hic *scripsi*: hoc 283.

² vel supposuit 283.

scientem significari ut sciens", ut si transitiva sit haec constructio 'hoc scit', nam si 'hoc' in vi accusativi intellegitur, ostenditur scientia <inesse> eidem cui prius cum dicebatur 'quod quis scit', et de eodem hac 'quod quis scit' et hac 'hoc scit' fit sermo, et ita qui prius sciens ostendebatur hic ut sciens significatur, et hoc est *contingit scientem*¹ *significari ut sciens*, si hoc in vi accusativi et transitive intellegatur; *et scitum contingit significari ut scientem*², id est quod prius ostendebatur esse scitum hac potest ostendi esse sciens ut si hoc in vi nominativi³ et intransitive intellegatur.

c.4 166^a9

ET PUTAS. Tertium exemplum est de amphibolia quod simile⁴ est secundo et in eodem modo; *ipse* autem format paralogismum et est amphibolia ut prius, in eo scilicet quod est 'hoc videt', nam 'hoc' similiter transitive et intransitive construere potest cum 'videt'.

Continuatio: Praedictis modis fiunt paralogismi secundum amphiboliam; fiunt etiam secundum eandem, ut si quis velit paralogizare sic: 'putas et cetera'.

c.4 166^a10

<ET PUTAS>. Quartum ponit exemplum in eodem modo, et formatur paralogismus sic: 'quod tu dicis esse, hoc tu dicis esse, sed lapidem dicis esse, ergo tu lapis dicis esse'. Amphibolia vero est in hoc quod dicitur 'hoc tu dicis esse', nam 'hoc' modo in vi accusativi, modo in vi nominativi potest intellegi; in vi nominativi si sic intellegatur: 'tu hoc, id est tu ens hoc,

---

1 sci. 283.   2 sci. 283.   3 nominativi *scripsi*: nominis 283.
4 *lectio incerta*.

dicis esse'; in vi accusativi si sic: 'tu hoc, id est hanc rem, dicis esse', quod verum est. Aliter tamen legi potest convenienter, ut per amphiboliam hic ad soloecismum ducatur (iuxta quod Tullius ait¹: "dialectici aucupantur amphiboliam ut ex altera parte nullam interprete **² sententiam"³): 'quod tu dicis esse hoc tu dicis esse', ut 'hoc' in vi nominativi intellegatur et transitive cum 'dicis' construat⁴ur quamvis sensum non reddat, sed⁴ lapidem dicis esse, ergo tu dicis lapis esse'. Dici ergo potest quoniam est amphibolia, sed non diversos faciens sensus, et etiam⁵ amphibologia. Est autem hic modus amphiboliae secundum hanc lectionem alius a praedictis, ut sunt fortassis plures alii: uno enim modo haec oratio accepta unum significat; si autem aliter quam illo, nihil; scilicet si 'hoc' sit accusativus et construat⁶ur cum verbo transitive, unum⁶ significat; si autem sit nominativus et transitive construat⁶ur cum 'dicis', nihil significat. Et quamvis plura non significet, tamen potest dici amphibologica quia propter diversam constructionem, unde⁷ habet contingere talis phantasia, potest inferri et una conclusio conveniens et alia soloecistica ex tali oratione. Variatio vero constructionis provenit ex eo quod dictio ponitur in oratione quae, quia est diversorum casuum, diversas sortitur cum verbo constructiones. Tamen magis est dicenda apparens amphibolia quam vera et termini sophistica distorsio propter variam consignificationem. Item⁸ dicendum 'quod' talem orationem, in qua scilicet est soloecismus vel nugatio, quemadmodum et si sit falsitas, nihil prohibet esse syllogisticam, sicut⁹ versum dicimus verum et si sit oratio incongrua vel falsa; tamen paralogistica est. [283:126A] Vel potest dici quod sicut quiddam non simpliciter bonum aliqui est bonum, et non simpliciter malum cuidam est malum, ac non simpliciter medicina cuiquam¹⁰ est medicina, sic continens

1 *Auctor ad Herennium* 2.XI.16: "Omnes enim illi amphibolias aucupantur, eas etiam quae ex altera parte sententiam nullam possunt interpretari".
 2 *post interprete spat.vac.2-3 litt.in 283.* 3 *sententiam scripsi:*
scientiam 283. 4 *lectio incerta.* 5 *lectio incerta.* 6 *lectio incerta.* 7 *lectio incerta.* 8 *vel malim.* 9 *lectio incerta.*
 10 *sic 283, fort. cuidam scribendum.*

nugationem vel soloecismum oratio nec simpliciter est paralogismus nec syllogismus, sed alicui, scilicet concedenti praemissa¹, est syllogismus et verus et dialecticus, et quicquid dicitur de vero syllogismo dicatur de isto, iuncto eius appellationi hoc obliquo 'alicui' vel hoc 'huic'. Nec est convertendum increpationes in interrogantem eo quod non congrue loquatur, sed potius respondenti imputandum est, ex cuius prava responsione inconueniens accidit. Similiter enim interrogans quia mentiretur posset argui, quando ad manifeste falsum ducit respondentem ex concesso inconuenienti.

c.4 166^a12

ET PUTAS. Quintum est exemplum eodem modo paralogizandi. Formatur autem sic paralogismus: 'Putas contingit dicere lapidem? Sed omnis lapis est tacens, ergo contingit tacentem dicere'. Amphibolia vero est et in prima propositione et in conclusione. In prima in eo quod est 'dicere lapidem', nam transitive et intransitive cum 'dicere' construi potest. In conclusione vero in eo quod est 'tacentem dicere', nam 'tacentem' et transitive et intransitive cum 'dicere' construi potest.

Duplex. Commendatio est exempli quoniam latet amphibolia vel quoniam facile negaret quis amphiboliam ibi esse, quasi diceret: "Vere ibi est amphibolia quia *tacentem dicere est duplex*, id est *duobus modis intelligi potest*. Et quo modo ostendit dicens: nam significat *hunc*, id est *aliquem*, *dicentem tacere*, id est *tacendo aliquid dicere* (vel si sit littera² talis *tacentem dicere*, id est *aliquem qui tacet*, et hoc idem est, si scilicet sit intransitiva constructio), et tunc falsum erit; et etiam significat aliquem dicere *quae dicuntur [res]*³, res tacentes ut ligna⁴ et cetera, quae usu graeco, etsi non nostro, tacentia dici possunt, ut scilicet

1 sic 283.
scribendum?

2 littera scripsi: iterum 283, ut videtur.

3 an id est

4 de hoc exemplo videsis praefationem, p. XXXIV.

per 'tacentem dicere' non significetur quod res tacens dicat sed quod tacens dicatur, et ita per eam significantur non ea quae dicunt, sed ea quae dicuntur, et sic vera est propositio.

c.4 166^a14

SUNT AUTEM. De duabus fallaciis in dictione, scilicet aequivocatione et amphibolia, huiusque egit exemplariter ostendendo qualiter et haec et illa deceptionis sit effectiva. Nunc communem de illis constituit tractatum tres earum assignando modos, non dico paralogizandi, nam sufficienter determinati sunt satis, sed tres fallaciarum modos prout fallacia dicitur causa fallendi.

Primus ergo modus est quando dictio vel oratio ex +dictione¹+ plura principaliter significat, ut 'canis' vel 'canis currit'. Secundus quando plura significat ex usu, id est 'ex' consuetudine unum, principaliter aliud, id est ex impositione, ut 'universale' vel 'propositio est simplex'. Tertius vero quando oratio composita plura significat, singulum vero componentium simpliciter. Horum modorum aequivocationis sunt proprii duo primi, tertius vero amphiboliae, et tamen isti tres sunt secundum aequivocationem et amphiboliam. Et sciendum quod per hanc modorum distinctionem invitat nos ad similem aliorum modorum inquisitionem, unde nostrum in singulis paralogizandi locis est dicere quid sit fallaciarum quaelibet² et quot modis contingat paralogizare secundum unamquamque.

Continuatio: Tam aequivocatio quam amphibolia deceptionis est effectiva, ut exemplis ostensum est, +verum+³ - id est s e d - tres sunt modi secundum aequivocationem et amphiboliam, id est tribus modis habent fieri, et enumerat illos dicens: unus⁴ est quando nomen vel oratio (et hoc vel est subdisiunctivum) plura principaliter significat (nomen scilicet per se,

1 impositione vel institutione expectares. 2 quaelibet scripsi: quidlibet 283. 3 autem scribendum esse videtur. 4 unus lemma esse non indic. 283.

oratio vero per nomen; et hic modus est aequivocationis proprius), ut *piscis* et *canis*: exempla sunt, nam 'piscis' duo principaliter significat, ut signum et animal aquatile, et 'canis' tria: latrabile animal, marina belua¹, caeleste sidus. *Alius*² modus est *quando sic* et cetera, id est *secundum usum*, ut 'sagitta volat'. *Tertius* modus est qui convenit tantum amphiboliae *quando compositum plura significat*, id est ipsa oratio tota, *separatum vero simpliciter*, id est si una dictio ab alia separetur, utraque unum solum significat, ut haec oratio 'aliquid scit saeculum': potest enim tam nominative quam accusative intellegi.

nam: Commendatio est exempli, quasi diceret: "Composita oratio plura significat, sed partes minime, *nam utrumque istorum vocabulorum*, scilicet et 'scire' et 'saeculum', unum quid significat, si forte contingit quod utrumque unum significet", quod dicit quia 'scire' multipliciter accipi solet, "*sed ambo simul iuncta*, id est *compositum ex ambobus*, significat plura"; aut determinat quae, dicens: *aut saeculum* et cetera *de alio quo*, si nominative intellegitur 'saeculum'; *aut saeculi aliud quid*, quando scilicet accusative intellegitur subintellecto nominativo verbi.

c.4 166^a22

ERGO AMPHIBOLIA. Terminat de his duobus, quasi diceret: "Isti sunt modi aequivocationis et amphiboliae, ergo circa hos fiunt et consistunt *amphibolia et aequivocatio*".

Notandum quoniam aliquid dubitationis habet hoc exemplum 'aliquid scit saeculum', nam videtur haec propositio non esse amphibola. Nam si hoc nomen 'aliquid' [283:126B] sit subiectum, non significat nisi quod aliquid habeat scientiam de saeculo, sic enim 'saeculum' accusative erit acceptum; si 'saeculum' sit subiectum, non significat nisi quod saeculum habeat

1 *vel* marinam beluam 283.

2 *Alius lemma esse non indic. 283.*

scientiam de aliquo, et est nominativi casus; quare neutra istarum est amphibola, quia unum tantum significat.

Quod solvitur dupliciter, dicendo quod nulla propositio est amphibola, et tamen oratio quae est propositio est amphibola. Haec ergo propositio 'aliquid scit 'saeculum/' non 'est' amphibola, quia unum tantum significat, nec ista 'saeculum scit aliquid', sed haec oratio 'aliquid scit saeculum' est amphibola¹, manente enim eadem oratione quandoque 'aliquid' erit subiectum, quandoque 'saeculum', unde fit diversa constructio, propositio autem non manet eadem. Vel sic dicendo quoniam haec propositio 'aliquid scit saeculum' amphibola est et plura significat et idem semper est praedicatus et idem subiectus, sed diversa habita ratione significationis terminus subiectus nunc erit rectus, nunc obliquus casus et eodem termino significatur de quo agitur et quid alicui attribuitur.

Quorundam lectionem, quia satis est probabilis, incideret super hunc communem aequivocationis² et amphiboliae tractatum praemisimus, ac secundum eosdem quaestionem dupliciter solvimus, quam prout videtur solvenda primo solvamus, deinde quid aliter in praemissa lectione dicendum putamus succincte subiungamus.

Dicimus ergo quod amphibolia non attenditur in oratione, sed in dictionum compositione, quae diversas facit orationes diversa significantes, in quarum altera subicitur 'aliquid', in altera 'saeculum'. Nam utrumque potest intellegi nominative. Neutra ergo harum propositionum amphibola est, nec plura significat, licet ex tali compositione dictionum sit amphibolia, sicut nulla oratio composita et divisa est, licet earundem dictionum compositio faciat compositam et divisam orationem; et sicut in aliquo parallogismo incidit fallacia secundum divisionem, nulla tamen praemissarum divisa est, similiter et compositionis fallacia, nulla tamen praemissarum composita; ut 'ista sunt Socrates et Plato, ergo ista³ sunt Socrates': fallacia [fallacia] secundum divisionem huic orationi inest, et tamen praemissa tantum est composita; similiter 'utraque istarum con-

1 vel amphibolica 283.

2 compendium codicis 283 ad aequivocationi et aequivocationis ambiguum est.

3 ista - ista: an isti - isti scribendum? - potes etiam ista sunt Socratis et Platonis, ergo ista sunt Socratis legere, nam compendiis so. et Pla. utitur 283.

tradictoriarum erit vera, ergo verum erit utramque esse veram': fallacia secundum compositionem est, praemissa tamen tantum est divisa, sicut et in hoc paralogismo 'omne universale est praedicabile de pluribus, sed signum universale, ergo praedicabile de pluribus' inest fallacia secundum duplex, et tamen nulla praemissarum duo significat. Similiter et in hoc paralogismo 'generalissima continent species, sed quaecumque continentur sub speciebus sunt non generalissima, ergo generalissima non sunt generalissima', in hoc, inquam, paralogismo inest fallacia secundum amphiboliam, neutra tamen praemissarum amphibola, et sic nulla est dubitatio.

Ad hoc, ut aliter hanc litteram convenientius legamus, sciendum quod Aristoteles harum fallaciarum affinitatem innuere volens expedito de illis singillatim communem de illis tractatum constituit assignans eis tres modos communes. Sed nota quod 'commune' dicitur aut quod participatur a pluribus, ut genus et nomen, aut cuius partes possidentur a diversis, ut ager, aut quod sic possidetur a pluribus quod a nullo plurimum, ut cappa et huiusmodi communia; dicuntur etiam aliqua communia in plurali quando unum convenit alicui et aliud alii, quo modo possunt hic tres modi assignari communes aequivocationis et amphiboliae, nam 'sunt proprii'¹ aequivocationis², tertius amphiboliae. Quorum primus est quando nomen vel oratio principaliter plura significat, nomen ut 'canis', oratio ut 'volo me accipere pugnantes' et hic modus communis est eis. Secundus est quando plura significat ex usu vel consuetudine vel secundum quod soliti sumus dicere, quod totum idem est, ut 'piscis', et hic proprius est aequivocationis. Tertius est quando tales dictiones sumuntur in oratione quae unum tantum per se significant, compositum vero plura. Et secundum hoc littera ista sic legatur, quoniam totam aliam praedicto modo legimus: *Tertius est quando compositum significat plura*, id est quando compositio aliquarum dictionum plures propositiones efficit diversa significantes *separatum vero simpliciter*³, id est utraque propositionum separate unum tantum significat, aut

---

1 vel primi 283.   2 eq(ui). 283. Fortasse nam secundum proprius aequivocationi(s) scribendum.   3 singulariter 283, ut videtur.

separatum significat, id est unaquaeque pars per se unum solum significat. Ex his dictis formatur diligens sequentium expositio: hic tertius modus proprius est amphiboliae. Vel aliter dicimus hoc tres modos ab Aristotele attribui amphiboliae et aequivocationi, quod scilicet quislibet eorum conveniat utrique illarum, ad hunc modum: [283:126C] aequivocatio secundum primum modum quando nomen plura principaliter significat, ut 'canis'; amphiboliae vero dupliciter primus modus, vel scilicet quando duae principales constructiones, scilicet transitiva et intransitiva, incidunt inter easdem dictiones in oratione *****¹.

c.4 166^a23

SECUNDUM COMPOSITIONEM AUTEM. A fallaciarum distinctione minime discrepat tractantis executio, nam post aequivocationem et amphiboliam tertio loco agit consequenter de compositione et divisione, eo quod non contingit unam sine altera reperiri in aliqua locutione, at licet in locutione aliqua incidat utraque, tamen non in eadem oratione utraque phantasiae erit effectiva. Nam si secundum unam erit deceptio, secundum alteram erit solutio, quod in sequenti patebit manifestius.

Quare videndum est quid sit compositio, quid divisio, quid fallacia sive locus compositionis et divisionis, quot modis fiant parallogismi secundum utramque.

Compositio est aliquorum coniunctio, divisio aliquorum disiunctio. Compositio vero alia est coniungendorum, alia disiungendorum. Similiter et divisio. Qui vero coniungenda coniungit vel disiungenda disiungit fallendi removet occasionem. Qui vero disiungenda coniungit vel coniungenda disiungit, fallaciae locum ministrat.

Est autem locus fallaciae secundum compositionem disiungenda componendiabilitas, locus vero fallaciae secundum di-

---

¹ spat. vac. XXIII linearum reliquit 283.

visionem coniungenda dividendi habilitas. Fallacia namque secundum compositionem est deceptio proveniens ex disiungendorum compositione, fallacia vero secundum divisionem est deceptio proveniens ex coniungendorum divisione. Ex his igitur manifestum quoniam non ubique comitantur sese compositionis et divisionis fallaciae, ut deceptus credidit Galenus¹; nam quia ubicumque est divisio, ibidem est quodammodo compositio et e-converso, per hoc, inquam, Galenus deceptus putavit similiter accidere in effectu velut in causa. Sed non similiter, nam fallacia secundum compositionem est quando ex aliquibus divisim datis quasi coniunctim concessis fit illatio, fallacia vero secundum divisionem est quando ex aliquibus coniunctim datis quasi divisim datis fit illatio.

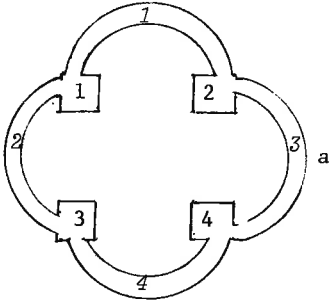
Ut autem expeditius has fallacias deprehendamus et rectius, videndum quoniam quandoque terminorum et rerum sese comitantur compositiones, quandoque terminorum divisionem rerum comitatur divisio, quandoque vero compositionem terminorum divisio rerum, quandoque rerum divisionem terminorum compositio. Compositio rerum comitatur compositionem terminorum ut 'quinque sunt duo et tria': ecce hi duo termini, scilicet 'duo, tria', componuntur in unum praedicatum, rerum similiter intellecta compositione. Divisio rerum divisionem terminorum comitatur quando habita terminorum divisione similiter et rerum intellegitur divisio, ut 'senex fuit puer', 'album erit nigrum': ecce hi duo termini 'album' et 'nigrum' in diversos dividuntur terminos; sic et rerum intellegitur [283:127A] divisio² secundum temporum diversitatem: numquam enim simul intellegitur aliquid album et nigrum. Compositionem terminorum divisio rerum quando aliqui termini componuntur in unum terminum [terminum] rerum intellecta divisione, ut 'Socrates fuit in multis locis', 'Socrates erit albus et niger': ecce hi duo termini 'albus' et 'niger' in unum componuntur terminum, rerum tamen intellecta divisione habita temporum diversitate. Terminorum divisionem rerum compositio sequitur quando aliqui termini in diversos dividuntur terminos, cum eorum tamen significata in unam redundant

---

1 De hoc loco videsis CIMA GL 16 (1976) 108-109. Pro 'Galenus', 'gualinus' habet 283 hic et inferius. 2 intellegitur divisio vel intellecta divisione 283.

compositionem, ut 'haec propositio est simplex', 'hic fur est bonus': ecce cum isti duo termini 'propositio', 'simplex' in duos dividuntur terminos, tamen inde¹ intellegitur rerum compositio, ut coniunctim intellegantur 'propositio simplex', ut subiecta attestatur descriptio²:

- 1: compositio rerum
2: divisio terminorum
3: compositio terminorum
4: divisio rerum

- 1: comitantia ut 'haec propositio est simplex', 'statua est corpus'
2: comitantia ut 'quinque sunt duo et tria'
3: comitantia ut 'album erit nigrum'
4: comitantia ut 'iste erit albus et niger'

Notandum autem quod quandocumque compositio rerum divisionem terminorum seu compositionem comitatur, aptus est locus fallaciae divisionis et proprius. Quando vero divisio rerum divisionem terminorum seu compositionem comitatur, locus aptus erit fallaciae secundum compositionem. Sed quandoque ex alicuius termini incerta vagatione et indefinita positione sese compositio terminorum et rerum et divisio terminorum et rerum comitantur, verbi gratia 'quicquid est semper est': ecce iste terminus 'semper' indefinite se habet et ad praedicatum et ad subiectum; si autem cum praedicato componatur, erit compositio rerum et terminorum in praedicato, divisio vero quantum ad subiectum; si autem componatur cum subiecto, erit compositio terminorum et rerum in subiecto, divisio vero quantum ad praedicatum, et erit alia et alia propositio: cum in praedicato componitur alia erit quam si cum subiecto adiungitur. Si igitur detur³ propositio a respondente

¹ lectio incerta.   ² in figura describenda verba ex ipsa figura ad latas transtuli numeris verum situm indicans. quidnam illa 'a' iuxta figuram posita significetur nescio.   ³ lectio incerta.

quasi componatur hic terminus, scilicet 'semper', cum subiecto et dividatur a praedicato et[iam] inferatur ab opponente quasi cum praedicato componatur et dividatur a subiecto, erit ibi fallacia tam secundum compositionem quam secundum divisionem, sed tamen alio et alio respectu, nam secundum hoc quod componitur cum subiecto a respondente, erit fallacia secundum divisionem, quia ab eodem dividitur ab opponente; secundum hoc vero quod dividitur a respondente a praedicato, erit fallacia secundum compositionem, quia cum eodem componitur ab opponente.

Trahet aliquis hunc modum in eos qui sunt secundum amphiboliam, differunt tamen, quoniam illi ex diversa constructione earundem dictionum, hic vero in eodem genere constructionis ex alicuius termini incerta vagatione nascitur.

Manifestum igitur ex his est quoniam quandoque tam compositionis quam divisionis fallacia in eadem accidit oratione. Prius ergo exequamur communes modos parallogismorum compositionis et divisionis, deinde utriusque proprios.

Primus igitur illis communis¹ est modus quando modalis terminus attribuitur dicto categoricae propositionis, qui nunc per se quasi una pars orationis intellegitur, nunc vero quasi partis determinatio vel adiacens, secundum quod sit eadem forma vocis in duabus categoricis, ut altera alteri valde sit similis, ut 'si quis sedens ambulat aliquis sedendo ambulat, sed possibile est aliquem sedentem ambulare, ergo possibile est aliquem sedendo ambulare': in assumptione potest intellegi 'possibile' per se, ut sit praedicatus terminus, et tunc est singularis propositio in qua agitur de dicto; potest etiam intellegi determinatio praedicati, et tunc est particularis et agitur de re, secundum quod est vera. Secundum divisionem et compositionem similiter fit 'te scire plus quam scias est possibile', et 'istum carere aliqua cappa quam habeat est possibile'. Item: 'omnem hominem esse cras erit verum, sed iste est homo, ergo istum cras esse erit verum'. Item: 'risibile esse hominem est verum, et non solum risibile esse hominem est

---

¹ Cum eis quae dicit noster de modis communibus cf. *Fallacias Parvipontanas*, ed. De Rijck, LM I. 576 sqq.

verum, ergo aliud quam risibile esse hominem est verum'. Item: 'non nisi Socrates est Socrates, ergo non nisi Socratem esse Socratem est verum'. Item: 'Socratem esse hominem vel haec duo, scilicet Socratem esse lapidem et Socratem esse asinum, esse vera est verum; sed falsum est haec duo esse vera, ergo †Socratem esse est verat†'. Item '†Socratem¹ esse hominem et Socratem non sunt homo, ergo Socratem esse [283:127B] esse hominem et Socratem et Socratem non esse hominem est verum†'. Item: 'alterum istorum esse verum est necesse, sed si alterum istorum² est verum, ipsum \non/ est falsum, ergo alterum est verum et necesse est illud non esse falsum'. Item: 'iste dicit Socratem esse hominem et se non loqui, ergo verum est istum dicere Socratem non esse asinum et se non loqui'.

Secundus modus est quando modalis terminus dicto hypotheticae attribuitur, qui nunc per se intellectus facit categoricam propositionem, nunc autem quasi pars vel determinatio in consequenti propositione intellectus³ facit hypotheticam propositionem; quod cum contingit duae propositiones concidunt in eadem forma vocis, quarum altera categorica, altera hypothetica, ut 'falsum est Socratem esse hominem si est animal, sed est animal, ergo falsum est Socratem esse hominem': 'falsum' si per se intellegitur, agitur de dicto hypotheticae, et est categorica propositio, vel intellegitur pars consequentis, et tunc est hypothetica propositio. Item: 'verum est Socratem non esse lapidem si ipse non est lapis, sed si verum est Socratem non esse lapidem, aliquid est verum, ergo si Socrates non est lapis, aliquid est verum'. Item: 'falsum est Socratem esse album sive sit albus sive sit niger, sed est albus, ergo falsum est ipsum esse album'. Similiter: 'falsum est Socratem esse asinum nisi sit homo, ergo falsum est Socratem non esse asinum nisi verum sit ipsum esse hominem'. Item: 'quidlibet est animal si ipsum est homo, sed non omne est homo si est animal, ergo aliquid est animal si ipsum est homo quod non est homo si ipsum est animal'.

1 Socratem: so. 283 et sic deinceps.

2 non add. & exp. 283.

3 intellecto 283.

Tertius modus est quando aliqua propositio in oratione posita vel pars eius per se intellegitur vel cum alia iuncta eius partem efficit, secundum quod duae hypotheticae similes sub eadem forma vocis intelleguntur, ut 'Plato sedet et Socrates est animal si Socrates est homo, sed Socrates est homo si est risibile, ergo si Socrates est risibile, Socrates est animal et Plato sedet', nam potuit prima propositio esse copulativa cuius una pars esset 'Plato sedet', et tunc est vera, potuit etiam esse hypothetica continuativa cuius consequens esset haec copulativa 'Socrates est animal et Plato sedet', et tunc est falsa. Similiter 'Socrates est asinus et Socrates est lapis vel est homo, sed si est lapis vel homo verum est ipsum esse lapidem vel hominem, ergo Socrates est asinus et verum est Socratem esse lapidem vel hominem', nam vel est copulativa¹, et tunc falsa, nam quaelibet copulativa² falsa est cuius altera pars vera non est, vel est disiuncta, et tunc vera. Similiter 'Socrates est homo vel Socrates est asinus, et Socrates non est homo, ergo est asinus'.

Quartus modus est quando dictio aliqua posita in locutione nunc unius, nunc alterius intellegitur determinatio, et nunc ad unum, nunc ad alterum refertur terminum ut 'istum loqui falso dicitur ab isto, sed si falso dicitur aliquid ab isto, iste mentitur, ergo dicendo hunc loqui mentitur', nam 'falso' tam primum quam secundum potest determinare, et secundum diversas determinationes diversae erunt propositiones. Et 'quocumque vidisti hunc percussum hoc percussus est': nam 'hoc' si determinet 'percussum', verum est; si 'vidisti', falsum. Similes sunt huiusmodi: 'tu desinis esse in hoc momento', et 'tu incipis esse in hac domo'³, et 'natus hodie', et 'moriturus cras', et 'tu potes currere in mari', 'tu vides solem ubi sol non est'⁴. In omnibus his locus communis est tam fallaciae compositionis quam divisionis.

Proprius vero locus compositionis est et primus quando divisio rerum comitatur terminorum compositionem, ut 'Socrates

---

1 vel copulata 283; composita 283 a.c.   2 vel copulata 283.   3 in hac domo: momento 283 a.c.   4 idem exemplum in *Fallaciis Parvipontanis*, ed. De Rijk LM I.579.

erit albus et niger, ergo verum erit Socratem esse album et nigrum', nam divisio vera, compositio falsa. Simile est in omnibus istis: 'iste fuit in multis civitatibus', 'utraque contradictoriarum erit vera'.

Secundus modus est quando rerum divisio terminorum comitatur divisionem qui connumeratione fit, ut quando aliqua quae divisim praedicantur vel subiciuntur coniunctim praedicari vel subici volumus, vel quando ex enumeratis singularibus inferitur universale, ut 'tu potes habere hunc panem pro hoc nummo et istum pro hoc nummo, ergo tu potes habere hunc panem et illum pro hoc nummo'. Similiter: 'tu potes ducere iuste unam sororum, tu potes ducere iuste aliam, ergo tu potes ducere iuste unam et aliam sororum¹'. Similiter: 'tu habes duos oculos, tu habes unum' et cetera. Item: 'Socrates potest esse² in loco isto'. Item: 'Socrates potest sedere'. In his omnibus est fallacia in eo quod divisim praedicantur quae coniunctim praedicari inferuntur. Item: 'hic erit in aliquo tempore et Antichristus erit in aliquo tempore, ergo isti erunt in aliquo tempore'. Item: 'hoc frumentum potest esse in ore tuo, et illud, et sic de singulis, ergo omne [283:127C] frumentum'. Item: 'hoc et aliud sunt, illud et aliud sunt, et sic de singulis, ergo omne et aliud sunt'. Item: 'hoc rationale vel irrationale est homo, et illud rationale vel irrationale est homo, et sic de singulis, ergo omne rationale vel irrationale est homo'. Item: 'haec cappa valet hoc aurum quod est in hac civitate et hoc quod est in hac civitate et <sic de> singulis, ergo valet omne aurum quod est in hac civitate'. Idem fit quotiens contrarium contrario attribuitur habita diversitate temporum, ut 'album fuit nigrum'; similiter: 'puer erit senex, ergo verum erit puerum esse senem'. Item: 'tu ens in Sicilia vidisti naves in Pirai, ergo verum fuit te existente<m> in Sicilia videre naves in Pirai³. Et hi loci proprii sunt compositionis.

¹ *idem exemplum in Fallaciis magistri Willelmi, ed. De Rijck LM II.2.688.*

² vel (?) *add. (et del.?) 283.*

³ Pirai - Pirai (*i.e.* Πειραιεύς): pyray

- pyray 283. *Exemplum* ex Arist. SE c.20 177b12-13.

Divisionis vero duo sunt loci principales: vel quando compositio¹ terminorum compositionem rerum sequitur, vel quando compositionem² rerum divisio terminorum.

Primus est quando compositio rerum sequitur compositionem terminorum, ut 'quicquid 'est hoc³ quod' est grammaticum et musicum est aliquid, sed haec duo sunt aliquid quod est grammaticum et musicum, ergo sunt aliquid'. Item: 'quicquid est aliquid quod est genus et species est genus subalternum, sed ista sunt aliquid quod est genus et species, ergo genus subalternum'. Similiter: 'quaecumque verum est esse sunt, sed verum est aliquod grammaticum et musicum esse Socratem, ergo aliqua sunt Socrates'. Item: 'verum est quiddam quod est homo et asinus⁴ esse hominem et asinum, ergo aliquid quod est homo et asinus est homo et asinus'. Item quando volumus praedicata coniunctim praedicari divisim, ut 'iste est bonus sutor, ergo est bonus et sutor' et similia. Item quando gratia unius volumus assignare aliquid duobus, ut 'haec duo, scilicet quorum unum tantum nunc primo est, incipiunt esse, ergo aut neutrum aut utrumque nunc primo est'. Item quando quod pluribus convenit uni eorum assignamus, ut 'istae duae species praedicantur de pluribus differentibus specie in quid; sed si aliquid praedicatur de pluribus differentibus specie in quid, ipsum est genus; ergo istae species sunt genus vel genera'. Item: 'unus grammaticus et musicus sunt grammatici et musici, sed unus grammaticus non est nisi unus grammaticus, ergo unus musicus est musici'. Item: 'quinque sunt duo et tria; si qua sunt duo, ipsa non sunt tria; ergo quinque sunt tria et non sunt tria'⁵. Item quando unum duobus assignatur quorum neutri convenit, ut 'maius est tantum quantum minus et adhuc amplius; quicquid est tantum quantum minus, est ei aequale; ergo maius est aequale minori'.

Secundus modus principalis divisionis est quando compositio rerum comitatur divisionem terminorum, ut 'iste fur est

---

1 compositiones 283 a.c.   2 compositionem 283 a.c.: compositio 283 p.c.
 3 lectio incerta.   4 asinum 283.   5 hoc exemplum et sequens ex Arist.
 SE c.4 166a33-35.

bonus, si quis est bonus, ipse est bene morigeratus, ergo iste fur est bene morigeratus'. In omnibus his diligenter est attendendum quod ubicumque fallacia compositionis est, divisio est vera, et ubi divisionis fallacia, compositio vera, et per contrarium semper est solutio.

c.4 166^a23

Amodo litterae est insistendum. Continuatio: Tales paralogismi sunt secundum aequivocationem et amphiboliam, sed *secundum compositionem sunt huiusmodi orationes paralogisticae ut 'posse sedentem ambulare'* (Qualiter autem huiusmodi fiant paralogismi dictum est, et qualiter compositio vel divisio in eis assignetur) *et non scribentem scribere* - aliud est exemplum compositionis et eodem modo formabitur hic paralogismus ut superius, et assignabitur compositio et divisio; fit autem uterque syllogismus secundum primum modum paralogizandi communiter secundum utramque fallaciam.

Non enim. Ne quis negaret compositionem alium sensum quam divisionem facere, et ita nullam ibi esse fallaciam, subiungit ad exemplorum commendationem et suae sententiae confirmationem, quasi diceret: "Vere hic est fallacia compositionis, *quia si quis componens et dividens dicat* - id est si quis divisim vel composite et coniunctim intellegat has propositiones, scilicet *quoniam possibile sedentem ambulare* et *quoniam possibile non scribentem scribere* - *non significat idem*, immo aliud et aliud per compositionem et divisionem".

significat <166^a28>. Exponit diligenter utrumque sensum, quasi diceret: "Vere aliud, quia si sub compositione proferatur 'non scribentem scribere est possibile', significat *quoniam aliquis habet potestatem ut non scribens scribat*, id est significat ut aliquis possit non scribendo scribere, quod falsum est; *si autem con componat*, id est si quis proferat hanc orationem sub divisione, ut dicat 'non scribentem possibile est scribere' significat *quoniam habet potestatem ut non scribat quando scribit*, et ita vera est propositio."

Si autem habet littera 'hoc', scilicet *et hoc similiter* etc. <166^a27>, tunc sic: quasi diceret: "Dico, si componat et dividat haec duo inter se, scilicet 'sedentem ambulare' et 'non scribentem scribere' non idem significat, *et hoc similiter* si quis componat vel dividat per se non idem significat." Cetera non variantur.

Et discere <166^a30>. Tertium exemplum est de eodem et in eodem modo paralogizandi. Paralogismus est talis: 'istum discere litteras quas scit est possibile, sed istum discere litteras quas scit significatur hac propositione "iste discit litteras quas scit", ergo quod hac dicitur est possibile'. Et est fallacia compositionis, quia prima divisa est vera, ut dicatur 'litteras quas scit, possibile est discere', quia posset eas oblivisci et postea eas addiscere, composita vero falsa¹ est², ut si dicatur 'istum discere litteras quas scit est possibile', id est ut sciendo discat eas, et hoc falsum. Cum ergo in prima debeat fieri divisio, in secunda fit compositio.

Littera: Sic fit paralogismus secundum compositionem si quis dicat 'possibile est nunc discere litteras quas scit'³; *nunc* nota est temporis in quo scit litteras, ut intellegatur ipsum discere litteras in illo tempore in quo ipsas scit, id est simul discat et sciat.

Vel sic formetur paralogismus ut compositio [283:128A] ex incerta vagatione huius determinationis 'nunc' sumat exordium, et dicatur sic: 'iste didicit litteras quas scit nunc, sed nihil didicit quod non sit possibile eum discere, ergo possibile est istum discere nunc litteras quas scit'. Compositio et divisio est ex incerta vagatione huius dictionis 'nunc', nam in prima intellegitur determinatio huius verbi 'scit', et tunc vera est propositio; in conclusione intellegitur determinatio huius verbi 'discere', et tunc falsa est.

Sequitur *si quidem didicit*⁴: nota est assumptionis et materia; vel secundum primum paralogismum non dicendum quod sit de paralogismo, sed est ad intellegentiam exempli, ut dicatur:

1 falsum 283.
283.

2 lectio incerta.
4 disc. 283.

3 possibile - scit lemma esse ind.

"Ideo est verum quod possibile sit istum discere litteras quas scit *si quidem* - id est *quia* - *didicit*¹ *quas scit*, id est eadem ratione qua verum est illum potuisse [illum] discere litteras quas scit cum nesci~~er~~at eas, eadem verum potest esse illum posse discere litteras quas scit si nesciat eas.

Amplius <166^a31>. Quartum est exemplum compositionis. Paralogismus talis: 'quod potest unum solum ferre, potest plura ferre; sed quicquid unum solum potest ferre, non nisi unum potest ferre; ergo quod non nisi unum potest ferre, plura potest ferre' - fallacia ex incerta vagatione huius dictionis 'solum', nam nunc potest intellegi determinatio huius verbi 'ferre', et tunc vera est, nam quod habet potestatem ferre unum solum habet potestatem ferre plura; potest etiam intellegi determinatio huius verbi 'potest', et tunc falsa, nam quod solummodo potest ferre unum non potest ferre plura.

Hunc paralogismum notat conclusione sua sic dicens: "Supradicti paralogismi fiunt secundum compositionem, *amplius*, id est *praeter illos*, paralogismus quo infertur *quod unum solum potest ferre plura potest ferre*". Et est iste paralogismus et praecedens in quarto modo communiter paralogizandi secundum compositionem et divisionem ex incerta cuius dictionis vagatione.

Si sit in littera *quod unum solum potest ferre plura posse ferre*, eodem modo formabitur paralogismus quo aliquis priorum et omnes erunt communes tam compositionis quam divisionis.

c.4 166^a33

SECUNDUM DIVISIONEM. Quia semper divisio comitatur compositionem, merito post compositionem fallaciae secundum divisionem² supponit³ executionem. Sed quoniam quid sit divisio, quot modi paralogismorum secundum divisionem<m> sufficienter determinavimus, liceat amodo litterae insistamus.

---

1 dis. 283.

2 divisionis 283.

3 *vel* supponet 283.

Continuatio: Secundum compositionem sunt praedictae orationes, *sed secundum divisionem* sunt huiusmodi orationes *quoniam*¹ *quinque sunt duo et tria et quinque sunt paria et imparia*. In his ex praedictis manifestissimus apparet divisionis paralogismus, quare ut supra docuimus assignetur paralogismus et compositionis phantastica divisio.

et maius. Tertium exemplum de eodem et in eodem modo. Paralogismus talis est: 'quicquid tantundem est alicui, eidem est aequale; sed quicquid est maius aliquo, est tantundem eidem et adhuc amplius; ergo quicquid est maius aliquo est ei aequale'. Fallacia divisionis est in assumptione, nam coniunctim intellecta, id est ut rerum intellegatur compositio² ut terminorum, vera est; divisim vero falsa. Et hic est paralogismus quo probatur quoniam *maius est aequale*, et secundum divisionem.

Sicut de compositione agens aliud docuit compositionem significare et aliud divisionem, ita et hic idem et eadem de causa astruit de divisione, quasi diceret: "Merito separavi divisionem a compositione, quia *eadem oratio composita et divisiva*, id est *per compositionem et divisionem intellecta*, *non idem semper*³ significat." Nec nos conturbet quod dicit "eadem oratio divisa et composita": concedimus enim quod aliqua oratio quae divisim intellegitur, eadem et coniunctim intellegi potest, ut 'quinque sunt duo et tria': ecce haec propositio, sive divisim sive coniunctim intellegatur, eadem semper erit propositio, quamvis varietur significatio; potest tamen sic dividi quod sit alia propositio quam sit quando intellegitur composita tet divisa similiter et si componatur similiter *f[il]et alia*.

Nota ergo eandem oratione<m> compositam et divisam intellegi posse, nullam tamen compositam et divisam esse, nisi sic intellegatur: 'haec oratio est composita et divisa' id est 'fit in tali materia vocis quod sic `terminis' variatis fiet divisa, sic vero composita', ut 'possibile est sedentem ambu-

1 quoniam *lemma esse non indic.* 283.
idem semper *lemma esse non indic.* 283.

2 nescioquid 283 a.c.

3 non

lare'. In tali autem materia vocis potest fieri quod etsi termini non possint variari, tamen et composita et divisa potest intellegi quantum ad sensum, ut 'omnes apostoli sunt duodecim': si intellegatur 'omnes' simul, composita; si divisim, divisa.

At tamen multi ex hoc loco in errorem ducti sunt eandem orationem habere compositionem et divisionem putantes atque dicentes compositionem habere multiplicitem et divisionem similiter. Contra quos hoc potest induci: Compositio una multiplicitas, et divisio alia - quia hoc dicunt - sed eadem oratio est composita et divisa, ergo illa quadruplex est in sensu, duae enim multiplicitates quadruplicitem generant. Item: haec est composita, ergo non est divisa, - ab oppositis. Item: ut dixit Auctor¹ ad compositionem² solvendum est per contrariam³, +sed+⁴ per divisionem; ergo compositio et divisio in eadem non sunt aut contraria in eodem sunt. Item: haec oratio plura significat et non secundum partem, ergo secundum se totam, ergo est amphibola. Item: si dicat quod compositio et divisio non sunt duae sed una multiplicitas, tunc oratio composita et divisa secundum utramque unum significat, ergo secundum utramque est una, quare non est multiplex secundum aliquam illarum sed secundum illas duas, quare paralogismus illarum est et neutrius. Item: alia est dictionum ordinatio secundum compositionem [283:128B] et alia secundum divisionem, quare alia et alia constructio, quare et alia et alia oratio. His rationibus quod nulla oratio quae composita est divisa est <***>⁵ +Ill.. autem rationes quod habent+ ut supra exponimus; vel sic: *eadem oratio composita et divisa* id est *e a d e m v e r b a e t d i c t i o n e s c o m p o s i t a e e t d i v i s a e* idem significant (nec aliena est haec nostra expositio, multotiens enim Aristoteles dicit orationem ipsa verba) - ut prius, ambo autem plura, id est oratio composita ex ambobus.

¹ Arist. SE c. 23 179^a11-13.   ² non add. (et exp.?) 283.   ³ contrarium malim coll. Arist. l.c. ("per oppositum erit solutio").

⁴ scilicet scribendum esse videtur.   ⁵ probatur vel sim. desideratur.

ut ego posui: exemplum istud tantum diversitatem indicare habet quam faciunt eadem verba composita et divisa, aliud enim est si dicam 'te entem servum posui liberum', aliud si dicam 'te entem liberum posui servum', et hoc est quasi diceret: "Eadem oratio divisim intellecta et composite aliud et aliud habet significare *ut* haec oratio '*posui te servum entem liberum*',¹.

Et quinquaginta <166^a37>: Aliud est exemplum de eodem, aliud enim est dicere 'centum'² virorum, id est de numero centum virorum divus Achilles reliquit <quinquaginta' et aliud est dicere 'quinquaginta virorum, id est de numero quinquaginta virorum, divus Achilles reliquit>³ centum'. 'Divus' dicitur vel quia filius divae vel 'quia' dives erat. Unde imperatores apud veteres divi appellabantur.

Ex his manifestum quoniam aliud significat⁴ oratio divisim intellecta, aliud coniunctim, et ubi vera est compositio, falsa est divisio, et sophisma divisionis non compositionis et econverso, fallit enim falsitas, sed numquam veritas. At tamen non ubicumque vera est compositio falsa est divisio nec econverso; contingit enim simul utramque veram esse, ut haec: 'quattuor sunt aliqua <***' et> 'grammaticum et musicum'⁵ et currentem possibile est moveri'; sic utramque contingit falsam esse ut 'quattuor sunt duo et tria'. Et haec de compositione et divisione dixisse sufficiat⁶.

c.4 166^b1

SECUNDUM ACCENTUM. Quinto loco agit de accentu. Videndum igitur quid sit accentus, quid fallacia secundum accentum, quot modi sint parallogismorum et quo modo agat de accentu.

1 entem liberum *scripsi*: endi 283.   2 centum *scripsi*: spat. vat. 1-2 litt. +tm 283.   3 *Quae supplevi exempli gratia suppleta esse intellegas.*   4 sig² 283.   5 *vel grammatica et musica* 283.   6 spat. vac. XXIV linearum post hoc verbum reliquit 283.

Cum igitur a grammaticis¹ dicatur accentus in communi sermone vocis modulatio, hoc in loco accentum indistinctionem scripturae vel prolationis dicimus.

Fallacia vero secundum accentum est deceptio proveniens ex indistinctione scripturae vel prolationis. Dupliciter autem accidit falli ex hac fallacia, vel ad alterum disserendo², ut in vocis prolatione, vel secum considerando, ut in scripti inspectione. Rarius tamen in prolatione, frequentius in scripti inspectione; nam paucissima sunt quae prolata non differant secundum accentum, sed in multis ambigua est scripturae repraesentatio; propter quod non est idoneum in oratione secundum accentum uti deceptione, in scriptis autem et poematibus contingit hoc facilius, unde sophistis hic locus minus est utilis.

Sunt autem quattuor modi paralogismorum secundum accentum: duo in locutione et duo in scripto.³

Primus igitur modus est [283:128C] quando gravem pro acuto facimus accentum vel econverso, ut 'omnes iustos viros oportet pendere, sed isti sunt iusti viri, ergo oportet istos pendere', nam primo gravatur, secundo acuitur. Et nota hic circumflexum sub acuto poni.

Secundus modus est quando duos pro uno facimus vel econverso, ita ut incertum sit utrum dictio vel dictioni similis oratio proferatur, ut 'quicquid⁴ <est> quies verum est quietem esse, sed tu es qui es, ergo verum est te quietem esse', nam 'quies' vel nomen est sub uno accentu vel oratio sub duobus. Simile est 'verum est <te> esse mecum, ergo tu es mecus⁵'. Item: 'tu loqueris cum aliquo in mundo, ergo aliquis immundus loquitur' et cetera. Item: 'tu eris crassus, ergo in crastina die eris sus', et: 'si hoc est bissus⁶, hoc est duabus vicibus sus'.

Tertius modus, qui est in scripto primus, est quando eadem scriptura quasi aequivoce se habet ad duas dictiones, ut

---

¹ De usu grammaticorum a dialecticorum distincto vide etiam Fallacias Parvipontanas, ed. De Rijk, LM I. 583.   ² ducendo 283.   ³ De modis paralogismorum, cf. Fallacias Parvipontanas, ed. De Rijk, LM I. 584-5.
⁴ quies 283 a.c.   ⁵ id est moechus.   ⁶ id est byssus.

quando haec dictio 'queritur' scribitur; significat enim 'queritur'¹ et quaestionem et querelam, fallitque nonnumquam secum considerantem.

Quartus modus, qui est in scripto secundus, est quando eadem [eadem] scriptura quasi aequivoce se habet ad unam dictionem et ad unam orationem; ut si scribatur 'metuo'², dubium est utrum una oratio repraesentetur an dictio, et similiter 'milesi'³.

Quintus modus videtur addi posse, ut quando ex indistincta prolatione dubium fit utra duarum orationum proferatur, ut 'quicquid est semper est'; secundum quod plurimos modos compositionis et divisionis continet accentus, omnis⁴ deceptio ex indistincta prolatione potest dici secundum accentum fallacia.

Agit autem de hac fallacia non paralogismos nec paralogismorum materiam, ut in aliis, supponendo, sed huiusmodi fallaciae usum dialecticis non esse idoneum docendo, quia non disserendo ad alterum sed potius secum considerando vel scribendo accidit secundum accentum falli.

Continuatio: Tales paralogismi sunt secundum divisionem, *sed non est idoneum dialecticis* id est ipsi dialectici non sunt prompti ad faciendum orationem, id est paralogismum, *secundum accentum*, ut constituent fallaciam in accentu, non est, inquam, idoneum *in his quae sine scriptura*, id est in prolatione, quia extra scripturam non potest facile paralogizare⁵ secundum accentum. Nota: non dicit 'non oportet', 'non contingit' "dialecticis facere" et cetera, sed quia nimis est patens fallacia, dicit quoniam non est "idoneum" in his paralogizare; *in scriptis*⁶ autem magis: potest enim quis facilius decipi in scriptura quam in voce, nam in voce discernimus accentum, in scriptura

---

1 *id est quaeritur et queritur* (cf. Boethii Divis. PL 64:890C). 2 *id est metuo et me tuo* (exemplum ex Arist. SE c.4 166^b3-6, trl. Boethii).
 3 *id est mi Lesi et Milesi*; vide Martiani Capellae Nuptias.... V.462, p. 230 Dick. 4 *in verbis secundum quod - omnis lacunam vel aliam corruptelam latere suspicor.* 5 potest <quis> facile paralogizare vel sim. scribendum esse videtur. 6 vel scripturis 283.

autem minime, et similiter in poematibus, id est in carminibus et scriptis poetarum¹.

Ut metuo: Exempla supponit latina quia graecorum translatio idem non ostenderet apud nos; nec labores de sensu, sed tantum qualiter secundum accentum varientur exempla nosse sufficiat. Est autem tale primum exemplum, ut *'metuo longas pereunte noctes Lydia dormis'*: istud dupliciter intellegi potest, scilicet ut *tuo* sit ablativi casus et secundum hoc sic legatur: *'me tuo*, scilicet qui sum tuus, *me* dico *pereunte* et cetera', et ita unumquodque sub uno accentu <potest> proferri; unde si sub uno accentu proferantur, locum habet fallacia. Potest etiam sic intellegi quod *ô*, *tu* duae sunt dictiones, ut sic legatur: *'ô Lydia tu dormis noctes me pereunte'*, et ita sub tribus accentibus proferri potest; vel: *'ô noctes'*, et tunc iterum sub duobus; vel: *'metuo'*, et tunc sub uno accentu proferenda est.

Heu: Aliud exemplum est, et hoc est et *'heu quianam'* etc. Potest hoc sic intellegi ut *'quianam'* sit una dictio, et tunc sub uno accentu profertur; vel quod sint duae dictiones, et tunc duobus, ut sic dicatur *'more peripateticorum'* dixit Aeneas *'h/eu'*, quasi diceret: *'doleo tibi Achates quia'*, id est *'cur'*, ut sit interrogativum, *'nam tanti imbri'* etc.

Ergo: Brevis supradictorum est epilogus, et per se manifestissimus, quasi diceret: Quando quidem haec sunt secundum accentum, *ergo* manifestum² etc."

Propter haec exempla non videtur liber iste compositus ab Aristotele³, nam primum exemplum ab Horatio⁴, secundum scriptum est a Vergilio⁵, quorum uterque posterior fuit Aristotele. De primo dici potest exemplo quoniam non sumptum est a Vergilio, sed ab Homero quem [283:129A] imitatur Vergilius in opere suo; sed non hoc de exemplo secundo dici potest; dicendum ergo est quod ideo latina ponit exempla quia graeca de verbo translata non idem ostenderent.⁶

1 poematum 283. 2 manifestum lemma esse indic. 283. 3 De hac observatione vide praefationem, p. XXXV. 4 oratio 283. Vide Hor. Carm. 1.35.8-9.

5 Virgilio 283 (et sic deinceps). Vide Verg. Aen. 5.13.

6 Sequitur in 283 spatium VII linearum scriptura carens.

QUAE AUTEM SUNT SECUNDUM FIGURAM. Sexto loco de sexta agit fallacia, scilicet dictionis figura, ut sexto loco in enumeratione est posita. Quae non modo veteres sed etiam multis modernorum peritissimos implicat erroribus. De hac igitur diligentius et attentius dicamus, et quid sit figura dictionis, et quid fallacia secundum figuram dictionis, et quot modis fiat, et quot modi parallogismorum, et quis modus agendi.

Est igitur figura dictionis similitudo terminationis vel appellationis aliquarum dictionum, ut 'dictio' verbale sit a 'dico -cis'. Vel sic: figura dictionis nihil aliud est quam terminatio ipsius secundum quam dicitur formari, in '-io' ut 'visio', vel in '-re' ut 'legere', et similia.

Fallacia vero secundum figuram dictionis est deceptio proveniens ex simili terminatione; et hoc in tribus accidit, scilicet in generum transmutatione, numerorum transpositione et praedicamentorum commutatione; et in unoquoque istorum dupliciter, vel scilicet quando diversorum generum voces per similitudinem dictionum reducimus ad unum commutando masculinum in femininum vel econverso, vel neutrum in alterum horum et econverso, vel quando non idem similiter interpretamur proponendo secundum unum et assumendo secundum alterum putantes dictionem aliud designare quam designet, quod totum manifestabitur in sequentibus; similiter dico de numerorum transpositione et in praedicamentorum commutatione, nam diversos numeros in unum reducendo vel diversa praedicabilia ad unum praedicamentum vel non similiter interpretando hoc modo agimus aut illo.

Sit igitur primus modus parallogizandi secundum figuram dictionis quando diversa genera in unum reducimus ex similitudine terminationis aliquarum dictionum, ut 'tempus et locus similiter dicuntur, sed tempus est neutri generis, ergo locus'; similiter 'genus, Venus et Rhenus'¹. Ecce diversa genera ad idem reducimus per similem terminationem decepti putantes quoniam eiusdem generis sint quia eiusdem terminationis.

---

¹ renus 283.

Secundus modus est quando diversos numeros ad eundem propter similem terminationem dictionum, ut 'tempora et ancora similiter terminantur, sed tempora pluralis numeri, ergo ancora'. Similiter 'ancora et scriba' et 'tempora et scriba'. In his ut in ceteris ex simili terminatione est deceptio.

Tertius modus est quando praedicamenta commutamus ex simili terminatione dictionum, ut 'secari et operari¹ similiter terminantur, sed secari est pati, ergo operari'. Similiter 'visibile et laudabile similiter dicuntur, sed visibile est quod potest videri, ergo laudabile quod potest laudari'.

Quartus modus est quando commutamus hoc aliquid in quale quid vel econverso ex simili dictionum terminatione, ut 'hoc nomen 'homo' et hoc nomen 'Cicero' similiter terminantur, sed si hoc nomen 'Cicero' significat hoc aliquid, ergo hoc nomen 'homo''. Similiter: 'filius et Tullius, sed filius quale quid, ergo Tullius', vel econverso, nam quia sic est in propriis, videtur esse in appellativis. Unde Aristoteles dicit² "omnis substantia videtur hoc aliquid significare, in primis quidem verum est, in secundis autem videtur sub appellationis figura"; appellativa enim numero, genere, terminatione et multis aliis conveniunt cum propriis, ideoque quod sequitur in propriis videtur etiam sequi in appellativis.

Hi autem paralogismorum modi magis per se considerantem quam ad alterum decipiunt; unde quia ad alterum consideratio est per orationes, quae vero per se est per ipsas res, in re videntur esse huiusmodi paralogismi. Non³ provenit, quia in dictione est haec fallacia, et [haec] ex similitudine dictionum quislibet istorum paralogismorum nascitur. Similitudo autem dictionis est proprietas dictionis, quare et secundum dictionem erunt omnes isti paralogismi.

Quintus [283:129B] modus est quando interpretamur unum⁴ genus per aliud, ut masculinum per femininum vel neutrum, vel ut si dicam 'omne hinnibile est equus, sed equa est hinnibile'⁵, ergo equa est equus': hoc femininum 'equa' per hoc masculinum

1 uri 283 a.o.   2 *Arist. Cat. c.5 3^b10-14.*   3 nam 283.   4 unus
283.   5 hinnibilis 283; cf. *Anon. Aurel. II, CIMAGL 16 (1976) 67.*

'equus' interpretatur, et est fallacia secundum figuram dicti-
onis secundum hunc terminum 'hinnibile'; nam quia sub eadem
vocis terminatione supponitur equo et de equa praedicatur, vi-
detur alicui quod hoc genus per illud possit interpretari,
quod esse non potest; nam cum dico 'omne hinnibile est equus',
ibi principale significatum huius termini 'equus' praedicatur,
scilicet quaedam species, cum vero dicitur 'omnis equa est hin-
nibile'¹ sexus femininus subicitur, et ideo non potest concludi
'equa est equus'; cum enim 'equa' non sit imposit[iv]a nisi ad
significandum sexum femininum, non ei adiungitur 'equus' nisi
ut designet quoniam res feminini sexus est res masculini, quod
quidem falsum est; inest² itaque fallacia secundum figuram dic-
tionis, quia scilicet in eadem terminatione 'hinnibile' subici-
tur equo et praedicatur de equa, et ita videtur unum genus per
aliud exponi. Potest³ et hoc bene et non bene fieri nam si va-
riando terminationem⁴ varietur genus⁵, minus deciperet, ut 'om-
ne universale praedicabile de pluribus, sed haec oratio est
universalis, ergo praedicabile de pluribus', et 'omne album
coloratum, sed omnis homo albus, ergo coloratum', non enim ab
omnibus conceditur <quod> homo sit coloratum. Quando autem
re<m>anente⁶ terminatione variatur genus, latet secretius et
effectum habebit facilius, ut 'omne quod verum est' esse
necessarium est necessarium, sed verum est hunc syllogismum
esse necessarium, ergo hic syllogismus est necessarium'. Item:
'quicquid est album est coloratum, sed verum est hunc hominem
esse album, ergo hic homo est coloratum'⁷. Item: 'omnis <homo>
est unus homo, sed haec mulier est homo, ergo unus homo'. In
his omnibus fallacia ex figura dictionis est, nam secundum
unum genus proponentes et secundum aliud assumentes non idem
similiter⁸ interpretamur, ut in prima propositione sumitur hoc
nomen⁹ 'homo' secundum masculinum genus, in secunda vero in
eadem terminatione sumitur feminini generis, et ita non idem
similiter interpretatur, cum tamen idem putatur ex similitudine.

1 hinnibilis 283. 2 lectio incerta.
283. 5 terminatio add. et exp. 283.

7 albus 283. 8 simpliciter 283.

3 posse 283 a.c. 4 genus
6 reanente vel manente 283.

9 hoc nomen: lectio incerta.

Sextus modus est quando unum numerum interpretamur per alium, ut universalem convertentes in singularem vel econverso secundum unum proponendo, secundum alterum assumendo. Contin- git autem et hoc bene et non bene facere, nam si fiat cum com- mutatione terminationis minus latet, si in eadem terminatione magis. In eadem terminatione et melius ut 'si quid est alba est plura, sed haec res est alba, ergo plura': ecce <in> his fallacia secundum figuram dictionis in numerorum transmutatio- ne, nam 'alba'¹ in prima propositione pluralis numeri est et antecedit ad 'plura', in secunda vero praedicatur 'alba' de hoc termino 'res', sed in singulari numero, et in numeri mu- tatione non idem similiter interpretatur, et ita ibi quaedam est phantasia multiplicitat², quod idem significat 'alba' in prima et secunda³, et videtur illatum ac- cidere ex praemissis cum non accidat. Simile huic est 'omnis res est aliqua res, sed hic populus est res'³, ergo est aliqua res'. Item: 'omnis differentia est aliquid, sed quaelibet duo sunt differentia, ergo quaelibet duo sunt aliquid'. Item: 'So- cratem legere et Socratem disputare significatur hac proposi- tione "Socrates legit et Socrates disputat", sed aliqua sunt Socratem legere et Socratem disputare, ergo aliqua significan- tur hac propositione'. Minus autem latet haec fallacia si cum commutatione terminationis fiat numerorum transpositio⁴, ut 'omne animal est rationale vel irrationale, sed haec sunt ani- malia, ergo sunt rationalia vel irrationalia' et 'quicquid praedicatur de pluribus differentibus specie est genus, sed hae duae species homo, asinus praedicantur de pluribus dif- ferentibus specie, ergo sunt genera'. Item: 'quicquid est ho- mo habet unum caput, sed hi duo homines sunt homines, ergo ha- bent unum caput'.

Septimus modus est ex commutatione praedicamentorum, quan- do unum proponentes secundum aliud assumimus, velut si dicam 'quicquid tibi dabam, hoc habebam; sed unum solum tibi dabam; ergo unum solum habebam', quod non accidit; nam cum dico 'quod

¹ nam alba: n̄ alba 283.
scribendum aut cogitandum.

² lectio incertissima.

³ res <publica> aut

⁴ fort. transmutatio scribendum.

dabam' substantiam propono, id scilicet quod dabam, cum autem assumo 'sed unum solum tibi dabam' non assumo quid sed quomodo dabam, [propter quod] commutato praedicamento; unde non accidit, videtur tamen accidere propter figuram dictionis, nam¹ cum 'in' prima propositione 'dabam' ex adiuncto habet significare substantiam ad substantiam pertinere, et quid dabam indicare, et in secunda in eadem terminatione ponatur, putatur eodem modo significare substantiam et substantiam² indicare, cum tamen aliud et aliud ex adiuncto significat, nam quantum³ vel modum dandi designat. [283:129C]

Non enim⁴ ita simpliciter intellego⁵ fallaciam secundum figuram dictionis in praedicamentorum commutatione, ut ubicumque proponitur quid et assumitur quale vel aliquid aliorum praedicamentorum adsit fallacia secundum figuram dictionis in commutatione praedicamentorum, nam praedicamenta commutando licet necessario quando<que> syllogizare vel paralogismum⁶ secundum accidens constituere, ut 'quicquid heri fuit hic intus hodie est, sed quidam homo albus heri fuit hic intus, ergo quidam homo albus est hic intus' secundum accidens est, et non secundum figuram dictionis, quia non eadem dictio ex diversis adiunctis ad diversa praedicamenta refertur. Tunc enim dico fallaciam secundum figuram dictionis orationi accidere in praedicamentorum commutatione, tunc inquam, et non aliter, quando eadem dictio in oratione posita ex diversis adiunctis ad diversa praedicamenta habet referri, qua mediante locum habet fallacia secundum figuram dictionis in commutatione praedicamentorum; nam cum in una oratione cum aliqua dictione adiuncta ad aliquod praedicamentorum refertur, in eadem terminatione cum alia posita ad idem videtur referri praedicamentum, cum tamen ad aliud pertineat. Ut cum dicitur 'quod dabam tibi habebam', ecce hoc verbum 'dabam' cum hoc adiuncto 'quod' ad substantiam pertinet; cum autem dicitur 'sed dabam unum', non ad idem pertinet praedicamentum, sed ad [ad] aliud, ut ad quomodo dare.

1 n (= non) 283. 2 si pro hoc 'substantiam' 'quid dabam' scripserimus, fortasse cruces tollere licebit, sed vereor ne gravior corruptela lateat.

3 vel qualiter 283.

4 autem malim.

5 i(n)t(e)llo 283.

6 e syllogismum correctum vel vice versa 283.

Videtur tamen propter figuram dictionis, et est haec fallacia secundum figuram dictionis. Similiter in similibus, ut 'quidquid habuisti et non habes amisisti, sed decem digitos habuisti et non habes, ergo decem amisisti'. Item: 'quicquid heri vidisti modo vides, sed heri vidisti me currere, ergo hodie vides me currere'. Item: 'nihil dedisti nisi quod habuisti, sed haec¹ cito dedisti² ergo cito habuisti³'. Item 'qualiscumque es heri fuisti, sed es qualis est Plato, ergo ~~theri~~⁴'.

Octavus modus quando commutando hoc aliquid in quale quid vel econverso non idem similiter interpretamur, hoc aliquid [†]proponens[†] quando de aliquo determinate habetur intellectus, quale quid quando de aliquo indeterminate. Hoc aliquid in quale quid \commutamus/ ut 'hoc argentum valet plus hoc auro, ergo argentum valet plus auro' - 'habet hanc terram in Gallia, ergo terram'. Fallacia secundum figuram dictionis ex eo quod <quia cum> hoc adiuncto 'hoc' significat haec dictio 'aurum' aliquid determinate, putatur et eodem modo per se. Item: 'tu nihil es quod sit asinus, sed tu es animal, ergo asinus non est animal'. Quale quid in hoc aliquid ut 'homo est hic, homo est Romae, ergo \quod/ est hic est Romae'. Nam prius proponitur quale quid, postea assumitur hoc aliquid. Item: 'numerus crescit ergo hic vel alius'. Item: 'dies crescunt, ergo hi vel alii'; 'promitto tibi equum, ergo hunc vel illum'; 'dico hominem currere, ergo hunc vel alium'. In his omnibus quale quid commutatur in hoc aliquid.

Hi igitur octo modi sunt paralogismorum⁵ secundum figuram dictionis et sufficienter assignati. Si quis tamen hos modos in extrema velit resolvere, centum et decem⁶ modos posset invenire, nam considerando quotiens numerum in alium, sed etiam genus in genera, praedicamentum in praedicamenta, hoc aliquid in quale quid vel econverso, transmutare contigerit, huius rei veritas minime latebit incognita.

1 vel hic 283. 2 vel dedit 283. 3 h. 283. 4 aut <et> heri (cf. *Fallacias Parvipontanas*, ed. De Rijk, LM I.590) aut heri <Plato fuisti> scribas. 5 paralogismorum post figuram dictionis 283 a.e. 6 qua ratione computandi usus noster CX potius quam C modos invenerit perspicere nequeo.

Litterae amodo insistendum. hoc cognito quoniam breviter¹ exemplificando de his est² agit² Aristoteles dicens: "Praedictis de causis accidunt orationes praedictae, *sed illae quae sunt secundum figuram dictionis* <166^b10> id est quae accidunt secundum hanc fallaciam quae dicitur figura dictionis, illae, inquam *accidunt*, id est fiunt, *quando non idem similiter interpretatur*", id est quando aliqua dictio seu oratio³ non eadem sed dissimilis eodem modo exponitur quo et alia quoniam eiusdem terminationis sunt. Notitia et quasi descriptio est fallaciae secundum figuram dictionis, quasi diceret: "Quando aliquis diversas dictiones similiter interpretatur reducendo eas ad idem genus vel numerum vel praedicamentum eo quod similiter dicuntur quantum ad vocem, accidit fallacia secundum figuram dictionis". Nota passive hic dicitur "interpretatur"; in quibusdam codicibus invenitur "interpretamur", quod magis grammaticae dictum est.

Ostendit per exempla quando non idem similiter interpretamur, dicens: *ut*⁴ quando aliquis interpretatur *masculinum femininum*, ut in exemplis manifestum⁵ <est>, *vel femininum in masculinum*, ut ostensum est in exemplis, *vel rursum* - subiungit de commutatione praedicamentorum⁶, et hoc est *vel*⁷ *rursum* accidunt orationes secundum figuram dictionis quando *quale quantum* interpretamur⁸, - id est *rem huius praedicamenti rem illius praedicamenti*, et sic de ceteris quae sequuntur - *et alia*, id est quando alia, ut ubi et ad aliquid et alia, interpretamur, *ut determinatum est*: nunc, scilicet, de istis; vel⁹: *ut determinatum est prius*, scilicet in libro Praedicamentorum, et hoc dicit quantum ad appellationes ipsorum praedicamentorum, quas ipse ibi ponit, ut 'ad aliquid', 'ubi', 'quando', 'habere'

1 br. 283.   2 ag. 283.   3 vel omnino 283.   4 ut lemma esse non indic. 283.   5 manif. 283.   6 vel praedicamenti 283.   7 et 283.
8 interpretamur lemma esse indic. 283.   9 vel lemma esse indic. 283.

- sic determinatum est ibi; vel si<c>: *prius*¹ id est i n p r i m o l i b r o T o p i c o r u m² ubi decem genera praedicamentorum distincta sunt; et secundum hoc liber iste pars Topicorum videtur esse.

Est enim. Dico quod commutantur res praedicamentorum [283:130A] figuram dictionis quia *est*, id est c o n t i n - g i t , aliquem *significare*, id est f a c e r e v i d e r i s i g n i f i c a r i , d i c t i o n e aliqua - id, inquam, contingit significare *quod non est eorum quae sunt facere* id est q u o d n o n e s t d e n u m e r o a c t i o n u m - id, inquam, contingit significare *velut sit eorum quae sunt facere quid*, id est u t s i t d e n u m e r o a c t i o - n u m ; ut sit dicere: propter similem figuram dictionis quod non significat agere videtur significare agere; quod ostendit exemplo: *ut vigere similiter dicitur figura dictionis*, id est s i m i l e m h a b e t [significationem] f i g u r a t i - o n e m *ei quod est secare vel aedificare*, id est videntur idem significare per similem figurationem *quamvis hoc <qu>idem*, id est v i g e r e , *indicat*, id est s i g n i f i c e t , *quale quid*, id est q u a l i t a t e m , *et* - i d e s t - *affectum*³ *quoddammodo*, id est qualitatem quae quasi affectio est, *illud autem*, id est *secare et aedificare*, significet *facere quid*, id est q u a n d a m a c t i o n e m . *Eodem autem modo et in aliis praedicamentis.*

Ergo <166^b20>. Transitus ad paralogismos extra dictionem expedit se de illis qui⁴ in dictione sunt. *Ergo*: quasi diceret: "Quando quidem sufficienter actum est de fallaciis in dictione, si quis velit redarguere secundum dictionem, ad hos⁵ locos redeat, nam⁶ *redargutiones* - o r a t i o n e s r e d a r g u e n t e s - *secundum dictionem* sunt ex his *locis*", scilicet aequivocatione, amphibolia, compositione, divisione, accentu, figura dictionis, quas causas⁷ "locos" appel-

1 ibi - prius: 1 4 sup? 283. 2 praedicamentorum 283, *sed agitur de Arist. Top. 1 c.9.* 3 effectum 283. 4 quae 283. 5 hoc 283.
6 nam *lemma esse indic.* 283. 7 *lectio incerta.*

lat quoniam sicut ad¹ locum ...² percurrimus³ cum aliquem secundum dictionem paralogizare volumus, quod consonat ei quod supra dictum est⁴, scilicet "unus locus est aptissimus per nomina". Et haec de fallaciis in dictione sufficiant.

c. 4 166^b 21

EORUM VERO QUAE EXTRA. Quod dictum est superius⁵ memoriter retinendum censemus: quosdam scilicet paralogismos esse in quibus non ex rerum natura, sed in locutione est deceptio, item in quibus non ex locutionum natura, sed in ipsis rebus est deceptio, qui nec absque ratione nec inconsiderate distinguuntur ab Aristotele. Duplex enim est consideratio, una locutionum, altera rerum dictionibus in oratione positis significatarum. Cum enim profertur propositio aliqua primo de dictionibus, deinde⁶ ipsarum significationibus, operam adhibemus, et de iunctura ipsarum in oratione utrum congrua sit vel non disquirimus, et multa praeter haec consideramus quae non ad res pertinent sed ad locutiones. Similiter suoque modo locutione audita rebus adhibetur opera. Int...⁷ enim naturam rerum considerando perscrutamur quid de quo vel quae de quibus dicantur vel quae a quibus removeantur. Sed quia tam secundum hanc rerum quam secundum illam dictionum considerationem phantastica provenit deceptio, idcirco non immerito Aristoteles locos redarguendi sophisticæ in duos modos distinxit generales, scilicet 'in dictione' et 'extra dictionem', de quorum primo cum superius egerit eum in sex dividendo species, nunc agit de reliquo prius assignando quot sint species fallaciarum extra dictionem, deinde quae sint paris⁸ numeri portionibus determinando, tertio secundum enumerationem singulas exequitur species eas describendo et de unaquaque exempla supponendo.

Continuatio: Eorum quae in dictione sunt sex species sunt, sed eorum paralogismorum qui sunt extra, id est eorum paralo-

1 nescioquid 283 a.c.   2 qui...s 283, ut videtur.   3 lectio incerta.

4 Arist. SE c.1 165^a4-6.   5 Vide pp.75 sqq.   6 lectio incerta.

7 *ἴτερος* 283.   8 lectio incerta.

gosmorum in quibus est deceptio non ex locutionis sed rerum natura, *septem sunt species*¹. Ecce quot, et ostendit subsequenter: *una est* illa quae est *secundum accidens*², id est *p r i m a* sic appellatur, de qua sicut et de aliis postea dicemus; *secunda species est in eo quod simpliciter et non simpliciter* - non simpliciter dico *s e d s e c u n d u m* *q u i d* - et hoc est *sed quo*, id est cum adiunctione aliquorum; et quorum adiunctione ostendit: *aut ubi*, ut quando bonum est in aliquo loco, non tamen simpliciter bonum; *aut quando*, ut bonum incidi quando aegrotamus³; *aut ad aliquid*, ut 'gladius iste bonus ad bellandum', non tamen simpliciter bonum⁴. Vel sic: *sed quo*, id est *s e c u n d u m a l i q u a m p a r t e m*, ut 'iste est albus dentes'; cetera non mutabunt, nam his quattuor modis fit fallacia in eo quod aliquid non simpliciter dicitur. *Tertia species est secundum elenchi ignorantiam*, [†]et sic secundum specierum enumerationis ordinem[†], de quibus suis in locis singillatim tractabimus.

c.5 166^b28

* * *⁵ [283:134A]

c.5 167^b1

QUI VERO SECUNDUM CONSEQUENS. Non observato enumerationis ordine de ignorantia elenchi et petitione principii continue tractavit hucusque; consequenter agit de fallacia consequentis, nec quare quarto loco agat de hac paralogismorum specie est quaerendum cum, nisi ordo enumerationis interrumperetur propter fallaciae quae dicitur ignorantia elenchi maiorem evidentiam, in cuius definitione facta erat mentio de principii

1 septem sunt species lemma esse non indic. 283. 2 sec. acc. lemma esse non indic. 283. 3 vel aegrotamus 283. 4 an bonus scribendum?

5 Sex imae lineae col. 130A scriptura carent; nuda sunt etiam columnae B-C et paginae 131-133.

petitione, quarto¹ loco de ipsa esset agendum, quippe cum consequens sit part accidentis, sicut dicitur².

Videndum igitur quid consequens, quid fallacia secundum consequens, quare extra dictionem dicatur, quot modi paralogismorum, quis modus agendi.

De consequente diversa diversorum sentit opinio, nam quidam dicunt tantum esse consequens propositionem quae aliam sequitur, quidam tantum praedicabile, quidam tantum propositionum significatum. Horum singuli diversis Aristotelicis inniuntur auctoritatibus, erroremque suum quo tueantur habent. Dicitur autem vero: hoc loco accipitur consequens quod aliud in eadem veritate semper vel frequenter comitatur, ut consequens hominis animal, nivis album, picis nigrum, compluti madafactum, moechi comptum, latronis errabundum, ambitiosi liberale consequens dicimus esse.

Fallacia igitur secundum consequens est deceptio proveniens ex eo quod putatur generaliter converti consequentia, quia in quibusdam terminis hoc accidit quia pares sunt termini vel sese comitantes, ut in istis quia paria sunt, scilicet 'homo', 'risibile', convertitur consequentia, ideo in omnibus similiter putatur accidere. Item quia exustio ignem semper comitatur, et ignis exustio³ est quandoque, ideo putatur generaliter accidere.

Notandum igitur quoniam tripliciter fit haec fallacia⁴, scilicet in disputatione ex convertendi consequentia, quando scilicet non observatur regula consequendi vel antecedendi. Cum enim duae sint regulae, scilicet quod si aliquis sequitur ad aliud posito antecedenti ponitur consequens, et quod destructo consequenti destruitur antecedens, si quis has pervertat secundum hanc phantasiam peccat.

Et nota quod licet aequae per ignorantiam habitudinis quae est antecedentis ad consequens, ut eius quae est consequentis ad antecedens haec fallacia proveniat, a digniori, id est a

---

1 quarta 283.   2 *Arist. SE c.6 168^b 27.*   3 exustio - exustio: exhustio
- exhustio 283.   4 <uno modo> *vel sim. addas.*

consequenti, non ab antecedenti, nomen accepit, sicut a consequenti "consequentia", non ab antecedenti "antecedentia", et propositio a praedicato "praedicativa", non a subiecto "subiectiva" dicuntur.

Secundo modo accidit in opinione ex sensu, ut cum videntes terram rore madidam vel aliunde putamus pluisse, quia pluvia quandoque comitatur madorem, mador vero semper pluviam, et cum videntes pannum boni coloris et lucidi putamus optimum esse, quoniam habere talem colorem comitatur esse bonum pannum. Sed¹ hoc potest dici propria mercatorum fallacia.

Tertio ut in persuasione ex signo, ut quia aliquis comptus sit velit quis probare quoniam adulter sit, quoniam comptum esse est signum adulterii, et ad hoc ut quis adulter sit sequitur ut quis comptus sit.

In his autem omnibus fallacia est ex conversione. In prima² eo quod converti consequentiam putamus inter antecedens et id quod ad ipsum sequitur in necessaria consequentia, quod proprie dicitur consequens. In aliis duobus eo quod quia secundum comitatur primum putamus quod primum comitetur secundum. Et sic comitans minus proprie dicitur consequens.

Extra dictionem vero proprie dicitur haec fallacia quoniam rerum dicitur haec comitatio³ vel adiunctio, non vocum, licet per voces quid cui consequatur ostendatur.

Paralogismorum autem secundum consequens quattuor sunt species, et est primus sive prima species quando ad positionem consequentis infertur positio antecedentis vel ad destructionem antecedentis sequitur destructio consequentis. Hic autem modus quia planissimus est raro decipit.

Secundus modus est quando ad positionem eius quod sequitur antecedens infertur positio consequentis vel ad destructionem consequentis destructio eius quod sequitur ad antecedens, ut 'si aliquid est Socrates, illud est hic homo; ergo si aliquid est homo, illud est hic homo'. Fit autem hoc quandoque latentius, ut 'si iste currit ipse movetur, ergo si aliquis currit ipse movetur'.

1 secundum *malim*.

2 primo (*sc. modo*) *malim*.

3 *lectio incerta*.

Tertius modus est quando ad praedicationem praedicati infertur praedicatio¹ subiecti vel ad remotionem subiecti remotio praedicati, ut 'omnis homo est animal, asinus est [283:134B] animal, ergo homo' vel 'sed nihil est homo, ergo nihil animal.

Quartus modus est quotiens ex quolibet comitantium inferimus alterum, ut, quoniam rubeus color comitatur mel, videntes fel rubeum arbitramur fel esse mel, secundum quod maxime decipitur mercatorum industria, nam aurichalcum et lithargyrea putant esse argentea. Et in rhetoricis haec accidit fallacia, ut, quia aliquis neglegit iusiurandum, concludimus eum esse avarum, et si liberalis quod ambitiosus, et si errabundus quoniam adulter.

Notandum igitur memoriterque tenendum quoniam, ut diximus, fallacia secundum consequens in tribus tota consistit, vel ex conversione \con/sequentiae in disputatione, vel ex sensu in opinione, vel ex signo in persuasione.

Restat agendi modus, qui talis est: prius docet per descriptionem sive per notitiam secundum quid sit haec fallacia, et propter quid deinde ostendit. Probat etiam a simili hanc fallaciam incidere in syllogisticis, quia incidit in opinionibus scilicet² et etiam in signis rhetoricis - vel non sit (quod melius \est/) probatio, sed triplicis huius fallaciae potestatis, quae iam praenotata est, assignatio.

Continuatio: Praedicto modo praedicti formantur parallogismi, sed parallogismus qui est secundum consequens sic fit, et hoc est *vero*, id est *s e d*, ille sophisticus *elenchus qui est secundum consequens* fit *eo*, id est *i d e o*, quod (pro *q u i a*) aliqui putant converti consequentiam aliquorum quae non convertuntur. Vere secundum hoc accidit fallacia, nam et cetera (nota constructionem) *si illud*, id est *c o n s e - q u e n s*, est³ *ex necessitate cum hoc sit*, id est *a n t e - c e d e n s*, id est si positio consequentis sequitur ad positionem antecedentis, et, id est *e t i a m*, putant et alterum esse *ex necessitate*, id est *a n t e c e d e n s*, cum

1 praedicationem - praedicatio: an positionem - positio scribendum?

2 lectio incerta.

3 lemma esse non indic. 283.

illud est, id est *c o n s e q u e n s*, id est si positio consequentis ad positionem antecedentis et positionem antecedentis ad positionem consequentis sequi putant. Per hoc quod dicit *ex necessitate* et cetera notat hic illum modum fallendi qui est secundum consequens prout consequens proprie dicitur; dicitur autem proprie illud consequens quod necessaria consequentia ad aliud sequi potest ostendi. Minus proprie autem dicitur prout de quolibet aliud comitante dicitur. Fallaciam hanc fieri secundum tale consequens, id est comitans, innuit dicens *Unde*: quia scilicet putamus quod econverso fiat comitantia quam fit. Causativum enim est istud *Unde*. Inde, inquam, *fiunt fallaciae ex sensu*, id est *s e n t i e n d o*: putamus enim videre mel quando videmus fel¹ decepti secundum conversionem consequentiae, id est comitantis. Rubeum enim *sequitur*², id est *c o m i t a t u r*, mel, et ideo quicquid rubeum, ut fel, putamus mel. Et ita ex sensu fiunt fallaciae secundum hanc speciem, *quae fallaciae sunt circa opinionem*, quia sic videmus sicut opinamur.

Vel *quae* legatur causative pro *quia*, quasi diceret: "*quae sunt*, id est *quia sunt circa opinionem*, et non secundum aliquam rationem, sed tantum secundum opinionem".

Vel sic³: *fallaciae*, id est *d e c e p t i o n e s*, *quae sunt circa opinionem*, id est falsae opiniones quae fiunt quando per visum vel aliquem aliorum sensuum comprehendimus aliquid aliter quam sit, et hoc est *ex sensu*, non quia sensus fallatur, sed quia fallitur opinio secundum sensum.

Quaestio fuit inter philosophos verine essent sensus an falsi. Dixerunt quidam quoniam sensus multotiens fallebantur, et hoc in baculo in aqua posito, qui fractus videtur licet non sit, deprehenderunt: videtur enim visus ibi falli, rem non percipiens, cuiusmodi ipsa est.

Alii dixerunt quoniam sensus numquam falluntur sed ratio secundum sensum, sensus enim vere rem comprehendit et talem qualis ipsa est, non est tamen tantae virtutis ut rem ita com-

1 mel 283.   2 sequitur lemma esse non indic. 283.   3 de hac expositione in praefatione, p. XIX, agitur.

prehensam rationi possit praesentare, et ita ratio fallitur non discernens ad plenum rei formam, et sic etiam fallitur opinio.

Quando autem huiusmodi falsae opiniones contingant [283: 134C] ex visu vel aliquo <aliorum> sensuum, et hoc secundum hoc genus deceptionis, exemplariter ostendit, et hoc est *nam* etc. Exempla per se satis sunt manifesta. *Hoc autem*, id est hanc consequentiam fieri non est necesse.

c.5 167^b8

ET IN RHETORICIS. Ostenso qualiter fiat fallacia ex sensu in opinione[m] ostendit qualiter contingit falli secundum eandem fallaciam in persuasionem ex sensu vel in orationibus rhetoricis, quod paulo post ostendet in syllogisticis.

Continuatio: Sic fallaciae fiunt ex sensu, et eodem modo, scilicet fallimur, *et in rhetoricis*, scilicet orationibus, quae orationes sunt secundum signa demonstrationes, id est argumentationes quae fiunt in demonstrativo genere causae, et¹ hoc ad laudem vel vituperium, et ex signis, id est ex coniecturis, quae quasi signa sunt. Dicit tamen Tullius² quod signum species coniecturae est. Signa autem dicimus certa indicia eventus rei, ut pallorem in virgine, cruorem in ense, pulverem in calceo. In his, inquam, argumentationibus sunt fallaciae ex adiunctis, id est ex consequentibus.

Vel aliter: In praedictis fiunt fallaciae et similiter in rhetoricis, scilicet rationibus vel actionibus, demonstrationes, id est probationes, quae sunt in illis actionibus secundum signa, id est secundum coniecturas, sunt ex adiunctis id est comitantibus.

1 et fort. exp. 283.

2 Auctor ad Herennium 2.II.3

Et in his, inquam, similiter ut in praedictis est deceptio. Quod docet exemplo, quasi diceret: "Vere in rhetoricis accidit fallacia ex coniecturis, quia aliqui, *volentes probare*¹ per signa et coniecturas *quoniam adulter* aliquis sit, accipiunt, id est *probando inducunt*, quod adiunctum est illi, ut *quoniam est compositus*, id est *comptus et ornatus*, aut *quoniam videtur errabundus*, scilicet quaerens opportunitatem accessus ad amicam". Sed non est hoc necesse *quia haec insunt pluribus*², id est *pluribus convenit esse compositos et esse in nocte errabundos*, quibus non convenit, id est *inest*, praedicatum, id est *adulteros esse*, quod dicit "praedicatum" propter conclusionem cuius est praedicatus terminus.

c.5 167^b₁₂

SIMILITER AUTEM. Ostenso qualiter ex sensu in opinione et qualiter ex signo in persuasione huiusmodi fiat deceptio ostendit qualiter ex conversione in disputatione accidat idem, ad quod ostendendum Melissi inducit rationem qua probavit mundum esse infinitum. Primo igitur quae fuerit Melissi opinio et qua ratione ad eam probandam usus sit videndum, ut qualiter huiusmodi deceptio secundum consequens eum deceperit innotescat.

Ut igitur ex verbis Aristotelis hic haberi potest dicebat Melissus universum esse infinitum, universi *s<cilicet>*³ nomine mundum appellans, infinitum vero non spatio, quia non dubitabatur de hoc, sed secundum existentiam, ut quod nec principium habuit nec finem habebit, id est aeternum. Cui opinioni

1 v.p.: volentes enim ostendere *Arist.l.c. (trl.Boethii)*. 2 *Ex hoc lem-*
mate cum sequentibus efficitur littera talis: "quia haec insunt pluribus
quibus non convenit praedicatum", *cum in translatione Boethiana legamus*
"pluribus autem haec quidem insunt, praedicatum vero non inest". *Ideo for-*
tasse melius erat "quia haec insunt pluribus, id est ... errabundos, qui-
bus non inest, id est convenit, praedicatum" *scribere.* 3 u.s.: univer-
sis 283.

consentit Aristoteles. Nam homines et alias re[m]s semper fuisse dicebat, et hanc rerum vicissitudinem nec principium habuisse nec finem habituram esse dicebat. Plato vero, sollicitior veritatis indagator¹, mundum non aeternum sed de numero genitorum esse asserebat.

Sic igitur quae fuerit Melissi opinio dictum est. Ad probandum autem mundum esse infinitum sic argumentando procedebat: 'Nihil fit ex nihilo, sed nihil erat ex quo mundus fieri posset, non enim erat nisi Deus, ergo mundus non est factus'. Nec in hoc erat deceptus, sed in eo quod sequitur: 'Si aliquid est factum, illud habet principium; ergo si aliquid non est factum, non habet principium; sed mundus non est factus, ergo non habet principium'. Ecce haec trium argumentationum comprehensio dicitur Melissi ratio, et in hac ratione, id est sic ratiocinando, ultimo argumento probavit mundum non habere principium, quod tale fuit: 'si aliquid non est factum, non habet principium; sed mundus non est factus, ergo non habet principium'; nec in ali[quo] hic est aliqua deceptio, medium autem sive secundum, quod est probatio huius propositionis, scilicet 'si aliquid non est factum, illud non habet principium' quae est maior propositio in hac ultima argumentatione, illud, inquam, tale est: 'si aliquid est factum, illud habet principium; ergo si aliquid non est factum, illud non habet principium', [283: 135A] et in hoc est fallacia secundum convertendi consequentiam, et in hoc deceptus est Melissus secundum consequens. Primum autem argumentum est quasi assumptionis, secundum ultimi probatio, et hoc est totum in littera.

Sed nota quoniam non quicquid habet principium est factum: anima enim habet principium, nec tamen anima dicitur facta sed creata. Diversa enim sunt creatura, factura, genitura sive creatum, factum, genitum. Creatura est res quae non habet principium a praeiacente materia nisi a solo Deo, ut anima. Unde dicitur: de nihilo causat Deus cotidie novas animas. Et ob hoc res creata suscipit nomen a creatore, ut scilicet dicatur creatura. Factura vero dicitur id quod per alicuius arti-

---

1 indiguator 283.

ficiū ad esse proficiscitur, ut statua et consimilia. Genitura est res quae procedit ex alia re natura adminiculante, ut animal ab animali. Improprie tamen genitum, creatum, factum, indifferenter unum pro alio ponuntur.

Continuatio: Ita in rhetoricis se habet haec fallacia, et non solum in illis, sed *similiter in syllogisticis*, id est secundum hanc deceptio fit in syllogismo, et tūt¹ ostendit exemplariter: *ut ratio Melissi - illius philosophi* [est] deceptoria est secundum hanc fallaciam, ratio dico qua probavit quoniam *universum*, id est *mundus*, est *inifinitum*, id est *aeternus* vel *carens principio*; hoc, inquam, probavit *sumens*, id est *inducens*; vel: *sumens*, id est assumptionem constituendo, ut in ultima argumentatione, hanc propositionem scilicet '*universum quidem est ingenitum*', id est *non factum*, et huius assumptionis haec erat probatio, scilicet '*si aliquid non est factum illud non habet principium*', et post sic assumebatur '*sed mundus non est factus*'; et quare sic assumpsit ostendit antequam conclusionem ostendat dicens *nam* etc., quasi diceret: "*Sumpsit mundum non esse factum, nam dicunt philosophi nihil fieri ex nihilo*"; autem, id est *sed*, *quod factum est fieri ex principio*, id est *ex praeiacenti materia*; et ita cum nihil praeesset mundo ex quo vel de quo mundus fieri posset, mundus non est factus. *Ergo*: Conclusio est, quasi diceret: "*Nihil fit nisi ex praeiacenti materia, et nihil fuit ex quo mundus posset fieri, ergo si universum non est factum*", id est si concedatur quod mundus non sit factus, necessario sequitur quoniam *universum non habet principium, quare aeternum*, et hoc est *quare infinitum*.

Nota quod in categoricis propositionibus non minus est attendendus iste modus fallendi quandoque quam in hypotheticis. Quandoque enim categoriae habent vim hypotheticarum et pro hypotheticis sunt recipiendae. †Aut etiam propter hoc† quoniam iste modus fallendi, scilicet per interemptionem subiecti, communis est fallaciae accidentis et fallaciae consequentis,

¹ vel ubi 283.

unde etiam per hoc partim probatur quod fallacia consequentis pars sit accidentis, sed de hoc alibi disseritur¹.

Non necesse. Sophisma Melissi hic determinat ostendens secundum quid accadat deceptio, quoniam scilicet non convertitur consequentia, quam convertebat Melissus secundum negationem in secunda argumentatione ad probandam maiorem propositionem ultimi argumenti, quod est huiusmodi: 'si aliquid est factum, habet principium; ergo si aliquid non est factum, non habet principium', et de hoc dicit *non necesse est* et cetera; *non enim* quasi diceret: "Vere non sequitur quod si ad primum sequatur secundum, quod propter hoc ad interemptionem primi sequatur interemptio secundi, nam, id est quia, non sequitur si omne quod factum est habet principium, quod propter hoc omne quod principium habet est factum"; et est sensus: non est necesse destructoriam consequentis huius consequentiae sequi ad destructoriam antecedentis eiusdem, huius scilicet 'si aliquid est factum, ipsum habet principium' et vere, quia non sequitur positio antecedentis ad positionem consequentis, sine quo illud praedictum non potest esse verum, quia numquam contingit in aliqua consequentia quod ad destructionem antecedentis sequatur destructio consequentis nisi ad positionem consequentis sequatur positio antecedentis.

Velut. Instantiam inducit et exemplum ad ostendendum non sic ubique converti consequentiam, quasi diceret: "Quod praedictum est non sequitur velut non sequitur 'si aliquid est febris, ipsum est calor; ergo si aliquid est calidum, ipsum febrit'", et hoc est velut non sequitur si febris est calor et calidum febrire necesse est; vel: velut non necesse est calidum febrire si febris est calor, id est quia est calor: omne enim febriens calens est, sed non omne calens febriens.

---

^b
1 Arist. SE c.6 168^b 27sq.

c.5 167^b21

QUI VERO SECUNDUM NON CAUSAM UT CAUSAM et cetera. Ordinem enumerationis [283:135B] observans sexto loco agit de sexta fallacia quae dicta est "non causa ut causa" vel "non causam ut causam ponere", quam fallaciae consequentis statim in tractatu continuat, ut scilicet hanc earum affinitatem, quoniam quodammodo altera coadiuvat alteram, innuat. Quarum familiaritatem etiam innuit cum in fine tractatus huius fallaciae sic dicens coniungit¹: "Ergo propter consequens et propter non causam" et cetera.

Quid igitur causa dicatur, et quot modis, quid etiam sit non causam ut causam ponere, quid fallacia secundum non causam ut causam [ponere], quare extra dictionem dicatur, quot modi paralogismorum, quis agendi modus primo videamus².

Causa dicitur proprie id cuius motu aliquid habet esse, scilicet generatione vel corruptione vel aliquo alio motu. Dicitur etiam aliter, sed minus proprie, causa quicquid est ex quo aliud suae veritatis evidentiam potest recipere, et hoc modo accipitur in hoc loco. Quandoque enim inducimus aliquid tamquam causam ad propositum demonstrandum, ut ex eo et alio, vel aliis, propositum demonstramus, cum tamen illud inductum non valeat ad probandum propositum, et ita, cum non sit causa propositi, quod non est causa ponimus ut causam. Tunc ergo ponimus non causam ut causam. Sed si hoc est, videtur quod omnis paralogismus in quo ponitur aliquid cum alio vel aliis non cooperativum ad conclusionem fit secundum non causam ut causam, et ita³ omnis paralogismus delinquens in forma videtur esse secundum non causam, cum in huiusmodi syllogismo praemissa non habeant efficaciam ad conclusionem. Ad quod sit solutio dicto⁴ quod ponere non causam dupliciter potest intelligi, scilicet transitive et intransitive: intransitive, ut dicatur "'iste ponit non causam' id est 'id quod non est causa'"; transitive: "'iste ponit non causam' id est 'id quod non est causa ponit causam'". Multotiens igitur ponitur non causa,

¹ *Arist. SE c.5 167^b37.*
ed. *De Rijk*, *LM* I.605-6.

² *Cum sequentibus cf. Fallacias Parvipontanas,*
³ *vel ideo 283.* ⁴ *dicō 283.*

id est id quod non est causa, quando non est paralogismus secundum non causam. Dicimus igitur quoniam paralogismus est secundum hanc fallaciam quandocumque ponitur aliquid non co-operativum ad inferendum conclusionem cum alio vel aliis quae sunt causa conclusionis, id est ex quibus potest sequi conclusio, <et> ponitur velut ex eo et illis aliis inferatur conclusio. Palam ergo quoniam non causam ut causam ponere est aliquam propositionem conclusioni cum eius causa vel causis praepondere, quae ad conclusionem nihil sit necessaria sive videatur sive non. Non enim dicitur "ut causa" quia videatur causa, sed quia conclusioni praeponebatur, quod causae est proprium.

Fallacia vero secundum non causam est deceptio proveniens ex eo quod putatur causa conclusionis quod non est.

Extra dictionem dicitur esse quia non ex voce, sed ex re est ita cum non sit¹ causa ut causa poni.

Paralogismorum autem species sunt tot quot modis contingit non causam ut causam ponere, et ideo quot modis 'hoc' contingat facere nobis sufficiat distinguere. Cum igitur omnis argumentatio sit ostensiva vel ad impossibile, his duobus modis contingit non causam ut causam ponere, scilicet in argumentatione ostensiva vel in ad impossibile argumentatione, vel ex hypothesi, quod idem est.

In ostensivis vero argumentationibus raro vel numquam decipit non causa respondentem; cum namque ex praemissis conclusioni sequatur conclusio, si non causam interrogans interposuerit, orationem respondens calumniari poterit; quare potius ob erit opponenti quam respondentem. Item, cum opponens solam velit probare conclusionem, et ea ex praemissis sequatur, non expedit illud apponere sine quo conclusionem possit habere. In his ergo est primus non causam ut causam ponendi, qui tamen raro solet decipere, modus.

In syllogismis ad impossibile deductivis frequentius et maior erit decipiendi effectus. In illis enim semper falsum ex positione respondentis est syllogizandum, et ideo semper ibi ponitur positio respondentis tamquam causa falsi. Aliquando

---

¹ ita cum non sit *fortasse corrupta*.

autem illa hypothesis non est causa falsi, at ibi ponitur tamquam causa, ex qua contingit respondentem decipi. Si enim putet positionem esse causam falsi, [283:135C] interempto falso putabit necessario interim positionem, licet hoc non sit verum. Unde et dicitur haec fallacia "non causa ut causa" eo quod id creditur causa falsi quod non est causa. Expedit autem in his non causam ponere si lateat respondentem: ex eo enim quod eam causis falsi opponens connumerat, eam esse causam falsi respondens putat, ut sic interempto falso <ut> interimenda sit positio existimat. Sed quoniam dupliciter ducitur quis ad impossibile, scilicet hypothetica et categorica argumentatione, sit¹ secundus modus paralogismorum secundum hanc fallaciam quando non causa ponitur in argumentatione quae fit ad impossibile.²

Est autem hoc facere latentius et minus latenter. Minus quidem si non causa inconiuncta sit propositionibus reliquis; tunc enim manifestum quoniam non ex hypothesis accidit falsum. Inconiuncta autem est quando nullo termino communicat cum reliquis propositionibus. Ut sit hypothesis quoniam anima et vita idem, et sic contra³: 'anima et vita sunt idem, et omne vivens est animal, omnis arbor est vivens, ergo omnis arbor est animal': ecce hic syllogizatur impossibile, nec videtur propter positionem accidere; unde, etsi interimatur illatum, non putatur et positionem propter hoc interimendam, ut sic dicatur 'sed impossibile est arborem esse animal, ergo impossibile est animam esse vitam'.

Notandum ex his quoniam alius est syllogismus ad impossibile, alius per impossibile. Syllogismus ad impossibile est quo probatur impossibile, per impossibile est syllogismus quo destructo impossibili destruitur et positio, ut in praenotato patet exemplo, in quo manifestum est impossibile non accidere propter positionem reliquis propositionibus inconiunctam.

Latentius autem fiet si positio coniuncta fuerit reliquis propositionibus, id est si communicaverit aliquo termino ad alias, ut si dicatur 'anima et vita sunt idem, vita autem con-

1 vel sic 283.
latere suspicor.

2 Sed quoniam - impossibile: lacunam in hac periodo
3 lectio incerta.

traria est morti, sed mors est corruptio, et corruptioni nihil est contrarium nisi generatio, ergo vita est generatio, quare vivere est generari': ecce impossibile, et latentius videtur ex positione accidere eo quod coniuncta sit reliquis propositi-
onibus, unde interempto impossibili videtur positio interimen-
da, ut sic dicatur: 'sed impossibile est vivere esse generari, ergo anima non est vita'; quod non accidit: licet enim non dicatur 'anima et vita sunt idem', nihilominus tamen accidit impossibile, si tantum concedantur praemissa. In his igitur, ut diximus, secundum modum paralogizandi secundum hanc fallaciam ponimus.

Tertius vero modus est quando non causa ponitur in argumentatione hypothetica quae fit per destructionem consequentis et alicuius propositionum quae praeponuntur. Nam in talibus, quotiens unum ex duobus sequitur, destructo consequente et posita altera antecedentium necessario inferimus destructoriam reliquae, ut 'si omnis homo est animal et omne risibile homo, omne risibile animal; ergo si non omne risibile est animal et omne risibile homo, non omnis homo animal'. Sed haec conversionis ratio non observatur nisi ubi quodlibet praemissorum ad conclusionem operatur. Simile autem volumus facere quotiens aliqua propositio sequitur ex coniuncta aliqua cuius altera pars non sit consecutionis effectiva, sed omnino non causa ut causa apposita, ut 'si Socrates currit et Plato sedet, Socrates movetur; ergo si Socrates non movetur et Socrates currit Plato non sedet'; sed decipit exemplum eo quod non causa apposita nihil consecutionis sit effectiva.

Ex his dubitari solet utrum tales recipiendae sint argumentationes in quibus non causa apponitur, ut 'Socrates currit et Plato currit, ergo alter istorum'. Videtur enim quod ex conversione interempta conclusione et altero posito reliquum interimitur. †Ex quibus ostenditur quod si Socrates est homo \et non est homo/ est archiepiscopus. Sed forte in talibus argumentationibus non praemittuntur plura, sed unum coniunctum; vel ut dictum est, etsi videatur, non tamen sequitur hoc, scilicet ubi non causa ut causa ponitur.† Quare in huiusmodi tertium paralogizandi modum secundum hanc fallaciam ponimus.

Dubitatur autem de hac fallacia, cum in argumentationibus incidit quae sunt ad impossibile, an in una argumentatione aut in pluribus habeat esse. Dicunt quidam quoniam non habet fieri in argumentatione, sed in tota tali disputatione; alii quod in prima argumentatione tantum habemus falli secundum non causam, in qua scilicet non causa causis connumeratur. Nos ergo, ut melius est, dicimus quoniam in prima argumentatione in \qua/ ponitur non causa et in qua concluditur impossibile, est vitium non causa, fallacia tamen est secundum consequens. Dicitur autem 'non causa' vitium illius argumentationis quia impedit ne sit syllogismus, nam oratio in qua incidit fallacia non est syllogistica. Secundum hanc autem fallaciam non fallimur, quia secundum eam non habet oratio apparentiam. Videtur autem haec oratio syllogismus secundum id quod non bene putamus converti consequentiam. Putamus enim propter hoc quod si aliqua oratio est syllogismus, ipsa habet necessitatem conclusionis, quod scilicet si aliqua oratio habeat conclusionis necessitatem, quod ipsa sit syllogismus. Quare, quia videmus quoniam conclusio in prima argumentatione ex praemissis sequitur necessario [283:136A] decepti secundum consequens eam putamus esse syllogismum, et sic in prima argumentatione secundum consequens est fallacia, et tamen eiusdem est vitium non causa ut causa. In secunda argumentatione hoc fit econverso; ibi enim est vitium secundum consequens, fallacia vero est non causa ut causa. Secundum quod ergo prima est vitiosa, secunda est deceptorio; et secundum quod prima est deceptorio, secunda est vitiosa. Secundum consequens vero in ea dicitur esse vitium quoniam talis fallacia impedit ne argumentatio sit necessaria, quando ad destructoriam impossibilis sequitur destructoria praemissae positionis, cum propter illam positionem non sequatur illud impossibile. Fallimur autem in hac argumentatione secundum non causam quia ex non causa quae praecedit in prima argumentatione habet ista¹ necessitatis apparentiam: quoniam enim non causa ad impossibile ut eius causa antecesserat putamus quod destructo impossibili positio destrui debeat. Fallimur

---

¹ habet ista: videtur haec habere 283 a.c.

ergo secundum non causam in secunda, quae tamen secundum consequens tantum est vitiosa. Sic ergo simul esse poterunt istae duae fallaciae in eadem argumentatione, sed non simul habebunt in eadem fallendi efficaciam, sed altera tantum.

Modus autem agendi de hac fallacia talis est: primo describit qualiter habeat fieri haec fallacia, deinde in quo genere argumentandi saepius contingat, tertio ponit exemplum in quo fit talis fallacia, ultimo determinat quomodo se habeant huiusmodi orationes ad syllogismum.

Ait ergo: "Praedicti paralogismi fiunt praedictis modis, sed illi paralogismi *qui fiunt secundum non causam ut causam*, scilicet secundum hanc fallaciam, illi inquam paralogismi fiunt *cum illud assumitur quod non est causa*, scilicet redargutionis, *velut propter illud fiat redargutio* id est velut sit causa quare quis ad redargutionem ducatur". Convenienter dixit *assumitur*, nam in omni disputatione ad alterum praeinterrogantur ea ex quibus probandum est propositum; quibus concessis, priusquam inferatur ex eis, sic praeinterrogata sunt recolligenda, ut si quid causa celandi propositum vel amplificandae orationis vel ornatus vel causa inductionis praeinterrogatum fuerit, nisi sola ad conclusionem efficacia 'non' resuma<n>tur; quando vero contingit quod assumatur aliquod praeinterrogatorum quod ad conclusionem non habet efficaciam velut per ipsum accidat conclusio, tunc, inquam, incidit fallacia quae dicitur non causa ut causa, et tunc vitium in assumendo, quod non erat vitium in interrogando. Ad hoc, inquam, vitium in resumendo denotandum dixit *assumitur*.

In hoc etiam quod sequitur *velut propter illud* et cetera, similiter facienda 'est' vis: aliud enim est dicere 'velut propter hoc fiat redargutio' et aliud 'velut ex hoc fiat redargutio', nam et in ostensiva etiam demonstratione accidit aliquid poni ut ex eo fiat redargutio, licet non propter illud contingat redargui; quando autem est deductio ad impossibile, quod non est causa ponitur velut fiat redargutio propter illud interimendum: ideo namque illud quod nihil attinet ad impossibile monstrandum aliis adnumeramus ex quibus accidit impossi-

bile, ut propter illud interimendum concludamus impossibile, quo impossibili interempto illud interimatur.

Accidit autem <c.5 167^b22-23>. Ostenso unde accidat fallacia ista et quare secundum hanc speciem fiat deceptio, ostendit consequenter ubi et in quibus haec fallacia frequentius sit deceptionis effectiva, scilicet in syllogismis ad impossibile.

Autem - sed - huiusmodi, id est non causam ut causam poni, id est quod aliquid ponatur causa esse alicuius cuius non est, *accidit*, id est contingit, in syllogismis deductivis ad impossibile.

Nam in his. Ostendit causam quare potius in his contingat huiusmodi redargutio quam in aliis dicens *nam in his*, id est in syllogismis ad impossibile, *necessarium est interimere aliquid ex his quae sunt posita*, id est concessum adversarii, per deductionem ad impossibile. In his enim syllogismis, scilicet qui sunt ad impossibile, semper sumimus partem adversarii, ut ex aliquibus concessis ducamus eum ad impossibile, quod videatur accidere propter illam partem quam tenet adversarius, quo destructo revertamur ad positionis destructionem, quod prius exemplis manifestius explicuimus. Et quando quidem partem adversarii ad impossibile debemus deducere, *ergo si enumeretur in necessariis interrogationibus* (non vocat eas necessarias quia veritatem semper teneant, sed quia ad conclusionem sunt utiles) - si, inquam, illis apponitur aliquid *ad quod*, id est post quod, *accidit impossibile*, id est si non causa enumeretur inter necessarias propositiones velut propter illam accidat impossibile, *saepe videbitur propter hoc fieri redargutio*, quia cogetur negare quod affirmavit eo quod inde videtur sequi impossibile.

Sed quid est quod dicit Aristoteles propter ipsum ex quo sequitur impossibile videri redargutionem saepe fieri, si idem inter necessarias propositiones enumeretur, cum ipsum illius impossibilis per se sit effectivum? Verius enim dicere posset propter illud fieri redargutionem quam videri fieri. Ideo sic exposuimus: [283:136B] *si aliquid ad quod*¹, id est post

¹ si ... ad quod *lemma esse non indic.* 283.

q u o d concessum, aliis quidem interrogatis et concessis et cetera.

Vel aliter: *ad quod*: id est e x q u o *accidit impossibile*, id est v i d e t u r a c c i d e r e c u m t a - m e n n o n a c c i d a t , *videbitur* et cetera.

Vel aliter verum¹, ut non mutetur continuatio: *ergo si in necessariis interrogationibus* id quod non est causa *enumeretur*, id est i n t e r n e c e s s a r i a s i n t e r - r o g a t i o n e s , *ad quod*, id est a d q u a s n e - c e s s a r i a s i n t e r r o g a t i o n e s , *videbitur fieri redargutio propter hoc*, id est p r o p t e r n o n c a u s a m , id est gratia illius non causae videbitur sequi impossibile per quod eadem² postea destruat.

Vel aliter: Si inter necessarias interrogationes enumeretur illud *ad quod sequitur impossibile*, id est si proponatur aliqua propositio³ ex qua ex necessitate sequitur impossibile proposita simul positione quae tamquam causa sumpta est, propter hoc id est i d e o , *videbitur fieri redargutio*⁴, id est oppositae propositionis quae iam negata erat probatio.

c.5 167^b27

UT QUONIAM. Primo quando et quare, secundo in quibus frequentius haec incidat fallacia dictum est, consequenter idem exemplo declarat dicens *ut* quasi diceret: "Propter hoc videtur redargutionem fieri, si positio inter necessarias propositiones connumeretur, *ut quoniam idem non est anima et vita*, id est ut haec redargutio videtur sic accidere quoniam anima et vita non sunt idem.

Variae et dissidentes erant philosophorum sententiae de anima. Ut enim habetur ex Macrobio⁵ quidam eam esse aerem, quidam ignem, alii sanguinem dicebant; alii vero vitam, nec

1 *lectio incerta.* 2 idem 283 a.c. 3 *vel* positio 283. 4 videbitur fieri redargutio *lemma esse non indic.* 283. 5 Macrobius, *Com. in Somnium Scipionis* 1.14.20.

sine ratione, id enim solum anima dicendum ex quo vivitur, sed ex vita vivitur, ergo anima vita est. His alii contrarium sentiebant qui opinionem istam interimere conabantur argumentatione tali: 'mors et vita sunt contraria, mors est corruptio, sed corruptioni nihil est contrarium nisi generatio, ergo vita est generatio, ergo vivere est generari'. Alii hanc argumentationem aliter satis convenienter formant, sic scilicet: 'generatio et corruptio sunt contraria, mors et vita sunt contraria, et mors est corruptio, ergo vita est generatio et vivere generari. Hoc autem impossibile, quare anima non est idem quod vita'. Quoquo modo varietur argumentatio nihil refert, quia sensus non mutatur.

Quod autem omni corruptioni generatio sit¹ contraria probat per haec duo significata 'generatio, corruptio', nam si huic significato 'corruptio' contrarium est hoc significatum 'generatio', ergo quod alicui speciei corruptionis contrarium erit generatio erit, et hoc est *nam si corruptioni generatio et cui[us]dam corruptioni et cetera.*

Non videtur sequi, velut non, si album et nigrum vel albedo et nigredo contraria sunt, ergo aliquod album et aliquod nigrum vel aliqua albedo et aliqua nigredo sunt contraria.

Ad quod dicendum Aristotelem hoc intellexisse de speciebus: haec namque eius erat consuetudo ut nomine generali cum signo particularitatis speciem denotet², sic<ut> etiam nomine speciali cum eodem signo individuum. Verum ergo est quod si corruptio et generatio sunt contraria, et cuiusdam speciei corruptionis erit species quaedam generationis contraria; et eodem modo potest haberi quod cuiuslibet; etsi tamen hoc non dicat, saltem innuit.

Mors autem est corruptio quaedam et vitae contrarium, quod est dicere: "sed mors est quaedam species corruptionis, quare³, cum vita sit contrarium morti, vita est contrarium cuiusdam speciei corruptionis; cuiuslibet autem specierum corruptionis contraria est generatio quaedam; ergo, cum non debeant plura

---

1 fit 283.

2 denotaret *malim*.

3 quia 283.

unius esse contraria, vita erit generatio." Praedicta autem ipse ponit quasi pro propositione et assumptione, et sic disponantur: 'quicquid est corruptioni contrarium est generatio, vita autem corruptioni contraria, quia morti, mors enim, ut diximus, est corruptio'. Et haec est conclusio syllogismi¹ quem tamen non format aperte, scilicet *quare vita est generatio*, sed quia hoc esse impossibile non erat, manifestius impossibile ponit *et vivere generari*; autem (id est *s e d*) *hoc est impossibile*, quia infinita vivunt quae non generantur, quare impossibilis est positio. Et hoc est *ergo anima et vita non sunt idem*, nam impossibile non nisi ex impossibili sequitur.

Vel aliter: *nam si corruptioni generatio* et cetera: istud *si* non legatur condicionaliter vel dubitative, sed temporaliter vel confirmative, quasi diceret: "Cum corruptioni contraria sit generatio et cum *quaedam generatio cuidam* [283:136C] *corruptioni*, id est *quaedam species generationis cuidam specie corruptionis*, et hoc ad expressionem, id est expressive, dictum est; *sed mors est* et cetera: cetera non mutantur.

Nota, prout iam expeditum est, quoniam in prima argumentatione fallacia secundum non causam est vitium, deceptio tamen ex fallacia consequentis provenit. In ultima argumentatione econtrario accidit.

c.5 167^b31

Non autem. Posita exemplariter argumentatione sophistica secundum hanc speciem supponit sophismatis determinationem dicens quod non est syllogizatum animam et vitam non esse idem nec fit syllogismus ad propositum: quamvis enim istud removeretur, nihilominus accideret impossibile, quia quamvis ponatur ut causa impossibilis, non tamen est. Et hoc est *non autem syllogizatum*, id est *non fit syllogismus*

---

1 paralogismi 283 a.c.

ad propositum. Vel, si *enim* habetur in littera, sic: Ista redargutio quoniam anima et vita non sunt idem dicitur accidere propter hanc fallaciam cum tamen non accidat; et vere non accidit, *enim*, id est quia, non est syllogizatum, id est non est necessario illatum hoc non esse verum etsi illud sit impossibile, nam illud non accidit ex hoc: nam idem impossibile accidit et si quis dicat animam et vitam non esse idem sed solum dicat, id est si tantummodo cetera dicat; et hoc est sed solum dicat vitam esse contrarium morti cum mors sit¹ corruptio, corruptioni autem dicat generationem contrariam.

Sed quaeritur quod praemissorum falsum sit, cum non sequatur impossibile. Dicunt quidam quod hoc 'mors est corruptio', quoniam in morientibus non est corruptio sed dissolutio. Sed videtur verius quod hoc sit falsum 'mors est contrarium vitae', cum in eodem sint.

Ergo: Quasi diceret: "Et quando quidem sumitur non causa ut causa, ergo huiusmodi orationes quae sumuntur ad hoc probandum non sunt ad hoc insyllogizatae", id est non est dicendum quod huiusmodi argumentationes syllogismi simpliciter non sunt vel quod omnino a proprietate syllogismi recedant, sed insyllogizatae ad propositum, id est ad destruendam positionem adversarii.

Et ne videretur quod hac fallacia solus falleretur respondens, subiungit dicens² sed etiam haec fallacia³ latet non minus ipsos interrogantes quam ipsos respondentes.

c.5 167^b37

ERGO. Expedit se de his, ut ad alia transeat, brevem supponendo epilogum de hac fallacia et illa de consequenti. De utraque multa dixit, coniunxit autem has Aristoteles ut earum praedictam affinitatem innueret, hanc scilicet quod una coad-

¹ sit lemma esse non indic. 283.
lemma esse indic. 283.

² vel dictis 283.

³ sed - fallacia

iuvat alteram, et ita coniunctae reperiuntur, ut in una argumentatione sit deceptio secundum non causam et vitium secundum consequens, in altera econverso. Merito ergo eas sic coniunxit dicens *ergo argumentationes*, id est *p a r a l o g i s m i* qui fiunt *secundum consequens et non causam sunt huiusmodi*, quales eos esse dictum est.

c.5 167^b38

QUI AUTEM IN EO QUOD et cetera. Septimo loco et ultimo de septima et ultima fallaciarum specie agit, quae "secundum quod plures interrogationes ut una fiunt" disciplinali censetur vocabulo. Nec est quaerendum quare de hac fallacia ultimo tractet, cum ostensum sit quare de ceteris prius erat tractandum.

Circa hanc igitur fallaciam more nostro videndum <quid> sit plures interrogationes ut unam facere, quae fallacia secundum hoc quod plures interrogationes ut unam facimus, quare extra dictionem dicatur, quot paralogismorum modi, quis modus agendi.

Plures igitur interrogationes ut unam facere est plures simul vel unam plurium vim habentem interrogare. Hoc autem et cavillatorie et sine deceptione contingit fieri. Nam si quis duas interrogat non significans unam velle responsionem, non fallit. Si autem [ad] unam velit¹ responsionem, deceptionem insinuat.

Fallacia igitur secundum plures interrogationes <ut> unam facere est deceptio proveniens ex eo quod plures ut una interrogantur. Quia enim plures ut unam interrogamus putat respondens simpliciter esse respondendum, sed fallitur.

Notandum autem quod non possunt duae sumi ut una nisi ubi sunt plura praedicata et unum subiectum ad quod utrumque praedicatorum attribuitur, vel plura subiecta et unum praedicatum quod unicuique subiectorum reddatur, vel plura praedicata et

¹ unam *add. et exp.* 283.

plura subiecta ut praedicata unicuique subiectorum possint attribui.

Primus igitur modus fit quando diversa praedicata uni subiecto attribuuntur, ut 'An Socrates est homo et asinus?'.¹

Secundus modus est quando unum praedicatum diversis subiectis attribuitur, [283:137A] ut 'An et Socrates et Plato hic homo?'.²

Tertius modus est quando diversa praedicata diversis subiectis attribuuntur, ut 'Socrates et Brunellus sunt homo et asinus'.

In his enim omnibus utrique componentium danda est sua responsio. Nam si simpliciter negat, videtur alterum negare 'et' alterum concedere, ut 'Estne Socrates homo et Plato asinus?' negato simpliciter videtur dici 'Socrates non est homo et Plato est asinus.' Unde solet haec fallacia aptior esse ad interrogantis prohibitionem quam ad respondentis redargutionem, unde et quidam secundum hanc fallaciam consueverunt omnem orationem prohibere dicentes ad omnia plura proponi ut unum. Ad quos dico omnino temptandum syllogismum facere, pulchrum enim est eosdem eadem lege damnare, eis dicendo ad omnia unum¹ proponi ut duo, nam omnino instanti omnino instandum.

Sed notandum quoniam isti tres modi interrogandi plura ut unum multipliciter variantur.

Fit namque primus modus quando praedicata coniunguntur copulativa coniunctione, ut 'An Socrates est grammaticus et musicus?'; fit etiam quando disiunguntur praedicata interrogativo adverbio, ut 'An terra mare sit an caelum?', 'An Socrates sit sanus an aeger?' - nam si dicam 'An Socrates sit sanus vel aeger?', una est interrogatio.

Secundus modus fit quando subiecta coniunguntur copulativa coniunctione, ut 'An Socrates et Plato sunt albi?'; fit etiam quando plura supponuntur termino pluralis numeri aequivalente² pluribus singularis numeri, ut 'Utrum isti sunt albi?'. Si autem dicam 'Utrum Socrates an Plato est albus?', una est interrogatio.

---

¹ plura 283 a.c.   ² aequivalenti ne scriberem prohibuit eadem constructio in sequentibus bis repetita.

Tertius modus fit multipliciter. Uno modo scilicet, quando plura subiecta vel copulativa coniunctione coniunguntur, vel interrogativa dictione disiunguntur, aut praedicata reddantur subiectis pluribus dictionibus singularis numeri aut uno termino¹ aequivalente pluribus, ut 'An Socrates et Plato² legunt et currunt?' et 'Utrum legit et disputat³ Socrates an Plato?' Alio modo (vel si plus vis: aliis) fit quando praedicata coniunguntur copulativa coniunctione aut disiunguntur interrogativa dictione et subiecta supponuntur pluribus terminis vel uno aequivalente pluribus, ut 'Utrum Socrates et Plato legunt an disputant?', et 'Utrum isti legunt et disputant?', et 'An legunt an disputant isti?'. His et huiusmodi interrogationibus etsi possit una reddi responsio, tamen non debet reddi.

Sed quaeretur quare magis sit multiplex talis interrogatio 'An Socrates et Plato sint albi?' quam ista 'An Socrates et Plato sint duo?'. Ad quod sit solutio dicto quod tunc tantum fiunt plures interrogationes ut una quando de inhaerentia plurium praedicatorum ad idem subiectum simul quaeritur, cum de unoquoque per se quaerendum sit; similiter cum de inhaerentia unius ad plura vel plurium ad plura coniunctim quaeritur, cum de singulis divisim quaerendum sit. At vero cum dicitur 'An Socrates et Plato sint duo?', una est interrogatio, nam hoc praedicatum 'duo' nec uni attribuitur, nec attribui posse videtur, quare non nisi coniunctim de eo est quaerendum.

Item dubitari potest an aequivoca oratio vel amphibola sit plures ut una, aut, si non sit, cuiusmodi inter eas sit differentia. Ad quod dicatur quod propter aequivocationem oratio non erit plures ut una. Est autem huiusmodi differentia quoniam in ea quae est plures, aut plura uni aut unum pluribus aut plura pluribus attribuuntur; in aequivoca vero, etsi praedicatus fuerit aequivocus, non nisi unum praedicatur, aut si subiectus fuerit aequivocus, non nisi unum subicitur, nec fit sermo ea propositione nisi de uno solo. Si enim hac 'Cato se occidit' fieret sermo de pluribus, cum hoc nomen 'Cato' non

---

1 pluralis numeri *add. et del.* 283.
3 an *add. et exp.* 283.

2 sunt homo (?) *add. et del.* 283.

significet nisi censorinum et Uticensem, de utroque fieret sermo. Sed si hoc esset, non convenienter a respondente diceretur: "Si de Uticense dicas, verum est; si de censorino falsum". Haec est ergo differentia inter aequivocam orationem et eam quae est plures ut una, quoniam aequivoca unum solum significat et in ea unum solum praedicatur et unum solum subicitur, cum tamen indeterminatum sit quid ea significetur, quid praedicetur, quid subiciatur. Ea vero quae est plures et plura significat et ea plura praedicantur vel subiciuntur vel et¹ subiciuntur. Idem dicendum de amphibola, nam omnis talis unum significat. Similiter etiam de composita vel divisa oratione, nam unum solum significat. Multiplices autem dicuntur huiusmodi orationes eo quod quaelibet talis plurium quodlibet vel utrumque potest significare, cum tamen unum significet solum una prolatione.

Extra dictionem dicitur haec fallacia quia magis secundum rerum naturam fallit quam secundum vocis malitiam, cum tota haec fallacia in res habeat redundare, de quibus vel quae interrogantur tamquam unum de uno quaereretur.

Modus agendi talis est: primo ostendit quando et in quibus huiusmodi fiat deceptio; <deinde> exemplariter in quibus evidentior fit haec fallacia et in quibus fit latentior; ad ultimum qualiter in huiusmodi interrogationibus² pluribus verum contingat fieri elenchum vel manifeste falsum.

Continuatio: Ita fiunt praedicti paralogismi secundum praedictas fallacias, sed paralogismi *qui* fiunt *in eo* quod ipsi paralogizantes faciunt *duas interrogationes ut unam*, id est qui fiunt secundum hoc quod duae interrogationes sumuntur ut una, isti, inquam, paralogismi fiunt *quando latet plures esse* interrogationes, id est quando latenter plura interrogantur secundum diversitatem praedictam et respondetur simpliciter tamquam ad unam interrogationem; et hoc est *et assignatur*, id est *r e d d i t u r*, *una responsio quasi unius* interrogationis, id est ac si una esset interrogatio.

1 *fort.* et <praedicantur et> *scribendum*.

2 interrogationum 283.

In aliquibus: Ostenso generaliter quando secundum hanc speciem paralogizandi fiat deceptio, hoc in loco hanc causam in aliquibus esse evidentem, in aliquibus vero minus evidentem exemplariter demonstrat, quasi diceret: "Quia latet plures esse interrogationes, accidit haec fallacia; *autem*, id est *s e d*, *in aliquibus* - vel si *ergo* habeatur, pro 'sed' legatur - *s e d in aliquibus facile est videre quoniam plures interrogantur ut plures, et facile est videre quoniam non est reddenda una responsio, sed plures*"; quasi diceret "Quandoque fiunt plures interrogationes, sed ita ut¹ manifestum sit quoniam illis non est respondenda una propositio sed plures; *ut* si quis interroget *utrum terra est mare an caelum* plures interrogat, scilicet utrum terra sit mare et utrum terra sit caelum; et cuilibet patet quod hic quaeruntur plura de uno, scilicet mare et caelum de terra, et quaerenti non reddenda est una responsio; ita in quibusdam facile est videre, *sed in aliis facile minus est videre quod si n>t plures, et ideo, quia non deprehenditur facile quod sint plures, respondent simpliciter, quasi una sit interrogatio, aut affirmando aut negando*". Et hoc est *et ideo quasi una sit*² *interrogatio respondent in eo quod non concedunt interrogatum, id est ita respondent ut non concedant. Aut* (supple: "ita respondent ut concedant quia") *nisi dent*³, id est *nisi concedant, videntur redargui*, id est credunt ipsos posse redargui nisi concedant.

Vel aliter: *aut concedunt quod interrogans* [283:137B] *concludit, quia male respondent ad interrogatum*: et hoc est *eo quod non respondent ad interrogatum*⁴, id est *propter hoc quod non bene respondent*; simpliciter enim respondent, cum duae responsiones dandae essent. *Aut nisi dent*, id est *nisi concedant quod interrogans concludit, videntur redargui* cum velint negare conclusionem, quasi diceret:

---

1 non 283 ut videtur. 2 et - sit lemma esse non indic. 283. 3 verba nisi dent in littera Aristotelica legisse nostrum constat ex hoc loco et ex eis quae in sequentibus dicet. 4 interro. 283.

"Alterutro istorum urgentur incommodo, scilicet quod oportet eos concedere falsum conclusum aut redargui videntur si negant".

Vel aliter: *aut concedunt in eo quod male respondent interrogatum*¹, id est *f a t e n t u r s e n o n c o n v e n i e n t e r r e s p o n d e r e* negando quod prius affirmaverunt², quasi diceret: "Aut redarguunt^{ur} vere *aut videntur redargui nisi dent*", id est *s i n o n d a n t c o n c l u s i o n e m* sed negant illatum accidere ex praemissis, quasi diceret "Aut vere contingit eos redargui aut apparenter."

c.5 168^a5

UT PUTAS. Exemplariter ostendit in quibus contingit aliquem decipi secundum hanc fallaciam dicens '*ut putas hic et hic est homo* et non homines³?' Ecce plures sunt istae ut una propositae, quibus ut una concessis sic fit paralogismus: '*sed iste percussit hunc \et/ hunc*; ergo percussit hominem et non homines⁴', et ita ducitur ad falsum.

Nota: inconveniens videtur hoc exemplum nec latine loqui scientibus recipiendum: potius enim deberet dicere '*hic et hic sunt homo*' quam '*hic et hic est*'. Sed fortasse apud graecos competens erat paralogizandi exemplum secundum hanc causam licet ex aequo interpretatum in idiomate nostro latinae locutionis modum non sapiat.

Ita procedit sophista, sed ex hoc provenit deceptio quod duae interrogationes fiunt ut una, id est quod de duobus interrogatur tamquam de uno solo.

Aut rursum <168^a7>. In quibus latet haec fallacia *taut⁵* una responsio ad plures interrogationes datur alio exemplo demonstrat hoc loco. Sint quattuor quorum duo bona, duo mala. Si in his datur una responsio ad hanc interrogationem utrum ista sint bona an non bona, facile poterit quis duci ad redar-

1 interro. 283. 2 affirmavit 283. 3 et non homines *lemma esse indic. 283.* 4 sed iste - homines *lemma esse indic. 283.* 5 si (*vel cum vel quando*) *sensus postulare videtur.*

gutionem, et hoc est *aut* *rursum*. Constructio: *utrum haec omnia quorum quaedam bona quaedam non bona*, haec¹ inquam *utrum sunt bona aut non bona?* - in his latet fallacia et plures interrogationes fiunt ut una. *utrum enim*, id est *quod cum quae* *is torum*, *dixerit*² quis, id est sive affirmaverit omnia esse bona sive omnia esse non bona; *est*, id est *contingit*, *quidem cum videbitur* *facere elenchum*, scilicet *verum*, vel *apparens falsum*, id est aut manifeste falsum dicet, id est manifeste mentietur, aut redarguetur. Et prius ostendit quo modo fiet manifeste falsum dicens: "Vere apparens falsum accidet, nam si dicat aliquid eorum³ quae sunt non bona esse bonum aut *dicere*⁴ aliquid⁵ eorum quae sunt bona esse non bonum - quod oportet dicere si unam dat responsionem - et sive hoc sive illud dicat, manifeste falsum dicet".

Vel aliter: *quorum haec* etc.: totum ad singularem numerum redige, sic: 'si aliqua sunt talia quorum unum sit bonum et aliud non bonum, et quaeram utrum et hoc et hoc est bonum vel utrum et hoc et hoc est non bonum'. Secundum hoc ergo sic expone litteram: *aut rursum* in illis latet haec fallacia *quorum haec quidem sunt bona illa vero non bona*, ut si quaeratur *an omnia sint bona aut non bona*, id est si quaeratur de omnibus an sint bona vel de omnibus an sint non bona, ut dicatur 'Putas et hoc et hoc est bonum?' vel 'Putas est et hoc et hoc [et hoc] non bonum?'; et vere plures interrogationes hic fiunt ut una et fallacia, quia si unam dat responsionem semper poterit concludi contradictoria; et hoc est [quia]⁶ *utrum*; et cetera non mutabuntur.

c.5 168^a11

QUANDOQUE AUTEM. Ostenso quomodo fiat falsum apparens, docet quomodo secundum hanc fallaciam fiat verus elenchus, dicens

---

1 hoc 283.   2 dixerit lemma esse non indic. 283.   3 eorum lemma esse non indic. 283.   4 dicere e littera Aristotelica sumptum esse videtur sed hoc loco non congrue ponitur.   5 aliquid lemma esse indic. 283.   6 quia fort. exp. 283.

scilicet quod quibusdam assumptis extrinsecus fiet interdum verus elenchus, scilicet quando petitur extrinsecus aliquid alienum a positione, ut si haec fit positio alicuius 'hic et hic non videt, aptus autem est videre' et quaerat opponens utrum eodem modo dicantur plura caeca quo unum, id est de pluribus ut de uno, quo concesso procedat opponens: 'sed de uno est verum quod si non videt, natum autem sit videre, et ipsum caecum est; ergo si hoc et hoc non videt, natum autem sit videre, et haec caeca sunt; sed hoc et hoc non videt etc., ergo haec caeca sunt'; quod plane falsum est, et hoc est <***>

Continuatio: Sic ducitur ad apparens falsum *sed quandoque fiet verus elenchus assumptis quibusdam*, id est *aliquibus praeter positionem, ut si quis concedat*, quasi "ut si quis concedat sicut in uno est, sic in pluribus esse"; et hoc est *similiter dici unum album et plura alba; et similiter unum nudum et caecum et plura nuda et caeca*, ut sicut unum dicitur album quia est coloratum albedine, sic hoc et hoc album quia coloratum albedine; et hoc est *nam si*, quasi diceret: "Si hoc assumit extra et concessum sit quoniam similiter dicitur aliquid de pluribus ut de uno, tunc, inquam, fiet ei verus elenchus contra hanc positionem scilicet 'hoc et hoc non videt, natum autem est videre', *nam si illud quod non habet visum natum autem est habere est caecum, et illa quae non habent visum, autem, id est sed nata sunt habere, caeca erunt*, et hoc tamen¹ extra sumatur, et sic deinde arguetur: 'quae non vident, nata autem sunt videre, sunt caeca, sed hoc et hoc non videt, natum autem est videre, ergo hoc et hoc caecum est'".

Ergo: Hic ostendit de quibus, concessa propositione ista similiter dici de pluribus ut de uno, sumendum ut probetur falsum et impossibile vero elencho, quasi diceret: "Similiter de pluribus ut de uno dicitur, *ergo quando hoc quidem et cetera*."

Videntia: Hoc addit quia eadem ratione probari potest quod sint videntia, si quis concedat quod quaecumque non sunt

---

¹ *lectio incerta.*

caeca, apta autem videre, sunt caeca, non autem sic de uno dicitur.

Et haec de fallaciis dicta sufficiant.

c.6 168^a17

AUT ERGO SIC DIVIDENDUM etc. In geminas partes diviserat fallacias, quas in tresdecim distinxit species, scilicet in sex in dictione et septem extra dictionem, de quarum singulis hucusque singillatim tractavit. Inter has autem fallacias elenchi ignorantiam enumeravit quasi speciem oppositam, quod tempore Aristotelis falsum omnibus videbatur et contrarium. Dicebant enim quod omnis fallacia erat elenchi ignorantia et hanc fallaciarum omnium constituebant principium. Ideoque, ne ex ignorantia sic videatur divississe, vel ex invidia eorum opinionem tacuisse, ponit eorum opinionem falsam, non ut eis assentiat, sed ut ignorantiae suspicionem a se removeat. Docet igitur qualiter omnes fallaciae reducuntur ad ignorantiam elenchi et qualiter sub ea possunt coartari. Cum enim ignorantia elenchi principaliter in duobus consistat, scilicet in necessariae illationis omissione vel definitionis contradictionis¹ deminutione, omnis autem fallacia vel necessariam impedit illationem vel contradictionis deminuit rationem - cum, inquam, hoc et hoc fit, omnis fallacia reducitur in ignorantiam elenchi, quod in hoc loco de singulis fallaciarum speciebus monstrabitur. Ignorantia vero elenchi largius quam superius hic accipitur. Superius enim fallacia quae impedit ne syllogismus sit ad contradictionem tantum sic nuncupabatur, hic autem et haec et quaelibet alia sic appellatur.

Continuatio: Convenienter facta est superius fallaciarum divisio, *ergo aut sic* est *dividendum apparentes syllogismos*, ut supra divisimus, *aut reducendum omnes in ignorantiam elenchi*, ut scilicet dicamus quod in omni paralogismo est ignorantia elenchi, et omnes fallacias sub illa specie est coartandum.

---

¹ *vel* contradictionum 283.

Non autem dico quod illi qui primam tenent divisionem sic debeant dividere, sed *his*, id est *a b h i s*, est reducendum [283:138A] omnes fallacias sub ignorantia elenchi. Vel: *his*, id est *s e c u n d u m h o s , q u i f a c i u n t h a n c*, id est *c o n s t i t u u n t i g n o r a n t i a m e l e n c h i*, *principium* omnium fallaciarum¹, id est quasi genus omnium.

Ne videantur non posse reduci, subiungit *est enim*, quasi diceret: "*Vere* reducendum est eas, *enim*, id est *q u i a e s t*, id est *c o n t i n g i t , r e s o l v e r e o m n e s d i c t o s m o d o s* fallendi *i n e l e n c h i d e f i n i t i o n e m*", id est *i n i g n o r a n t i a m e l e n c h i*, quae fit per alicuius partis definitionis elenchi omissionem.

Vel: *est resolvere*, id est *r e d u c e r e , d i c t o s m o d o s*, id est *p a r a l o g i s m o s q u i f i u n t s e c u n d u m d i c t a s f a l l a c i a s i n e l e n c h i d e f i n i t i o n e m*, id est *< i n > i g n o r a n t i a m e l e n c h i*. Est autem paralogismum ad fallaciam reducere quae fallacia in eo faciat phantasia ostendere

c.6 168^a21

PRIMUM QUIDEM: Ostensurus qualiter ceterae species ad ignorantiam elenchi possint reduci, duo illa demonstrat circa quae tota versatur elenchi ignorantia, ostendendo quamlibet paralogismorum speciem secundum alterutrum horum in elenchi ignorantiam incidere, vel scilicet quia non sunt facti ad modum syllogismorum (scilicet quia non servant illationis necessitatem), vel quia minuunt elenchi definitionem.

Continuatio: Possibile est resolvere dictos modos in ignorantiam elenchi duobus de causis, *primum quidem*, id est *s e c u n d u m p r i m a m c a u s a m* possunt reduci, scilicet *s i s i n t i m m o d i f i c a t i*, id est *s i n o n s u n t p r o p r i o s y l l o g i s m o r u m m o d o f a c t i*, id est si non hoc modo *\fiant ut* accida[n]t conclusio

¹ omnium fallaciarum *lemma esse indic.* 283.

ex praemissis ex necessitate; et merito si hoc amittunt, scilicet illationis necessitatem, secundum hanc causam cadunt sub ignorantia elenchi. Dicit autem Aristoteles syllogismos omnes immodificatos qui impediuntur aliqua phantasia, *oportet enim* semper in elencho *conclusionem ex his quae posita sunt accidere*. Ita, dico, oportet ut conclusio *dicatur* (vel *ducatur*) *ex necessitate*, sed non oportet ut *videatur*, id est ut¹ inferatur apparenter. Vel aliter: *si* sunt *immodificati*², id est³ non modo syllogistico; et merito, quia⁴ ad hoc ut fiat syllogismus *oportet* - et cetera non mutantur. Quasi diceret: "Oportet ad hoc ut fiat syllogismus illatum ex necessitate accidere ex praemissis. Si[c] ergo aliqui sunt paralogismi in quibus conclusio necessario non accidit, illi impediuntur in eo quod syllogismi non sunt, scilicet quia conclusio ex necessitate non accidit". Ex quo apparet quoniam immodificatos vocat syllogismos in quibus conclusio non accidit ex praemissis.

c.6 168^a23

DEINDE. Primo eorum demonstrato, scilicet quod contingit sophisticos elenchos reducere in elenchi ignorantiam, reliquum hoc in loco demonstrat, scilicet quod cadunt sub ignorantia elenchi ex eo quod minuunt aliquid de definitione elenchi.

Continuatio: Primo contingit resolvere praedictos paralogismos sub ignorantia elenchi, *deinde*, id est *secundo modo* contingit praedictos paralogismos reducere in ignorantiam elenchi *secundum partes definitionis* elenchi⁵, scilicet ostendendo aliquam partem definitionis elenchi eis abesse. Quod autem secundum singulas partes definitionis reduci possint ad elenchi ignorantiam, ostendit de singulis paralogismorum speciebus incipiens ab eis qui sunt in dictione ostendendo qualiter secundum partes definitionis reducantur in ignorantiam

1 non 283.   2 si...im.lemma esse non indic.283.   3 id est *vel* et 283.
4 quia lemma esse indic.283.   5 elenchi lemma esse indic.283.

elenchi; et hoc est *Nam horum*, id est *de numero paralogismorum*, qui sunt secundum dictionem, id est qui fiunt secundum dictionem, *hii quidem*, id est *alii*, fiunt secundum duplex (vel secundum multipliciter; supplendum est, quia sic intellegebat Aristoteles: 'alii vero non'). Qui vero fiunt secundum multipliciter ostendit nomina causarum secundum quas fiunt ponendo dicens: *ut aequivocatio et oratio* (id est *amphibolia*) *et similis figuratio* (id est *similis figura dictionis*).

Notandum quoniam [non] dicit eos reduci in ignorantiam elenchi secundum partes definitionis elenchi non quod eis conveniant, sed quia ostenditur eas eis non convenire et earum opposita eis convenire, multipliciter enim non est pars definitionis elenchi, sed excluditur ibi per eius oppositum quod in definitione ponitur, ubi dictum est quod oportet contradictionem esse et[iam] rei et nominis et secundum idem, quare et paralogismus habens multipliciter excluditur a definitione elenchi per eius oppositum, et ita in ignorantiam per hanc particulam "nominis et rei". Similiter et de ceteris.

Notandum etiam quod dicit in simili figura esse multipliciter *†non est unum†* quia *qui*¹ hoc genere deceptionis² decipiuntur quodammodo secundum multipliciter videntur decipi, quam stulta eorum opinio potius ibi ponit quam ibi sit. Nam aliqua dictio, quae quid³ significat, propter expressam similitudinem quam habet cum aliis, quale vel quantum videtur significare. Sed quia de hac causa minus constabat eam esse secundum duplex quam de aliis, ideo subiungit *consuetum enim*, id est *consuevus*, *omnia significare ut hoc aliquid*, quae similibus scilicet dictionibus significantur, id est omnes similis figurationis dictiones eundem habere modum significandi.

Vel aliter: Quidam paralogismi cadunt sub ignorantia elenchi quibus inest multipliciter. Et quare? Ideo quia, scilicet, *consuetum omnia* quae ponuntur in syllogismo *ut hoc aliquid significare*, id est *significare unum tantum*.

1 quia qui: ⁸ 283.

2 utuntur *add. et exp.* 283.

3 vel quidem 283.

Talia enim in syllogismo¹ poni solent quae unum solum significant in syllogismo, et ideo si aequivocatio vel amphibolia vel similis figuratio multiplicitate syllogismum impediat, syllogismus non erit.

Sequitur *compositio*. Tres species paralogismorum qui fiunt secundum dictionem docuit reducere in elenchi ignorantiam per partes definitionis elenchi ostendendo eis eas non convenire. Consequenter de reliquis tribus, scilicet compositione, divisione, accentu, qualiter sub ignorantia elenchi reducantur demonstrat aliquibus particulis definitionis sibi non competentibus.

Continuatio: Praedictae causae secundum duplex reducuntur in ignorantiam, *sed compositio et divisio et accentus*, istae scilicet tres causae reducuntur ad eandem *in eo*, id est *secundum hoc*, quod <non> eadem oratio - et hoc quantum ad compositionem et divisionem et accentum. Alia est enim oratio composita et divisa, similiter et secundum accentum oratio.²

Sequitur: *vel* fiunt paralogismi in dictione *cum nomen est differens* - hoc rettulit ad eos in quibus est multivocatio, quando multa vocabula eandem rem significant; velut 'tunica' et 'vestis' idem significant: si ergo dicas 'omne tale indumentum est tunica, sed hoc est tale indumentum, ergo est vestis', non est syllogismus, quia nomen est differens, id est diversum. Cum enim deberes dicere 'ergo hoc est tunica', sumpsisti aliud nomen, et ita, quamvis aliud sit nomen, res tamen eadem, et multivocatio syllogismum impedit, et per eius oppositum, scilicet "non synonymum", quod est una pars definitionis elenchi, cadit in ignorantiam elenchi, *quia oportet haec etiam*, id est *nomena esse eadem quemadmodum et rem esse eandem, si debeat*, id est *ad hoc ut fiat syllogismus vel elenchus*; aliter enim non fieret; *ut si debeat syllogizari quoniam hoc est tunica, syllogizetur tunica, non vestis*, quia sic mutaretur nomen; quasi diceret: "Non syllogizetur vestis, nam sic non erit syllogizatum, id est syl -

---

1 habent *add. et exp.* 283.   2 fort. dictio *scribendum*.

l o g i s t i c e i l l a t u m , sed tamen *verum* est¹, nam <idem> illis significatur nominibus."

Vel aliter: Non syllogizetur vestis, etsi sic vera esset conclusio. Possitne ergo conclusio sic illata esse vera? Ita. *Nam verum* et cetera, *sed*, quasi diceret: "Illud verum est, sed non s y l l o g i s t i c e i l l a t u m , sed tamen *adhuc indiget interrogatione quoniam idem significat*, id est utrum significat idem hoc nomen quod [283:138B] illud", quia quamvis conclusum sit 'hoc est vestis', tamen adhuc dubitatur utrum sit tunica; et ideo oportet interrogare utrum idem sit tunica et vestis - indiget, dico, interrogatione *ad eum*, id est q u a n - t u m a d e u m , q u i i n t e r r o g a t ² aliquid esse vestem, cum probare debeat aliquid esse tunicam. Vel: *ad eum*, id est p r o p t e r e u m .

c.6 168^a34

QUI VERO PROPTER. De paralogismis qui fiunt secundum aequivocationem et amphiboliam et secundum compositionem et divisionem et accentum qualiter ad ignorantiam elenchi reducantur hucusque monstratum est. Consequenter de singulis paralogismorum extra dictionem³ speciebus idem demonstrat, a primo secundum ordinem enumerationis, scilicet accidente, incipiendo. Dicit ergo quoniam paralogismi secundum accidens reducantur ad elenchi ignorantiam per definitionem syllogismi, scilicet quia eis non convenit. Si enim eis non convenit definitio syllogismi, nec elenchi, cum omnia quae observanda sunt in definitione syllogismi observanda sint in definitione elenchi, et praeterea multa alia. Quare cum huiusmodi paralogismis definitio syllogismi non conveniat, nec elenchi, reducuntur in ignorantiam elenchi secundum alterum eorum quae notavimus superius, scilicet secundum hanc particulam "necessario ex praemissis accidere".

1 nam sic - verum est: nam sic. non erit sill(ogismu)s. i. sillogistice illatum. sed tamen verum est. 283. 2 qui interrogat *lemma esse non indic.* 283. *Suspicio aliquot verba post interrogat intercedisse.*
3 dictionum 283.

Continuatio: Paralogismi qui fiunt secundum dictionem reducuntur in ignorantiam elenchi, sed paralogismi qui fiunt *secundum accidens* fiunt manifesti, id est manifeste reducuntur in ignorantiam elenchi, definito syllogismo, id est per definitionem syllogismi, quae non convenit huiusmodi paralogismis qui secundum accidens fiunt. Si autem eis non convenit definitio syllogismi, nec elenchi, quoniam definitio syllogismi in definitione elenchi ponitur, et ita quaecumque fallacia impedit syllogismum, et elenchum; unde et quicumque paralogismus cadit a definitione syllogismi cadit sub ignorantia elenchi, et hoc est: "Bene dixi quod definitione syllogismi manifeste reducuntur in ignorantiam elenchi nam eadem oportet fieri definitio syllogismi et elenchi", id est omnia quae observanda sunt in definitione syllogismi oportet observari in definitione elenchi, et plura, unde subiungit *verum*, id est sed, oportet adiacere contradictionem, id est contradictionis definitionem; id est et omnia quae observanda sunt in definitione syllogismi et in definitione contradictionis; omnia, inquam, observanda sunt in definitione elenchi, ut contradictoria prius concessae propositionis in eadem disputatione inferatur. Unde subdit *nam elenchus est syllogismus contradictionis*, quod totum superius expositum est¹. Unde manifestum, si non est syllogismus, non est elenchus, ex quo sic infert: *ergo si syllogismus accidentis*, id est argumentatio quam impedit fallacia secundum accidens, *non est syllogismus, non fit elenchus*, quia si non est syllogismus, non convenit ei definitio syllogismi, quare nec elenchi, et ita reducuntur in ignorantiam elenchi, cum videantur elenchi et non sint. Ubi autem impediat haec fallacia syllogismum exemplariter demonstrat, et formatur sic paralogismus qui exemplariter inducitur: 'necesse est Socratem esse hoc, sed hoc est album, ergo necesse est Socratem esse album', et est fallacia secundum accidens quia aliquid alicui extranee assignatur; cum enim dico 'hoc est album' extranee sumo subiecto: non enim ex eo quod est Socrates, est album, sed ex eo

---

¹ vide pp. 11-12.

quod est corpus. Sic autem legitur littera: "Vere non fit syllogismus secundum accidens quia *non si necesse est hoc esse cum hoc sit*" - more suo demonstrativa pronomina ponit pro quibuslibet terminis, et est dicere: id est quamvis Socrates sit hoc ex necessitate, hoc autem album, non inde provenit syllogistice quoniam Socrates sit albus, impedit enim hoc fallacia accidentis.

Neque si triangulus. Aliud exemplum de eodem, quod tale est: 'omnis triangulus habet tres angulos aequales duobus rectis, sed omnis triangulus est figura, ergo figura habet tres angulos aequales duobus rectis', et est hic fallacia secundum accidens quia cum omnis triangulus figura sit, tamen triangulus extra proprietatem figurae habet talem proprietatem, scilicet quod habeat tres angulos etc. Similiter concludi potest de primo et principio, scilicet quod habeant tres angulos aequales duobus rectis, quod non sequitur propter fallaciam accidentis. Et hoc est *neque si triangulus habet tres angulos aequales duobus rectis*, id est *quamvis omnis triangulus habet tres angulos aequales duobus rectis*, *accidit autem triangulo esse figuram vel principium vel primum*, id est *et verum sit omnem triangulum esse figuram vel primum vel principium*, inquam, non inde sequitur¹ *quoniam figura vel primum <vel> principium habeat hoc*, scilicet *tres angulos aequales duobus rectis*. Et ostendit rationem quare non sequitur: quia² scilicet triangulus *non in eo* habet tres angulos aequales duobus rectis *quod est figura vel primum vel principium*, quia extra proprietatem figurae vel primi vel principii triangulo convenit habere tres angulos aequales duobus rectis, *sed <in eo quod triangulus> facta est haec*³ *demonstratio*, id est ex proprietate trianguli potest esse verum. *Similiter autem in aliis - in consimilibus*. Et quia haec fallacia impedit syllogismum, *ideo si elenchus est syllo-*

¹ sequetur ex sequitur *corr. vel vice versa 283.*   ² quia lemma esse *indic. 283.*   ³ facta est haec lemma esse *indic. 283.*

gismus quis, id est *s p e c i e s s y l l o g i s m i*, hoc est si omnis elenchus syllogismus est - si, inquam, hoc est, paralogismus *qui fit secundum accidens non erit elenchus* eo quod non est syllogismus.

Sed secundum. Ostenso qualiter haec fallacia secundum accidens reduci possit in ignorantiam elenchi huiusmodi paralogismorum frequente<m> usum demonstrat, ita ut etiam peritos lateat haec deceptio.

Continuatio: Dico quod non sunt elenchi, quia non syllogismi, *sed* tamen¹ *secundum hoc*, id est *secundum hanc fallaciam*, et artifices, id est *artium scriptores et doctores*, et omnino *scientes arguuntur*² *sophistice ab insciis*, <id est> *ab im- peritis* \et/ *a nihil scientibus*. Quod probat dicens: "Nam illi minus³ periti *faciunt syllogismos*⁴ *secundum accidens*", id est *paralogismos accidentis*; *contra sapientes*⁵, inquam, faciunt syllogismos huiusmodi, sed illi sapientes *qui non possunt dividere*, id est qui non possunt *utit*⁶ ad distinctionem, et nesciunt discernere ubi haec fallacia impediat syllogismum, et ubi non; illi, inquam *interrogati aut concedunt*, id est arbitrantur esse syllogismum, quia videtur syllogistice sequi cum non sequatur, *aut cum non dent*, id est cum non *concedant*, *putantur concessisse* a se ipsis.

c. 168^b11

*QUI AUTEM SECUNDUM QUID*⁷ <ET> *SIMPLICITER*. Reductis paralogismis qui fiunt <secundum> accidens ad ignorantiam elenchi, qualiter ad eam reduci possint paralogismi secundum quid et simpliciter consequenter demonstrat. Reducuntur autem hi secundum

1 tamen lemma esse indic. 283.

2 ab add. et exp. 283.

3 nam illi minus

lemma esse indic. 283.

4 faciunt syllogismos lemma esse non indic. 283.

5 contra sapientes lemma esse non indic. 283.

6 non p. uti: lectio in-

certa.

7 quod 283.

partes definitionis elencho quoniam non est de eodem affirmatio et negatio, cum oporteat \ad hoc/ ut fiat elenchus contradictoriam inferri eiusdem et secundum idem et ad idem.

Continuatio: Praedicto modo per definitionem syllogismi reducuntur paralogismi secundum accidens ad ignorantiam elenchi, sed paralogismi qui fiunt *secundum quid et simpliciter*¹ reducuntur ad eandem fallaciam *quoniam non de eodem affirmatio et negatio*, quia in elencho sumitur secundum quid cum concessum sit simpliciter, vel e converso, nec eo modo quo oportet inferatur conclusio. Nam si concessum sit aliquid esse album secundum quid, probandum est illud non esse album secundum quid. Similiter si dicatur aliquid esse album simpliciter, probandum est illud non esse album simpliciter. Nam *secundum quid albi negatio est secundum quid non album*, id est affirmationis secundum quid sumptae debet esse negatio quae sumitur eodem modo secundum quid, ut 'Aethiops est albus dentes - non est albus dentes'. Sequitur: *et simpliciter albi*, id est affirmationis quae sumitur simpliciter, ut 'nix est alba', talis, inquam affirmationis *negatio est non album simpliciter*, id est oratio qua sumitur simpliciter non esse album, [283:139A] ut 'nulla nix est alba', et quando quidem oportet ad hoc ut sint de eodem utramque sumi eodem modo quo sumitur altera, ergo si dato, id est si c o n c e s s o aliquid *esse album secundum quid*, ut 'Aethiops est albus dentes', opponens² accipit ut *simpliciter datum*, id est a c s i s i m p l i c i t e r c o n c e s s e r i t respondens illud esse album, *non faciet elenchum*, sed videtur³ facere elenchum *quia ignoratur quid* - ab eo quid sit - *elenchus*, id est quia ignoratur definitio elenchi, et propterea putatur syllogismus quod syllogismus esse non potest.

---

1 sed - simpliciter: sed paralogismi qui fiunt secundum quid et simpliciter 283. 2 opponens lemma esse indic. 283. 3 videtur lemma esse non indic. 283.

MANIFESTISSIMI AUTEM OMNIUM. Ostenso ante qualiter praedic-
tae paralogismorum species sub ignorantia elenchi cadunt, os-
tendit de illis paralogismis qui sunt illius quam superius ap-
pellavit elenchi ignorantiam. Nec est laborandum ad ostendendum
qualiter reducantur, cum manifestum sit eos cadere sub elenchi
ignorantia[m]. Unde et specialiter eis hoc adhaesit vocabulum.
Ait ergo: *manifestissimi autem*, quasi diceret: "Ita supradicti
paralogismi reducuntur in elenchi ignorantiam, sed illi paralo-
gismi *'quid dicti sunt prius'* secundum elenchi definitionem, id
est qui fiunt secundum hoc quod aliquid deminutum est de defi-
nitione elenchi, illi, inquam, *sunt manifestissimi omnium*, id
est manifestius in eis apparet ista fallacia quam in aliis".
Unde sic superius per excellentiam dicuntur 'secundum elenchi
ignorantiam', et hoc est *quare et nuncupati sunt sic*, id est
p a r a l o g i s m i   s e c u n d u m   i g n o r a n t i a m
e l e n c h i . Et quare sic? Nam in his manifeste *fit phan-*
tasia secundum omissionem, id est s e c u n d u m   d e m i -
n u t i o n e m , *rationis elenchi*. 'Quae' tamen¹ ratio ap-
pellationis communicanda est secundum posteriorum divisionem.
Unde subdit: *et dividantibus sic*, id est p o s t e r i o r i
m o d o   d i v i d e n t i b u s   c o m m u n i s ² *ponenda est in omnibus his*, id
est communicanda omnibus paralogismorum speciebus ut omnes di-
cantur sub ignorantia elenchi.

Vel aliter: Quosdam paralogismos tam in dictione quam ex-
tra dictionem reducens in elenchi ignorantiam, antequam alios
reducatur interponit quiddam ad ostendendam differentiam inter
reductos et reducendos, scilicet quae talis est quoniam prae-
dictorum reductio manifestissima est, reducendorum vero non
adeo manifesta est.

Continuatio: Multi³ reducti sunt et multi adhuc reducendi,
aut<em>, id est s e d , *omnium reducendorum et*
reductorum manifestissimi sunt qui prius dicti sunt,
id est m a n i f e s t i s s i m a   e s t   r e d u c t i o

---

1 lectio incerta.

2 rationis 283, ut videtur.

3 multa 283.

praedictorum, secundum elenchi definitionem, id est secundum omissionem eorum quae exiguntur ad hoc ut fiat elenchus; et non solum hoc manifestum est sed et¹, id est etiam, quare sic sunt nuncupati, id est quare dicantur secundum elenchi ignorantiam. Et vere hoc manifestum est, nam fit phantasia, id est deceptio, secundum rationis etc. dividuntur sic deminutio etc. communis, id est communiter dicendum in his qui peccant secundum ignorantiam elenchi.

Vel aliter potest legi, ut quod dicit qui prius dicti sunt non dicatur respectu reducendorum sed respectu paralogismi de quo hic agitur; hoc modo: manifestissimi qui dicti, id est manifestissime reducuntur qui dicti sunt ante paralogismum de quo hic agitur, scilicet paralogismus secundum simpliciter et non.

c. 6 168^b22

QUI VERO. De duabus paralogismorum speciebus quae fiunt extra dictionem, scilicet de petitione principii et de non causa ut causa, ordine commutato quo de eis superius tractaverat, consequenter hoc in loco qualiter sub elenchi ignorantia cadant demonstrat: eis namque syllogismi non convenit definitio, ut ipse ostendit; et hoc est <vero> - sed² - paralogismi qui fiunt in eo quod sumitur hoc etc., id est qui fiunt secundum petitionem principii et qui fiunt in eo quod non causa ponitur ut causa - illi, inquam, manifesti sunt, id est manifeste in elenchi ignorantiam reducuntur, per definitionem syllogismi, quia eis scilicet non convenit definitio syllogismi; quod probat dicens: oportet enim ad hoc ut fiat 'syllogismus' conclusionem accidere in eo quod haec

1 sed et: sed .et. 283.

2 sed lemma esse indic. 283.

sint, id est oportet ut quodlibet praemissorum operetur ad conclusionem, *quod non erat*, id est dicebatur esse, *in non causis*, id est in illis paralogismis qui fiunt secundum non causam ut causam; et rursum oportet ut fiat syllogismus conclusionem accidere *non connumerato*¹ etc., id est non facta petitione principii, *quod non habent* etc., id est quod non evenit in paralogismis qui secundum petitionem sunt.

Notandum, ut superius dictum est², paralogismos secundum non causam simpliciter posse dici syllogismos, quamvis non sint ad propositum; quod etsi negare hoc in loco <videtur>, non negat.

c.6 168^b27

QUI VERO SECUNDUM CONSEQUENS³. De paralogismis qui secundum consequens qualiter in elenchi reducantur ignorantiam hoc in loco ostendit. Dicit ergo quoniam mediante fallacia secundum accidens reducitur in ignorantiam elenchi, quia paralogismus secundum consequens pars est accidentis. Cum igitur paralogismus secundum accidens reducitur ad ignorantiam elenchi, et paralogismus secundum consequens.

Notandum ergo quod dicit paralogismos secundum consequens partes eorum qui sunt secundum accidens, non quia secundum consequens fallacia sit fallacia secundum accidens, sed quia hoc dicebant quorum hic memorat opinionem. Dicebant enim fallaciam secundum consequens esse secundum accidens propter similitudinem quam habent paralogismi secundum consequens ad paralogismos secundum accidens. In illis enim semper sumitur extranee; verbi gratia 'hoc idolum est corpus, et omne corpus est factum a Deo, ergo hoc idolum est factum a Deo'. Ecce cum in prima 'corpus' componitur huic termino 'idolum', in secunda extra proprietatem subiecti 'factum a Deo' componitur corpori,

1 g. 283.

2 vide p.153.

3 Qui - cons. lemma esse non indic. 283.

et ita in hoc paralogismo extra aliquid assumitur. Similiter fit etiam in paralogismo secundum consequens, scilicet aliquid extra assumitur; verbi gratia 'quicquid est homo est animal, sed asinus est animal, ergo est homo'. Ecce hic cum animal componatur homini et extra proprietatem subiecti [283:139B] asinus animali, et ita hic aliquid extranee assumitur. Et hac similitudine dicitur fallacia secundum consequens pars accidentis.

Vel dicendum nihil inconvenientis sequi, si hoc Aristotelem voluisse perhibemus, et hoc est "paralogismi qui fiunt *secundum consequens*, id est *secundum illam fallaciam*, *partes sunt accidentis*."

< * * * >

ANONYMI BODLEIANI
COMMENTARIUM IN SOPHISTICOS ELENCHOS
EDITIO ALTERA

<PROLEGOMENA>

[67:8rA, *ed. pr.*: p.6] "<D>e sophisticis elenchis" liber hic inscribitur. In eo igitur quae sit materia, quae intentio, quis modus agendi et quis ordo, quae utilitas, cui parti philosophiae subiciatur intuendum.

Sed et ad istorum et ad totius seriei promptiorem intelligentiam quid ars, quid artis imitatio, quid imitationis similitudo intimandum.

Ars igitur est facultas artificiose quid agendi.

Artis vero imitatio alicuius secundum illam est¹ inventio. Et haec quidem tum usus, tum artis, tum naturae est. Imitationis autem est similitudo quotiens id invenitur quod ad artem non pertinet, sed pertinere videtur. Ut quoniam eorum aequales sunt quadraturae, si quid alii etiam aequale, huius et horum quadraturas syllogizetur aequales, quoniam hoc his sit aequale. Vel si, quod alterum contradictorie oppositorum sit, necessarium, concludatur quoniam id est necessarium quod esse verum est necesse. Hic enim, cum non sit ex primis et veris, conclusionis fides esse videtur. Ideoque ex hac imitandi² similitudine pro-[*ed. pr.*: p.7]-greditur deceptio. Similitudo enim haec, sed non quaelibet, est deceptoria. Est namque similitudinum quaedam secundum substantiam, quaedam secundum qualitatem. Et ea quidem quae secundum substantiam est, tum est secundum substantiam communem, ut in eo quod est esse

1 etiam *ed. pr.*   2 ratiocinandi *ed. pr.*

animal, tum autem secundum propriam, ut in Pyrrho et Achille secundum membrorum dispositionem. Similiter et quae secundum qualitatem est, cum¹ est secundum propriam, tum secundum communem. Item et similitudinum alia est secundum repraesentationem solam, ut quae est inter statuam alicuius expressam et ipsum, alia secundum repraesentationem et participationem, ut in Pyrrho ad Achillem, alter enim alterum in forma figurat, sed et uterque eadem natura² participat. Hinc etiam est quod dicitur quoniam "species Priami digna est imperio".³ Harum autem similitudinum nulla quidem, sed ea sola quae imitationis est deceptoria.

His igitur expeditis de praeenumeratis est dicendum.

Est ergo Aristotelis hic materia elenchus sophisticus et elenchus apparens et non existens.

De his⁴ enim intendit. De modis autem arguendi, quorum quidam in dictione, quidam extra dictionem sunt, agere, cum sit idem, ab hac quidem intentione non dissidet.

Modus autem agendi vere Aristotelicus est: in verbis enim brevis⁵, in sententiis subtilitas, in transpositione quidem est⁶ obscuritas.

Ordo vero talis: Prooemium praemittit in quo de quo et qualiter agit primum insinuat. Deinde⁷ autem syllogismos et elenchos apparentes et non existentes a veris seiungens animatorum et inanimatorum inductione, syllogismi etiam et elenchi definitionis ab illis remotione tales quandoque⁸ fieri declarat. Quare autem fiant, et ad quos usus eorum pertineat sequenter demonstrat. Deinceps vero de speciebus et⁹ partibus disputationis sophisticae se dicturum pollicens, ut illius ad alias differentia patefiat, disputationum genera connumerat. Quibus definitis transitum facit prooemiumque finit. In seriei autem initio quot et qui sint fines sophisticae eos et enumerando et breviter describendo notificat. Deinde¹⁰ si quidem modos arguendi in secundum [ed. pr.: p.8] dictionem et in extra

1 cum ed.pr. 2 ea<n>dem natura<m> ed.pr. 3 Porph.Intr. A.L. I.6,8.18-19 (CAG IV.1, 4.1). 4 hiis ed.pr. 5 veritas ed.pr. 6 etiam ed.pr.
7 demum ed.pr. 8 quinque ed.pr. 9 de add. ed.pr. 10 demum ed.pr.

dictionem partitur, eos autem qui in dictione sunt in tractatum prius assumens cuiusque supponit exemplum, eos vero qui extra dictionem sunt, tum illos describendo, cum¹ exempla, sed vulgaria, subiciendo, ut doctrinae facilius veritas liquescat, deinceps exequitur, docens eis uti ad redargutionem. Post haec vero generales eorum omnium causas ostendens elenchi ignorantiam et dividendi impotentiam, in eas omnes reducit fallacias. Quo facto qualiter et ad falsum et ad reliquos fines sophisticae² sit nitendum ostendit. In fine autem huius primi voluminis interrogandi sophisticæ ordinem explanat. In principio vero secundi de responsione, quid et quomodo et ad quam utilitatem sit solvendum manifestat. Sed solutionum quoniam quaedam sunt ad hominem, quaedam ad orationem, prius ad hominem, deinde ad orationem per singulas et species et partes disputationis sophisticæ solutiones docet afferre. Denique vero quid egerit breviter commemorat, sic et tractatum terminat.

Utilitas autem est quae in omni scientia illationem veram praepediunt et ad falsae³ fidem sophisticæ⁴ arguunt scire et vitare posse.

Quod autem alicui parti philosophiae subiciatur non videtur. Est enim sophistica fraudendi et decipiendi scientia. Item docet et illa paralogizare, quare et inconvenienter argumentari, quare et falsitati non est impermixta. Item, ut asserit Aristoteles⁵, sophistica est apparens et non existens sapientia. Et, ut dicit Boethius⁶, argumenta nec necessaria nec probabilia ipsis sophistis sunt attributa. Item sophistica nec ut ratio disserendi invenit nec iudicat de argumentis. Quare nec illa illi per illam supponitur. Ex his igitur nec eam philosophiae esse partem, sed nec liberalem artem, sed nec etiam philosophiae suppositam verisimile. Sed nec id quidem verum. Sophistica [67:8rB] namque vera ars quidem est, forsitan et liberalis. Sed non tamen⁷ aliqua, sed de aliqua liberalium est. Est enim de ratione disserendi. Ipsa namque scientia est, sed nec paralogizandi vel fraudendi, sed paralogismum et

---

1 tum *ed.pr.* 2 *soph(...)* 67. 3 fallere *ed.pr.* 4 *an sophistae scribendum?* 5 *Arist. SE c.1 165a21.* 6 *Boethius, Diff.Top. I, PL 64:1182A.*
7 *lectio incerta.*

fraud-[*ed.pr.: p.9*]-ulentem fallaciam evitandi. Nec est ea quidem sapientia apparens et non existens, nec illius est nec necessariis nec probabilibus uti argumentis, sed paralogistica talis, et id suum est. Quod enim sophistica vera veris innitatur argumentis ex his manifestum: Est enim, ut in Topicis asserit Aristoteles¹, litigiosus quidam syllogismus, quidam vero non. Cum itaque litigiosus sit syllogismus, est et argumentatio necessaria et conveniens. Quare, cum solius sophisticae sit docere talem invenire syllogismum - omnis enim litigiosus sophisticus est - est et sophisticae conveniens invenire argumentum, quare et convenienter² docere argumentari. Item, ut dicit Boethius³, omnis ratio disserendi quattuor facultatibus et earum velut⁴ quattuor opificibus est subiecta, scilicet dialectico, sophistae, oratori, philosopho. Sic igitur et sophisticae⁵ est subiecta. Quare et illi per continentiam vel per administrationem vel per praedicationem. Si autem per praedicationem, ipsa quidem ratio disserendi est. Si vero per continentiam vel per administrationem, ex ratione disserendi suam habet inventionem et iudicium. Item, cum 'sint' sophisticae aliqua principia et in ea aliqua per se nota, secundum illa quidem argumenta sophistica et inveniri et inventa per illa confirmari possunt. Quare et, cum ipsa principia necessaria et indemonstrabilia, possunt et argumenta sophistica esse necessaria. Item verae sunt propositiones sophisticae ex quibus aliqua sequitur necessario, quare et argumentum sophisticum necessarium. Item est, ut dicit Aristoteles⁶, litigiosus syllogismus ex probabilibus vel apparentibus, sed omnis litigiosus est sophisticus, quare et ille ex probabilibus est. Item, cum dicat Boethius⁷ eosdem locos dialecticis et sophistis esse communes, verisimile est ab eisdem argumenta elicitae esse vel esse posse necessaria. Quare sophistica. Item et plerumque ex officio suo probabilibus argumentis utitur sophista. Non enim sub manifesta falsitate semper incedit, ne artificiose

¹ *Arist.Top.1 c.1 100^b23-101^a4.*   ² *conveniens ed.pr.*   ³ *Boethius, Diff. Top.I, PL 64:1181C-D.*   ⁴ *reldet 67, ut videtur.*   ⁵ *sophistae ed.pr.*
⁶ *Arist.Top.1 c.1 100^b23sq, SE c.2 165^b7-8.*   ⁷ *Cf. Boeth. Diff.Top. I, PL 64:1182C.*

non [ed.pr. p.10] decipiat. Patet igitur, quod argumenta nec necessaria nec probabilia sophisticae verae¹ non sunt attributa. Quae quidem cum in tractatu hoc doceatur, eum rationi disserendi supponi manifestum est. Sicut enim et invenire et iudicare ad rationem disserendi scire utile est, sic et² quae hoc impedire possunt scire necessaria³. Sophistica autem purgat iudicium. Quae quidem, et si aliter quam dialectice argumentari doceat, non tamen dialecticae minus est subiecta. Ratio enim disserendi quattuor facultatibus est subiecta, †sed nec omnes quidem† dialectice arguunt.

<D>E SOPHISTICIS <AUTEM>⁴ ELENCHIS et cetera. <164^a20>. Operi suo prooemium praemittit in quo de quo et qualiter agit breviter ostendit. In eo autem quod ostendit de quo, quodam modo innuitur inscriptio, e[sl]t e<s>t⁵ hoc autem⁶ expletivum. Vel continuativum sit, sic⁷: "De syllogismo dialectico et demonstrativo diximus, autem, id est s e d nunc dicemus⁸ de sophisticis elenchis." 'En' quidem graece "contra" latine, 'lexis' autem "dictio". Hinc igitur elenchi contradictionis syllogismi nuncupantur, id est syllogismi propositionis concessae contradictoriam vel contrariam concludentes. Et hi quidem sophistici dicuntur quia ad finem sophisticum nituntur, vel quia in sophistica fiunt materia, vel quia ex sophistice interrogatis colliguntur. Sed nec, et si elenchi omnes sint sophistici, duo isti termini inconvenienter coniunguntur, ut nec 'unus' et 'homo', sit licet omnis homo unus. Elenchi enim epitheton est esse sophisticum. Sed quaeritur hic, ubi in hoc tractatu de sophisticis agit elenchis. Elenchos enim sophisticos nec describere nec dividere, sed et paralogismorum plurima, elenchorum vero nulla invenitur exempla subicere Aristoteles, nec de illis agit. Quod quidem falsum. Elenchi etenim descriptionem ponit, quae quidem intellecta sit, et quis elenchus verus erit perspicuum. Quaecumque etiam de paralogismis dicuntur⁹,

1 vere ed.pr.

2 etiam ed.pr.

3 fort. necessarium 67.

4 autem om. 67 et ed.pr.

5 est et 67 et ed.pr.

6 autem lemma esse

non indic.67.

7 expletivum - sic: expletivum, vel continuativum, <ut> sit sic ed.pr.: possis etiam expletivum. Vel, <si> continuativum sit, sic.

8 di.67: dicitur ed.pr.

9 lectio incerta.

ad notitiam veri elenchi congeruntur. Scito namque quae vitanda, quae assumenda facile intelligere. [ed.pr.: p.11]

ET DE HIS¹. <164^a20>. De elenchis, nec de illis solis dicemus, sed *et de his*² qui videntur elenchi sed non sunt autem, id est sed, sunt *paralogismi*, id est argumentationes falsa e iuxta rationem, sed non in ratione, syllogismi compositae. 'Para' enim "iuxta", 'logos' vero "ratio". Liquet igitur hic Aristotelem illis contrariari qui argumentum omne sophisticum arbitrantur falsum. Dicit enim se dicturum³ de sophisticis elenchis et de his qui videntur elenchi sed non sunt, hos et illos quasi diversa disiungens. Quare quidem inconvenienter loquitur, vel aliquem sophisticum esse elenchum palam, quare et syllogismum, quare et argumentum sophisticum esse argumentum. Quod enim *et pro* 'id est' dicunt legendum, merito tacendum. Sequens enim littera, haec *quoniam ergo alii et cetera*, a tali expositione dissidet.

INCIPIENTES. <164^a22>. De his, inquam, dicemus, nec indisposi-
te, sed [67:8vA] *incipientes a primis secundum naturam*, id est a his quae priora sunt secundum naturalem ordinem tractandi, ut a modis arguendi, qui quoniam primi primum distinguendi. Et sic quidem⁴ modus agendi^{4a} evidenter hic innuitur. Vel: *a primis*, id est a generalioribus, ut a syllogismo quem, quia elencho naturaliter prior est, prius illo, sed et causa illius, definit.

QUONIAM ERGO et cetera. <164^a23>. In demonstratione dicendorum elenchum alium esse syllogismum, alium autem non esse, sed videri, evidenter innuit. Inde *ergo*⁵ infert dicens: *Manifestum est ergo et cetera*. Quaeritur an divisio haec sit conveniens. Si enim conveniens est, [ed.pr.: p.12] <non>⁶ sunt quicumque

1 hiis ed.pr.   2 hiis ed.pr.   3 distincturum ed.pr.   4 sic quidem: fort.exp.67.   5 ergo lemma esse non indic.67.   6 <non> om.ed.pr.   4^a arguendi ed.pr.

videntur syllogismi. Quod quia¹ falsum, quod non sit divisio vel enumeratio, sed quaedam potius elenchorum apparentium et verorum disiunctio, manifestum. Id enim idem est et si sic diceret: "Argumentationum syllogismi formam habentium quaedam est syllogismus, quaedam vero syllogismus non est." Non enim materiam [et formam] habet sanam. Ut enim in commento dicit Alexander, argumentationes quaedam solam materiam habent sanam, ut quarum omnis propositio vera, sed complexio est falsa; quaedam autem solam formam, ut quarum complexio vera, sed propositionum aliqua falsa; quaedam vero utramque sanam, quae quidem solae verae sunt.

NAM QUEMADMODUM et cetera. <164^a 24>. Ne, ut dixit, sic non esse videatur, elenchum scilicet alium esse syllogismum, alium non esse, sed videri syllogismum, in rebus simile² ostendit accidere, ut collatione similium sit id manifestum; de similibus enim idem iudicium. Et hoc est *nam quemadmodum in aliis*, scilicet in rebus, quae quidem aliae sunt ab orationibus, *fit hoc*, scilicet quod quaedam eius generis rerum cuius sunt, quaedam autem cuius non sunt, esse videntur, *per quandam similitudinem*, id est ex similitudine quam ad ea quae ipsa non sunt, sed esse videntur, habent, *sic et in orationibus*, id est in argumentationibus: quaedam enim sunt, quaedam non sunt, sed videntur syllogismi vel elenchi. Vel: *quemadmodum in aliis hoc fit*, id est fieri contingit, *sic et in orationibus*, id est in argumentationibus, *per quandam similitudinem*, id est per quandam similium collationem. Res enim esse et videri et non esse sed videri, et syllogismos et elenchos esse et videri et non esse sed videri, quodam modo quidem similia sunt. [ed.pr.: p.13].

---

1 quidem ed.pr.: comp.dub. 67.

2 similitudine 67.

ETENIM HABITUM et cetera. <164^a26>. Probat a parte¹ quod similiter sit in aliis dicens *etenim habitum* et cetera. Ut super hunc locum in commento Alexander commemorat, in statutis temporibus Athenis litari sole<ba>t². Ditiores ergo pinguiore, minus vero divites minus pingues hostias immolabant. Sed et ex his quidem aliqui hostias inflabant, ut, cum non essent, <im>molatione³ pinguium divites viderentur. Quod quia per tribus faciebant -erant enim in tribubus qui id facerent- dicit *tribualiter inflantes*. Vel: *inflantes tribualiter*, id est quod non habent sibi tribuendo. Vel: *tribualiter*, id est ad eorum modum quid de tribu, id est generosi, sunt.

ET PULCHRI. <164^a27-^b20>. Idem iterum⁴ a parte⁵ probat, et hoc est *et pulchri alii*, scilicet videntur, propter decorem, scilicet naturalem, alii autem componentem se, id est se artificialiter venustantes.

ET IN INANIMATIS et cetera. <164^b21>. Ostenso quoniam in animatis ut in orationibus est, ostendit et in inanimatis similiter esse, et hoc a parte⁶, dicens *nam et horum*, scilicet inanimatorum, *haec quidem*, id est aliqua aurea vel argentea vere sunt, *alia autem non sunt*, sc. vere aurea vel argentea, sed esse videntur secundum sensum. Ratio enim per sensum fallitur, sensus vero numquam. Eo enim nihil comprehenditur nisi quale et quod ipsum est. Non enim aureum videtur quod aureum non [ed.pr.: p.14] est, sed videri videtur. Quare et, ut corrective dicamus, non rationem, sed opinionem falli asseramus. Non enim rationis sed opinionis cassae est baculum in aqua fractum temere aestimare. Id enim nec scimus, nec intelligimus, sed opinamur. Hinc etiam et inter philosophos quaestio haec, verine sensus. Quidam enim sensus, quidam sensu utentes posse falli dicebant.

1 aperte ed.pr.: apte 67. 2 solet ed.pr. 3 mulatione 67: <ae>mulatione ed.pr. 4 vel item 67. 5 aperte ed.pr.: apte 67. 6 aperte ed.pr.: apte 67.

UT LITHARGYREA¹ et cetera. <164^b23>. Quoniam quae aurea, quae argentea vere, erat manifestum, non quae haec, sed quae talia, cum non sint, videantur, ostendit dicens ut lithargyrea² et stannea, id est de lithargyro³ et de stanno composita, cum non sint argentea, quidem videntur. Dicitur autem lithargyros⁴ quodlibet metallum argento simile praeter stannum. Vel scoria argenti lithargyros⁵ appellatur. Vel 'lithos'⁶ lapis est quo fricata metalla videntur argentea. Vel ex quo quidem fiunt vasa argenteis similia.

AURICHALCEA VERO. <164^b24>. \Quod⁷ quaedam, cum non sint argentea, videantur ostenso, quod et⁸ quaedam, cum non sint aurea, videantur ostendit. Continuatio⁹: Quaedam, cum non sint argentea, videntur; sic et quaedam quidem non sunt aurea, vero, id est s e d, videntur, ut aurichalcea et cetera: haec enim taurino felle tincta auro sunt similia.

EODEM AUTEM. <164^b25>. Ostenso quod animatorum et inanimatorum quaedam quod videntur vere sunt, quaedam non sunt, sed videntur, in syllogismis et elenchis idem esse ostendit, et hoc est eodem autem modo, id est s i m i l i t e r, et syllogismus et elenchus q u i d a m scilicet e s t, q u i d a m n e c s y l l o g i s m u s n e c e l e n c h u s e s t, s e d v i d e t u r. Et quare, cum non sit, videatur, consequenter ostendit, scilicet [ed.pr.: p.15] propter imperitiam, id est c o n s i d e r a t i o n e m i n d i s c r e t a m. Quod et sic probat: nam imperiti, id est i n d i s c r e t i e t i n d i s c i p l i n a t i, speculantur, id est d i s c e r n u n t e t i u d i c a n t, velut longe distantes, id est \s i c u t' e m i n u s p o s i t i. Ipsi enim idem aliquid¹⁰ tum hominem, tum aliud frequenter iudicant. Quia sicut pro immoderata \loci' distantia fallitur visus, sic et pro consideratione incircumspecta

1 litarg() 67.

2 lita() 67.

3 litargiro 67.

4 litarg() 67.

5 litarg() 67.

6 litos 67.

7 lectio incerta.

8 quod et: quia

ed.pr.

9 commento ed.pr.

10 aliquidem 67, ut videtur.

fallitur intellectus, ut quod nec syllogismus, nec elenchus
est, id alterum esse iudicetur.

NAM SYLLOGISMUS et cetera. <164^b₂₇-165^a₁>. <***>

ANONYMI COMPENDIOSUS TRACTATUS DE FALLACIIS
Ex COD. PARIS. LAT. 6674:5RB-6RA

+ <R>atio disserendi et dissertor. + Aristoteles turbator nominum et verborum legitur extitisse. Ut igitur minorum consuletur insipientiae, pauca, quae ab eo in Elenchis dispendiosius obscuriusve sunt tractata, dilucidius compendiusque sunt retractata.

In primis ergo videamus quid sit elenchus, quid paralogismus, quid sophisma, quid fallacia, quae et quot sint genera fallaciarum, quae sint in dictione, quae extra dictionem.

Elenchus sic definitur: Elenchus est syllogismus contradictionis, qui fit unus et eiusdem, non nominis, sed et rei et nominis, non synonymi, ad idem, [sed] secundum idem, similiter, in eodem tempore. Hoc nomen 'syllogismus' ponitur in hac definitione tamquam genus, quia omnis elenchus syllogismus, sed non e converso. Elenchus ideo dicitur syllogismus contradictionis quia negata aliqua propositione debet assumi eius contradictoria ad syllogizandum. Unde accidentale est syllogismo esse elenchum, quia eadem argumentatio potest esse et non esse elenchus habito respectu ad plures. Elenchi autem contradictio triplici eget observatione, scilicet observatione rerum et observatione vocum, ut dictio et contradictio ad idem referantur. Cum autem dicitur "unus et eiusdem, non nominis, sed rei et nominis, non synonymi", innuitur contradictio rerum et vocum; per illam partem definitionis quae sequitur tertium innuitur impedimentum, quod quadrupliciter potest fieri, quod [quia 6674] in fallacia quae dicitur ignorantia elenchi melius innotescet. Dicitur autem 'elenchus' ab 'e[o]' quod est "contra" e<t> 'lecsis', quod est "dictio" sive "<o>ratio", unde 'elenchus' "syllogismus contradictionis".

Paralogismus est argumentatio quae propter fallaciam incidentem facit eam videri veram cum sit falsa; et dicitur 'paralogismus' a 'para' quod est "iuxta" et 'logos' quod est "sermo", "locutio", unde 'paralogismus' quasi "iuxta syllogismi locutionem factus".

Fallacia est proprietates quae incidens in argumentatione facit eam videri veram cum sit falsa. Econtrario sophisma secundum alios est argumentatio [vel oratio] quam propter fallaciam incidentem facit eam videri falsam cum sit vera. Sed secundum magistrum nostrum ista nomina 'sophisma', 'fallacia' idem vel fere idem significant.

Sunt etenim XIII genera fallaciarum, quarum aliae sunt in dictione, aliae extra dictionem. Sunt autem VI in dictione: aequivocatio, amphibolia, compositio, divisio, accentus, figura dictionis. Inter has primo tractavit Aristoteles de aequivocatione.

Circa quam primo videndum est quid sit aequivocatio, et quid fallacia secundum aequivocationem, quare dicatur in dictione, quot modis incidat in syllogismos.

Est autem aequivocatio significatorum convenientia [ae. si. c.: si. c. ae. 6674] proveniens ex similitudine significantium, quam alii attendunt in una dictione, nos vero in pluribus. Fallacia secundum aequivocationem est modus argumentandi in dictione prohibens illatum sequi [6674:5vA] ex praemisso vel ex praemissis, ex diversis significationibus vel ex consignificationibus consimilium dictionum, vel ex varia acceptione eiusdem termini. Fallacia secundum aequivocationem dicitur ideo 'modus argumentandi' quia eo utentes intendunt respondentes arguere. 'In dictione' ideo dicitur

quia fallit ex proprietate dictionis, non ex proprietate rei; "prohibens illatum sequi ex praemisso vel ex praemissis" dicitur ad differentiam syllogismorum, enthymematum, inductionum et exemplorum, in quibus illatum sequitur ex praemisso vel ex praemissis; "ex diversis significationibus vel consignificationibus consimilium dictionum vel ex varia acceptione eiusdem termini", hoc totum appellatur ad differentiam aliarum fallaciarum, quae fiunt tam in dictione quam extra dictionem.

Incidit autem fallacia huiusmodi V<T> modis in paralogismos. Primo ex diversis [con]significationibus consimilium dictionum, hoc modo: 'Omnis canis est latrabile, sed omnis marina belua est canis, ergo omnis marina belua est latrabile' - hic incidit fallacia secundum aequivocationem ex eo quod nomina diversarum significationum proposita in hac forma vocis 'canis' ponuntur in praedicta argumentatione.

Secundo incidit fallacia huiusmodi in paralogismos ex diversis significationibus eiusdem dictionis, ut cum dicitur 'Omnis bos currit, sed haec vacca est bos, ergo haec vacca currit' - hic incidit fallacia secundum aequivocationem ex eo quod hoc nomen 'bos' aliud significat in propositione, et aliud in assumptione.

Tertio [tertia 6674] incidit fallacia secundum hoc quod soliti sumus dicere, <hoc modo> 'Omnis piscis est vivens, sed hoc allec est piscis, ergo hoc allec est vivens' - hic incidit fallacia secundum aequivocationem ex eo quod hoc nomen 'piscis' ponitur improprie in assumptione.

Quarto modo incidit fallacia in paralogismos ex diversa relatione, hoc modo: 'Solus Socrates videt id quod ipse videt, ergo Plato non videt id quod ipse videt' - hic incidit fallacia ex eo quod hoc pronomen 'ipse' facit diversam relationem in praedicta argumentatione.

Quinto modo incidit fallacia secundum aequivocationem ex diversa demonstratione, hoc modo: 'Quodlibet istorum animalium est homo, sed Brunellus est unus istorum animalium ergo Brunellus est homo' - hic incidit fallacia secundum aequivocationem ex eo quod in propositione demonstrantur homines, in assumptione asini.

Sexto modo incidit fallacia huiusmodi in paralogismos [hoc modo] ex eo quod aliqua dictio ex diversis adiunctis diversas sortitur consignificationes, <hoc modo>: 'Quicquid est sanum est animal, sed hoc vinum est sanum, ergo hoc vinum est animal' - hic incidit fallacia secundum aequivocationem ex eo quod hoc nomen 'sanum' in propositione aequipollet huic orationi 'affectum sanitate' et in assumptione huic 'efficiens sanum'.

Aliis etiam modis incidit fallacia huiusmodi in paralogismis. Quandoque ex diversis significationibus eiusdem dictionis indeclinabilis, hoc modo: 'Quicquid est de aliquo est pars illius, sed iste est de Anglia, ergo est pars Angliae' - hic incidit huiusmodi fallacia ex eo quod haec dictio 'de' in propositione significat materiam, in assumptione locum, et iste modus potest contineri sub primo.

Quandoque incidit fallacia huiusmodi quando <dictio> ex diversis adiunctis mutat suam consignificationem, hoc modo: 'Quicquid sedebat stat, sed hoc sur- [6674:5vB] -gens sedebat, ergo hoc surgens stat' - hic incidit fallacia secundum aequivocationem ex eo quod hoc participium 'surgens' in assumptione significat praeteritum tempus, in conclusione praesens, et iste modus contineri potest sub sexto.

Quandoque incidit fallacia huiusmodi in paralogismo ex diversa consignificatione numerorum, hoc modo: 'Omnes viri sunt plura, sed ista cappa est viri, ergo ista cappa est plura'. Item: 'Domus est aliquis paries, ergo aliquis paries est domus' - hic incidit fallacia secundum aequivocationem, ex eo quod in primo paralogismo hoc nomen 'viri' est diversorum numerorum, et hoc nomen 'domus' in secundo est diversorum casuum.

Et haec de fallacia aequivocationis sufficiant.

Sequitur fallacia secundum amphiboliam. Est autem amphibolia dubia locutio. Fallacia secundum amphiboliam est modus argumentandi in dictione proveniens ex varia ratione construendi. Incidit autem huiusmodi fallacia principaliter in parallogismos VI modis.

Primo ex diversa constructione duorum nominativorum, hoc modo: 'Quicquid erit tempus et non est tempus, est futurum tempus; sed crastina dies erit tempus, et non est tempus; ergo crastina dies est futurum tempus' - hic incidit fallacia secundum amphiboliam ex eo quod in ista propositione haec oratio 'est futurum' aequipollet huic verbo 'erit', secundum quod vera est propositio; potest etiam hoc participium uniri huic substantivo 'tempus', secundum quod falsa est propositio.

Secundo modo incidit fallacia huiusmodi ex diversa constructione obliqui ad nominativum, hoc modo: 'Verum dicitur propositione significante falsum, sed omnis propositio significans falsum est falsa, ergo verum dicitur falsa propositione' - hic incidit fallacia secundum amphiboliam ex eo quod in prima propositione isti duo ablativi 'propositione', 'significante', possunt poni absolute, secundum quod vera est propositio, possunt etiam determinare hoc verbum 'dicitur', secundum quod est falsa propositio.

Tertio incidit fallacia huiusmodi ex diversa constructione duorum obliquorum, hoc modo: 'Haec species 'homo' praedicatur de inferiori specie; sed quicquid est inferior species, est species specialissima; ergo haec species 'homo' praedicatur de specie specialissima' - hic incidit fallacia secundum amphiboliam ex eo quod isti duo ablativi 'inferiori', 'specie', possunt construi transitive, secundum quod est vera propositio, possunt construi intransitive, secundum quod est falsa propositio.

Quartus modus provenit ex ambigua constructione duorum obliquorum ad verbum, hoc modo: 'Volo me accipere pugnantes', nam si hoc verbum '<accipere>' construat transitive cum hoc accusativo 'pugnantes', id est 'volo ut accipiam pugnantes', vera est propositio; si vero construat intransitive iste accusativus 'pugnantes' cum hoc verbo 'accipere', falsa est propositio, quia hic est sensus: 'volo quod pugnantes accipiant me'. Sic tamen formatur parallogismus: 'Quoscumque volo accipere, volo ut accipiant me; sed volo me accipere pugnantes; ergo volo ut pugnantes accipiant me'.

Quintus modus provenit ex ambigua constructione obliqui ad verbum, hoc modo: 'Socrates et Plato diligunt se' - potest esse intransitio obliqui ad verbum, secundum quod vera est propositio, nam hic est sensus: 'Socrates et Plato diligunt se, id est: Socrates diligit se, et Plato diligit se'; potest etiam ibi esse transitio, secundum quod falsa est propositio, quia hic est sensus: 'Socrates et Plato diligunt [6674:6rA] se ad invicem; et sic formatur parallogismus: 'Quicumque diligunt se sunt amici, sed Socrates et Plato diligunt se, ergo Socrates et Plato sunt amici'.

Sextus modus provenit ex eo quod aliqua dictio potest construi transitive cum aliquo verbo, et eadem potest construi intransitive cum eodem verbo, hoc modo: 'Omne quod videt Socrates, videt' - si hoc nomen 'Socrates' supponat huic verbo '<videt>', vera est propositio, quia hic est sensus *** [spat. vac. 15-20 litt. in 6674]; si hoc nomen 'omne' supponat, falsa est propositio, quia hic est sensus: 'Omne quod videt Socrates, illud videt'; et sic fit parallogismus: 'Quicquid videt Socrates, videt; sed lapidem videt Socrates; ergo lapis videt'.

Tertio loco agendum est de fallacia compositionis et de fallacia divisionis. Est autem compositio modus argumentandi in dictione ***

INDEX VERBORUM

This index contains all names and a choice of other words occurring in the three texts. It lists all occurrences of names (except 'Aristoteles' and 'Socrates'); in other cases the index cannot be expected to be exhaustive.

Adverbs are usually listed under the corresponding adjective, participles under the verb.

ex. = exemplum.

* = cf. praefationem.

- accentus 120-3.
acciden -s, -talis 45
7, 76-77; *grammaticae*
73; cf. fallacia.
acceptio 186.
accipio: 'me a. -ere
pugnantes' 98, 106,
188.
accusativus 99-101,
104-5.
Achates 123.
Achilles 120, 177.
acti -o, -vus 94.
actus 76, 79-81.
adiunctum 86-9,
128, 187.
administratio 179.
adulter 135-6, 139.
adverbium: inter-
rogativum a. 155.
Aeacida 25.
aeg -er, -ritudo
47, 49, 92, 155.
aegyptius 2.
Aeneas 123.
aequalis *in ex.*
114, 176.
aequivoc -atio, -us
76, 84-95, 103-7, 156-7,
186-7.
aeternus 139-141.
aethiops 171.
affirmati -o, -vus
49, 63.
agon, -isticus 4, 64.
alb -edo, -us: *in ex.*
88, 97, 108-9, 113, 126-
8, 151, 155-6, 161, 168-
9; 'a dentes' 133,
171.
*Alexander, commenta-
tor 2, 9, 18, 25, 32, 40,
42-5, 48, 50, 52, 55, 76,
80, 182-3.
Alexander, rex 97.
alius: a.)(alter 82.
ambitiosus 134, 136.
amicus: *in ex.* 56, 98,
188.
amo: *ex.* 82.
amphibol -ia, -ogia,
-us 96-107, 119, 156-7,
165; -ia)(-ogia 98-
9, 101.
amplifico 148.
ancora: *ex.* 125.
angelus: *ex.* 68.
*Anglia *in ex.* 88, 187.
anima 140, 145, 150, 152-
3.
animatus 17-8, 177, 183.
antecedens 98, 134-42,
146.
antesyllogismus 23-4.
anthropos 14.
Antichristus 113.
antipodes 63.
antonomasia 2.
apostolus: 'omnes a.-i
sunt XII' 119.
appare -ntia, -o 31-2,
35, 40, 42, 57-60, 62, 68-
9, 71, 178-9.
appellatio 85, 124, 130.
apprenda 90.
aptus: 'a. videre'
161-2.
arator 14.*
archiepiscopus 146.
argument -atio, -um
3, 64-5, 83, 144-7, 178-
9, 180-2; a. ad impos-
sibile 144; a. osten-
siva 144.
Ariopagus 2.
Aristoteles. Passim.
Opera eius nominantur
haec:
Praedicamenta 8, 9, 17, 46,
84, 86, 130.
Peri Hermeneias 7-9, 71.
Analytici 4, 11.
Liber resolutorius 9.
Priora Analytici 7, 9.
Posteriora Analytici 7,
9-11, 42, 54/5.
Topica 3, 7, 9-11, 13, 24,
42, 44, 51, 54-6, 85, 131,
179.
De Sophisticis Elenchis
8, 10, 176, 186.
'Mappa claviculae' sive
'Clavicula mappae' 19.
Ethica 32.
arithmetica 3, 49, 51.
*ars 1-5, 30, 33-5, 40, 51, 55,
176; *def.* 4; *ex.*)(*in*
arte 59.
articularis 33.
artifex 41, 140-1.
artificialis 76-7.
asinus 37, 62, 69 *ex.* 111-2,
114, 127, 129, 136, 175, 187.
assumptio 23 et saepius.
astronomi -a, -cus 19, 51.
astrum 68.
*Athenae 183.
attentio 10, 15.
auctor, -itas 1, 17, 50, 56,
58, 62.
*Augustinus 34.
aur -eus, -um 19, 113, 129,
183-4.
aurichalc -eus, us 136,
184.
aurifex 19
authenticus 58, 68.
*axioma 51.

- baculus 19,137,183.
 barbari -smus, -zo 69, 73-4.
 benivol -entia, -us 10,15.
 Boethius 6-7,9,16,27, 34,42,59,90,178-9.
 bonus 48; *in ex.* 87, 92,133,159-60; cf. fur.
 bos *ex.**14,187.
 brevi -loquium, -tas 1,10,84,90,177.
 Brunellus 68,98,155, 187.
 caecus *in ex.* 161-2.
 calceus 4.
 caligo 21.
 callidus 6.
 calor 142.
 canis *ex.* 86-7,103-4, 106-7,187; cf. panis.
 cano *in ex.* 87; cf. angulus.
 canon 48,51.
 cappa 46,110,113,187.
 capt -(at)io, -o 10,15.
 caput *in ex.* 127.
 careo: 'c. cappa' 110.
 casuale 96,98.
 casus (= defectus error, aberratio)* 2, 12,57-8,60; c. et exercitium/ -atio 4-5,8; *grammaticae* 86, 97,99,105.
 categoricus, 23,110-1, 141,145.
 cathetum 48.
 Cato 156.
 causa 20 (in app.) 24, 33-4,40,45-54,77, 143-54; c. apparenti 26; c. fallendi 39, 41,75-6,103; *rhetorice* 41,65,138.
 causativus 137.
 cautela 2-3,10,37,41, 44,60.
 caveo 4,35-6,84.
 censorinus 157.
 certific -atio, -ativus, -o 2,12-3,17,44, 47,66.
 certitudo, -us 22,32, 42-3,45,47,61-2.
 chimaera 69.
 cicatrix 52.
 Cicero *ex.* 125.
 civitas 113.
 Clavicula Mappae 19.
 co -actio, -go 67-9, 75,149.
 cogn -itio, -osco 5, 8-9,32-5,42,44-6,51, 53.
 collectivus 57.
 coloratus 126,161.
 comit -antia, -or 47,108-9,112, 134-7.
 *Commentator 36.
 commentum 10,182.
 communis 106.
 comparativus 97.
 complexio 14,22,52,182.
 complutus 134.
 composit -io/us)(divis -io/us 105-120, 157; c&d *def.* 107, c./d. terminorum/ rerum 108-9,113-5.
 compotus 28.
 comprehen -do, -sio 32-4.
 comptus 135,139.
 concess -a, -io, -um *48,55,67-8,148-9,180.
 conclusio 23-4,50-1, 90,146,148,163-4,176.
 condicio 23.
 confabulatio 49.
 confirm -atio, -o 49, 64,179.
 congruus 102,132.
 coniectura 66,138-9.
 coniuga -litas, -tio 7,23.
 coniunctio: copulativa c. 155-6; c. effectiva 52; c. expectativa 11; c. rationalis 52.
 consecutio 146.
 consequen -s, -tia 98, 133-42,147.
 consignificatio 86,93, 186-7.
 consto *ex.* 89.
 constru -ctio, -o 46,69, 76,96-102,105,107,110, 119,188; c. partitive, possessive, intellegenda 46; personaliter c. 69; substantiva/e c. 14,69; ratio c. -endi 188.
 consuetudo 56,106.
 continentia 179.
 contradic -o, -tio, -tivus, -torius 11-13,55, 57,105/6,113,162,165, 168,171,176,180,186.
 convenientia 25,186.
 convenio *ex.* 89.
 conver -sio, -to 134-42, 146-7.
 copiosus 8,36.
 copula, -tivus 96,112, 155-6.
 corpus 76-7,174.
 corrixor 66.
 corruptio 151,153.
 cras, -tinus 97,110,112, 121,188.
 crassus *ex.* 121.
 creatura 140.
 cred -ibilis, -o, -ulitas, -ulus 40,42,45,47,55,66.
 cruor 138.
 cult -ura, -us 16.
 dec -eptio, -eptorius, -ipio 2,35,96,152,176.
 declinabilis 88.
 deductio 148-9.
 defectus: d. solis 51.
 definit -io, -um 49-52, d. -io data sub nomine 24.
 delinquo: d. in materia/ forma 15,17,143.
 demonstrat -io, -or, -ivus, -iva 4-5,7,9,34-6,42-55, 57,62-4,71,138,148; diversa d. 87,187.
 descriptio: d. data sub nomine 60.
 desino 112.
 destruct -io, -oria 142, 146-7,149.
 determinatio 14-5,81,91, 112,116-7.

- detorsio 10.
 deus 14,16,140,174.
 dialectic, -a, -us 2-5,
 7,9,34-6,38,40,42,44,
 47,51-2,55-7,61-4,66,
 71,179-180.
 dictio 85,124; d. in-
 terrogativa 156; in
 dictione)(extra d.
 -em 6,75,77-9,83,
 132,157,177-8,186.
 dicto: ars d.-andi 2.
 dictum 50,110-11; de
 d.-o)(de re 110.
 dies: 'd. crescunt'
 129; crastina d. 97,
 188.
 differentia *ex.* 127.
 dignitas (=δξίωμα)*
 49,50.
 diligo *in ex.* 56,69,
 98,188.
 disciplin -a, -alis
 34,42,53,56,154.
 disco: 'd.' aequivo-
 cum 90-2; 'd. litte-
 ras' 116-7.
 disiunctus 112.
 disput -atio, -o 53,
 55,61-2,70,177; ars/
 scientia d. -andi 3-
 4,61; genus/species
 d.-ationis/um, -andi
 4-6,39,40-1.
 disqui -ro, -sitio
 42,61.
 dissero 3,32,53,61,
 178-80,186.
 disyllabus 27.
 divi -dens, -do, -sio,
 -sivus 43,53,61-3,67,
 70,79,81,157; d.-sio
 vocis in significa-
 tiones 17; *cf.* compo-
 sitio, fallacia.
 divitiae 36.
 divus 120.
 do *in ex.* 127-9.
 docil -is, -itas 10,
 15.
 doctor 55,58,98,170.
 doctrin -a, -alis 7,
 9,41-3,53-4,
 dolositas 80.
 domus *in ex.* 88,187.
 dormio 2,74.
 *duplex 106,165; d.actu/
 potentia/phantasia 81-2.
 effectus 24,49,52,54.
 elenchus 11-5,24-5.
 180-1.186; *etym.* 11,
 180,186; e. apparens
 17,22,30,90,177,182;
 dialecticus 12,71;
 sophisticus 12-3,177,
 180-1; verus 10,17,
 22,30,160-1,177,180-
 2; ignorantia e. -i
 162-73,178.
 eligo 7,31,55,57.
 enthymema 24,83,187.
 enuntiabile 50.
 enuntiatio 51.
 epitheton 180.
 equu -a, -us *in ex.*
 125-6,129.
 erro 136,139.
 ethica 32.
 evidentia 55,143,
 exemplum 83,187.
 exercit -are, -atio,
 -ium 9,21,42-3. *cf.*
 casus.
 expedio *ex.* 92.
 experi -mentum, -or
 59,64.
 expositio 14-5.
 extraneus 168.
 extremitas 90.
 exustio 134.
 factura 140.
 facultas 4,179-80.
 fallacia 38,75-77,186;
 f. accentus 120-3,
 166; f. accidentis
 77,88,128,141,167-70,
 174-5; f. aequivoca-
 tionis 84-95,103-7,
 186-7; f. amphiboliae
 96-107,110,188, f.
 compositionis 106-20,
 166,188; f. conse-
 quentis 133-42,147,
 154,174-5; f. divi-
 sionis 105,107-20,166,
 188; f. figurae dic-
 tionis 63,93,124-31,
 165; f. ignorantiae
 elenchi 162-73; f. peti-
 tionis principii 173-7;
 f. sec. non causam ut c.
 143-54,174; f. sec plu-
 res interrogationes ut
 unam facere 154-62; f.
 sec. quid et simpliciter
 61,170-1.
 fallo 19,36,46,76,88,137,183.
 falsum 36,55,65,67-8,70-1,
 74,102,188.
 febris 142.
 fel 136-7,183.
 fero: 'quod potest unum
 solum ferre' 117.
 fides 34,42,45,47,51,176,
 178.
 figura: f. dictionis: v.
 fallacia.
 figuratio: similis f.
 165-6.
 filius *in ex.* 87,125.
 finis: f. *logicae* 43-4;
 f. *sophistarum* 31,37,39,
 64-75,177-180; f. *in*
rhetorica 65.
 firmitudo 3.
 flumen *in ex.* 87.
 forma: f. syllogismi 23
cf. materia.
 frumentum 113.
 fur: 'f. bonus' 86,109,
 114-5.
 futur -a, -um *ex.* 96-7,188.
 Galenus 108.
 Gallia 129:
 generalissimus 49,97,106.
 generatio 151.
 genetivus: g. possessivus
 97; g. numeralis 97.
 genitura 140.
 genus 39,41,50; g. subal-
 ternum 114; g. masc.,
 fem., n., commune 33,124-6
 129-30; *ex.* 124,127.
 geometria 49,51,54,58.
 gladius *in ex.* 133.
 gloria 66.
 Gorgias 4.
 gradus: g. doctrinae 7.
 graecus 2,21,90,102,123,
 157,180.
 grammatic -a, -us 2,51,

- 62,73,114,121; *ex.*
120. 'g. -i discunt'
90-1.
habilitas 108.
habitus 49,52,134.
habitus 45-6,78.
harena 86.
hinnibilis *in ex.* 25-26
hoc *in ex.* 99-101.
hoc aliquid 125,129,165.
homerus 123.
homo: h.h., h. risibi-
lis, h. asinus 69; h.
est h. 70; h. verus
(*pictus* 17,86; 'h.
et Cicero' 125; 'h.
est coloratum' 126;
'h. est nomen' 26;
'h. est Romae' 129;
'putas hic et hic est
homo?' 159.
honestus 92.
Horatius 123.
hostia 183.
hostis 98.
hypocrita 11.
hypothesis 23,144-5.
hypotheticus 23-4,97,
111-2,141,145-6; 'h.
-a continuativa 112.
idea 34.
idioma 159.
idolum 174.
ignorantia: i. elenchi
162-73,178.
illatio 162-64.
imag- inatio, -o 18.
66.
imit -atio, -ativus, -or
5,8,18,35,37,176-7.
immediatus 48-52.
immobilis 47.
immundus *ex.* 121.
immutabilis 34-5.
impedi -mentum, -o 8,
168-70,180,186.
imperator 58,120.
imperit -ia, -us 20-
21, 170,183.
impo -no, -sitio 103,
126.
impossibile 144-153,
161; ad. i. 144-5,
147-9; per. i. 145.
improprietas 50.
inartificialis 89.
inceptivus 17.
inci -do, -sio 92,133.
incipio 112-4.
incongruus 69, 73,101.
inconveniens 71,102.
incredulus 55.
indeclinabilis 88, 187.
indemonstrabilis 34,179.
indiciu 52-3,138.
indisciplin -a, -atus
21, 184.
indiscretus 184.
indistinctio: i.
scripturae vel pro-
lationis 121.
individuum 46,50,63,
97,151.
inductio 17,24,79,83,
148,187.
*inexercitium 21.
infini -as, -us 4,21,
28, 86-7,139.
inhaerentia 48,50-1,136
inopinabilis 65-74.
inqui -ro, -sitivus 2.
12-13,44,58-9,64.
inscriptio 10.
insipien -s, -tia 2,186.
insisto 64; modus/scien-
tia i. -endi 5-6,41.
instans 155.
institutio 76,85-6.
instrumentum 40.
instruo 4,6-7,36,180.
intelle -ctus, -gentia,
-go 32-5,40,42,185.
inten -do, -tio 5,10,31,
37,66,176-7.
inter -emptio, -imo 141-
2,145,149.
interpres 90.
interrog -ans, -atio,
-o 31,37,39,41,59,61,
66,71,102,144,154-60;
cf. fallacia.
intransitio 188.
(in)transitivus 81,97-
102,107,143,188.
invariabilis 46.
inven -io, -tio 6-7,43-4,
76,178-9.
ipse *in ex.* 87,187.
irrationalis 88,127.
iudic -ium, -o 6-7,44,
56,63,178-80; i. -um
purgans)(*instruens* *
6-7.
iunctura 69,74,86.
iusiurandum 136.
laborans 93-5
Lacedaemonius 97.
lapis 69,75,98-100,102,
111-2,188.
latin -itas, -us 90,123,
159,180.
latro 134.
lector, 5-6,10.
lego 7-9; *in ex.* 74-5,
156.
lexis 11,180,186.
liberalis 2-3,178.
*lignum 102.
linea 49.
lith -argum, -os, -ostra-
tos, -argyreus, -argy-
rus 19,136,184.
litigios -a, -us 4-7,35,
39-40,42,57,60-3,70,179.
etym. 64.
litotes 94.
locus 34; *logice* 3-7,13,
25,29,38,54,64-5,70,75,
107,130-1.187; *rheto-*
rice 51; *in ex.* 74,108,
113,124.
locutio 132,186.
logic -a, -us 2-3,5-7,32,
35-6,42-4.
logos 14,181.
lun -a, -aris 51,56.
Lydia 123.
Macrobius 150
magister: m. noster 186;
in ex. 98.
maius: 'm. aliquo est ei
aequale' 118.
malitia 80,157.
Mappa Claviculae 19
Marcus Tullius *ex.* 70.
mare 112,155.
materia 88,187; m.)(*forma*
sylogismi 6-9,
12,14-5,23,52,57,61-2,
182; m. vocis 118-9;
m. libri elenchorum
176-7; praeiacens m.
140-1.
materialiter 82.

- *maxima (propositio) 25,50-1,54.
 mechanicus 2.
 medicina 101.
 medium 32-4,49.
 mel 137.
 Melissus 139-42.
 mens 46.
 mentior 38-9,68,102,112.
 mercator 136.
 metuo *ex.* 122-3.
 milesi *ex.* 122.
 meta 4,64-75.
 methodus 3,34.
 metr -icus, -um 52.
 miles *in ex.* 87.
 modalis 110-1.
 modus: m. agendi 98, 176-7,181; m. arguendi/argumentandi 5, 75,77,177-8,181,186, 188; m. interrogandi/respondendi 3,6, 15; m. significandi 165.
 moechus *ex.* 121,134.
 mors 146,151.
 mulier *in ex.* 126.
 multipl -ex, -icitas 79, 85-6,119,127, 157.
 multivocatio 166.
 mundus 140-1.
 musica 51,114,120.
 natur -a, alis 4,15-6,40,42,47,50,56, 141,157,176-7.
 necessarius 9,36,42, 44,62,176,179-80.
 necessitas 22-4,42, 51-2,54-5,163-4; n. complexionis 14,22, 24; n. conclusionis 147; n. illationis 163-4; n. naturae et causae 24; n. naturae et non causae 24; n. rei 24; n. terminorum 22.
 neg -atio, -ativus -o 11-2,49,63.
 negotium 43-5,51,65.
 nihil: n. fit ex nihilo 140-1.
 nix 134,171.
 nocivus 2.
 nomen: n.)(res 26-9; *grammaticae* 96-7; n. appellativum 125; n. collectivum 28; n. generale 151; n. partitivum 43; n. proprium 125.
 nominativus 96-7, 99-101,104.
 not -itia, -us 9,27,49-50,179.
 nug -atio, -atorius, -or 65-74,101-2.
 numerus 28-9;*grammaticae* 124-5,127,129-30,187.
 obiectus; *subst.* 51.
 obliquus: *grammaticae* 97-8,105,188.
 oboedio 69.
 obscuritas 1,177.
 obvi -ativus, -o 13
 oculus 113.
 officium 4,6,12,30-1, 37-8,58,179.
 operor 82.
 opifex 6,25,30-1,35, 41,43,70,179.
 opin -io, -or 14,42, 45,56,62,135,137-8,183.
 opponens 72,85,110,144.
 opportunitas 6.
 opposit -io, -us 49.
 optio 55-6.
 opus 37-8
 oratio 28,118-9; o. plures ut una 156-7.
 orator 38,179.
 ordo 176; dictionum o. 119; naturalis o. 15-6; o. peripateticae disciplinae 7-8,42.
 ordinatio: dictionum o. 119.
 origo 6.
 ornatus 11.18,70,148.
 ostens -io, -ivus 49, 148.
 pallor 138.
 panis: p. comeditur 77; video canem comedere p. -em 81,99.
 pannum 135.
 par 87,134,187.
 paralogismus 85; *etym. et def.* 14,181,186; p. aequivocationis *etc.*: v. fallacia aeq. *etc.*
 paralogizo 2,4-5,178.
 pars: p. orationis 73,76, 86,88,96,110.
 participatio 177.
 participium 96-7.
 particularis 45-7,63.
 passio 94.
 pecco 13.
 pendere: 'iustos viros oportet p.' 121.
 perceptio 45.
 percussus 112.
 peripateticus 7-8,42,123.
 perit -ia, -us 35,37,170.
 Persius 72.
 persona, -liter 69.
 persuasio 135-6.
 petitio 39; p. principii 173-4.
 phantas -ia, -ticus 76,78-80, 82-4,101,118,127,132, 134,164,173.
 philosoph -ia, -icus, -us 1-2,6,48,137,141,150,176, 178-9.
 phoenix 89.
 physica -a, -us 16,32,47.
 Piraeus 113.
 piscis 87,104,106,187.
 pix 134.
 planeta 2.
 Plato 2,10,34,36,140; Eius "Sophistes" 10; *ex.* 68, 87-8,97,112,146,155-6,187.
 pluvia 135.
 poema 121,123,
 poetria 2.
 pone 81.
 populus *in ex.* 28,127.
 Porphyrius (=Isagoge Porphyrii) 7,27,42.
 posita 23.
 positio 49,51,150.
 positivus 97.
 possibilis 110.
 pot -entia, -estas 40,76, 80-1.
 potio 92.
 praeceptum 4-5,38,53.
 praedicabilis 87, 126,134.
 praedicamentum 93,124-31.

- praedicatio 179.
 praedicatu -m, -s 48,
 55, 76, 78, 96, 105, 154-
 6.
 praedico 126; coniunc-
 tim p. 71, 113-4.
 praeinterrogatus 148.
 praemiss -a, -um: p.
 indignor 63.
 praerogativa 42.
 praesens 94-5, 187.
 praeteritus 94-5, 187.
 pratum 86-7.
 prax -esis, -is 48.
 primus 50-1, 57, 62-3,
 176.
 principium 3, 5, 32-6, 38,
 40, 42, 47-8, 51, 53-5,
 57-8, 60-2, 179.
 prior 50-1.
 privatio 78.
 probabil -itas, -is
 9, 12, 14, 42, 54-7, 61-2,
 68, 179.
 prob -atio, -o 24, 51,
 143.
 problema 27, 48, 55, 87.
 prolatio 73, 76, 81, 121,
 157.
 prolemsis 39.
 promitto: 'p. tibi
 equum' 129.
 pronomen 85, 169.
 proportio 86.
 propositio 8, 16; p.
 praedicativa 135; p.
 simplex 87, 103, 109;
 cf. categoricus, co-
 pulativus, hypothe-
 ticus, immediatus,
 maxima.
 proprietates 16, 39, 48, 64,
 75, 169, 175, 187.
 proprium 24, 52.
 prosa, -icus 52.
 prosyllogismus 80-2.
 *Protagoras 37.
 proximior 50-51.
 prudentia 48.
 psalmus 2.
 puer, -ilis 2, 42, 108,
 113.
 pulvis 138.
 *purgo 6-7, 36, 180.
 Pyrrhus 177.
 *Pythagoras 37(app.)
 quadratura 176.
 qu(a)ero ex. 122.
 *quaesitum 48, 55.
 quaestio 48, 55, 90.
 quale quid 125, 129.
 qualitas 52, 54, 65, 76,
 176-7.
 quantitas: *logice* 54.
 quianam ex. 123.
 quies ex. 121.
 quinquaginta: 'L. vi-
 rorum C reliquit' 120.
 quinque: 'V sunt II
 et III' 108-9, 114, 118.
 ratio 137-8, 183; r.
 dictionis 85, 89;
 certa r. vivendi 32.
 cf. dissero, construo.
 ratioein -atio, -or;
 r. (in)direct -a, -e
 71, 73.
 redargu -o, -tio, -ti-
 vus 65-74, 90, 148-9,
 155.
 regeste 19.
 regula 42, 48, 51, 134.
 relatio: *grammaticae* 69;
 diversa r. 86, 187.
 repraesentatio 177.
 res 54, 56, 78, 137, 157;
 r. animatae/inanimatae
 15, 17, 20; r.)(locu-
 tio 132-3; cf. nomen,
 terminus.
 resisto: scientia r.
 -endi 5, 41.
 resolutorius 9.
 respon -dens, -deo,
 -sio 31, 37, 39, 41, 54-5,
 57, 66, 69, 71-2, 74, 85,
 102, 110, 144-5.
 Rhenus 124.
 rhetorica, -us 2-4, 40-1,
 51, 53, 65-6, 136, 138-9.
 risibilis 26, 47, 49, 68,
 70, 110, 146.
 rithmomachia 29.
 Roma in ex. 129.
 romanus 18, 61, 90.
 rudo 68.
 sacrificium 18.
 saeculum: 'scit s.'
 104-5.
 sagitta: 's. volat' 104. 178.
 sanus 87, 187.
 *sapien -s, -tia 2, 20(in
 app.), 30-40, 65, 178-9.
 schola 58.
 sci -entia, -o 32-5, 40,
 42, 45-6, 59, 66, 178.
 scriba ex. 125.
 scribo: 'non scribentem
 scribere est possibile'
 115-6.
 scriptura 121-2.
 seco ex. 92, 125, 131.
 secretus 8.
 sedeo in ex. 112-3; 'se-
 dens stat' 88, 93, 187;
 sedentem ambulare' 110.
 116, 118.
 semper in ex. 109-110.
 sensu -alis, -us*19, 45,
 56, 135-7, 183.
 series 176-7.
 Seneca 55.
 servus: 'posui te s. -um
 entem liberum' 120.
 sexus 126.
 Sicilia 113.
 signific -atio, -atum,
 -o 50, 76-7, 85, 132, 134,
 186-7; s. -atio princi-
 palis)(secundaria 93;
 s. -atum principale 126.
 signum 47, 135, 138-9; s.
 particularitatis 151;
 s. universale 106.
 simia 5.
 similitudo 86, 176, 186.
 simplex 87.
 singularis 46, 110, 127.
 Socrates ex. 46, 62, 67-8,
 74 et saepius.
 sol 51-2, 112.
 soloecismus 65-75, 101-2.
 Solon 2.
 solum in ex. 117, 127.
 solutio: ad hominem)(ad
 orationem 6, 178.
 solveo 6.
 sophisma 6, 186.
 sophista 30-1, 35-6, 44, 58-
 9, 66-7, 179.
 sophistica 1-5, 7, 30-2,
 35-6, 40, 42, 53, 178-80;
 s. vera 178-80.
 sophisticus 47, 57, 60-70,
 178.

- soror *in ex.* 113.
 specialissimus 49,88,
 97,188.
 species 50,52,63,151,
 188.
 specul -a, -or 22(*in*
app.)
 statua *ex.* 77,109,
 141,177.
 subdisiunctivus 103.
 subiectum, -us 48,55,
 76,78,105,154-6.
 suboratio 74.
 substantia 125-6,176.
 substantialis 79.
 subsum 33-6.
 subtilitas 177.
 sum: esse)(*videri* 31;
 'fuit, fuit quondam'
 70.
 superflu-itas, -us 30,61.
 suppono 126.
 suppositio 49,51.
 suspic -io, -or 66.
 sutor: 'bonus s.' 114.
 syllogismus 6-7,22-4,
 43-63,83,147,164,166,
 168,181-2,187; *defi-*
nitur 22; s. alicui
 102; s. apparens 22.
 30; s. categoricus
 23; s. contradictio-
 nis 11-2; s. dialecti-
 cus (*exercitativus*,
inquisitivus, *obviati-*
vus) 12-3; s. ex fal-
 sis 38,62; s. ex im-
 possibilibus 62; s.
 hypotheticus 23-4;
 s. propter quid, quia,
 quoniam 24.52; s. ri-
 diculus 22; 's. est
 necessarium' 126; *cf.*
demonstrativus, dia-
 lecticus, impossibile,
 litigiosus, sophisti-
 cus, temptativus.
 synonymus 166.
 taceo: 'tacentem dice-
 re' 102-3.
 temptat -io, -ivus,
 -or 4-5,35-6,40,44,47,
 54,57-60,64,70.
 tempus 74,93-5,113,124-
 5,188.
 terminatio 86,124-8,
 130.
 terminus 83; medius t.
 88; t. probans 52; t.
 simplex 8; t)(*res*
 108-9,118. *cf.* moda-
 lis.
 terra: 'an terra mare
 sit an caelum' 155,
 158.
 tetrasyllabus 27.
 theorema 51.
 thesis 23.
 titulus 10.
 transitio 188.
 transitivus 81,97-102,
 107,143,188.
 triangulus *in ex.* 169.
 tribus 18,183.
 trivium 3.
 Tullius 3,16,101,138;
ex. 70.125.
 tunica: 't. et vestis'
 166-7.
 unitas 49.
 universalis 45-7,50,63,
 85,87,103,106,127.
 universus 139,141.
 univoc -atio, -us 26,
 69.
 uro 92.
 usus 8,10,37,41-2,60,
 103,106,176.
 Uticensis 157.
 util -is, -itas 10,30-1,
 37,40-1,92,176,178.
 vagatio 109-10,116-7.
 vari -atio, -o 87.
 Venus 124.
 verbale 124.
 verbum: v. frequenta-
 tivum 67; v. praesens/
 praeteritum 94-5; v.
 substantivum 96.
 veritas 2,12-3,36, 44,
 48-51,56-9,62-4,110-1,
 143,176,179.
 Vergilius 123.
 vers -iculus, -us 10,
 16,101.
 versifico 2,74.
 via, viaticus 9.
 victoria 65-6.
 vi -deo, -sus 13-4,31-
 2,40,54,59,137-8,183.
 vigeo *ex.* 131.
 vinco: 'v. -ere hostes'
 98.
 vir 187.
 virtus 32-4,46.
 visibile *ex.* 125.
 vita 145-6,150-3.
 vitium 5,36,147-8,152;
 v. parallogismi 85,89.
 vox 78-9.

INDEX LOCORUM LAUDATORUM

Alexander

v. ind. verb. s.vv. 'Alexander', 'Commentator'.

Aristoteles

Cat.

1.1a2-3:17,86.
5.3b10-14:125.
8.8b29:46.

Int.

1.16a3-4:27.
9.18b31-32:71.
11.20b40:71.

APr.

I.1.24b18:23.

APo.

I.1.71a1-2:53.
I.2.71b9-12:33.
I.2.72a15-17:51.
I.2.72b3-4:55.
I.3:48.

Top.

I.1.100a21-22:44.
I.1.100a25:23.
I.1.100a27-29:44,51.
I.1.100a29-30:55.
I.1.100b19-20:34,54.
I.1.100b21-23:56.
I.1.100b23-101a4:179.
I.2:13.
I.2.101b3-4:34.
I.9:131.
II.1.109a27-33:27.
II.3.110b16:85.
IV.5.127a11-17:50.
?:24,27.

SE

passim

Ethica Nic.

VI,7,1141a9-19:32.

Magna Moralia

I.35.1197a23-29:32.

Rhetorica

I.1.1354a21-25:2.

Auctor ad Herennium

2.II.3:138.

2.XI.16:101.

Augustinus

De ordine.

2.13.38:34.

Boethius

Arithmetica

I.1.pp.7-8 Friedlein:34.

I.2.p.12 Friedlein:16.

Diff.Top.

I.1173C:6.

I.1174D-1175A:16.

I.1181C-D:179.

I.1182A:178-9.

I.1182C:179

Isagoge, ed.1a.

I.5.p.13 Brandt : 7,9,42.

Isagoge, ed.2^a

I.2,p.138 Brandt: 27.

De Interpretatione, ed.2^a

II.6,p.134 Meiser: 7.

Cicero

Inv.

1,34,16.

Top.

2,6:3.

Grillius

Comm. in Cic. Rh.

2,18-24 Martin:2.

Macrobius

*Comm. in Somnium Scipio-
nis.*
1.14.20:150.

Persius

Sat.
I.56-57:72.

Plato

Tim.
19E:36.
22B:2.

Porphyrius

Intr.
(CAG IV.1) 4.1 (A.L.I.6:
8.18-19):177.

Seneca

Ep.
88,27:55.

Vergilius

Aen.
3,444:26.

PASSAGES CITED IN THE INTRODUCTION.

2:XXIV.
3:XX.
4:XXVIII
6-7:XX,XXI.
10:XVIII,XIX.
11:XIX.
14:XXIX.
18:XIX.

19:XIX,XXIX.
21:XXXV,XXXVI.
25-7:XXX.
26:XXVIII.
27:XXIV.
32:XX,XXIV.
32-36:XXIII.
32-53:XXX.
34:XXVIII.
35-6:XXI.
35-7:XXIV.
40:XXIII.
43-4:XX.
43-53:XXIII.
44:XXX.
48:XXIX,XL.
50:XXIV.
51:XXVIII, XXXI.
52: XXIII.
55:XXIX,XLII.
57-60:XXII.
58:XXII.
59:XXXV,XXXVI.
61-3:XV.
67ff:XV.
72:XVI.
76:XXXI.
80:XXXI.
84:XXXIII.
85:XXIV,XXVI.
85-8:XXV.
86:XXVI.
88:XXVII,XXIX.
90:XXIX,XXXVI.
92:XXXIV.
102:XXXIV.
121:XXVII.
123:XXXV.
129:XXIX.
133:XVI.
137:XIX.
154:XV.
175:XVI.
180:XIX:XXI.
182:XXXVI.
183:XIX,XX.
184: XXXVI.
187: XXVII.

